

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

**‘ÂŞIKLA MA ‘ŞÛK DÛRBÛNÛ VE HER MİLLETİN GÛZELİ
METNİNİN ÇEVİRİ YAZISI VE ESER ÜZERİNE YAPISALCI BİR
İNCELEME**

Bilal ACARÖZMEN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

‘ÁŒIKLA MA ‘ŒÛK DÛRBÛNÛ VE HER MİLLETİN GÛZELİ METNİNİN ÇEVİRİ YAZISI
VE ESER ÜZERİNE YAPISALCI BİR İNCELEME

Bilal ACARÖZMEN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

31/01/2022

Bilal ACARÖZMEN

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilişkin patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Hayrunisa TOPÇU** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Bilal ACARÖZMEN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı bir keşif ürünü olarak değerlendirmek bana mutluluk veriyor. 2018'den bu yana, kayıp durumda olan birçok roman ve hikâyeyi yayımlama fırsatı buldum, birçoğu üzerine inceleme yazıları yazdım. Ancak içlerinde beni en çok heyecanlandıran, gecemi gündüzüme katan '*Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*' oldu.

Öncelikle Viçen Tilkiyan ve *Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Milel'*e giden yolda eşsiz çalışmasından ilham aldığım, çok değerli hocam Gonca GÖKALP ALPASLAN'a; beni, Ermenistan Milli Kütüphanesi'ne yönlendirerek çalışmamı bambaşka bir boyuta taşıyan, çok sevgili Günil Özlem AYAYDIN-CEBE'ye, desteklerinden ötürü Ermenistan Milli Kütüphanesi'nin Uluslararası İlişkiler Departmanı başkanı sayın Astghik Khachatryan'a ve uzun yıllar edebiyat tarihi derslerine girmeyi arzuladığım, az da olsa bu şansı yakaladığım çok kıymetli hocam Dilek YALÇIN-ÇELİK'e teşekkür ediyorum.

Lisans ve lisansüstü düzeyde Türk dili ve edebiyatı üzerine on yıldır eğitim aldığım Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olan hocalarım Erdoğan KUL'a, Ülkü ÇETİNKAYA'ya, Aysu ATA'ya, Gökhan REYHANOĞULLARI'na, Âbide DOĞAN'a, Koray ÜSTÜN'e ve Serdar ODACI'ya ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Hayatımı renklendiren sevgili arkadaşlarım Furkan ÖZTEKİN, Esmâ-Sema MEYDAN, Pınar-Pelin NANE bu süreçte bana çok destek oldular. Her biri birbirinden değerli. Hepsine sabırları için çok teşekkür ediyorum.

Ailem... Her kelimeimin sahibi onlar... Başta anneme, babama ve kardeşlerime; beni özveriyle büyüten babaanneme ve büyükbabama, desteklerini hiç esirgemeyen amcalarıma, ağabeyleri olmaktan gurur duyduğum kuzenlerime teşekkür ediyorum. Ancak içlerinde en büyük teşekkürüm hayatımın, eğitimimin, feminist dünya bakışımın mimarı olan halam Rukiye Gamze ACARÖZMEN'e... O olmasaydı, hiçbir şeyin anlamı olmazdı.

Eseri bir yüksek lisans tezi olarak hazırlama fikri bana ait değildi. Bu fikri ve genç bir araştırmacı olarak önüme binlerce fırsat sunan kişi, hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim, çok değerli araştırmacı-yazar Serdar SOYDAN'dır. Benim en büyük şansım, okulum kendisidir. Binlerce kez teşekkür ediyorum, ömrü uzun olsun.

Ve danışmanım Hayrunisa TOPÇU... Okula özel öğrenci olarak kayıt yaptırmadan önce kendisiyle konuştum. Enerjisi, disiplini ve çalışma prensipleriyle bölüme onun sayesinde uyum sağladım. Tezi sabırla yönetti; fikirlerimi, heyecanlarımı değerli vaktini ayırarak dinledi, dizginledi. Kendisine çok şey borçluyum, ne kadar teşekkür etsem az...

Bu tezi, hazırlık aşamasında doğan ve uzun süre göremediğim, görmeden özlediğim ilk yeğenim Mehmet Han YAZKAN'a ve canım kardeşim, çiçeğim Bilge ACARÖZMEN-YAZKAN'a adıyorum. Umarım ileride beni affederler.

Bilal ACARÖZMEN

Aralık 2021

ÖZET

ACARÖZMEN, Bilal. *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli Metninin Çeviri Yazısı ve Eser Üzerine Yapısalcı Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli (1872) beş cilt hâlinde ve anonim olarak yayımlanan, Tanzimat dönemi Türk edebiyatının ilk basılı anlatılarından biridir. Bu çalışmada, *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*’nin, birçok telif ve çeviri eser sahibi olan, matbaacı Viçen Tilkiyan’a ait olduğu tespit edilmiştir. Eser, bir Osmanlı Ermenisi olan Tilkiyan’ın, aynı yıl Ermeni harfli Türkçe yayımladığı *Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel*’in (1872) Arap harfli versiyonu olarak basılmıştır. Yapılan karşılıklı okumalarda bazı sözcük, harf ve noktalama değişiklikleri dışında her iki eserin de birebir aynı olduğu, aralarındaki cilt farkının ise punto büyüklüğü ve sayfa ölçülerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. İlk yazılı anlatılar içerisinde sözlü kültür etkilerinin yoğun olarak görüldüğü *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*, çerçeve kurgusu, konu, kişi, zaman ve mekân kullanımlarıyla gelenek ve Batılı edebî anlayışın arasında duran bir sentez eser özelliği taşımaktadır. Otuz bir güne bölünen ve temel konusu aşk olan eserde, Osmanlı İmparatorluğu’nun etnik-dinsel gruplarını temsil eden kişilerin hikâyeleri anlatılmıştır. Eserin çerçeve anlatısı, sekiz iç anlatı ve bu anlatılarda iç içe geçen kısalı uzunlu on dokuz anlatıyı kapsamaktadır. Bu çalışmada, modern Türk hikâye ve romanının oluşum evresinde temel basamaklardan biri olan *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*’nin içerik ve yapı unsurları incelenmiştir. Bu amaçla Türk hikâyeciliğinin bilinmeyen kaynaklarından birine ışık tutulmuş ve Türk edebiyatı tarihinin unutulmuş eserleri dikkate alınarak yeniden tanzim edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler

‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli, Viçen Tilkiyan, *Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel*, geleneksel anlatı, Tanzimat hikâyesi.

ABSTRACT

ACARÖZMEN, Bilal. *The Transcription of ‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli and A Structuralist Analysis on the Work*, Master’s Thesis, Ankara, 2022.

‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli (1872) is one of the first printed narratives of Turkish literature of the Tanzimat period, published in five volumes and anonymously. This study determined that *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli* belong to the printing house Viçen Tilkiyan, who has many copyrighted and translated works. The work was published as an Arabic script version of *Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel* (1872), which Tilkiyan, an Ottoman Armenian, published in Turkish with Armenian letters in the same year. In mutual readings, it was understood that both works were exactly the same except for some word, letter and punctuation changes, and the difference in volume between them was due to the font size and page size. In the first written narratives, *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*, in which the effects of oral culture are intense, have the feature of a synthesis work that stands between tradition and Western literary understanding with its frame setup, subject, person, time and place usage. Divided into thirty-one days and whose main subject is love, this works tells the stories of people representing the ethnoreligious groups of the Ottoman Empire. The frame narrative of the work includes eight internal narratives and nineteen short and long narratives intertwined in these narratives. In this study, the content and structural elements of *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*, which are one of the basic steps in the formation phase of the modern Turkish story and novel, were examined. For this purpose, this study sheds light on one of the unknown sources of Turkish storytelling and emphasizes that reorganization of the history of Turkish literature is necessary by taking into account forgotten works.

Keywords

‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli, Viçen Tilkiyan, *Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel*, traditional narrative, Tanzimat story.

İÇİNDEKİLER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	i
ETİK BEYAN	v
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: METİN	17
2. BÖLÜM: İNCELEME	194
2.1. ‘ÂŞIKLA MA‘ŞÛK DÛRBÜNÜ VE HER MİLLETİN GÜZELİ ESERİNİN	
ÖZETİ	194
2.1.1. <i>Çerkez Güzeli</i> (Birinci Gün).....	196
2.1.2. <i>Kastamonu Güzeli</i> (Üçüncü Gün).....	197
2.1.3. <i>Karnaval ya ‘nî Et Kesimi Güzeli</i> (Altıncı Gün).....	198
2.1.4. <i>Rum Güzeli</i> (Yedinci Gün).....	199
2.1.5. <i>Ermeni Güzeli</i> (Onuncu Gün).....	200
2.1.6. <i>Alafranga Güzeli</i> (On Üçüncü Gün).....	203
2.1.7. <i>Kukla Güzeli</i> (Yirminci Gün).....	207
2.1.8. <i>‘Osmânlı Güzeli</i> (Yirmi Birinci Gün).....	208

2.2. ESERİN YAPISI	220
2.2.1. Kişiler	220
2.2.1.1. Başkişiler	226
2.2.1.2. Norm Karakterler	238
2.2.1.3. Fon Karakterler	241
2.2.1.4. Kart Karakterler	244
2.2.2. Mekân.....	247
2.2.3. Zaman.....	264
SONUÇ	283
KAYNAKÇA	287
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	291
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU	293

KISALTMALAR DİZİNİ

AHT: Arap Harfli Türkçe

AMDHMG: *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

c.: cilt

Çev.: Çeviren

Dü.: Düzenleyen

EHT: Ermeni Harfli Türkçe

s.: sayfa

S.: sayı

TABLolar DİZİNİ

- 1. Tablo:** *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’* nin Hikâye Dizini..... 194
- 2. Tablo:** *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’* nin Anlatı Düzeyleri ve Anlatıcıları.....224
- 3. Tablo:** *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’* nin Başkişileri227

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

1. Fotoğraf: <i>Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel’</i> in Kapak Bilgilerinin Latin Harflerine Aktarımı (3. Cilt).....	6
2. Fotoğraf: <i>Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel’</i> in Kapak Bilgilerinin Latin Harflerine Aktarımı (4. Cilt).....	6
3. Fotoğraf: <i>Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel</i> (c. 3, s. 29).....	7
4. Fotoğraf: <i>‘Âşıkla Ma ‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli</i> (c. 3, s. 90).....	8
5. Fotoğraf: <i>Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel</i> (c. 3, s. 94).....	9
6. Fotoğraf: <i>‘Âşıkla Ma ‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli</i> (c. 4, s. 75).....	10
7. Fotoğraf: <i>Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel</i> (c. 4, s. 3).....	11
8. Fotoğraf: <i>‘Âşıkla Ma ‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli</i> (c. 4, s. 102).....	12

GİRİŞ

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı yazarları, altı asırlık edebiyat geleneğinden sıyrılarak Batı kaynaklı yeni bir edebiyat anlayışı benimsemiştir. Bu dönemde özel sermayeli gazetelerin giderek çoğalması Batı'dan alınan makale, deneme, eleştiri, fıkra, hikâye, roman, tiyatro gibi edebî formların halka ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Yeni türler içerisinde öne çıkan hikâye ve romanın oluşumu ve modernleşmesinde, geçiş döneminin ilk basılı anlatıları temel bir basamak işlevi görmüştür. Sözlü kültür etkilerinin yoğun olarak görüldüğü bu anlatılarda masal, halk ve meddah hikâyelerinin içerik ve yapı unsurlarıyla etkileşim kurulmuş; bu etkileşim, Batılılaşmanın da etkisiyle, eski ile yeni arasında duran bir çeşit sentezlenmiş edebiyat meydana getirmiştir.

Konumuz gereği “hikâye”yi bir tür olarak ele almadan önce, “hikâye” ve “tahkiye” sözcüklerini terminolojik açıdan değerlendirmek yerinde olacaktır. Ferit Devellioğlu'nun hazırladığı *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*'ta en yalın tanımı “hikâye etme, anlatma” (1996, s. 369) şeklinde yapılan “tahkiye”, “hafızanın imkânlarını, hayâl ve düşünce eleğinden geçirerek, kendine veya başkalarına ait yaşantıların, merak ile temellendirilip, kelimeler aracılığıyla, estetik/teknik bir sraya konulmasıdır” (Tural, 2000, s. 13). Necati Tonga, genel bir edebiyat terimi olarak tahkiyeli ifadenin, anlatmaya dayalı destan, masal, menkıbe, efsane, gazavatnâme, halk hikâyesi, makame, fıkra, anekdot, hayvan hikâyesi, fabl, kıssa, latîfe, nekre, tiyatro, senaryo, roman, kısa hikâye, uzun hikâye vb. türleri içine aldığı ifade etmektedir (2008, s. 372). Bugün aynı işlevde kullanılan “anlatı” terimi, tahkiye kelimesinin karşılığı olarak Cumhuriyet sonrasında ortaya çıkmıştır. “Hikâye” kelimesi ise D. Mehmet Doğan'ın hazırladığı *Büyük Türkçe Sözlük*'te, “1. Olmuş veya olması mümkün olayları yazılı veya sözlü olarak anlatma 2. Bu şekilde anlatılan olay, mesel, kıssa 3. Anlatma, nakletme 4. Olmuş veya olması mümkün olayların anlatılması esasına dayanan edebî tür” şeklinde açıklanmıştır (1990, s. 476). M. Kayahan Özgül ise hikâyenin kapsadığı geniş alanı, kelimenin kökenini temel alarak şu şekilde değerlendirmiştir:

“Hikâye” kelimesi edebiyatımızın en girift adlandırmalarından biri için kullanılır. Girifttir; zira, bir kavramın karşılaması gerektiğinden çok daha geniş ve çeşitli mânâları içerir. Bu kavram genişliğinin aslı sebebi Arapça'da

hikâye kelimesinin üretildiği fiil kökü “hakeve”nin “taklit etmek”, “bir metnin kopyasını çıkarmak”; aynı kökten “hekâ”nın “benzemek”, “aynen nakletmek” mânâlarına gelmesidir. Demek ki, kelimenin temelinde “bir gerçeğin taklidini, kopyasını yazılı veya sözlü olarak nakletme”nin genişliği vardır. “Hâkiye” denilen kişiler ise, başkalarının davranışlarını, karakterlerini veya başlarından geçeni gülünç bir biçim vererek taklit eden “mukallid”lerdir. Anlatılan ve gösterilenler, henüz bir yaratıcı tarafından kurgulanmış olmadığı için, “tahkiye”nin de “fiction” mânâsı taşımadığı uzun bir dönem yaşanmıştır” (2000, s. 31).

Çoğu kaynakta aynı ifadelerle tanımlanan hikâye ve tahkiye kelimeleri, edebiyat incelemelerinde metodolojik ve türsel açıdan iki ayrı terim olarak kullanılmaktadır. Çalışmamız da tahkiyeyi/anlatıyı, anlatma esasına dayalı türlerin genel adı; hikâyeyi de geleneksel ve modern nitelik taşıyan edebî bir form olarak ele almaktayız. Tanzimat döneminde romandan sonra varlık gösteren Batılı anlamdaki hikâye, geleneksel tahkiyenin etkisiyle romanı da içine alan bir kavram olarak kullanılmıştır. Deniz Polater, “Tanzimat’tan Milli Edebiyat’a Hikâye ve Roman Türlerinde Adlandırmalar” başlıklı yazısında, uzun yıllar devam eden bu adlandırma sorunsalının temelinde yatan nedenlerden birinin, Tanzimat sanatçılarının roman türünü tanımlamak ve tanıtmak olduğunu dile getirmektedir. Bunu yapabilmelerinin en kolay yolu, Türk milletinin yüzyıllardır aşına olduğu hikâye türü ile Batı’dan gelen roman türünü ortak paydalarda kullanmaktır (2018, s. 132). Ahmet Hamdi Tanpınar, Müslüman-Doğu milletlerinde yüzyıllar boyunca roman türünde eser meydana getirilememesini ilkin tenkit fikrinin yokluğuna bağlayarak diğer tespitlerini şu şekilde açıklamıştır:

Müslüman edebiyatlarının Orta Çağ hikâyesinden romana geçemeyişi bahsinde de hemen hemen aynı cinsten bir yığın sebeple karşılaşırız. Bunların başında yine şüphesiz insanın reel hayata inanarak sahip olmaması gelir. Ayrıca psikolojik tecessüsün yokluğunu da söyleyebiliriz. Dinde günah çıkarmanın bulunmaması ferdin kendi içine eğilmesini daima meneder. Medeniyetimizin gözü önünde gelişen Rus romanının büyük hususiyetlerinin Ortodoks kilisesindeki aleni itiraf müessesine neler borçlu olduğunu biliyoruz.

Bununla, eskilerde hiç psikoloji bulunmadığını iddia etmiyoruz. Bu kadar büyük bir medeniyet tecrübesi insana sonuna kadar yabancı kalamazdı. Eski şairlerimizin aşk için, insan tabiatı için yazdıkları şeyler kendi kalplerini ve hayatlarını nasıl iyiden iyiye yokladıklarını gösterir. Fakat şiirin şekli ve teksif nizamı bu dikkatlerin derinleşmesine mâni olur.

Eski mesnevi çerçevesi içinde bu dikkatlerin hikâyeye nakli ise gelenek yüzünden kabil değildi.

Şark çizilmiş hadleri durmadan zorlar fakat ötesine geçemezdi (2014, s. 49-50).

Tanpınar'ın işaret ettiği “psikolojik tecessüs”, Türk edebiyatında Tanzimat romanıyla şekillenmeye başlamıştır. Bu dikkatin Batılı anlamdaki hikâye türünde de ilkin Samipaşazâde Sezai'nin 1891 yılında yayımlanan *Küçük Şeyler* başlıklı eserinde ortaya çıktığı söylenebilir. Ahmet Mithat Efendi'nin *Kıssadan Hisse* (1870) ile *Letâif-i Rivâyât*'ı (1870-1894) ve Nabizâde Nazım'ın *Karabibik*'i (1890) Tanzimat dönemi Türk hikâyeciliğinin Batı kaynaklı diğer eserleri olarak anılmaktadır.

Tanzimat döneminin ilk modern anlatıcıları, eserlerini, geleneksel anlatılardan gelen konu, kurgu biçimi, kişi, zaman ve mekân unsurlarıyla kurgulamışlardır. Bu ilk eserlere Vartan Paşa'nın yazdığı *Akabi Hikâyesi* (1851), Giritli Ali Aziz Efendi'nin yazdığı *Muhayyelât* (1852), Hasan Tevfik'in yazdığı *Hayâlât-ı Dil* (1868), Emin Nihat Bey'in yazdığı *Müsâmeretname* (1871-1875), Yusuf Neyyir Bey'in yazdığı *Gülzâr-ı Hayâl* (1871), Evangelinos Misailidis'in yazdığı *Temâşâ-i Dünyâ ve Cefakâr ü Cefakeş* (1872) ve anonim olarak yayımlanan *Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli* (1872) örnek verilebilir. Tanpınar'ın *Letâif-i Rivâyât* ve *Müsâmeretname* için kullandığı “Bu ilk tecrübelerde ne psikoloji, ne canlı karakter, ne de etraftaki hayatı canlandırmak endişesi yoktur. Fakat vakanın tertip şekli, kahramanlarla etraf arasında kurulmak istenen alâkalar, hadiseler üzerinde duruş tarzı ve bazı müşahede sızıntıları ile eski hikâyelerden de çok ayrılırlar” (2014, s. 290) ifadeleri, yukarıda sıraladığımız eserler ve sözlü anlatılar arasındaki temel benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaktadır. Daha geniş bir açıdan bakıldığında ilk basılı anlatılardaki kişilerin, halk anlatılarındaki kahramanlardan daha az yüceltildiği görülmektedir. Gerçeğe daha yakın çizilen bu kişiler, halk anlatılarındaki kahramanlardan daha pasif bir etkinliğe sahiptir. Zaman ve mekân kullanımlarında ise yine birtakım etkileşim ve farklılıklar bulunmaktadır. Halk anlatılarında zamanın muğlak bir düzlemde sunulması ve mekânların işlevsel yapıları, bazı anlatılarda benzer şekilde sunulurken bazılarında daha modern bir şekilde ele alınmaktadır.

Bugüne kadar, Tanzimat dönemi Türk edebiyatındaki dönüşümü ve sözlü kültür etkileri taşıyan ilk basılı anlatıları konu alan pek çok bağımsız ve akademik çalışma yapılmıştır. Mustafa Nihat Özön'ün *Türkçede Roman* (1936), Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *19'uncu*

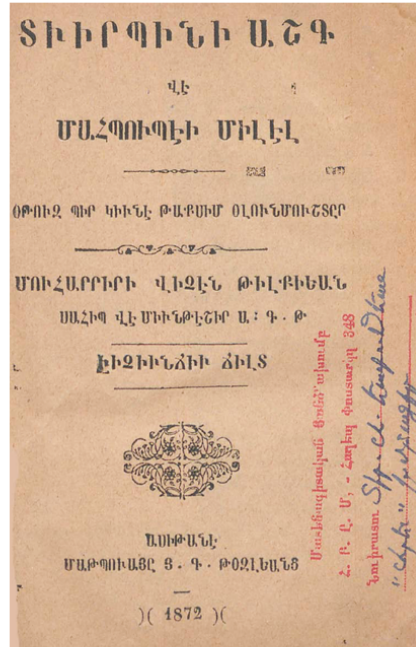
Asır Türk Edebiyatı Tarihi (1939) Güzin Dino'nun *Türk Romanının Doğuşu* (1976), Robert Finn'in *Türk Romanı* (1984), Kenan Akyüz'ün *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923* (1995), Berna Moran'ın *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I: Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a* (1994), Sıddıka Dilek Yalçın Çelik'in *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman* (1998), Gonca Gökcalp Alpaslan'ın *Tanzimat Edebiyatında Gelenekten Gelen Unsurlar (Sözlü Kültür Etkileri Doğrultusunda XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Yapı: Konu, Kurgu, Öykü, Kişi)* (1999), Ahmet Ö. Evin'in *Türk Romanının Kökenleri* (2004), Orhan Okay'ın *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı* (2005), Nihat Arslan'ın *Türk Romanının Oluşumu* (2007), Ali İhsan Kolcu'nun *Tanzimat Dönemi II Hikâye ve Roman* (2009) ve Şeyda Başlı'nın *Osmanlı Romanının İmkânları Üzerine. İlk Romanlarda Çok Katmanlı Anlatı Yapısı* (2010) başlıklı çalışmaları bu alanda başvurulabilecek temel kaynaklardır.

Gonca Gökcalp Alpaslan'ın yukarıda ismini andığımız doktora tezine kadar edebiyat tarihi çalışmalarında adı geçmeyen '*Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*', içerik ve biçim yönünden Türk hikâyeciliğinin oluşum evresine kaynaklık eden önemli metinler arasındadır. Eser, 1872 yılında, Çiçek Pazarı'ndaki Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Matbaası'nda beş cilt halinde ve anonim olarak basılmıştır. İlk cildi 128, ikinci cildi 112, üçüncü cildi 96, dördüncü cildi 112, beşinci cildi ise 103 sayfadan oluşmaktadır. Ciltlerin kapaklarında eserin adı, basım yeri ve yılı dışında "Fiyatı bir çaryek beyaz mecdiyedir." ibaresi yer almaktadır. Altına "Vâzi" isminin konulduğu bir de mukaddimesi bulunan eser, çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanıp otuz bir güne bölünmüştür. Bu kurgu tarzıyla kurulan "metinlerde olaylar, merkezden çevreye yayılan, iç içe geçmiş, girift daireler gibidir ve merkezde yer alan ana olaya bağlı olarak uzayıp giden yan olaylar, hikâyeler bulunmaktadır" (Çetin, 2005, s. 197). Dünya edebiyatında çerçeve anlatı tekniğinin kullanıldığı en bilindik eserler *Binbir Gece Masalları*, *Tûtînâme*, *Decameron*, *Heptaméron* ve *Canterbury Hikâyeleri*; Türk edebiyatında ise Giritli Ali Aziz Efendi tarafından yazılan *Muhayyelât* (1852), Emin Nihat Bey tarafından yazılan *Müsâmeretname* (1871-1875) ve Yusuf Neyyir Bey tarafından yazılan *Gülzâr-ı Hayâl* (1872)'dir. '*Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*'nin çerçeve anlatısı, sekiz iç anlatı ve bu iç anlatılarda iç içe geçen kısıklı uzunlu on dokuz anlatıyı kapsamaktadır. Eserin iç anlatıları birinci ve ikinci gün anlatılan *Çerkez Güzeli*; üçüncü ve beşinci günler

arasında anlatılan *Kastamonu Güzeli*; altıncı gün anlatılan *Karnaval ya'nî Et Kesimi Güzeli*; yedinci ve dokuzuncu günler arasında anlatılan *Rum Güzeli*; onuncu ve on ikinci günler arasında anlatılan *Ermeni Güzeli*; on üçüncü ve on dokuzuncu günler arasında anlatılan *Alafranga Güzeli*; yirminci gün anlatılan *Kukla Güzeli* ve yirmi birinci ve otuz birinci günler arasında anlatılan '*Osmânî Güzeli*'dir.

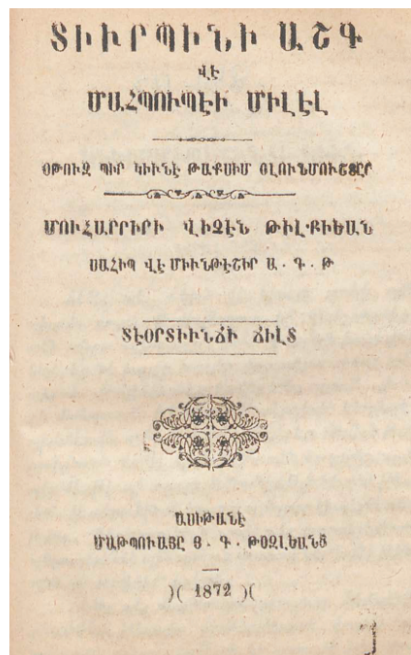
Yüz elli yıl önce yayımlanmasına rağmen bugüne kadar Latin harfli baskısı yapılmayan eser, müstakil olarak herhangi bir akademik veya bağımsız çalışmaya da konu edilmemiştir. Bunun başlıca sebebinin, eserin anonim basılmasından kaynaklandığına inanmaktayız. Bu noktadan hareketle eser üzerine bir inceleme yapmaya karar verdiğimizde, ilkin, Gökalp-Alpaslan'ın eserin yazarını Vâzî olarak belirtmesi (2002, s. 9) üzerinde durduk. Bu ismin takma bir isim olduğuna dair şüphelerimiz, Johann Strauss'un *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kimler Neleri Okurdu?* başlıklı makalesinde eserin yazarını Vâzî değil, Viçen Tilkiyan olarak belirtmesine dayanmaktadır. Strauss, '*Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*'nin, onunla aynı yıl, Tilkiyan tarafından Ermeni harfli Türkçeye yazılan ve dört cilt hâlinde yayımlanan *Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Milel* isimli eserin (Ermeni harfleriyle *Տիրպոյհնի աշգ լի՛ Մահոյնուլի Միլի*), Arap harfli versiyonu olduğunu dile getirmiştir. Bu eserin, dört cilde bölündüğünü ve bir tür Osmanlı *Decameron*'u sayılabileceğini ifade eden Strauss, içindeki Ermeni, Rum, Çerkez, "alafranga", Osmanlı ve diğer güzelleri konu alan eğlenceli hikâyelerin otuz bir güne taksim edildiğini belirtmiştir (2014, s. 49-50). Günil Özlem Ayaydın-Cebe de *Cervantes'ten Tilkiyan'a Osmanlı Edebiyatında Pastoralin Sergüzeşti* başlıklı çalışmasında, Strauss'un verdiği bilgilerden hareketle iki eserin aynı yazarın elinden çıktığına dair işaretlerin olduğunu ancak bunun kesin olarak belirlenebilmesi için Ermeni harfli eserin gün yüzüne çıkması gerektiğini ifade etmiştir (2016, s. 88). Buna dayanarak *Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Milel*'e ilkin Türkiye'deki arşivlerde, daha sonra da Ermeni harfli Türkçe eserlerin arşivlendiği, uluslararası erişime açık dijital kataloglarda ulaşmaya çalıştık. Araştırmanın sonucunda Ermenistan Milli Kütüphanesi'nin dijital arşivinde yer alan, *Armenian Early Printed Books 1851-1900* adlı bölümde eserin üçüncü ve dördüncü cildine ulaştık.

1. Fotoğraf: *Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Mile'*in Kapak Bilgilerinin Latin Harflerine Aktarımı (3. Cilt).

Dürbün-i Aşk
 ve
Mahbûbe-i Mile
 -
 Otuz Bir Güne Taksim Olunmuştur
 -
 Muharrir: Viçen Tilkiyan
 Sahip ve Münteşir: A. K. T.
 -
 Üçüncü Cilt
 -
 Asitane
 Matbaa-ı H. K. Tozliyan
 1872

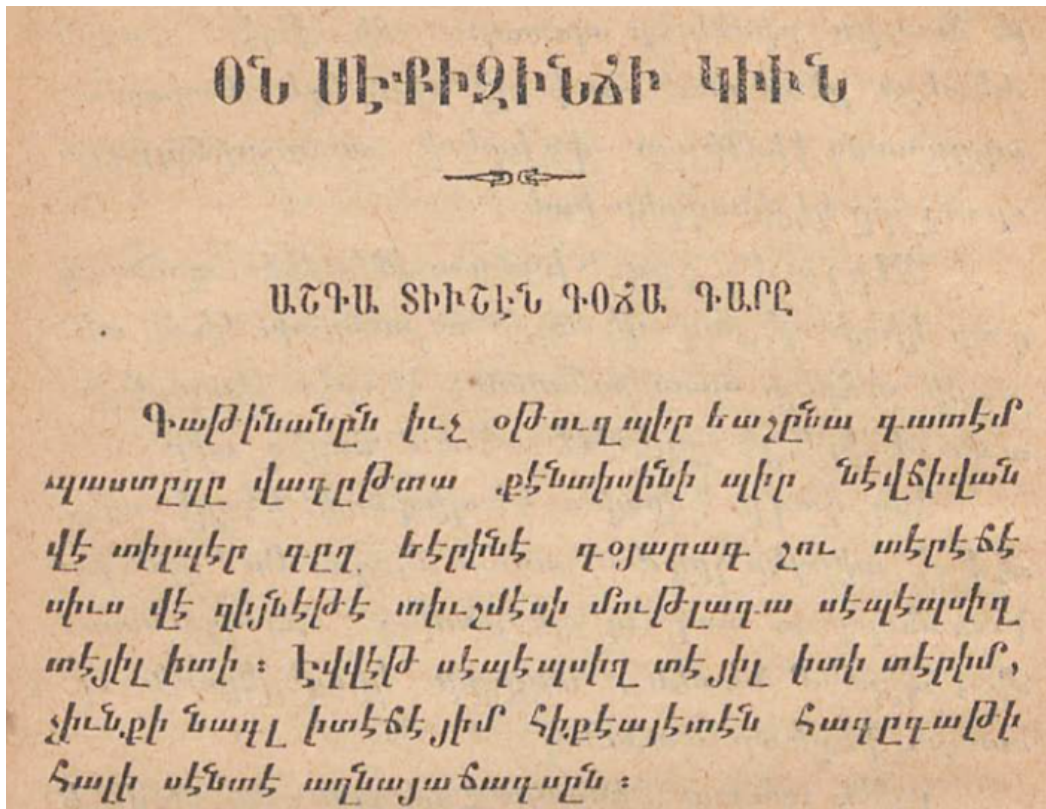
2. Fotoğraf: *Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Mile'*in Kapak Bilgilerinin Latin Harflerine Aktarımı (4. Cilt).

Dürbün-i Aşk
 ve
Mahbûbe-i Mile
 -
 Otuz Bir Güne Taksim Olunmuştur
 -
 Muharrir: Viçen Tilkiyan
 Sahip ve Münteşir: A. K. T.
 -
 Dördüncü Cilt
 -
 Asitane
 Matbaa-ı H. K. Tozliyan
 1872

Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel’in üçüncü ve dördüncü cilt kapaklarında görülen “Otuz Bir Güne Taksim Olunmuştur” ifadesi, ilk etapta bize iki eserin de birebir aynı olduğunu düşündürmüştür. Bu ciltleri Latin harflerine aktarımımız sonucunda, üçüncü cildin, ‘*Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*’nde on altıncı gün anlatılan *Cebren ‘Âşıklık*’la başladığını ve dördüncü cildin sonuna kadar iki eserdeki bütün anlatıların ufak tefek sözcük ya da harf ve noktalama değişiklikleri dışında, büyük ölçüde birebir aynı olduğunu tespit ettik. Eserler arasındaki cilt sayısı farkının ise Ayaydın-Cebe’nin de işaret ettiği gibi (2016, s. 88), basımlarındaki punto büyüklüğü ve sayfa ölçülerinden kaynaklandığını saptadık. Aşağıda, iki eserin de büyük ölçüde birebir aynı olduğunu ispat niteliğinde, Ermeni ve Arap alfabesinden Latin harflerine aktardığımız üç örnek sunulmuştur. Bu örnekler, farklı hikâyelerden alınan bir bölüm girişi, bir iç anlatı girişi ve bir diyalogdur.

3. Fotoğraf: *Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel* (c. 3, s. 29).

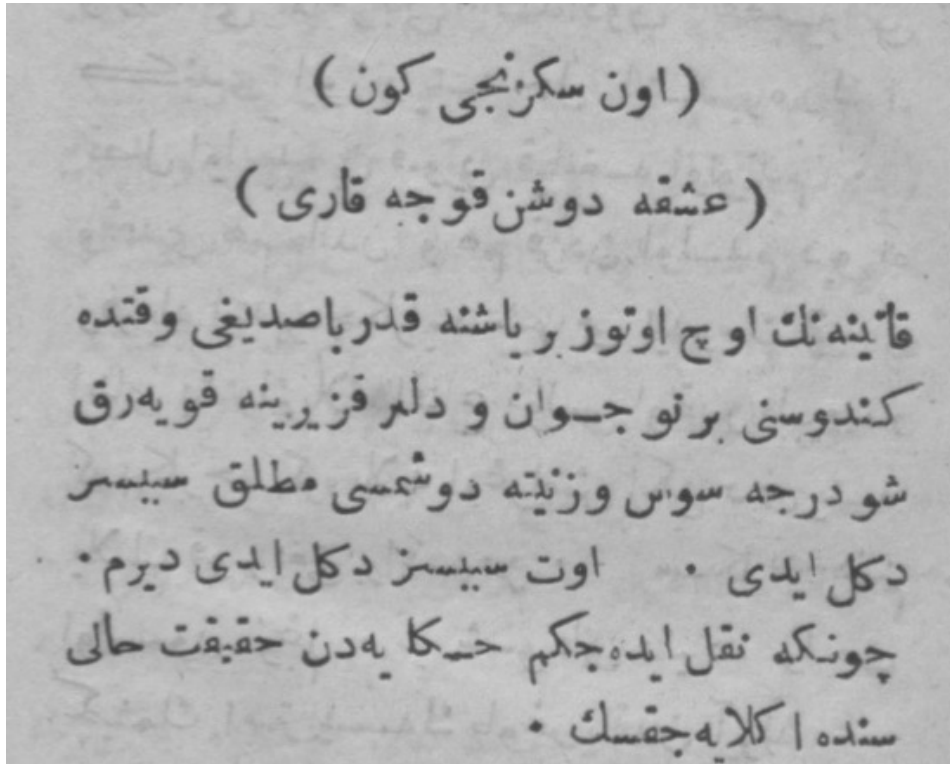

Fotoğraftaki paragrafın Latin harflerine aktarılmış hâli şu şekildedir:

On Sekizinci Gün
'Aşka Düşen Kocakarı

Katina'nın üç otuz bir yaşına kadem bastığı vakitte kendisini bir nev-civân ve dil-ber kız yerine koyarak şu derece süs ve ziynete düşmesi mutlaka sebepsiz değildi. Evet sebepsiz değildi derim çünkü nakledeceğim hikâyeden hakikat-i hâli sen de anlayacaksın.

4. Fotoğraf: 'Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli (c. 3, s. 90).

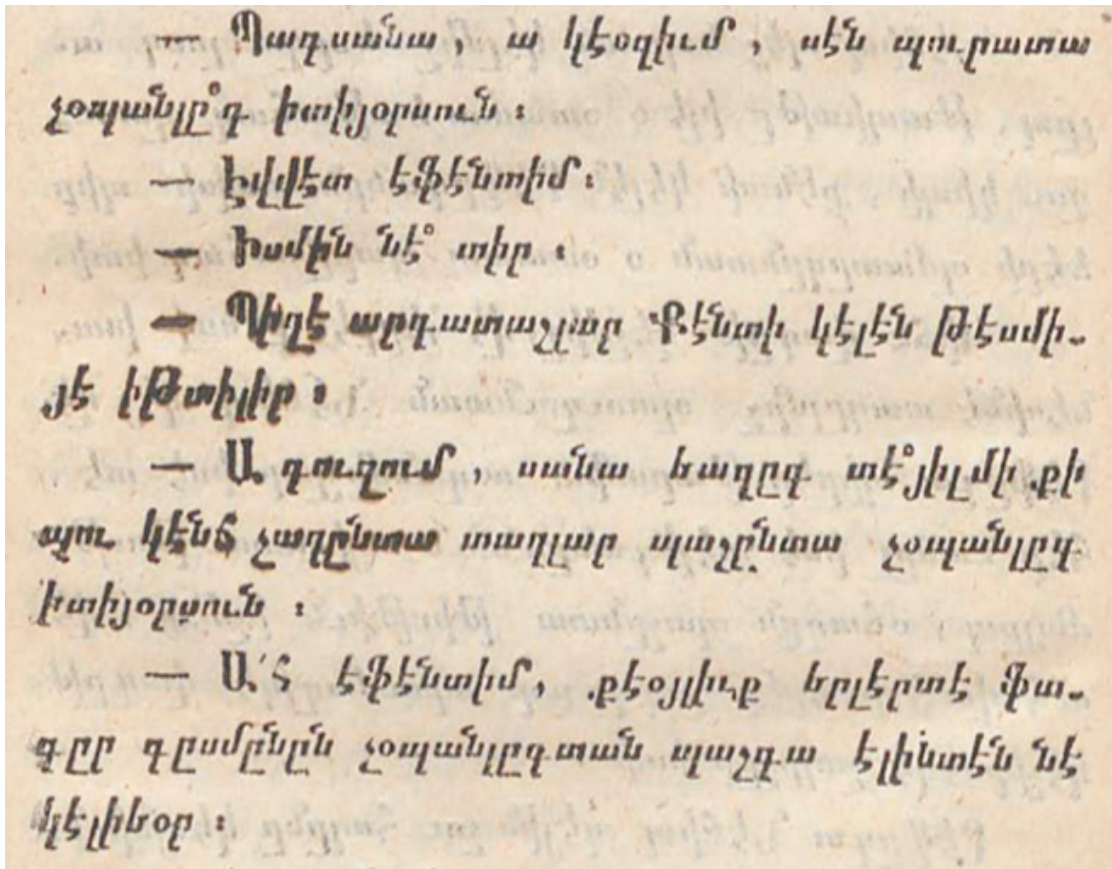

Fotoğraftaki paragrafın Latin harflerine aktarılmış hâli şu şekildedir:

On Sekizinci Gün
'Aşka Düşen Kocakarı

Katina'nın üç otuz bir yaşına kadar bastığı vakitte kendisini bir nev-civân ve dil-ber kız yerine koyarak şu derece süs ve ziynete düşmesi mutlak sebepsiz değildi. Evet sebepsiz değildi derim. Çünkü nakledeceğim hikâyeden hakikat-i hâli sende anlayacaksın.

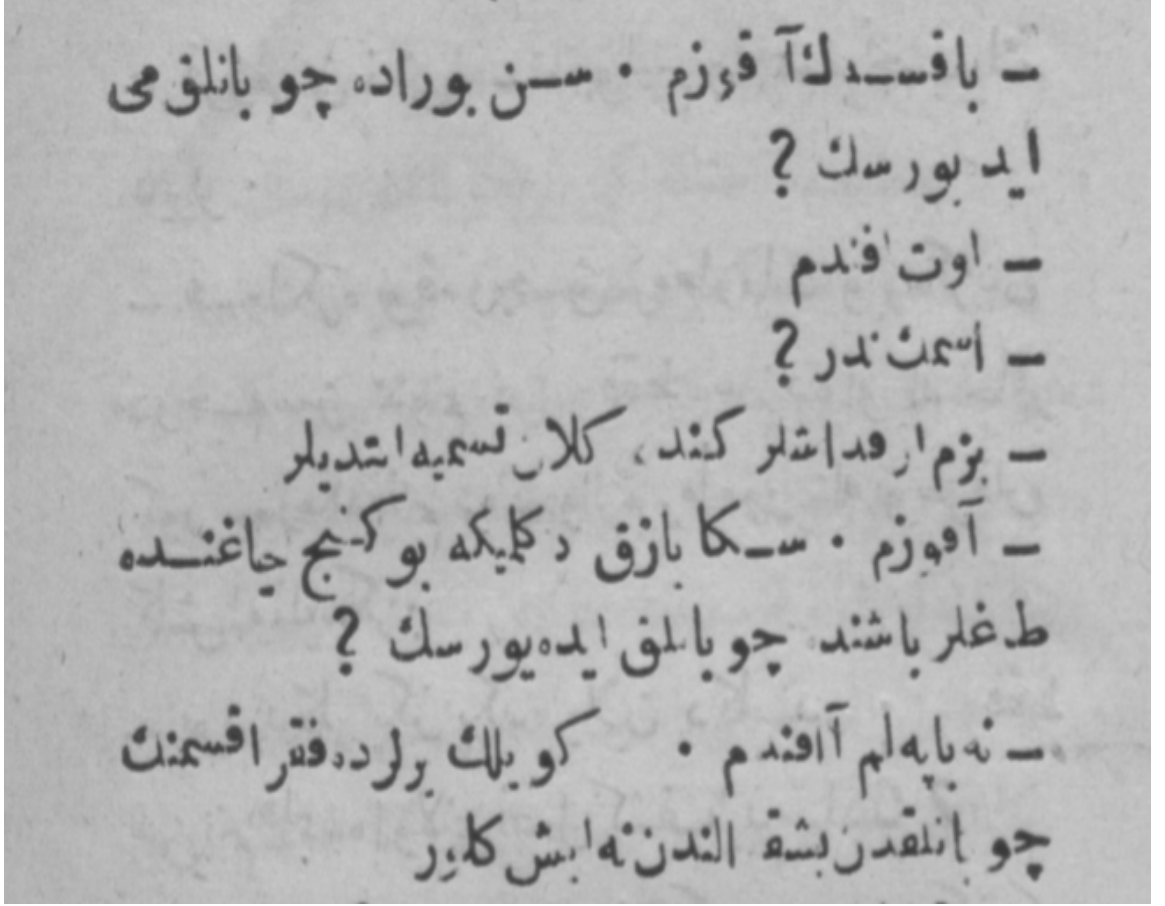
5. Fotoğraf: *Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Milel* (c. 3, s. 94).

Fotoğraftaki diyalogun Latin harflerine aktarılmış hâli şu şekildedir:

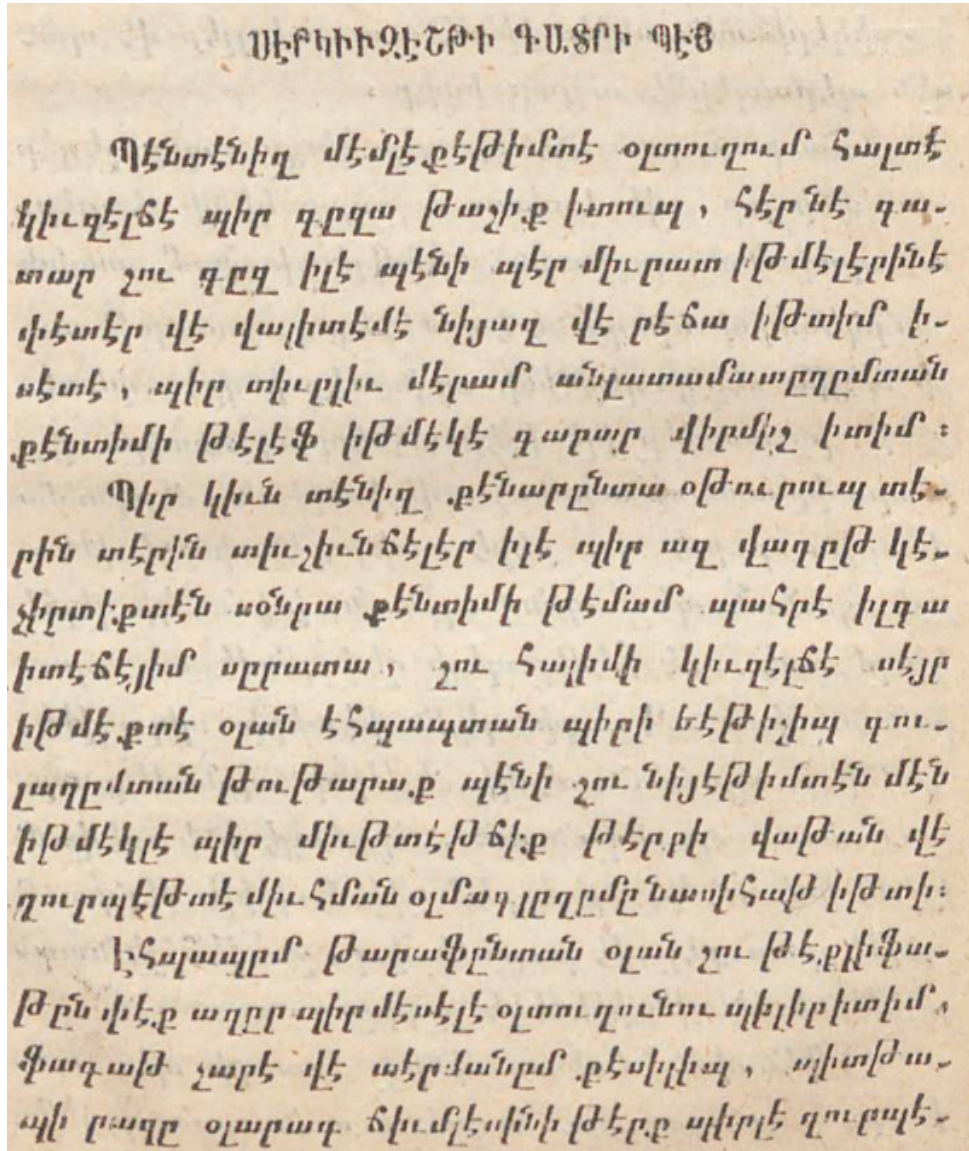
- Baksana a gözüm. Sen burada çobanlık ediyorsun.
- Evet efendim.
- İsmi nedir?
- Bizim arkadaşlar Kendigelen tesmiye ettiler.
- A kuzum, sana yazık değil mi ki bu genç çağında dağlar başında çobanlık ediyorsun.
- Ne yapalım ah efendim, köylük yerlerde fakîr kısmının çobanlıktan başka elinden ne iş geliyor?

6. Fotoğraf: 'Aşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli (c. 4, s. 75).

Fotoğraftaki diyalogun Latin harflerine aktarılmış hâli şu şekildedir:

- Baksana a kuzum. Sen burada çobanlık mı ediyorsun?
- Evet efendim.
- İsmi nedir?
- Bizim arkadaşlar Kendigelen tesmiye ettiler.
- A kuzum, sana yazık değil mi ki bu genç çağında dağlar başında çobanlık ediyorsun?
- Ne yapalım a efendim? Köylük yerlerde fukarâ kısmının çobanlıktan başka elinden ne iş gelir?

7. Fotoğraf: *Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Mîlel* (c. 4, s. 3).

Fotoğraftaki paragrafların Latin harflerine aktarılmış hâli şu şekildedir:

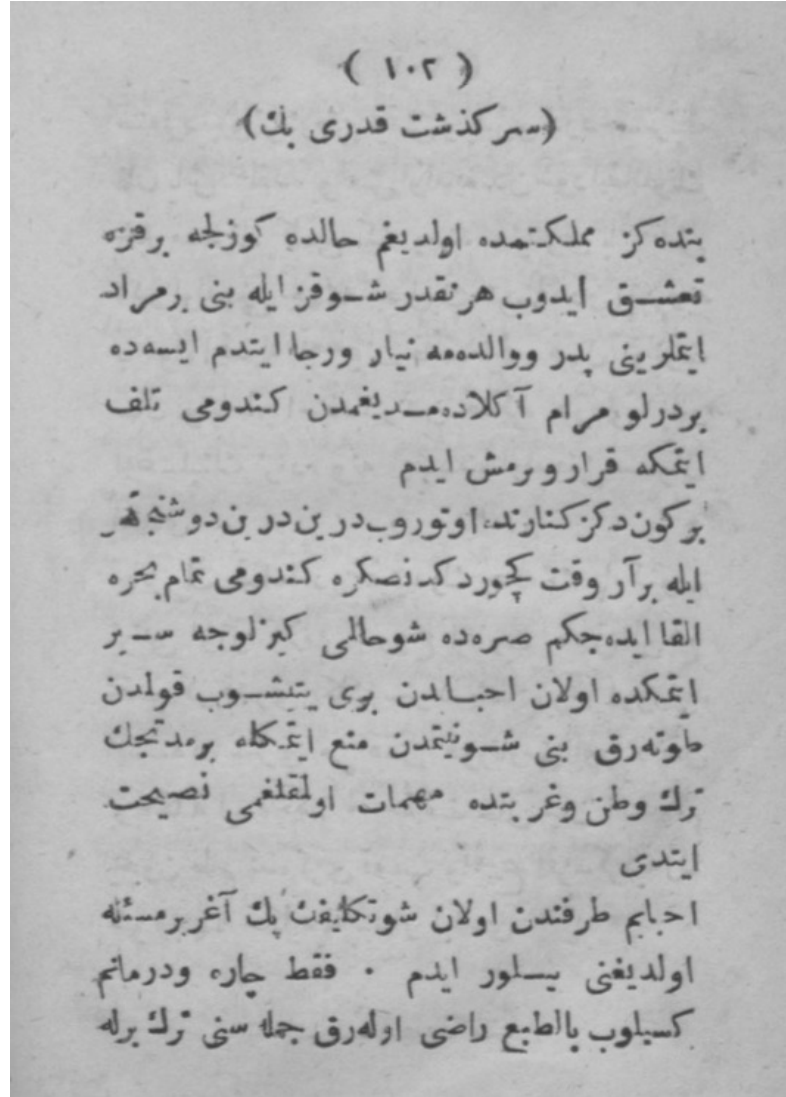
Sergüzeşt-i Kadri Bey

Bendeniz memleketimde olduğum hâlde güzelce bir kıza ta‘aşşuk edip her ne kadar şu kızla beni ber-murâd etmelerini peder ve vâlideme niyâz ve ricâ ettimse de bir türlü merâm anlatamadığımdan kendimi telef etmeye karâr vermiştim.

Birgün deniz kenarında oturup derin derin düşüncelerle biraz vakit geçirdikten sonra kendimi tamam bahre ilkâ edeceğim sırada şu hâlîmi güzelce seyretmekte olan ahbâbdan biri yetişip kulağımdan tutarak beni şu niyetimden men' etmekle bir müddetçik terk-i vatan ve gurbette mühmân olmaklığımı nasihat etti.

Ahbâbım tarafından olan şu teklîfîn pek ağır bir mes'ele olduğunu bilirdim. Fakat çâre ve dermânım kesilip bi't-tab' râzı olarak cümlesini (...)

8. Fotoğraf: 'Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli (c. 4, s. 102).

Fotoğraftaki paragrafların Latin harflerine aktarılmış hâli şu şekildedir:

Sergüzeşt-i Kadri Bey

Bendeniz memleketimde olduğum hâlde güzelce bir kıza ta'aşşuk edip her ne kadar şu kızla beni ber-murâd etmelerini peder ve vâlideme niyâz ve ricâ ettimse de bir türlü merâm anlatamadığımdan kendimi telef etmeye karâr vermiştim.

Bir gün deniz kenarında oturup derin derin düşüncelerle biraz vakit geçirdikten sonra kendimi tamam bahre ilkâ edeceğim sırada şu hâlimi gizlice seyretmekte olan ahhâbdan biri yetişip kolumdan tutarak beni şu niyetimden men' etmekle bir müddetçik terk-i vatan ve gurbette mihmân olmaklığıımı nasihat etti.

Ahhâbım tarafından olan şu teklîfin pek ağır bir mes'ele olduğunu bilirdim. Fakat çâre ve dermânım kesilip bi't-tab' râzı olarak cümlesini (...)

Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Milel' in ilk iki cildine ulaşamasak da yukarıdaki veriler, her iki eserin de Tilkiyan'a ait olduğu tespitini yapabilmemiz için yeterlidir. Bu tespitin, Osmanlı Ermeni ve Türk edebiyatı tarihi açısından önemli bir bulgu olduğuna inanıyoruz. Ne var ki Tilkiyan hakkında elde ettiğimiz bilgiler oldukça sınırlıdır. Yalnızca yayıncı ve yazar kimliğine dair kayıtlara erişebildiğimiz Tilkiyan üzerine yapılan derli toplu tek inceleme, Günil Özlem Ayaydın-Cebe'ye (2016, s. 85-99) aittir. Çalışmasında Ayaydın-Cebe, Hasmik Stepanyan'ın 1985'te yayımlanıp 2005'te genişletilerek tekrar basılan *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası*'nı, Pars Tuğlacı'nın *Tarih Boyunca Batı Ermenileri Tarihi* (2004) başlıklı kitabını, Seyfettin Özege'nin *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*'nu (1971-1979), Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde ettiği verileri de dahil ederek, Tilkiyan'ın adını taşıyan eserler listesini kronolojik olarak şu şekilde sıralamıştır:

1. *Şarkta Alafranga yahut Ticaretimizin Günbegün Daralmasının Sebepleri*. İstanbul: Canig Aramyan, 1865. 120 s. (EHT).
2. *Şarkta Alafranga yahut Ticaretimizin Günbegün Daralmasının Asıl Sebepleri*. 2. baskı. İstanbul: R. Kürkcüyan, 1867. 32 s. (EHT).
3. *Gülineya yahut Kendi Görünmeyerek Herkesi Gören Bir Kız*. İstanbul: Vezir Han, 1868. 540 s. (EHT).
4. *Mezarlıktan Yuvarlanan Eski Kafa*. İstanbul: Mühendisyan, 1870. 20 s.

(EHT).

5. *Seda-i Nahak*. İstanbul: Mühendisyan, 1870.10 s. (EHT).
6. *Dürbin-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Mielel*. Cilt 3-4. (T: 4 cilt) İstanbul: H. K. Tozlıyan, 1872.112,68 s. (EHT).
7. "Dört Karındaşlar". Basım ruhsatı. İstanbul, 1291 (1874).
8. *Sıdk-ı Canan*. [İstanbul: Dican Beleknan (?), 1293 (1876)]. (AHT).
9. *Çoban Kızlar*. İstanbul: Samuel Bardizbanyan, 1876. 146 s. (EHT).
10. *Çoban Kızlar*. İstanbul: İzzet Efendi, 1294 (1877). 80 s. (AHT).
11. *Madmuazel Amber yahut Baloda Bir Vukuat*. İstanbul: Mühendisyan, 1878. 32 s. (EHT)
12. Esad. *Sergüzeşt-i Mari Kraliçe ve Kızları*. Naşiri: Viçen Tilkiyan. İstanbul: Ahter Matbaası, 1296 (1879). 223 s. (AHT)
13. *Yedi Dilberler*. İstanbul: Hovsep Kafafyan, 1881. 293 s. (EHT).
14. *Yedi Alimler Risalesi*. 2. baskı. Çev. Viçen Tilkiyan. İstanbul: Hovsep Kafafyan, 1881. 110 s. (EHT). (2016, s. 85-86)

Görüldüğü gibi telif, uyarılama ve çeviri olmak üzere azımsanmayacak sayıda eser veren Tilkiyan, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde kendisi adına verilen yedi ruhsatnamenin dördünde kitapçı [BOA, MF.MKT.00034.00082.001 (30 Mart 1876); BOA, MF.MKT.00043.00022.001 (11 Eylül 1876); BOA, MF.MKT.00056.00150.001 (5 Haziran 1878); BOA, MF.MKT.00061.00037.001 (17 Mart 1879)], birinde de matbaacı [BOA, MF.MKT.00038.00044.001 (21 Haziran 1876)] olarak geçmektedir. Yazarın kitapçılık ve matbaacılık faaliyetlerini yürüttüğü yer elbette ki Babiâli'dir. Ezgi Yıldırım "19. Yüzyıl Sonu Osmanlı Toplumunda 'Tercüme' Eserlerin Tanıtımı Üzerine Betimleyici Bir İnceleme: Kitapçı Arakel Katalogları" başlıklı yüksek lisans tezinde, Tilkiyan'ın, 1875-76 yıllarından önce Babiâli'de faaliyetlerine başlamış olabileceğini, 1879'da hâlâ orada bulunduğunu ve 1880 yılına ait şark ticaret yıllığında anılmadığını ifade etmiştir (2019, s. 17). Tüm bu verilerle Tilkiyan'ın, ilk eserini verdiği 1865'ten son eserini verdiği 1881 yılına kadar yazar, çevirmen ve yayımcı kimliğiyle varlığını sürdürdüğü kesin olarak belgelenmiştir.

Geç Osmanlı döneminde İstanbul'un zengin sözlü ve yazılı kültür ortamında yetişen birçok yazar gibi Tilkiyan da halk anlatılarından beslenmiştir. Hikâye denilen şeyin “rûy-ı zemînde her gün her saat vukû' bulan şeylerin bir aynı demek olduğundan benî âdemin hâl ve hey'etini gösteren bir parlak âyîne makamında” (AMDHMG, c. 1, s. 4) olduğunu ifade eden yazar, ‘*Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli* ve Ayaydın-Cebe'nin çeviri yazısını yaptığı *Çoban Kızlar*'da âşık ve sevgililerin kavuşma maceralarını konu almıştır. Bu anlatılarda fon olarak çoğunlukla pastoral mekânların kullanılması, Tilkiyan'ın, Tanzimat dönemi eserlerinde kapsayıcı bir mekân olarak yalnızca İstanbul'u kullanan yazarlardan daha geniş bir edebiyat evrenine sahip olduğunu göstermektedir. ‘*Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*'nde İstanbul'daki bir tepecikten Konya, Bingöl, İzmir gibi Anadolu'nun birbirinden uzak köşelerine sihirli bir dürbünle uzanan yazar, mensubu olduğu etnik grubun üstünde, Osmanlı'nın çokuluslu yapısını temsil eden bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde eserin Latin harflerine aktarımı yapılmıştır. Aktarım esnasında, noktalama işaretlerinin çok az kullanıldığı ve baskı hatalarından kaynaklanan birçok yazım yanlışlığı olduğu tespit edilmiştir. Bu hususta cümlelerin anlaşılmasını zorlaştıracak noktalama eksiklikleri giderilerek yanlış yazımlarından dolayı sözlüklerde bulunmadığı düşünülen ve bu sebeple cümlede okunmaz durumda olan kelimeler, metindeki hâlleriyle dipnotlarda belirtilmiştir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yazımında Şemsettin Sami'nin hazırladığı *Kamûs-ı Türkî*, Ferit Devellioğlu'nun hazırladığı *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* ve Mehmet Kanar'ın hazırladığı *Farsça-Türkçe Sözlük*'e bağlı kalınmıştır. Bu kelimelerdeki düzeltme, ayn ve hemze işaretleri korunmuştur. Türkçe kelimelerde büyük ve küçük ünlü uyumu dikkate alınarak bağlaçlarla soru ve fiilimsi eklerinin kullanımı, günümüz Türkçesiyle uyumlu hâle getirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü olan inceleme bölümünde, eserde yer alan hikâyelerin önce özetleri yapılmış, sonra da yapı unsurları incelenmiştir. W. J. Harvey, G. Genette ve E. M. Forster'ın yaklaşımlarının temel alındığı “Kişiler” bölümünde, eserdeki anlatıcılar, başkişiler, norm, fon ve kart karakterler görev ve işlevselliklerine göre sınıflandırılmıştır. Eserin halk anlatılarıyla etkileşimi dikkate alınarak bu kişilerin masal, halk ve meddah

hikâyesindeki kişilerle kurulan benzerlik ve farklılıklarını tespit edilmiştir. “Mekân” bölümünde, eserde kullanılan mekânlar, teorik açıklamalarından faydalanılan araştırmacıların mekân ölçütlerine göre değerlendirilmiştir. Anlatılarda gözleme dayalı realist betimlemelerle sunulan açık ve kapalı mekânlar, halk anlatılarındaki mekân kullanımlarıyla karşılaştırılarak ele alınmıştır. “Zaman” bölümünde, G. Genette ve Ayşe Eziler Kıran-Zeynel Kıran’ın zaman konusundaki uygulamalı kuramsal çözümlene yöntemlerine başvurulmuştur. Eserin en katmanlı yapı unsuru olan zamanına bu yöntemler aracılığıyla yaklaşılarak, ilkin çerçeve ve iç anlatıların kurmaca ve öyküleme zamanlarını değerlendirilmiştir. Daha sonra anlatının ritmini hızlandırmak veya yavaşlatmak için kullanılan duraklama, özet, eksilti ve sahne teknikleri tespit edilerek olayların tekrarlanma sıklıklarının incelenmiştir.

Eserin Viçen Tilkiyan’a ait olduğunu ortaya koymadan evvel Johann Strauss’un *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kimler, Neleri Okurdu?* (2014) makalesi ve Günil Özlem Ayaydın-Cebe’nin *Cervantes’ten Tilkiyan’a Osmanlı Sergüzeşti* (2016) başlıklı eseri bize yol göstermiştir. Hasmik Stepanyan’ın *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası* (2005), Kevork Pamukciyan’ın *Ermeni Harfli Türkçe Metinler. Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar-II* (2002), Pars Tuğlacı’nın *Tarih Boyunca Batı Ermenileri* (2004), Murat Cankara’nın *İmparatorluk ve Roman: Ermeni Harfli Türkçe Romanları Osmanlı/Türk Tarihyazımında Konumlandırılmak* (2011) ve Ömer Delikgöz’ün *Tanzimat Dönemi Türk Romanı ve Ermeni Harfli Türkçe Romanda Kimlik* (2016) başlıklı çalışmaları, Ermeni harfli Türkçe eserler hakkında yapılacak araştırmalarda başvurulabilecek temel kaynaklardır. Sıraladığımız tüm bu eserlerin dışında birçok kitap, dergi ve lisansüstü tez, çalışmamıza ışık tutmuştur.

1. BÖLÜM: METİN

Mukaddeme

İşbu kitapçık hikâye vâsıtasıyla terbiye-i ahlâk ve dünyânın ba'zı hâlleri hakkında kesb-i ma'lûmât ettirir.

Hilkat-i cihândan bu ana kadar her millette az çok bu usûl cârîdir ve bunun böyle olması dahi gâyetle elzemiyettendir. Benî âdem, naturesi iktizâsınca dâ'imâ fenâliğa meyyâl olup ifâkat-ı ahlâk için kendine verilen mu'âlece yalnız olduğu hâlde onu kabûl etmekten imtinâ' eder ama bir hikâye ve bâ-husûs 'alâkaya dâ'ir hikâyelerle karışık olduğu hâlde mu'âlecenin âcilliği biraz teskîn olup herkes onu suhûletle kabûl eder. Bundan da mâ'adâ hikâye denilen şey rûy-ı zemînde her gün her sâ'at vukû' bulan şeylerin bir aynı demek olduğundan benî âdemin hâl ve hey'etini gösteren bir parlak âyîne makâmındadır.

Ma'lûmdur ki bir âdeme her ne kadar sen şu yâhut bu hey'ettesin denilse bir âyineden bakmadıkça salt söz ile hey'et-i aslîyesine kâmilen vâkîf olamadığı misillü insândaki merkûz olan türlü nefsler ve bed-hûylar dahi insânın meşrebini çehresini gâyetle bozup ve çirkinlettirip o misillü âdeme salt söz ile nasîhat etmek kâr etmeyip kendinin mübtelâ olduğu bir huyun kendisini ne kadar çirkinlettiğini göremediği için ona kendi meşrebini gösteren bir âyîne lâzımdır. İşte hikâye denilen şey her bir garaz ve nefsâniyetten ârî emr-i basîret ve nezâket ile ve sâdece doğruluğu zâhire çıkarmak emel ve ârzûsuyla kaleme alınmış olduğu hâlde insânın meşrebini âyinesidir. Ondan bakmadıkça kimse kendi mebzûl olduğu fenâlığı görüp bilemez. İnşâallâh bu ednâ te'lîfimiz ibâdullah tarafından kabûliyyet bulunduğu hâlde diğer buna emsâl terbiye-i ahlâk edici hikâyeler te'lîfine mübâşeret edebileceğiz.

Vâzî

BİRİNCİ CİLT

Birinci Gün

Çerkez Güzeli

Âstâne-i ‘aliyyede Hasköy ile Tatavla miyânında kâ’in Okmeydânı nâm-mahaldeki tepecikten geçerken mahall-i mezbûrun manzara-i dil-küşâsı gönlümü celbedip uzaktan görünen deryâyı ve dere tepeleri ve envâ‘-i eşcâr ve şükûfeyle müzeyyen bahçeleri ve dağları ihâta eden servileri ve meşhûr sarayları seyr ü temâşâ ederek derûnumdan bir âh çekip şuracıkta seyretmekte olduğum şeyleri yakına getirebilecek bir dürbün hurda beynim fikr-i mülâhazasında eğlenip durmaktaydım. Meğer o dakika cenâb-ı Hak’tan diğer pek çok nî‘met niyâz ve temennî etmeliymiş. Çünkü ben oracıkta bir dürbün ârzûsuyla vakit geçirip ve gezinip dolaşırken nâgâh dervişândan bir zâta tesâdüf eyledim ki yanında benim ârzû eylediğim dürbünden bin kat a‘lâ ve güzel ve emsâli görülmemiş bir dürbün vardı. Bense biraz evvel dürbün hülyâsıyla meşgûl bulunduğumdan mûmâileyh dervişi görür görmez hemen yanına varıp: “Şükürler olsun derviş baba, ben nice şeyler için nice def‘alar ‘arz ve niyâz ettim de ber-muktezâyı tâli‘-i nâsâz hiçbir vakit murâdım husûle gelmezdi. İşte her nasılsa bu def‘a kader yardım edip bâri bir niyâzım kabûl olundu,” diye ifâde-i merâm ettikten sonra, “Şu koltuğunun altındaki dürbünü bana yarım sâ‘at kadar himmet et de bu tepecikten etrâfi biraz seyredeyim,” dedim.

“Peki oğlum” dedi. “Fakat o dürbünü vermezden evvel sana bir nasîhatim vardır. Ya‘nî sen sen ol, tâli‘n çokluk üstüne düşme de kendi hâline bırak. Çünkü tâli‘ dedikleri insânın gölgesine benzer ki arkasına düşüldükçe kaçar. İşte bu dürbün keyfiyeti sana da bir nasîhat olsun ki tâli‘ eğer murâd edecek olursa aslâ niyâz etmediğin hâlde senin ârzû edebileceğinden çok ziyâde sana ihsân eder. Gelelim şimdi bu dürbüne. Oğlum bu dürbün şimdiye kadar insân hünerinin îcâd edebildiği dürbünlere kıyâs olunamayıp bu bir hikmetli bir dürbündür. Zîrâ bu dürbün nice hesapsız ebniye ve büyük dağların arkasında olan şeyleri dahi gösterdiğinden önünde dağlar bir câm gibi kalıp işbu hikmet bu dürbün ile bakan her âdeme dahi vâki‘ olur. Ancak bu dürbünün başka daha büyük bir kerâmeti de vardır ki o da yalnız bana vâki‘ olur. Ya‘nî ben bu dürbünle bir âdeme bakarsam o âdemin başından ne vak‘alar geçmiş ve geçmekte olduğunu dahi gösterir bana. Ben dahi

buna cevâben “Dediğin sahîhmiş derviş baba, meğer tâli’n gönlü olacak olursa hiç niyâz etmeden dahi ârzû olunan şeyi verirmiş. Her ne hâlse şu acâ’ib dürbünü ver bana da gözüme koyup bir def’a bakayım.” dedim. Derviş dahi der’akab dürbünü bana verdi. Ben dahi ‘ale’l-‘acele onu gözüme koyup Üsküdar tarafına baktım ki âh ne bakarsın, dağların ilerisinden diğer iki dağ arasında bir güzel ırmaktır cereyân ediyor. Bu ırmağın bir kıyısında gâyetle güzel ve hasnâ bir kızcağız oturmuş ırmağın diğer kıyısında oturmakta olan bir çobanla ülfet ediyor. İşte bunların şu hâli gâyetle ta’accübümü mûcib oldu. Çünkü ma’lûm ya öyle dil-ber ve nev-civân kızın üstü başı biçimsiz ednâ kimselerden nefret edip temiz giyinmiş kuşanmış ve süslü delikanlılarla ülfet etmedikleri yerde mezkûr dürbün vâsıtasıyla gördüğüm hemen dünyâda nâdirü’l-emsâl bir kız nasıl olur da öyle bir çobanı karşısına alıp o derece ülfet ve mülâkat eder? Bu keyfiyet hakîkaten istiğrâbımı mûcib olmaktaydı.

Bu aralık derviş baba yanıma gelip “Şimdi bunları gördün ya ver artık şu dürbünü bana ki onlara bir de ben nazar edip kim olduklarını ve ne söz ve sohbet etmekte olduklarını sana söyleyeyim.”

Mûmâileyh şu sözleri söyledikten geri dürbünü elimden alıp merkûmâne bir nazarla: “Ha anladım!” deyip dürbünü aşağı aldı ve kelâma âgaz birle şöyle söyledi:

“Evvelâ oğlum, o Üsküdar dağlarının öbür tarafında zannettiğin mahal Rusya’dan nakleden Çerkez kabilelerinin şimdi Anadolu’da ikâmet etmekte oldukları Akdağ tesmiye olunan dağların eteğidir ve o gördüğün çoban aslında çoban olmayıp fakat çoban kıyâfetine girmiş bir beyzâdedir. Mûmâileyh ismi Meftûn olup el-ân Afrika’da gâyetle zengin ve mu‘teber bir derebeyinin ilk evlâdıdır. Hâlbuki Meftûn’un pederi daha oğlu kendisinin konağındaiken o memleketin fal bakıcılarının sözlerine kâni’ olup ilk evlâdı evlendiği hâlde kendi hânedânına pek büyük bir fenâlık gelir i’tikâdına zâhib olduğundan Meftûn’u evlendirmemeye yemîn etmişti. Hattâ Meftûn kendisinin izin ve ma’lûmâtı olmayarak bir kıza muhabbet verip evlenmeye kalkışacak dahi olsa peder muhabbetini bertaraf edip onun boynunu kendi eliyle kesmeye yemînle borçlu olmuştu.

İşte çoban zannettiğin kimsenin hakkında şimdilik bu kadarlık söz kâfi olup gelelim kıza. O bî-mânend kız dahi ırmağın üstünde Keşiş Dağı gibi eflâke ser çeken dağlarda iskân eden Çerkezlerin beyinin kızıdır ve ismi dahi Zîbâ’dır. Merkûme gördüğün gibi kar gibi zîbâ ve ay gibi değirmi sıfatlı, ala gözlü, hilâl kaşlı, sırma saçlı, ince belli, fidan boylu bir nûr-ı seyyide-i cihân ve serfirâz-ı cinân olup misl ü mânendi

cihân gezmekle bulunmaz, nâz ve şîvesi ta‘rif olunamaz ve cilvesine doyulmaz; bir bakışta kan kaynar, cân titrer, ‘akıl baştan giderdi.

Hayli müddet sonra merkûme kız, Afrika beyinin oğlu Meftûn’un rü‘yâsında görünmeye başladı. Kendine ise güzel sevmek pederi tarafından katl cezâsı tahtında menolduğu hâlde böyle bir cihân güzeli bir kızın üç gece yek-digerini müte‘âkib rü‘yâsına gelmiş bî-çâreye Mecnûn hey’eti kesbettirdi. Şöyle ki Meftûn pek az gün zarfında sararıp solup yüzünün kemikleri görünmeye başladı. Kendisine vâki‘ olan şu hâli ve memlekette bir dervişe esrâren ifâde eylediğinde derviş, o rü‘yâsında görünen kızın ismi Zîbâ olup Asya-yı sâgirde zikrolunan dağda iskân etmekte olan Çerkez beyinin kızı olduğunu ve eğer Meftûn kendi pederinin saray ve huzûr ve refâhını ve kendisinin irsen mâlik olacağı haşmet ve zenginliği terk edip de yola çıkıp ve gidip merkûmeyi ten gözleriyle görüp onun hüsn-i cemâlinin seyriyle gönlünü şâd eylemezse gün-be-gün eriyip mezâra kadar gideceğini ve bunun mugâyiri Zîbâ’yı bulduğu hâlde merkûmenin dahi kendisine ma‘şûka olacağını Meftûn’a beyân eyledi.

Dervişin ihtârıyla Meftûn dahi iknâ‘ olup pederinden gizli tebdîl-i kıyâfetle Afrika’dan firâr edip Anadolu dağlarına müteveccihen hareketle gidip Çerkez beyinin ikâmet etmekte olduğu dağların eteğinde davar beslemekte olan çobanların içine karışıp onlar gibi çoban esvâbı giyinip davar gütmekle meşgûl olurdu.

Ber-minvâl-i muharrer birkaç mâh mürûr edip ne kendisi dağa çıkmaya cesâret ve ne dahi kimseye bu bâbda bir sır açmaya karar verebilirdi. Çün olabilir diye ağızdan ağıza ve mahalden mahale öyle bir ‘aşk u sevdâ sebebine oralara düşmüş olması evlâdını kaybetmiş olan pederinin köşküne vâsıl olduğunda herhâlde onu civân çağında pederinin hiddet ve şiddetine uğratacaktı. Hâlbuki kimseye de bir sır açmadıkça Zîbâ’yı görebilmeye aslâ ümîdi olmayıp hasret-i cânan ile pençe-i ecele uğrayacağından ecel bî-çâreyi iki tarafından sarmış olup ümîdsiz bir hâlde kendisini görmekteydi.

Fakat kaderin hükmüne havâle ve teslîm olup korku ve ‘aşk deryâsının yek-digerine karıştığı dehşetli boğazın sularında çalkalanır dururdu.

Ancak kader emreylediği hâlde dağlar düz yol olur. Ekseriyâ Çerkez kızlarının ‘âdeti üzere o günlerde bir gün beyin kızı Zîbâ dahi yanına birkaç câriye alıp teferrüç için dağdan iner ve dağın eteğinde şimdi gördüğün iki tarafı sırayla ve sık ve yeşil yapraklı ağaçlar ve envâ‘ renkte çiçeklerle müzeyyen ırmağın kenarına vâsıl olur. O ânda yumuşak çayırın üzerine zî-kıymet ‘Acem kaliçeleri atılır ve etrâfında duran câriyelerden hüsn

ve dil-berliği ne kadar daha ziyâdeyse bunca dahi ziyâde olan bi-mânend Zîbâ ince servi fidanları misillü şîve ve edâ rüzgârıyla iki tarafa bakarak gezinir ve gelip ipek kalıçelerin üzerine yan geldiğinde üzerindeki ağaçların yaprakları şemsin ziyâsını kah setredip kah Zîbâ'nın mâh-cemâline düştükçe mûmâileyhânın güzelliği kesb-i şîve eyleyip ve melek bakışlı gözlerini dört tarafa gezdirip nazar-endaz olduğu hâlde Meftûn dahi davarlarını sulamak için ırmağın karşı yakasına gelir. Meftûn her ne kadar çoban kıyâfetinde olup sırtında eski püskü ayağında çarık başında keçe külah ve elinde bir büyük sopa bulunmaktaydı ise de Zîbâ kendisini görür görmez kalbinde târizi muhkemsiz bir ateş-i 'aşk alev-gîr olmaya başladı. Gerçi Meftûn'un o çoban kıyâfeti altında dahi mâlik bulunduğu dil-i berin parlayan bir elmas para misillü parlardı ise de kendisinin bir bey evlâdı olduğunu kimse fark edemezdi. Zîbâ ise bu husûsu dahi Meftûn'un duru etvârından epeyce keşfetti ise de hâlbuki bulunduğu şu mevki'den Meftûn'la mülâkat edip hâl ve ahvâli hakkında kesb-i ma'lûmât etmeye ictisâr edemezdi. Çünkü evvelâ öyle bir bey kızı bir çobanla söz söyleşip konuştuğunu diğer bir mahalde geşt ü güzâr edenlerin görmesini istemezdi. Sâniyen 'ale's-seviye kız kısmında bir ahlâk daha vardır ki bir delikanlıya gönül verdiklerini ve o bâbda şüpheyi da'vet eden cüz'î nişânı bile kendi emsâlleri olan kızlardan ve bâ-husûs kendi hizmetlerinde bulunan câriyelerden setretmek ister ve bir de gönül verdikleri her kimse ya biraz yaşlıca veyâhut delikanlı olup da fakir ve üstü başı fenâ veyâhut bayağı adam evlâdı veya bayağı bir san'at ve müşküliyetseyse 'aşklarını büsbütün setretmeye mecbûriyet hâsıl olur. Âh zannedersin ki 'aşk u sevdâ yalnız zenginlere mahsûs bir keyfiyettir. İşte böyle tâ'ife-i nisânın sevdâsı gâyetle gizlidir. Hâlbuki tâ'ife-i mûmâileyhâda buna nisbetle dahi hem 'aşklarını beyân edip ve hem de ucundan kıyısından olabildiği kadar gönüllerini hoş edip cümlesinin üzerine dahi birer desise perdesi çekip ekini belsiz etmeye bin türlü san'atları vardır. Zîbâ dahi bu ecilden olarak kalbinde nâgâh zuhûr eden 'aşk fırtınasının yüzünden aslâ beyân etmeyip bilâ-fütûr yanındaki câriyelerine dönüp "Bilir misiniz kızlar, şu karşı yakada davarlara su vermek için gelmiş bir çoban var ya, işte öyle çobanlar kaval diye bir şey çalarlarmış." dedi. Bunun üzerine câriyelerden "Evet sultânım, biz dahi öyle işitmişiz. Hattâ çobanların öyle kaval çaldıklarını ben dahi vaktiyle dinlemişim. Fakat efendim, o pek kaba bir çalgıdır ki dinleyenin kalbine usanç ve kulağına dehşet verir." diye cevâb verdi.

Buna cevâben Zîbâ dahi "İyi ama insânda bir hâl daha vardır, onu da bilir misiniz? Şöyle ki bizim meşhûr köşklerde dinlediğimiz türlü meşhûr çalgılardan ve hanendelerden

ziyâde böyle bir ırmak kapısında yukarıdan bülbüllerin hûb-âvâz nidâsına ve aşağıdan kurbağaların bağrıışmasına karışarak çalınan kavalı dinlemek daha hoş gelir. Mümkün olsa da şu çoban her kimse biraz çoban havası çalsa da dinlesek... Hem biraz eğleniriz ve vakit geçer ve hem de ba‘zen böyle çobanlarda dahi akla yakın ve kalbe te‘sîrli sözler bulunur derler. İşte onları dahi işitip ba‘zı gûnâ ma‘lûmâtta kesbederiz.” dedi.

Beyân olunduğu misillü Zîbâ bütün şu ustalıkları kullandığının sebebi şâyed yanındaki câriyeler kendinin çobana meyil vermesi hakkında zerre kadar şüpheye zâhib olmasınlar diyeydi. Yoksa kendinin asıl fikri bu vesileyle yavaş yavaş mülâkata kapı açmaktı. Fakat çi-fâ’ide ki ‘aşkın düşmanı pek çâbuk yetişti. Çünkü Zîbâ bu mükâlemedeyken arkadan bir araba geldi, yetişti. Gelen arabaysa beyin arabalarından biriydi. İsbir arabadan inip Zîbâ’yı engelledikten sonra “Affedersiniz sultânım, her ne kadar teferrücünüze mâni’ olduksa da hâlbuki bey pederinizi bundan başka bir çâreyle ber-hayât olduğunuza emin edemedik. Şimdi bu arabaya râkiben konağa teşrif eylemenizi bey hazretleri emroldu.” dediğinde “Ne vardır, hayrola?” dedi Zîbâ. İsbir dahi “Sultânım, sizler buraya buyurduğunuzda bey pederiniz selâmlık dâ’iresinde uyumaktaymış. Uykusunda bir rü’yâ görüp hafız âh sultânımıza emir hak vâki’ olup dâr-ı bekâya ‘avdet etmiş görmüş. Uyandığında ‘ale’l-‘acele hareme koşup sultânımızı odalarında görmemişse “Hay vah, rü’yâm çıktı!” diye saçını sakalını yolmaya başlamış ve vâlideniz her ne kadar biraz teferrüç için dışarı çıkmış olduğunuzu haber verip kalbini râhat etmeye çalıştıysa da mûmâileyhânın bu ihtârını dahi kendi gönlünü eğlendirip vukû’-i hâlin sıhhatini setredici bir yalan addederek “Hayır olmaz, sevgili kızımı gözlerimle görmedikçe her ne dersiniz inanmam!” diye feryâd eyledi. Bunun üzerine gelip buradan sizi ‘acele konağa götürmemi emreyledi.”

Derviş buracıkta sözü kat eyleyip “Oğlum, vakit akşam oldu, hikâye buracıkta kalsın da yarın buraya gel, ben burada bulunurum. O vakit bakıyyesini dahi naklederim.” dedi.

İkinci Gün

Ma‘şûka Olan Kızın Hâli

Dünkü nakliyatımdan ma‘şûka olan bir kızın kendi üftâdesine kalbini açıp ifâde-i merâm etmesi ne derece güç ve hayli dirâyet ve hüner ve ustalığa muhtâç olduğuna dâ‘ir

ba'zı gûnâ ma'lûmât kesbedip her iyiliğin adüvv-i ekberi bulunduğu misillü âşıkla ma'şûklara dahi aksi feleğin düşman olup onlar henüz muhabbetin deryâsına ilk çıkışlarında nice me'mûlün gayri ve nâgâh ve dehşetli fırtınalar zuhûratındakinin bir numûnesini gördün. Şimdi dinle. Çünkü bunun daha ağılebi geridedir.

Zîbâ kendi gönlündeki 'aşk binasının henüz esâsı kaviyye üzere te'sîs eder etmez nâgâh-ı zuhûrattan buradan yıkılıp harâp olduğunu görüp gâyetle cânı sıkıldı ise de ezcümle o yüzden olan te'essüf ve kederini câriyelerinden setredip gülerek, "Acâ'ip ancak bu keyfiyet pederimin bana olan muhabbetinin kesretine bir nişâne olmuş oldu. Kalkınız kızlar, gidelim de pederimin kalbi bir ân evvel râhat olsun." deyip ayağa kalktı ve yeşil çimenler üzerinde sürünen sarı canfes entârisinin eteklerini toplayıp arabaya girdiyse de fikrinden âtideki sözleri geçirirdi. Ya'nî âmâde güzel kaval dinledin deyip ara sıra arkaya dönüp geriye koşuşan o dil-küşâ ırmağın kıyılarına ve davarların sürüsüne nazar ederdi.

Câriyeler dahi "Bugün teferrücümüz yarım kaldı, bir başka gün geliriz." demekteydilerse Zîbâ "Kim bilir bir başka gün yine buraya gelindiğinde yine o çoban şu ırmağın karşısında bulunur mu hiç me'mûl olunmaz." diye mülâhaza ederdi. Velhâsıl konağa vâsıl olduğunda pederi Zîbâ'yı gördüğü gibi boynuna sarılıp "Ah kızım, sen bundan böyle 'ömrün oldukça her ne ârzû edersen makbûl olup icrâ olacaktır. Dinle beni Zîbâ: Senin bugün benden yarım sâ'at kadar müfâratın sensiz aslâ râhat olamayacağıma bir delil-i kavî oldu. Şimdi ben senin uğruna cânımı dahi fedâ etmeye hazırsam da senin kimseyle akd-i izdivâc etmeliğine râzı olamam. Çünkü o vakit sûret-i dâ'ime de müfâratımız lâzım geleceğinden benim hâlim sensiz pek yaman olacaktır." diyerek tekrâren Zîbâ'ya sarıldı. Zîbâ dahi bu teklîfe cevâben "Peki, ederim. Bu emrinizi dahi memnûnen kabûl ederim." dedi. Gelelim ki Zîbâ gibi daha henüz pençe-i 'aşka dûçar olan bir kızcağızın böyle bir teklîfin ne derece ağır geldiği anlaşılabilir.

Şimdi Zîbâ'yı buracıkta terk ile biraz da Meftûn'un hâline gelelim.

Ber-vech-i muharrer Meftûn davarı sulamak için o taraflara geldiğinde ırmağın karşısında oturmakta olan kızları ve husûsıyla cümlesinin ortasında hûri melek Zîbâ'yı gördüğünde evvelâ belki kendisine memleketindeki dervişin haber verdiği Zîbâ bu olsun diye şüpheye varıp mûmâileyhânın hüsn-i cemâline o derece hayrân oldu ki mest u medhûş olmakla ırmağın su olduğunu unutup karşı kıyıya geçmek için ileriye vardığında ancak ayağının ıslanmasından nerede olduğunun farkına varabildi. Gelelim ki karşısında

olan hûri meleklerin kimler olduğunu bilmediğinden bu bir ‘aşk oyunudur diye kendisinin aldanmakta olduğunu dahi düşünüp ve böylece ne yapacağını bilmez bir hâlde kalmıştı.

Nihâyet-i kelâm oralarda gezinmekte olan delikanlının yanına varıp “Şimdi şu arabaya râkiben giden kızlar kimlerdi bilir misiniz?” diye su’âl eylediğinden merkûm dahi ‘ale’t-tarîk istihzâ ve gülerek “Çok şükürler olsun ayağı çarıklı bir çoban. Dahi beyin kızına âşık olduğunu görüp de gülmemek mümkün müdür?” dedi. Meftûn ise bu sözleri işitir işitmez artık mezbûrenin beyin kızı olduğuna şek ve şüphesi kalmayıp fakat kendisi bir bey evlâdı olup öyle çoban kıyâfetine girmeye mecbûr olduğu hâlde kendi gibi bir delikanlıdan öyle istihzâ’ görüp cevâba bile lâıyk olmadığını gördüğünde kalbi begâyet mahzûn olup hiddetini teskîn için ezberinde olan âtideki şiiri gidip ırmağın başına oturup ve kavalını çıkarıp söylemekten başka bir çâre bulamadı.

Beyt

Yan gelirken bir dem vatanımda zevk ü sefâda
Garîb kuş gibi derbeder etti bu sevdâ beni

Giyip çul çaput dağlar başına serdim seccâde
Misl-i Mecnun’dan beşbeter etti bu sevdâ beni

Bilmez lâkin ben görmüşüm yâri karşı yakada
O gitti bildim mükedder etti bu sevdâ beni

Cevâb veren yok bir su’âl etsem yâhut ifâde
Rezîl ü rüsvâ çok beter etti bu sevdâ beni

İşte bu vech ile Meftûn bir ân evvel oradan ayrılan hûri meleğin Zîbâ kendisi olduğuna âşinâ olduysa da Zîbâ gördüğü çobanın kim olduğunu anlayamadı. İşte o günden beri Meftûn “Ah, ‘acabâ bir daha Zîbâ ne zamân buralara gelecek?” diye cân atıp her gün mezkûr ırmağın kıyılarından ayrılmadığı gibi Zîbâ’nın dahi ‘aklı fikri her gün mezkûr ırmağın başındaydı. Şöyle ki hemen her gece rü’yâsında Meftûn’u o ırmağın

başında görüp uyandığında bulunduğu müzeyyen oda kendisine bir karanlık zindân gibi görünürdü.

Her ne hâlse yine bir gün câriyeleri alıp dağdan aşağı indi ve gelip evvelki mahale oturup çobanın gelmesini beklemekteydi. Çobansa hayli müddetten beri davarı mezkûr ırmağa getirip sulatmaya kemâl derecesine devâm etmekte olduğundan o gün dahi koyunları olup o tarafa geldiğini câriyeler uzaktan görüp “Hanımefendi, şu gelen çobanı görüyor musunuz? Gâliba geçen def’a kendisine kaval çaldırmak ârzû eylediğiniz çobandır? İşte bu def’a kendisine bir şey çaldırabilirsiniz.” demeleri üzerine Zîbâ, “Kızlar iyi dediniz fakat olmaya ki bu def’a da vâlidem bir rü’yâ göre de bizi der’akab buradan konağa çağıra.” dedi. İşte bunun üzerine câriyeler dahi cüz’î bir istihzâyla “Sultânım bu söz neden neş’et etti, ne demek çobanın çaldığı kavalın öyle bir güzel nağmesi vardır ki dinleyenin uykusu gelir?” dediler. Buna cevâben Zîbâ, “Öyleyse kızlar bugün siz şu çobanın kavalını işittiğiniz gibi ırmağın başında uykuya varacaksınız. Aman olmaya ki uyku arasında kendinizi ırmağın içinde bulasınız deyip ve yine câriyeler hanımı eğlendirmek için birtakım cilveli sözler söylemekteyken çoban davarlarıyla karşı yakaya vâsıl oldu. Hanımefendi ve câriyeleri çobanın yüzüne bakar bakmaz geçen def’a tesâdüf eylemiş oldukları çoban olduğunu anladılar. Meftûn dahi bir müddetten beri dü çeşm iştiyâkla arayıp bulamadığı hûri meleği karşısında görür görmez sevincinden şaşırıp ne yapacağını bilmez bir hâl kesbeyleyip artık gözlerini karşı yakadan ayırmaz ve basmakta olduğu mahalın neresi olduğunu bilmezcesine yürüyüp gezinmekteyken önünde olan bir çukura düştü. Bî-çâre mezkûr çukurdan her ne kadar cân kurtaran yok mu diye çağırıp bağırmaktaysa da kimse işitmedi. Bunun sebebi dahi Meftûn’un pederi firâr eden evlâdını arattırıp bulmak için her tarafa adamlar gönderdiği gibi o taraflara dahi birkaç Tatar göndermiş olup merkûman dahi ırmağın etrâflarına vâsıl oldukça teferrüce çıkanlar kendilerini seyretmek için yanlarına gitmiş olduklarıydı. Tatarlarsa kimi görseler Meftûn’un hakkında ba’zı su’âller etmekte olduklarından eğer Meftûn o dakika mezkûr çukura düşmemiş olsa herhâlde yakayı ele verecekti. Kendisiyse savuşturduğu bilyeden haberi olmayıp “Yetişin, cân kurtaran yok mu?” diye bağırmakta olsun bir de kızlar davarları perîşân bir hâlde ve çobanı gâ’ib olmuş gördüklerinde yine şakayı ele alıp Tatarların aradıkları beyzâde sakın bu çoban olmasın deyip gülüşmeye başladılar. Hâlbuki Zîbâ olmaya ki çobanın başına öyle bir hâl gelsin diye şüpheye varıp şu şüphesi çobanın gelip çıkmadığından bir kat daha kesb-i kuvvet etmekte ve kendisiyse bu yüzden

endîşe-i azîme dûçar olmakta ve her ne kadar ma‘iyetinde bulunan câriyelerin çobanı öyle istihzâ ettiklerine dahi aşırı mertebe cânı sıkılmıştıysa da kalbinde olan endîşe ve sıkıntıyı yüzünden aslâ belli etmeyip kendisi dahi câriyeleriyle berâber gülüşmekteydi. İşte ‘aşka dûçar olanın hâli budur.

Ötede yavaş yavaş herkes dağılıp yerlerine gitmekte oldukları hâlde Meftûn’un sesi birinin kulağına kadar erişip “Ne oldu ‘acabâ?” diye çukura doğru geldiğinde bî-çâre çobanı tutup mezkûr çukurdan çıkardı. Meftûn ovaya çıkar çıkmaz ne davarlara ne de başka bir şeye bakıp hemen ırmağın kıyısına vardı ve oturup Zîbâ’nın mâh-cemâline nazar etmeye başladı. Beride kızlar dahi çobanı görür görmez “İşte geldi!” deyip ba‘dehû Zîbâ’nın emri üzere “Biraz kaval çalsana.” diye emreder etmez çoban belinden kaval çıkarıp âtideki beyitleri okuyarak çalmaya başladı.

Beyt

Ey güzel cânan ben bir beyzâdeyim
Sevdâyla oldum böylece çoban

İsmi denmeze ben üftâdeyim
Hüsnüne urulup olmuşum şaban

Meftûn, hanımın ismini bilirdiyse de Zîbâ’nın kendi ‘aşk u sevdâsını câriyelerinden setretmek istediğini ra‘nâ bildiğinden ismini kâle almadı. Zîbâ dahi Meftûn’un şu tedbirini beğenip “Bugünlük de bu kadar kâfidir.” diyerek menetti. Vâkı‘a çoban söylediği beyitte kendisinin bir beyzâde olduğunu anlattıysa da câriyeler bunun aslâ farkında olamadılar. Zîrâ ma‘lûm ya dünyâda bir âdem ednâ bir hâlde bulunup da pek doğru bir söz bile söylese kimse dinlemez ve kaderi dahi bilinmez.

Bu sûretle Zîbâ çobanın hakkında cüz’ice ma‘lûmât kesbettikten sonra ma‘lûmâtın tafsilicesini yalnız başına çıkacağı bir güne ta‘lîk ettirerek “Haydi kızlar, gidelim!” deyip ve ayağa kalkıp câriyeleriyle berâber yavaş yavaş konağa geldiler.

Uzatmayalım. Birkaç günden sonra Zîbâ her nasılsa münferiden ırmak başına gelip her ân vürûduna muntazır olan çobanı görüp ve artık etrâfta ihtirâz edecekleri kimse bulunmadığından kalplerini birbirlerine açmaya başladılar.

Evvelâ Zîbâ çobana şöyle söyledi: “Ey benim dil-pesendim çoban! İşte bu dakikayı bizim için feleğin müsâ‘ade eylediği bir dakikadır artık dayanamam. Senin kim olduğuna dâ‘ir senden ma‘lûmât isterim.”

“Ey dil-berler serfirâzı! Ben dahi sen gibi pederimin saraylarında kemâl-i huzûr veistirâhat ve refâh-ı hâlde günlerimi geçirmekte iken sen gibi bir meleği birbirini müte‘âkib olmak üzere üç gece rü‘yâmda görmekle o ânda ‘aklım başımdan gidip ‘âdetâ bir Mecnûn hey‘eti kesbeylediğimden âh efendim ‘aşk u sevdânın yüzünden mezâra kadar varmaktan ise dağlara düşmeyi ahdan addeyledim!” dedikten sonra yine “Ah ciğerpârem, efendim mübtelâ olduğum şu ‘illet-i ‘aşk benim için çâresiz derd olmuştur ki onu en hâzık ve meşhûr tabîb bile şifâyâb edemezdi. Çünkü pederim beyefendi bana her kimle olursa olsun ‘aşk ve muhabbete tâlib nihâyet bir kızla akd-i izdivâc eylemeyi sûret-i kat‘iyede menetmişti. Hâlbuki sultânımın ikâmetgâhı şu dağlarda olduğunu ve siz hanımefendi buralarda tesâdüf edeceğimi ve sizin dahi bendenizi size ma‘şûk eylemeye tenezzül buyuracağımızı bir derviştten sormuş, anlamış olduğumdan işte kalkıp utanmadan buralara kadar gelip nihâyet sultânımla bugün mülâkat eylemeye nâ‘il oldum. Ancak devlethânenize kadar gelip sizi taciz eylemeye cesâret edemeyip ba‘zen teferrüce geldiğiniz şu dağların eteğinde çobanlıkla meşgûl olup hiç olmazsa ara sıra mâh-cemâlinizi görmeye fersanet bulmaklığı ve böylece dağlarda imrâr-ı vakt eylemeyi pederimden bana irsen isâbet edecek beyliğinden daha iyi ve refâh bir ‘ömür addeyledim. İşte sultânım sizin için bu dünyâda her bir şeyden keff-i yedle devlet ve servetinden rücu‘ eyledikten sonra her nev‘ mihnet ve meşakkate dahi muhtemel bulunan ve ancak bir emir ve iş‘ârınıza muntazır bulunan bu üftâdeniz hakkında kalb-i nâzikâneniz de cüz‘î bir rikkat ve merhamet husûle gelmesi mümkün müdür?”

Zîbâ şu sözleri dinledikten sonra derinden bir âh çekerek “Ömrümün varı, cânımın cânı, başımın tacı, gönlümün ‘ilâcı efendim Meftûn‘um, eğer benim dahi kalb ü efkârım seninle mutâbık değilse kanım şu nev-civân çağımda şuracıkta akıp cereyân eden ırmak gibi aksın. Âh efendim, Meftûn‘um, bilmiş ol ki ben dahi siz efendime kavuştuğum hâlde pederimin elinde bana bükülmekte olan tığ-ı ecel ‘ömrümü kat‘ edebilir. Hâlbuki yine böylece bilmiş olasın ki ben câriyenizi siz efendimden ecel bile ayıramayacaktır.”

Meftûn dahi “Efendim şimdi anladım ki bir âşık ma‘şûkunu kendisine hemfikir bulmak ne derece güzel bir şeymiş!” deyip “Sultânım efendim siz gibi kalbinin duygularını bilâ-nâz ve istiğnâ kendi kendine meydâna çıkararak bir hürî meleğe ne

derecelerde teşekkürler etmek lâzım gelir. Âh ben de bilmem efendim, bana kalırsa her türlü hilekâr ve mürtekbiden ziyâde ‘aşk u muhabbete hîle sığdırmak isteyenler daha ziyâde şâyan-ı ta’yîbdirler. İşte bunun için kalbinde cevelân eden duygulara lisânen söylediği sözlerle gösterdiği tavır ve hareketi etmeyen bir kızla müddet-i ‘ömrünü bir insân saraylarda ve köşklere geçirmektense siz gibi bir sâdika yarla mezârlık aralarında konuşup söyleşmek daha iyidir.” Meftûn şu sözleri dahi söyledikten sonra “Ömrümün varı efendim, Zîbâ Hanım, artık buracıkta mülâkatı kat’ edelim çünkü sözler arttıkça muhabbet dahi ziyâdeleşmekte ve sizin nur cemâlinizi ise aramızda böyle bir ırmak olduğu hâlde seyretmek muhabbete meydân vermemek demektir. İşte buracıkta siz sultânımdan ricâ edeceğim şey şudur ki kulunuz bu yerlerin henüz mübtedîsi bulunduğumdan ileride birbirimize kavuşabilmek için ne tedbir ittihâz edebileceğizdir.”

Meftûn’un şu ricâsına cevâben Zîbâ dahi “O bâbda ittihâz edeceğimiz tedbîr şu olabilir ki ben şimdi yukarı çıktığımda sana gizlice bir kat Çerkez esvâbı gönderirim. Sen onu giyininip ve yukarı çıkıp kendini Çerkezlerle düşüp kalmaya gâyetle ârzûkeş bir fakir gibi gösterdikten sonra pederime dahi bir ‘arz-ı hâl takdîm edersin. Takdîm edeceğin ‘arz-ı hâli ben sana göndereceğim esvâbın içinde bulacaksın. Pederim ‘arz-ı hâli alıp okuduğu sırada ben dahi dâ’iresinde bulunmaya sa’y edip hakkında lutf ve inâyet bî-dirîğ buyrulmasına gayret ve şefâ’at ederim. Umarım ki o vakit pederim ekseriyâ bizim usûlümüz üzere sana bir çift öküz ve emr-i zirâ’at için lâzım olan eşyâ ve edevâtı verip sen dahi işle meşgûl olursan bundan mâ’adâsını ileride düşünüp söyleşmek kolay olur. Vâkı’a senin gibi bir bey evlâdı aslâ alışmamış olduğu zirâ’at gibi bir san’atı icrâda ibtidâ biraz zahmet çekerse de ancak senin bana olan muhabbetin uğruna çobanlığı bilâ-iftihâr kabûl eylediğinden sonra bana nâ’il olduğun hâlde hangi mihnet ve meşakkati kabûl etmezsin. Sâniyen efendim şimdi sana biraz güççe gelecek olan şu zirâ’ata devâm ettiğin hâlde çünkü emr-i zirâ’atın vücûd sağlığına fâ’idesi olduğundan bunun muhassenâtı dahi ileride bi’t-tecrûbe müşâhede edebilip sizin alışmış olduğunuz ‘ömrün vücûda ne derece zararı olduğunu anlayıp bu bâbda dahi benim ‘aşk u sevdâmın sizi musîbetli ve büsbütün yumurcak ile mülemma şehirden çıkarıp bahş-ı hayât eden mâderimiz toprağın memelerinden sütler emmeye ve havadar sahrâ ve ovalarda melekler gibi bütün ‘ömrün zevk ve sefâyla geçtiği için binlerce şükürler edeceksin.” dedi.

Derviş buracıkta hikâyeyi kat edip “İşte oğlum, bu dürbün ile şimdiki seyrettiğin ırmağın kıyısında birbirleriyle konuşmakta olan kızla çobanın başlarından geçen vukû’at

ve ettikleri sözler dahi bunlardır.” dedi. Doğrusu öyle bir dürbünle geçer şey değildir. “Derviş baba, eğer senden başka diğer adamlar dahi bu dürbünle baktıkları hâlde dünyânın her tarafında olan şeyleri senin gibi görüp ve anlayıp etmekte oldukları sözleri anlasalardı o vakit bu dürbüne baha yetiştirmek mümkün olurdu.” dedim ve ba‘dehû vakit akşam olduğundan dervişle vedâlaşıp ertesi gün yine orada buluşmak üzere sözleştikten sonra hâneme ‘avdet eyledim.

Üçüncü Gün Kastamonu Güzeli

Dervişin elinden dürbünü alıp Ayasofya Câmî‘-i Şerîfi tarafına doğru baktığımda zannedersin ki Ayasofya civârındaki evleri önümde gibi gördüm. Etrâfa dikkat eylediğim sırada o evlerin birinin kafesi arkasında oturmakta olan bir dünyâ güzeli gördüm. Merkûmenin gözleri o kafesin arkasından o derece iyi ve seçkin görünmekteydi ki dürbünün yakın göstermesi hâtırımdan çıkıp merkûmeyi bir iyice seyredeyim diye kafesi geriye almak için elimi dürbünün ucuna uzatıp havayı geriye döndürmekte iken eğer o dakika derviş “Ne yapıyorsun oğlum?” demese ‘aklım başıma gelecek değildi. Bunun üzerine dürbünü gözümde aşağı aldığımda uzaktan Ayasofya Câmî‘-i Şerîfi’nin kubbesiyle minâreleri görünürdü. Def‘a gözüme doğru çıkarıp etrâfa baktığımda mezkûr pencere yine yanıma geldi ve o pencerenin yanındaki diğer bir pencerede kibârdan bir delikanlı oturmuş olup merkûme kızla görüşmekteydi. Ben merkûmanın ellerini, kollarını kaldırarak indirerek konuştuklarını ve ba‘zen dahi gözlerini kırptıklarını ve hattâ dudaklarını dahi kıvıldattıklarını ta yanımda gibi gördümse de ettikleri sözleri işitmezdim. Zannedersin ki merkûman dilsiz oyunu oynamaktaydılar. İşte ben böyle onların şu hareketine dikkat ederken bir taraftan dahi sözlerini anlayabilmek için tilki gibi kulaklarımı diker dururdum. Ama nâfile, çünkü o aralık Okmeydânı’nda geçmekte olan simitçinin “Taze simit! Gevrek simit!” diye sadâsından başka bir şey işitemedim. Bundan mâ‘adâ dervişin ara sıra burnunun altından gülmesini fark edebiliyordum. Nihâyet cânım sıkılıp “Al derviş baba dürbünü, bir de sen bak da şunların kim olduğunu ve ne söz söylediklerini yine bana sen söyle.” dedim. Derviş dahi dürbünü gözüne koyup ve bir sâniye kadar bakıp tecessüs ettikten sonra “Ha anladım!” dedikten ve dürbünü aşağı aldıktan sonra bana hitâben ettiği sözleri söylemeye başladı:

“Merkûme kızın ismi Saçısümbül olup peder ve vâlidesiyle birlikte bundan beş altı ay mukaddem Kastamonu’dan buraya gelip mezkûr hâneyi isticâr etmişlerdir.

Saçısümbül her ne kadar esmerceyse de ekseriyâ taşralılara mahsûs olduğu üzere aslâ boya ve diğér hîlesi olmayarak asıl güzeller güzeli bir kızdır. Şöyle ki kaşları üç günlük ay gibi, cemâli değirmi, karpuz dudakları, kiraz gözleri, parlak yıldız gibi saçları, yarı belinden aşağı, kendisi orta boylu ve karar şişman yaş on dört, on beş, başta çalan şişman kolda bilezik, tombalak parmaklarda yüzükler ama bir kusûru vardır ki şimdiki hâlinde çokluk söyletmeye gelmez. Yanındaki oturan delikanlı bu memleketin en kibâr ve en zenginlerinden birisinin evlâdı olup ismi Yanağıgöl tâbir olunur. Bu Yanağıgöl bundan birkaç ay mukaddem zikrolunan Kastamonuluların kapısının önünden geçerken Saçısümbül sokak kapısını açık bırakmış olarak evin avlusunu süpürmekteyken delikanlının gözüne ilişip adımını yavaşça alıp iyice seyretmeye başladı. Saçısümbül zâten güzel olduğu hâlde avlunun serinliği kendisini bir kat daha güzel göstermekteydi. İşte o dakika delikanlının ‘aklı başından gidip hemen merkûmeyi Allâh’ın ve peygamberin emriyle kendine almaya karar verdi.

Ancak kızın bî-menend güzelliğine bakmakla dayanamayıp bâ-husûs öyle büyük şehirlerde sakin olanlar müddet-i ‘ömürlerinde öyle hîlesiz güzel görmeye alışmamış oldukları için merkûme kızın solmaz dil-berliği delikanlıya ziyâdesiyle te’sîr edip zannedersin ki gözünü merkûmeden ayırdığında sudan çıkmış balıklar gibi cânını teslim edecekti. Kızsa hizmetinin muktezâsından cüz’ice yere doğru eğildiğinde insânın çocukluğundaki nafakasının yeni binârları hemen yere düşmesi yakın gibi ağaçtan sallanan armutlar hey’eti kesbetmişti.

Nihâyetü’l-emr delikanlının kendi hânesine gitmeye sabır ve tahammülü, hâl ve mecâli kalmayıp ihtirâzı cümleten ber-taraf ederek doğru kapıdan içeri girip ve kıza nezâketli bir selâm verdikten sonra merdiven ayağına ayağına oturdu ve kıza vâlidesini aşağı çağırması için ricâ etti. Kız dahi “Anne bahsana, bir herif gelmiş, seni istiyu.” diye vâlidesine haber verdi. Delikanlıysa kızın böyle kaba söyleyişini işittiğinde ‘aşk u muhabbeti biraz teskîn oldu ise de fikrinden “Bu da iyi bir şeydir. Zîrâ eğer kızın şu söyleyiş olmasa büsbütün ‘aklımı kaybedip ve kendimden geçip merkûmeye sarılmaya kalkışırđım.” dedi. Ancak merkûmeyi kendisine zevce ettiği hâlde lisânının kabalığı kendisinin hüsn ve letâfetine sekte getireceğini ra’nâ bilmekteydiyse de merkûmeyi yavaş yavaş İstanbul lisânına alıştırmayı mümkünsüz bir şey addetmemektedir.

Bir aralık vâlidesi aşağı inip ve delikanlıya terbiyesizce “Sen kimsin, bana ne diyeceksin?” demesi üzerine delikanlı “Affedersiniz efendim, bendeniz yabancı olduğum hâlde hânenize geldiğim için beyân-ı ma‘zeret edersem de hâlbuki siz dahi benim çağımdan geçmiş olduğunuz hasebiyle delikanlılığım ne olduğunu anlayabilirsiniz. Âh bağışlayın, şu sizin kızınızı avluda görüp güzelliğine dayanamadığımdan bu memleketin zenginlerinden birinin evlâdı olduğum hâlde bu kerîmenizi Allâh’ın emri peygamberin kavli üzere senden isteyeceğim.” dedi. Vâlidesiyse şu sözleri dargın bir hey’etle dinleyip nihâyet delikanlıyı hemen dışarıya kovmaya davranacaktı. Ama merkûmun zengin bir adam olduğunu işittikten ve bir de kendileri dahi henüz kısmet aramaya çıkmış olduğundan mu‘âmelesini biraz gevşetti.

Bu gibi şeyler her ne kadar Allâh’ın emri ve peygamberin kavli üzereyse de Anadoluların efkârına külliye mugâyir olduğundan vâlidesi biraz eğlendikten sonra “Ey oğul, eğer kızımızı istersen gancızı çal.” dedi.

Delikanlıysa böyle bir ta‘zîr aslâ işitmiş olmadığından bu sözlerden hiçbir şey anlamayıp ve kızın hâtırı için öyle bir ednâ adamlardan gördüğü mu‘âmele-yi şedîdeye aslâ cevâb vermeyip “Affedersiniz, eğer benim teklîfimi kabûl ederseniz müddet-i ‘ömrünüzde fakirliğin yüzünü görmezsiniz.” dedikten sonra koynundan on bin kuruşluk bir pırlanta yüzük çıkarıp kızın parmağına takmasını ricâ ederek vâlidesine i‘tâ eyledi ve “Bu yüzük kızınızı bana verirseniz de vermezseniz de kendisinde olsun.” dedi. Vâlidesiyse yüzük taşının ziyâsını gördüğünde mu‘âmelesini daha ziyâde gevşeltip Saçısümbül dahi yüzü gülmeye başladı. Çünkü pederine beş kuruşluk olsun bir yüzük alması def‘âtle ricâ etmiştiyse de merkûmun almaya iktidârı yoktu.

Nihâyet vâlidesi “Pekiye, bize kalsa hayde verelim ama benim kocam var, akşam geldiğinde danışalım, o dahi râzı olursa verelim. Sen yarın bu vakitlerde bir daha gel, sana bir haber veririz.” dedi. Delikanlı bu kadarcık olsun bir ümîd gördüğünde sevincinden ne yapacağını bilmez bir hâl kesbedip biraz daha kızın yüzüne baktıktan sonra çıkıp hemen doğru evine gitti.

Akşam olup kızın pederi geldiğinde vâlidesi “Kızımıza bir hayırlı kısmet geldi. Şunu kaçırmayalım, sakın ki muhâlefet etmeyesin. Bak bir kere verdiği yüzüğün güzelliğine.” diyerek kocasına anlattı.

Kocasıysa yüzüğü eline almasıyla kaldırıp atması bir oldu. Merkûm hiddetlenerek “Ben öyle beş paralıh yüzüğe kızımı virmem.” diye sözü kat‘ eyledi.

Bunun üzerine karısının cânı aşırı mertebe sıkılıp Saçısümbül'se gizlice biraz ağlamaya başladı. Bunların şu hâlini kocası gördüğünden “Şimdi kalkar bir dayah atarsam görürsünüz!” diye tehdid eylemesi üzerine seslerini kesip yerlerine yattılar.

Ertesi gün Yanağıgöl gelip vâlidesinden bir cevâb istediğinde pederinin verdiği cevâbı tebliğ eyledi. Merkûm şu cevâbı işitir işitmez kızın pederinin ne derece kaba bir adam olduğunu keşfedip “Evet, bu kız benim olacak ama hayli zahmete dûçar olmalı, yorulmalı ve hüner ve san‘at kullanmalı.” diye mülâhaza ba‘dehû “Senin kocanın san‘atı nedir?” diye su‘âl eylediğinde “Bellü başlı bir san‘atı yoktur ancak etmek parası çıkaracak kadar işi var yâ‘ni yeni çarşı başındaki gözlemeciden her gün gözleme alıp satar, tane başında bir para kadar geliri olur.” dedi karı.

Yanağıgöl bu sözleri dahi biraz ta‘accüble dinleyip “Ben yarın yine bu vakitler gelirim.” dediği sırada cebinden elli ‘aded lira-yı ‘Osmânî çıkarıp Saçısümbül’e verdi ve bırakıp gitti.

Akşam olup yine karının kocası eve geldiğinde merkûm delikanlının yine eve geldiğini söyledikleri gibi herif de tütün çubuğunu kaldırıp kızla annesine bir iki def‘a yerleştirdi. Karılırsa bu aralık ne kadar sesleri varsa “Aman aman!” bağırırlardı. Herifse “Size demedim mi ki ben onu kovasun ha!” deyip bir daha yerleştirdi. Karı nihâyet tahammülü tükenip “Cânım koca, bah şu altınları da verdi.” deyip gösterdiğinde herif biraz yumuşayıp “Ey sus ol, sus ol! Bugün benim hırşıma rast geldiniz, neyse bakalım.” diyerek “Ama şu altınlar da gâ‘ib olmasın.” diye eline alıp baktığında “Pekiyü, pekiyü! Hem karı sana bir şey söyleyeyim mi? Bundan böyle bunun ismine altun demeyelim de gavga def‘eden diyelim, olmaz mı ha?” deyip yüzü büsbütün gülmeye başladı.

Ba‘dehû “Nasıl gancuh, şu herif her kimse bizim kızı ona dayayıvirdik mi acep iyüce bir adama benziyor ha ne dersin? Ama bir şey daha söyleyim, o herif yalnız zengin midir yohsa birazca da irfânlığı var mı? Eğer yalnız zenginse kızımı ona vermem ha bilmiş olsun.”

Karısı dahi “Bilmem ama çoh kırılıp dökülerek lahırdı ediyor.” dedi. “Öyleyse yarın şu hopeğin oğlu bir daha gelirse söyleyin de ahşam benim geleceğim vakit gelsin, bahayım bir de ben gözümle göreyim.”

Ertesi gün Yanağıgöl geldiğinde karısı kocasının sözünü ona beyân eyledi ve bu vech ile Yanağıgöl’le Saçısümbül iyice birbirlerine yüzleri alıştı. Bâ-husûs ki kız öyle bir kibâr evlâdıyla birkaç def‘a konuşup söz söyleştiğinde kendi pederinin bed-ahlâk bir

adam olduğunun farkına varıp Yanağıgöl'ün hem zenginliğine hem kibârlığına gönül vermeye başladı. İşte böyle nice adamlar kabalık ve terbiyesizliğe alışmış olup kibâr ve terbiyeli adamları uzaktan bile gördüklerinde tuhaf bu ya onların kendilerinden hissedeceği nefreti kendileri onlardan hissetmeye başlar. Dahası var, bu yolda kabalığa alışan herifler kibârları ta'yûp ve istihzâya dahi kalkışır. Ey şimdi güler misin ağlar mısın? Her ne hâlse akşam Saçsümbül'ün pederi eve geldiği vakit henüz Yanağıgöl gelmemiştir. Herif içeri girer girmez "Gancuh be bu oğlanın zengin olduğunu anladık ya bir de irfan mıdır onu anlayacağım. Şimdi geldiğinde ona ben birtakım şeyler sorup ararım. Bahalım biliyu mu, bir kere bir tecrübe edeyim." demesi üzerine karısı öteden "Neyliyon herif, onlar İstanbulludur. Sonra adamı mezeleniverirler haberin var mı?" dedi. Herif dahi "Ne dedin? Mezeleniverirler mi? İstanbul'un dili çoh habat, du bah hele gelsin de ben ona nelerden giriyim de nelerden çıkıyorum."

Bu aralık Yanağıgöl kapıdan içeri girip gâyetle nâzik ve terbiyeli bir sûretle "Akşam-ı şerifleriniz hayrolsun efendim." deyip oturmak için kaynatasının emrine muntazırdı.

Herif dahi o akşam "Hayır bizim köylü hele şu herife bah! Ahşamında ucuna neler katıyu! Tazı gibi ne dikiliyordun öyle, yer dibine mi batıyu, oturuvarsene, de otur." dedi.

Yanağıgöl ise temenni edip kaynatasından cüz'î uzağa oturdu. "Ne susarsın, iyü misin ha?" dedi herif.

Yanağıgöl: Çok şükür efendim. Du'âcıyım zâtınıza efendim.

Herif: Gastamonuluydum, şimdi İstanbullu olduk.

Yanağıgöl: Pek güzel efendim ya niçin demişler ki insân doğduğu yere bakmayıp doyduğu yere bakmalı.

Bunun üzerine herif hiddetlenip "İşte benim dediğim geldi çıktı. İstanbullu kısmı terbiyesizdir. Hiçbir adam yere bahılır mu?"

Yanağıgöl: Efendim bu ta'bîr vatan için söylenmiştir.

Herif: Ne boş lahırdı! Ben gözleme sattığım yerde çoh iştirim ki vatan re'âyâ adıdu.

Yanağıgöl: Hayır efendim, yanlış anladınız. Bendeniz kişi dünyâya geldiği hâlde hangi memleket ve iklimde doğduysa orası için söyledim.

Herif: Amma da yaptın ha biz bu gadar büyük adamız da dünyânın her yerini göremedik de anasının südünü emmiş bir çocuk nasıl hepsini görüp bilebilir?

Ba‘dehû karısına dönüp “Gördün mü gancuh dediğim gibi değil mi? Bah kaç lahırdı ettiyse de hepsinde de düşdühdü ama neyse benimle gonaşa gonaşa ben ona biraz şey öğretilirim.” dedikten sonra Yanağıgöl’e dönüp “O değil ama gafadar sen necisin bizim gıza sarılırsın ama bahalım geçindirebilecek misin?”

Yanağıgöl: Efendim bizim gibi adamların ekseriyâ bir san‘atı olmayıp ve olmak iktizâ da etmeyip oldukça mâlik bulunduğumuz emvâl ve mutasarrıf olduğumuz akâretlerle idâre oluruz.

Herif: İşte bu olmadı ya aharetler hohu verirse ahar ile hoharın yanına varma demişler senin at dediğin hem ahar hem hohar, bana bah siz kasap mısınız?

Yanağıgöl: Efendim akâret demekle icâra verilen evleri hanları ve odaları anlamalı.

Herif: Ha öyle söylesene ya! Sen daha lahırdı etmenin yolunu bilmiyorsun da benim de fikrimi dolaştırıyorsun. Ey nasıl öyle birgaç tane dükkân, han man var mı?

Yanağıgöl: Efendim, Allâh’ın verdiğiinden bir iki parça kadar var.

Herif: Ne çıharam bir iki bin parça.

Bu aralık delikanlı öyle dağ adamı gibi bir herifin ettiği şu mülâkattan o derece sıkıldı ki az kaldı, senin kızından da vaz geldim, deyip alıp yürüyüverecekti.

İşte o aralık Saçısümbül kahve vermek için kapıdan içeriye girip yüzüne baktığını görür görmez ‘aklı başından gidip fikrinden “Hayır hayır, olmaz. Şöyle bir güzelin hâtırı için her bir şeye tahammül etmeli.” diye mülâhaza ederek kızın yüzüne bakıp fikrinden “Ah seninle beni berâber bir karanlık zindâna atsalar bile o zindân bana yaldızlı saray gibi görünür.” dedi. Kızsa delikanlının yanında durdukça o derece hayrân olur diye bütün vücûdu titremeye başlayıp kahve kolçanını elinde ancak tutabilip kahveyi üstüne başına döktü. Yanağıgöl’ün şu hâline Saçısümbül dikkat edip anlamış ve merkûmun şu hâlinin sebebi kendisi olduğunu dahi bilip yüzünü bir ara pederinden çevirip ve Yanağıgöl’ün yüzüne bakarak nîm bir tebessüm etti ki senin şu hâlinin neden neş’et ettiğini pek iyi biliyorum demekti.

İşte kızlar böyle bin türlü tavır ve harekâtla fikr-i merâmlarını karşısındakine anlatırlar ki bunların şu hâli insânı bin kat daha ziyâde yakar.

İşte bunun için bir kız, ister büyük şehir veyâhut köyde doğmuş olsun, bu ustalığı pek iyi öğrenip usta olur. Kızlara bu ustalığı öğreten, cihânın ustası olan naturedir ki her ustadan iyi öğretir.

Dördüncü Gün

Ma'sûkun Hâtırı İçin Neler Olur?

İşte bu kadarcık sohbetten sonra Yanağıgöl “Efendim, bendenize ruhsat veriniz. Bu günlük bu kadar kâfidir. Konuşup birbirimizi anladık ya inşaâllah bundan böyle daha çok konuşuruz.” Herif dahi böyle bir narin söze cevâben “Senin elini ayağını bağlayan yoğ, a var işine git.” dedi.

Her ne hâlse Yanağıgöl eve geldiğinde vukû'-i hâli mâder ve pederine nakleyledi. Merkûman dahi rûy-ı rızâ gösterdilerse de kızın ana ve babasının biraz terbiyeye muhtâç olduklarını haber verdiler.

Ötede Yanağıgöl kapıdan çıkar çıkmaz herif karısına “Nasıl, iyi davrandım mı? Daha yüzüm tutmadı yohsa ben onu daha pek çok yorardım her ne hâlse biraz irfanlığı kıtçadır ama parası çohmuş, kızı şuna dayayalım gitsin.” deyip kızını merkûm delikanlıya vermeye karar verdi.

Şimdi artık iş Yanağıgöl'de kaldı. Yâ'ni bu kaba ve terbiyesiz herifleri nasıl terbiye etmenin çâresi çünkü kendileri kibârdan adamlar oldukları için her ne kadar kızın pederi ve vâlidesiyle nâdiren konuşacak dahi olsalar yine hasbe'l-îcâb berâber bulunmayınca olamaz vakitler olacaktı.

Şimdi Yanağıgöl peder ve vâlidesiyle bilâ-istişâre daha düğünü yapmazdan evvel merkûmenin evine gidip gelmekte evvelâ onlara İstanbul'un 'âdet ve usûl ve teşrifatlarını öğretmeye karar verdiler.

Ertesi gün Yanağıgöl yine kaynatasının evine geldiğinde akşam hayır ve hâl ve hâtır sorduktan sonra “Bak efendim” dedi herife, “Şimdi mâdemki kızınızı bana vermeye râzı oldunuz size bir şey ricâ edeceğim şu ki efendim mâdemki biz buralıyız ve akrabâ ve dostlarımız pek çok olup bizim böyle irtibât-ı yek-diger peydâ eylediğimiz cihetle sizler dahi elbette o zâtlarla konuşup söz söyleşecek ve oturup kalkacaksınız ne çâre efendim her mahalın bir usûlü var, burada dahi Kastamonu'nun 'âdât ve usûllerini terk ile İstanbul 'âdât ve usûlüne uymak îcâb eder.”

Bu söze cümlesinden evvel Saçsümbül cevâb verip “Pekiye efendim, münâsibtir.” dedi.

Pederiyse öteden hiddetlenip “Hele şu gıza bah, benden evvel âhire giriyor. Koca diye öle mi yazıvendi?” Kızcağız kendi sevgilisinin önünde pederinden öyle bir tekdîr işittiğine kendisini gâyetle mahcûb edip yüzleri kızardı ve üstüne bir mahzûniyet çöktü.

O vakit Yanağışgöl dahi pederine hitâben “Ne lâzım efendim, boş yere kızın gönlünü kırmayın. Henüz mu‘âmelede bir kusûr etmemeye gayreti olduğundan o sözü söyledi. Haşa size bir terbiyesizlik olsun diye değil.” Herif dahi “Ne boş lahırdı! Kastamonu’da öküz güttüğünü unuttu mu?”

Yanağışgöl dahi “Efendim insânın hâl ve hey’etiyle mu‘âmelesi dahi tebdil olmalıdır, yoksa ben küçüklüğümde babam şu vaktin devrinde şunu şunu şöyle yapardım bunu böyle yapardım diyerek bugüne bugün dahi yine o şeyi öyle yapmaya kalkışmak insânı yabânî bir hâle koymak ve kendisini başkasına istihzâ ettirmekten mâ‘adâ bir şeye fâ’idesi olamaz.”

Bunun üzerine herif dahi “Neyse, doksanından sonra terbiye olacağız, ahlım kesti.” deyip ba‘dehû kızına bakarak “Bunlar hep senin hâtırın için oluydu ha! Yohsa benim neme gerekti İstanbul’un adamı? Babam bizim memleketin adamı gözlemeci değidüh şimdi bi dahum incelmeli olacak?”

Tuhafı şurasıdır ki bir taraftan Yanağışgöl daha henüz Anadolu’dan gelmiş ve hiçbir şeyden haberdâr olmayan adamları terbiye edeceğim diye uğraşır ve diğer taraftan dahi kızın vâlide ve pederi İstanbul’un nezâket ve zarâfetine nasıl alışacağız diye düşünürler ve cümle bu gâ’ile ve endişeler kızın hâtırını için meydâna gelir. Bakın ‘aşk u sevdâ nice şeylere tahammül ettirir. Her ne hâlse Kastamonulu “Bakalım sizin ‘âdetleriniz neymiş, biraz öğrenelim.” demesi üzerine Yanağışgöl dahi “Efendim, bizim ‘âdetlerimiz pek çok olup şimdiyse günden güne artmakta olduğundan onların cümlesini birden size ta‘rîf edip öğretmek mümkünsüz olduğu cihetle şimdilik lâzım olanlardan birkaçının tahsiliyle iktifâ olunmalıdır.

Meselâ İstanbul’da bir eve görüşmeye gidildiği hâlde yerden selâm vermeli, efendim, sultânım demeli ve hâtır su’âl ederiz. Elini başına götürerek “Efendim, Allâh ‘ömürler versin!” demeli, mecliste senden büyük bir adam olduğu hâlde biraz idrak ve yüzünü o zâta çevirip ve sütrenin eteklerini kavuşturup oturmalı ve o ne derse “Evet efendim!” demeli, “Öyledir efendim, münâsibtir efendim, pek güzel buyurdunuz, ‘ayn-ı kerâmet buyurdunuz efendim, demeli, bir de o zâtın yanında çubuk içersen çubuğu diğer tarafa tutmalı ve daha buna benzer birtakım teşrîfatlar da vardır ki şimdi onlar size bir

tafsil ta'rîf etmektense berâber bulunduğumuz bir mecliste daha iyi size anlatıp gösterebilirim.”

Herif bunları dinleyip “Adam sen de, bunlarsa bir şey değil, ben bunları şimdiden belledüm. Gitti bah bana, sen beni böyle görüp de yabana atma, benim belledüğüm çohtu. Ben bu memlekete geldimse uzun çarşıdaki gözlemeciye gapılandım, bunlar bana didiler ki sen gözleme satmayı bilebilir misin, ben de dedim ki eğer öğretirseniz bellerüm. Onlar da şöyle bağıracağını deyip ‘Gözlemeci baba! Gözleme!’ diye bağırıldılar. Ne dersin, ben bu dersi altı aya varır varmaz belledüm ve cümlesi şaşdı kaldı.” dedi.

Yanağıgöl dahi fikrinden “Eğer senin her bellediğin bunun gibiye vay benim hâlime demektir ki benim istediğim hey’et ve biçimde bir selâm vermeyi sana öğretinceye kadar altı yüz sene kadar yorulmalı!” ve ba‘dehû kızın yüzüne bakıp yine fikrinden “Ah Saçısümbül’üm, neredendi de sen benim gözüme iliştin? Senin hâtırın için ne türlü adamlarla uğraşmaya mecbûr oldum!” ve biraz sukût ettikten sonra kaynatasına dönüp “Efendim, yarın bizim konakta ba‘zı dost ve akrabâ cem’ olup biraz eğlence olacaktır. Mezkûr dostlarımızdan ba‘zıları bana sizin için ‘Yarın o dahi burada bulunsa hem biraz görüşüp söyleşiriz ve hem de bu vâsitayla kendisini tanımış oluruz.’ dediler. Şimdi ben eve gittiğimde sana bir kat elbise ya’nî sütire pantolon getiririm yarın sâ‘at beş kararlarında Aksaray Caddesi’nde falan hâneye buyur da ancak sana bir ricâm vardır şu ki eğer senden o meclise diğer zâtlar gelmiş oturmuş olup da sen geldiğin hâlde ayağa kalkarlarsa ‘Estağfurullah efendim, buyurun oturun.’ deyip onlardan aşağı bir yere oturmaya bak. Yok eğer ‘Efendim, şöyle buyurun.’ diye size yukarıda bir yer gösterirlerse sen dahi birçok estağfurullahtan sonra yukarı çık ve eğer diğer zâtlar senden sonra meclise gelirlere sen dahi ayağa kalkıp ve kemâl-i nezâketle selâm verip selâm almaya sa‘y eyle artık efendim ne çâre böyle şeyler İstanbul’da ‘âdet hükmüne girmiş ne yapmalı, olmaktan başka çâre yoktur.”

Kastamonulu bu sözleri dinleyip “Pekiyü, pekiyü, sen öyle şeyler için gam çekme, ben o mecliste senin yüzünü kara çıkartmam.” dedi. Ba‘dehû Yanağıgöl dahi “Yarın sâ‘at beşte sizi bekleriz.” deyip müfârakat eyledi.

Ber-vech-i mukarrer ertesi gün Yanağıgöl’ün konağında büyük bir meclistir kurulup ancak sâ‘at beşe varmışsa da Yanağıgöl’ün kaynatası henüz gelip çıkmadı. Nihâyet sâ‘at altıydı, el’ân gelen giden yok. Yanağıgöl haber göndermek istediye de ba‘zı mülâhazalara mebnî göndermedi. Her ne hâlde sâ‘at dokuz on olduğunda meclisten

bir zât “Efendim, nerede kaynatanız, gelmedi?” diye su’âl ettiğinde Yanağıgöl “Efendim, gâyetle müsta’cel bir işi zuhûr etmiş olmalıdır ki gelmedi yoksa mücerret gelecekti.” diye cevâb verdi. “Ey ihtimâldir, Allâh kedersiz etsin de başka vakit görüşürüz.” dediler ve böylece meclis dağıldı.

Akşam olup Yanağıgöl’ün konağında vakit geçtikten sonra herkes yatıp uyumakta iken bir de konağın kapısı sâ’at beş kararlarında ele alındı. Uşaklar dahi uyanıp kapıyı açtıklarında heriftir, hiddetlenerek “Herifler böyle adam da’vet edip de kapı kaparlar mı çoh şey.”

Uşaklarsa merkûmu tanımadıklarından Yanağıgöl’e haber verdiler. O dahi aşağı inip her ne kadar “Sefâ geldiniz efendim, buyurun!” falan dediyse de “Ne yaptınız efendim, bugün sizi pek çok bekledik. Ne sebebe mebnî teşrîf buyurmadınız?” demesine cevâben herif “Şimdi sâ’at kaç?” diye su’âl eyledi. Yanağıgöl dahi sâ’ate bakıp “Beşi çaryek geçiyor.” demesine “Ey işte, dedüğün vakitte geldim daha ne istersin.” dedi.

Yanağıgöl biraz cânı sıkılıp “Ama efendim ben sana sâ’at beşte gel dedimse gecenin sâ’at beşinde gel demedim ya çok şey.”

Herif yine kafayı dikip “Be bana bah, sen gecenin ve gündüzün sâ’at beşi idür itmedin ki, ben ne bileyim, işte sâ’at beştir.”

Yanağıgöl ise bu def’a uğraşıp söz anlatmak mümkünsüz olduğunu anlayıp kabâhati yine kendi üzerine alıp “Affedersiniz, her ne hâlse bendenizde bir yanlışlıktır olmuş gitmiş. İsterseniz buyurun, bu gece burada kalın.” dediğinde “Hayır olmaz olmaz, ben kendim yatağında olmayınca uykum getirmez.” deyip ve kapıyı kapayıp evine gitti.

Ertesi gün yine Yanağıgöl dost ve akrabâya haber gönderip falanca gün konağa teşrîf eylemelerini ricâ etti ve yine ber-minvâl-i sâbık gözlemecinin evine gidip ertesi gün gündüzün sâ’at beşinde mücerret konağa gelmesini tenbîh eyleyip mukaddem kendisine vermiş olduğunu derslerde hiç kusûr etmemesini ârzû eyledi.

Herif dahi “Bu def’a sen gorgma, ben senin dediğinden iyisini yaparım.” dedi. Kaynatası Yanağıgöl’e her ne kadar bu bâbda kusûrsuz davranacağını va’d eylediyse de geceyle gündüzün sâ’atini bilecek kadar akla mâlik olmayan bir herifin kendisini mecliste küçük bırakacağına şüphesi yoktu.

Yanağıgöl bunu iyiden iyi bilip anlamışsa da cânı gibi sevmekte olduğu bir kızcağızın pederinin o mecliste edeceği kusûrlara da beğle ile ve tuhaf bir ma’nâ verir

diye kendi kendisini aldatıp ve “Efendim, yarın gündüz sâ‘at beşte mutlak sizi bekleriz.” deyip hâneye ‘avdet eyledi.

Ertesi gün vakt-i mukarrerinde yine meclis kurulup kaynatıysa misâfirlerin cümlesinden de biraz sonra meclise dâhil oldu.

Oda kapısından içeriye girer girmez cümlesi birden ayağa kalktıysa da herif hiçbir söz dahi söylemeyip ve odanın ortasına gelip ve ağzını yere dek indirip “Selâmun aleykum hepinize de!” dedi. Mecliste oturanlar böyle hiç görülmemiş bir harekete ta‘accüb ederek birbirlerine baktıkları sıra da Yanağigül der‘akab yanağına vurup “Ne yapıyorsun cânım! Âh ne yapıyorsun!” dediğinde “Be sen bana birden selâm vir diye öğretmedin mi a cânım!” dedi.

Yanağigül artık hiçbir çâre bulamayıp meclise dönüp “Efendim, biraz başı dönmüştür de özür diliyor.” dedikten sonra “Buyurun efendim, oturun.” dedi.

Ba‘dehû ‘âdet olduğu vech üzere meclisten birisi “Efendim şöyle buyurun.” diye herifi yukarıya da‘vet eylediğinde bizim gözlemeci aldığı ders üzere evvel zâtın sütresinin kolundan, eteğinden tutup “Olmaz olmaz, sen otur, ben bunda otururum.” diyerek sütreyi öyle bir kuvvetli çekti ki sütre yırtıldı. Taltîf eden zâtsa fikrinden “Bu ne türlü heriftir!” deyip ve yine kemâl-i nezâketle “Bu def‘aki sütremi çuhası gâyetle ince olduğundan dokunmaya gelmiyor, birkaç def‘alar temizlerken boyası da çıktığı vardır.” ve ba‘dehû herife hitâben “Buyurun efendim, sizde bir kabâhat yoktur.” deyip kendisi dahi oturdu.

Buracıkta derviş biraz eğlendikten sonra bana hitâben “Sen şimdi fikrinden şu Kastamonulunun hakkında, “Ne kaba adammış!” dersin ancak diğer kibârın mu‘âmelesine dikkat etmezsın.

Kibârlığı görüyor musun kibârlık diye çok parası olmaya denmeyip işte buna derler. Ya‘nî diğer birisi senin yanında ya bilmediğinden nâşî veyâhut bilerek bir yanlışlık ederse onu hiçbir vakit yüze vurmamalı hattâ sûretine göre onun ettiği kusûru kapatmalı. İşte bunun mugâyiri olarak kaba ve terbiyesiz adamlar birinde cüz‘î bir noksan görürseler ettikleri söz kalmaz.” dedi.

Gelelim hikâyeye. Merkûm Kastamonuluya mecliste bulunan zevât hâl hâtır su‘âl eylediklerinde merkûm güveysinin verdiği dersi hâtırına getirip “Du‘âcım, efendim, Allâh ‘ömürler versin!” dediyse de ancak o mecliste iki üç kadem aşağı gâyetle uzun boylu ve şişman bir adam oturmuş olduğundan ve güveysinin “Mecliste senden büyük bir

adam bulunduğu hâlde yüzünü o zâttan tarafa çevirmelisin.” diyerek verdiği dersi hâtırına getirip ve hemen yüzünü kemâl-i şitabla o zâta çevirip tuhaf bir hey’ette oturdu.

Bu def’a yine Yanağigül herifin yanına gidip “Cânım niçin öyle oturuyorsun?” dediğinde “Ya cânım sen bana demedin mi mecliste büyük bir adam bulunduğu hâlde yüzümü o adama çevirerek oturayım? Ama ne adamsın ha!” diye cevâb verdi. “Ah ey efendim, ben sana vücûdca büyük olan hakkında demedim, rütbece büyük olan hakkında dedim.”

Bunun üzerine herif yine yüzünü o tarafa çevirdi. Meclisin en yukarisında köşede bir büyük ve kibâr ve zengin bir adam oturmaktaydı. Mûmâileyh akçece zengin olmasıyla berâber dirâyet ve ehemmiyet ve ‘akıl ve fikirce dahi gâyetle zengin bir adam olduğundan mecliste bulunanlar cümlesi dahi o zâta gâyetle i’tibâr eder ve kendi sözünü kemâl-i dikkat ve ri’âyetle dinlerlerdi.

Mûmâileyhin bir kızı olup o günlerde ağırca hastaydı. Meclis bu ya içlerinden birisi “Kerîmeleri hanımefendinin keyfi nasıl, inşaallah kesb-i ifâkat ettiler?” diye su’âl ettiğinde “Ah efendim, bu bâbda olan su’âlinize müsterîh olacağınız mertebe bir cevâb veremem. Çünkü merkûm gün-be-gün ağırlaşmaktadır.”

Buna cevâben gözlemeci “Efendim, pek iyi, pek münâsib efendim!” ve efendi yine “Ah efendim, birkaç aylardan beri gece gündüz râhatımız yok. Hele merkûmenin vâlidesi kalbinin te’sîrinden, âh u figândan durulmuyor.” deyip herif dahi “Pekiyi, pek münâsib efendim!” ve daha her ne türlü söz söylenecek olsa Yanağigül’den öğrendiği “Pekiyi, pek münâsib!” kelâmını söyler dururdu. Nihâyet Yanağigül dayanamayıp yine kalktı yanına geldi ve kulağından aşağı “A cânım ne yapıyorsun öyle? Mükedder olacak sözlere, pekiyi, pek münâsib denir mi?” dedi. Herifse yine “Be sen bana ne dedin? Her ne söz söylenecek olursa ‘Pekiyi, pek münâsib efendim!’ diyeceğimi bana tenbîh etmedin mi?” dedi. Yanağigül “Yok cânım yok, senin böyle sözlere cevâben edeceğin sözler beyân-ı te’essüften başka bir şey olmamalıdır.” dedi. Herif dahi “Ey haydi sen gayri git de ben şimdi bozduğumu yaparım.” dedi.

Ba’dehû yine mecliste evvelki maddeye dâ’ir söz açıldığında bir diğeri “Efendim merkûmenin nâ-mizâçlığı hakkında etibbâ ne derler?” dedi. “Efendim etibbâya bakılırsa kimisi şu veya bu ‘illettir diyorlar ve kimisi dahi falan ‘illettir diyor. Doğrusu kesb-i ifâkat edeceğinden kat’-ı ümîd ettiler zannederim.” dinlediğinde herif öteden “İnşallâh efendim.” dedi ve diğeryse kemâl-i te’essüfle “Efendim, nice def’alar etibbânın öyle

söylemiş oldukları sözlerin boşa çıktığını gözümüzle gördük. İnşâallâh kerîmeniz hakkında olan şu sözler dahi boşa çıkar da kendilerini kemâl-i ‘âkıbet ve refâh üzere görmeye nâ’il oluruz efendim.” dedi.

Beşinci Gün

Evvelki Menkıbenin Bakiyesi

Bu aralık Kastamonulu bu madde hakkında kendisi başkalarından ne mertebe daha ziyâde te’essüf izhâr etse o kadar ziyâde teşrîfat icrâ etmiş olacağını bâ-tefekkür nâgehân ağlamaya başladı.

Mecliste bulunan zevâtsa cümlesi dahi ta’accüble merkûmun yüzüne baktıklarını Yanağıgöl görüp yine herifin yanına gidip yavaşçacık bu ağlamanın sebebini su’âl etti.

Herif dahi “Şu köşedeki oturan zâtın kızı hasta olup tabîbler merkûmenin kesb-i ifâkat edeceğinden ümîdi kat’ eylediklerini bildiğimden o efendiye en ziyâde te’essüf izhâr eden ben olayım diye ağlamaktan başka daha ne yapmalı a cânım?” diye cevâb verdi. Yanağıgöl “Hayır a babam, teşrîfâtın dahi bir hudûdu var. İnsan icrâ-yı teşrîfât edeceğim diyerek o hudûdu tecâvüz ederse ya karşısındakini istihzâ etmiş veyâhut kendisine diye ona dedirtmiş olur.” dedi.

Ba’dehû meclise dönüp “Efendiler, affedersiniz! Kendisinin geçen def’a mecliste bulunamamasının sebebi dahi onun da hastası olduğundan neş’et eylemiş olup şimdiiyse burada dahi hastalığa dâ’ir söz geçtiğinden evdeki hastası hâtırına gelip kalbine te’sîrinden gözyaşlarını setredemedi. Bâ-husûs ki onlar gurbette bulunduğundan öyle gurbet elde hasta oldukları hâlde dünyâda müte’essir olurlar. İnşâallâh u te’âlâ kendileriyle hısım olursak gurbette olduklarını hâtırlarından çıkarırlar.” dedi.

Bunun üzerine biraz daha şundan bundan söz söyleştikten sonra sıra ta’âm etmeye geldiği gibi Yanağıgöl sofraya mahsûs kaynatasının karşısına geçip oturdu ki ne edip etmeyeceğini iyice görsün. Her ne hâlse sofraya oturduğunda cümleden evvel bizim gözlemeci elini uzatıp ve karnı ziyâdece acıkmış olduğu cihetle tıkmaya başladığını Yanağıgöl gördüğü gibi karşıdan işâretle mugâyir-i edep bir hâlde bulunduğunu anlatmak için kaşlarını kımıldatıyordu. Herifse bu işâreti tabağı yukarıya kaldır anlayıp der’akâb yediği şeyi tabağıyla berâber iki eliyle tutup ağzına götürdü ve daha terbiyesiz bir hâlde yemeye başladı. Artık bunlar üzerine Yanağıgöl ne yapıp ne söyleyeceğini şaşırıldığından

herifi kendi hâline bıraktıysa da ve sofrada bulunan diğer misâfirlerden utandığından yüzü kızarıp bozarmaya başladı ancak misâfirler kemâl-i nezâketlerinden yine yüze gelmeyip hiçbir şey anlamaz gibi durdular. Ta'âmdan sonra kahve içilip ve biraz daha söz söyleştikten sonra herkes hânesine 'avdet eyledi.

Kastamonulu dahi evine gider gitmez Yanağıgöl dahi hemen arkasından geldiğinde “Ne dirsün?” dedi Kastamonulu. “Taşralı olduğumu hiç bellü itdün mi? Bu def'a artık söz yok.” dedi. Yanağıgöl “Hattâ misâfirler ‘Biz onu bir mecliste rast geldiğimiz hâlde kendisiyle ne mu'âmele edeceğimizi bilmiyoruz.’ dediler ve bu dahi sizle onların mu'âmelesi arasında olan büyük farktan neş'et ediyor. Her ne hâlse ben sana bir şey söyleyeyim mi? Bundan sonra sen bir daha öyle bir mecliste bulunursan hiç nasîhate muhtâç olmamak için âharları ne mu'âmele ve ne hâlde bulunurlarsa sen de o hâl ve mu'âmele üzere bulunmalısın. İşte bu kadar kâfi olur anladın mı? Çünkü senin için zannederim ki bundan başka çâre yoktur.” Kastamonulu dahi “Ah işte bundan kolay şey olamaz! Başkaları ne yapacak olursa ben de tıpgısını yaparım, şu değil mi dediğin: ‘Peki, peki, güzel efendim!’ Bunu sen bana daha evvel söylemiş olsan öyle yemiş ve kürsümün arasında seksen bin def'a kalkıp kalkıp yanıma gelmezdin ve göz ve kaş işâreti etmez ve daha doğrusu beni de şaşırtmazdın anladın mı?”

İşte bu kadar olsun Yanağıgöl kaynatasının ba'zı kusûrlarını yüzüne vurduysa de o dahi kemâl-i nezâketle oldu. Ba'dehû mûmâileyh Saçısümbül'le görüştüğünde pederinin icrâ ettiği uygunsuzlukları ve terbiyesiz hâlleri beyân edip “Ah cânım, bu senin pederin nasıl adamdır? Beni her yerde küçük düşürdü.” Saçısümbül bu sözleri işittiğinde Yanağıgöl pederine hiddetlenip de kendisinden de yüz çevirir korkusuyla “Ah efendiciğim, o bir kaba ve eski yolda alışmış bir adamdır. Ben kendisine bir söz söylemiş olsam ‘Sen bana ‘akıl mı öğretiyorsun!’ diye hiddetlenip belki de beni dövüp ve sövüp sayıp benim kendisine vereceğim nasîhat hiçbir akçe etmez. Vâkı'a efendim, hakkınız var, o bu hâl ve harekâta devâm ederse sizin nâmusunuza da dokunacağına şüphe yoktur. Ancak efendim siz bu hâller için bana verdiğiniz gönlü geri mi alacaksınız diye câriyenizi bir korku alıyor. Görüyor musun bir Kastamonulu kızın ettiği sözleri, görüyor musun ne çâbuk İstanbul lisânına alıştı ve hattâ türlü türlü ıstılâhlar dahi öğrenip ‘âdetâ bir İstanbul kızı gibi güzel güzel söylemeye başladı. İşte ‘aşk u sevdâ insâna daha pek çok şeyleri cebren tahsîl ettirir. Nice nice adamlar vardır ki bir kızın ‘aşk u muhabbeti hâtırı için küçüklüğünden beri alışmış olduğu bed-ahlâktan vazgeçip evlenip ve muhabbet edip

çoluk ve çocuk sâhibi olurlar. İşte bu hâllerin cümlesi dahi bir kıza verilen muhabbetten neş'et eder. Demek isterim ki 'aşk u muhabbet yolunda kullanıldığı hâlde insânı pek fenâ huylardan sarf-ı nazar ettirip hayli felâketlerden dahi kurtarır.

Bundan mâ'adâ ekseriyâ 'aşk u muhabbet duygusu olmayanlar gâyet kaba ve bed-ahlâk adamlar olurlar. 'aşk u muhabbet öyle bir şeydir ki insânı dünyâyâ getirmeye bir vâsita olduğu gibi onun hüsn-i ahlâk peydâ etmesine dahi sebep olabilir.

Her ne hâlse Saçısümbül dahi taşradan geleli henüz pek çok vakit geçmeyip ve kendisinde henüz çocuk ahlâkı vardıysa da kalbinde duyduğu 'aşk u muhabbet sevdâsını böylece kendi sevgilisine beyân ettiğinde Yanağgül bu kızcağızın şu serbestliğinden gâyetle hoşlanıp 'aşk u sevdâsı bir kat daha alev-gîr olduğundan kızın kolundan biraz sıkıştırarak ve 'âdetâ yüzünü yüzüne getirerek âfideki beyti söyledi:

Beyt

Gönül verdim sana benim efendim
Gözüme görünmez benim hiç dünyâ

Sen kendi elinle çek şu rûşenim
Nâr-ı 'aşkım sönmez öyle bir deryâ

Ne melek doğurmuş seni mâderin
Oldurmuş meğer felektir bu ya

Mübenni olursa da senin pederin
Korkma sakın gönlümü almam geriye

Buna cevâben kız dahi şöyle söyledi:

Dil ma'sûk gibi çengel olmasın
Takıldım kemend-i 'aşkına beyim

Korkarım pederim mâni‘ olmasın
Daha iyidir ki hemen öleyim

Yanağışgöl ise kendisinin gâyetle terbiyeye muhtâç zannettiği kızcağışın öyle birdenbire şiir söylediğini işittiğinde artık merkûmenin aslâ İstanbul terbiyesine muhtâç olmayacağını düşünüp ‘aşk u muhabbeti bir kat daha ziyâdeleşmeye başladı.

Birkaç günden sonra Yanağışgöl akrabâ ve ahabblarına yine bir ziyâfet verecek olur fakat bu def‘a meclis evde tecemmu‘ etmeyip yedi kule hâricinde bir bahçede ziyâfet keşide olunacaktı.

Yanağışgöl ziyâfete bir gün kalarak yine kaynatasının evine gidip ertesi günü kendisinin dahi o bahçeye teşrif buyurmasını ve fakat mukaddemâ söylediği gibi esnâ-yı mecliste bir uygunsuz hâlde bulunmaması için âharları ne yaparsa kendisi de o tavır ve harekette bulunmasını ricâ eyledi.

Herif dahi “Pekiye pekiyi! Ben bu def‘a öyle bir yapayım ki sen de onlar da beğensinler.” dedi.

Ertesi gün da‘vetliler mezkûr bahçeye toplanıp Kastamonulu dahi vakt u zamânıyla bulundu. Yanağışgöl’ün bu def‘aki tedbiri iyice işe yaradı çünkü gözlemeci baba, âharları her ne yaparsa tıpkısını yapmaya ya‘nî birisi kendisine “Hoş geldiniz!” der ve yemekte herkes ne türlü ve ne vakit yemek yerse kendisi dahi o vakit ve o türlü tavır ve hareketli yemek yedi. Nihâyet-i kelâm Yanağışgöl’ün bu def‘aki tedbiri hakîkaten fâ‘ide-yi mûcib oldu. Fakat ne fâ‘ide, ta‘âmdan sonra da‘vetlilerden birini sancı yakalayıp bî-çâre “Aman yediğim yemekten biri bana dokunmuş olmalıdır ki böyle fenâ hâlde sancı ediyorum!” ve “Aman ölüyorum!” diye bağırırdı. Ma‘lûm ya Yanağışgöl’ün tenbîhi üzere yine bizim herif der öteden “Aman yediğim yemekten biri bana dokunmuş olmalıdır ki böyle fenâ hâlde sancı ediyorum!” ve “Aman ölüyorum!” diye ne kadar sesi varsa bağırmaya başladı.

Bî-çâre Yanağışgöl kaynatasının dahi sahîhen sancıya uğramış olduğuna hiç şüphesi olmayarak hemen yanına gidip mecliste bulunan diğer zevâttan dahi birkaç kişiler dahi gelip diğer sancılanana ne ‘ilâc ettilerse aynını dahi bu herife etmeye başladılar ama nâfile çünkü bu herif ara sıra gözünü diğer sancı edene çevirip henüz sancısı geçmemiş olduğunu görünce kendisi dahi “Aman ölüyorum!” diye bağırmaya başlar ve “Hiç fâ‘ide edemiyorsunuz!” derdi.

Nihâyet bir iki sâ'atten sonra mezkûr zâtın sancısı geçer geçmez herif dahi “Oh râhatladım, geçti geçti.” demeye başladı. Hâlbuki misâfirler herifin sancısını sahîh zannettiklerinden aşçıyı çağırıp “Sen bugün bu yemeklere ne yaptın ki öyle iki kişiyi kıskıvrak etti?” deyip güzelce tekdîr ettiler. Aşçıysa her zamânki tertîbi üzere ve belki daha ziyâde dikkatle yemek pişirmiş olduğunu beyân ettiyse de kimse bu özrü makbûl tutmadı.

Gelelim şimdi Kastamonulunun diğer hâllerine.

Bunun üzerine mecliste bulunanlar biraz râhatlayıp biraz vakit geçtikten sonra eğlenip biraz daha zevk-yâb olmak için biraz da çalgı çalınmasını emrettiler.

Fakat bu aralık mecliste bulunanlardan birinin “Efendim, affedersiniz, şehirde pek mühim bir işim varken bugün buraya geldim. Fakat vakit geçiyor, o işi tesviye için bendeniz bugün mücerret şehre inmeliyim.” deyip ve tekrâren af dileyip atına binip gitmekteyken bizim herif dahi der'akab atını çekip ve “Affedersiniz, benim de pek mühim bir işim zuhûr etti. Ruhsat verin de gideyim, affedersiniz.” deyip atına binip yola revân olmaya kalkışırken güveyisi yanına varıp “A babam senin de ne 'acele işin zuhûr etti ki gitmeye kalkışıyorsun?” dedi. Kastamonulu dahi “Aman adam sen de ne türlü bir adam olduğunu anlayamadım gitti. Sen değil misin bana diyen ki mecliste sâ'irleri ne yaparsa sen de dikkat et de onların tavır ve hareketini taklît et. Ey işte ben de dediğinin tıpkısını yaptım. Fenâ mı oldu?” dedi. Yanağıgül dahi herifin hâlini bu def'a daha ziyâde anladıysa da hiç aldırmayıp “Hayır efendim, sizin öyle pek bir 'acele işiniz olmamalıdır. Affedersiniz, buyurun oturun.” deyip oturttu. Biraz vakit geçtikten sonra, herif Yanağıgül'ün kulağından aşağı yavaşçacık “Nasıl şu sancı edenin tıpkı taklîdini ettim ya, sen de beğendin ya, doğru söyle.” dediğinde Yanağıgül, o sancı keyfiyetinin dahi kendi tenbîhinden zuhûr etmiş olduğunun farkına varıp zâhiren hiçbir şey belli etmeyip “Âferîn, işte dâ'imâ böyle olmalı.” dediyse de fikrinden “Bak şu dünyâda ne hâller vukû' bulur ki şöyle nâdan ve kaba bir kimseler ettikleri şeyleri tesâdüfün yardımıyla bizim gibi şehrîlerden setredebiliyorlar.

Ba'dehû biraz daha çalgıyla eğlenip vakit geçirdikten sonra biraz da teferrüç için deniz kıyısına gitmeyi karar verdiler. Hava gâyetle teferrüç olduğundan deniz üzerinde en ufak kayıkları bile hiç çalkanmaksızın ve âheste âheste gidip gelen gemiler pek çok vardı. Bu aralık beylerden biri uzaktan görünen bir gemiyi gösterip “Efendim, bu bizim gemidir, Marsilya'dan geliyor.” demesi üzerine herif dahi “Evet efendim, bu bizim

gemidir. Kastamonu'dan geliyor.” dedi. Bunun üzerine cümlesi birden herifin yüzüne bakıp “Efendim siz bu gemiye şerik misiniz, hayır ama Kastamonu Karadeniz'dedir.” Efendilerden biri “Efendim bu gemi Akdeniz'den geliyor, haberiniz var mı?” diye su'âl ettiğinde “Pekiye ama geçen akşam herif yangın var diye bağırdı. Kafamı pencereden çıkarıp nerede yangın diye sordumsa Kastamonu'dadır dedi. İşte oldu, Kastamonu bu tarafa geçmiş ola.” dedi. Efendilerse bunun şu hâline hiçbir ma'nâ veremediklerinden “Bu bir mukallit olmalıdır.” deyip geçiverdiler.

Böylece deniz kıyısında gezip vakit geçirirken efendilerden birisi parmağına bakar ki yüzüğünün taşı düşmüş, der'akab “Efendiler yüzüğümün taşı düşmüş ama nerede düşmüş ben de bilmem.” Bu sözleri herif işitir işitmez “Efendim yüzüğümün taşı düşmüş ama nerede düşmüş ben de bilemiyorum.” dedi. Beyler artık bu def'a hakîkten bu herifin hâline ta'accüb edip “Ne acâ'ibdir, bugün her ne felâket zuhûr ediyorsa mükerrer oluyor, 'acabâ bunun sebebi nedir?’” diye birbirlerine su'âl etmekteyken “Efendim, üç sene akdem Kastamonu'da bir ağır taş çaldırır dururdum şimdi 'aklıma geldi ki göbeğim düştü.”

Bunun üzerine beyler Yanağıgöl'e hitâben “Vah bey, sizin kaynatanız pek tuhaf bir zâttır. Çünkü bunun bu hâliyle bugün başımıza gelen uygunsuz hâlleri hâtırdan çıkarıyoruz.”

Buracıkta derviş bana dönüp “Dünyânın bir hâlini daha anladın mı? Bir adam her ne kadar kaba ve 'akıl ve ferâsetten ve liyâkat ve ma'lûmâtan bî-haber dahi olmuş olsa ya me'mûlün gayri bir servet ettiği veya büyük mesneddârlarla görüşüp konuşabildiği takdirde onun açıktan açığa mugâyir olan hareketlerine, “Ne tuhaf şeyler, amma tuhaf bir zâtmış, ne latîf sözler söylüyor,” derler ki kabalığı unutulsun. Hâlbuki bu herif istese bile nezâket edemez ve öğrenemez velhâsıl vakit akşam olup herkes hâneye 'avdet etmek için yine mezkûr bahçeye cem' olup ve sonra atlara râkiben yola revân oldular. Ancak yolda beyin biri her nasılsa atın ayağı kayıp düştü. Kastamonulu bunu gördüğü gibi kendisi dahi hemen kendini attan aşağı attı ama bu def'aki taklidi biraz ağırca oturdu çünkü atlar atlamaz başı taşa gelip ve kafası yarılıp kan akmaya başladı. Her ne hâlse bunun başını biraz sarıp sarmalayıp evine kadar götürdüler.

Karısıysa herifi böyle kan içinde gördüğünde “Ne o kocacığım, senin başına ne geldi, hayrola?” dedi.

Herif dahi “Sus ol gancuh, sus ol! O yemek için bugün başıma daha pek çok kazalar geliyordu ama he ne hâlde bu kadcılıkta geçirdik.”

Saçısümbül dahi nîm gülererek ve nîm ağlayarak babasının boynuna sarıldı ve “Vah baba, vah daha bu baş sendeyken sana pek büyük kazalar gelebilir.” Herif dahi “Gız benim şimdiki kafamı beğenmiyor musun? Kastamonu’dayken de benim kafam yine bu kafa değil miydi?”

Kız dahi “Öyle ama ne çâre baba vakt-i hâliyle berâber başı da değiştirmeler oluyor.”

O gün öylece geçip Kastamonulu ertesi gün işine gittiğinde Yanağıgöl eve gelip ve Saçısümbül’ü yanına alıp evvelki günkü bahçedeki pederinin yaptığı tuhaf işleri nakletti ki işte şimdi mezkûr evin penceresinde gördüğün kimseler âdemler olup birbirleriyle o sözleri söyleşiyorlar.

Bir âşık ma’şûkuyla mülâkat için bu gibi tuhaf ve daha doğrusu yalan ve yanlış hâl ve hareketler vukû’ bulması dahi elzemiyettendir.

İşte Yanağıgöl gönlüne dahi Kastamonulunun ettiği bin türlü münâsebetsiz hâl ve hareket aslâ girân gelmeyip Saçısümbül’ün hâtırı için hiçbirine yüz dahi gülmeyip yine pederine gülererek mu’âmele göstermekten fâriğ olmazdı.

İşte ‘aşk u muhabbet öyle bir hocadır ki terbiyesizlere terbiye ve terbiyelilere dahi sabır ve tahammül öğretir.

Altıncı Gün

Karnaval ya’nî Et Kesimi Güzeli

Dürbünü gözüme koyup bir de Beyoğlu’na doğru yola nazar ettiğimde ne bakarsın mezkûr sokakta her biri birer kıyâfette her milletten ve her esnaftan binlerce kişi birbirinin üstüne çıkarcasına hıncahınç bir hâlde ve ‘âdetâ divâne gibi gezinip yürümekteydiler. Fakat bunların her hâlinden ziyâde ta’accübe şâyan hâlleri kimisinin burnunun gâyetle büyük kimisinin dahi yüzü gözü acelacâ’ib olmasıydı ki kendilerini göreni mücerret güldüreceklerdi. Ben bunlara biraz vakit baktıktan sonra “Aman bu ne kadar divâneler görüyorum derviş baba, bu ne kadar divânedir!” diye bağırdımsa derviş, “Oğlum şu dürbünü bana ver de şu divâne dediklerine bir de ben bakayım.” dedi. Ben dahi “A cânım ne bakacaksın? Bu senin anlayacağın şey değildir ki bakasın.” dedim.

Derviş “İyi ama a kuzum, her milletin kendisine mahsûs tımarhâneleri olup bu kadar divâneleri birden sokağa salıvermek muhâl kabîlindedir.” deyip ve dürbünü elimden alıp biraz baktıktan sonra “Oğlum o senin divâne zannettiğin adamlar divâne değildir.” dedi.

Ben dahi “Allâh Allâh! Nasıl olur ki bu hâl ve hey’ette bulunan adamlar divâne olmasınlar derviş baba? Yanlış görüyorsun.”

Derviş bu sırada dürbünü o tarafa doğru alıp ve bana cevâben “Hayır oğlum, onlar divâne değildirler. Bir sabret de şimdi sana cevâbını veririm. Dinle oğlum: Bu et kesimi esnâsında bir ‘âdet vardır ki herkes gûyâ kendi sıfat ve kıyâfetinden usanmış gibi yüzlerini gözlerini türlü türlü yüzlükle kapatıp işte böyle şimdiki gördüğün gibi gezinip dururlar ve içer ve çıkarlar.”

Ben dahi “İyi ama derviş baba, bundan ne çıkacak?” dedim.

Derviş “Ne mi çıkacak? Şu çıkacak ki kendileri âharlarını tanıyıp âharları kendilerini tanıyamayacaktır.”

“Ey bundan dahi maksad ne olabilir?”

“Bundan maksad et kesimi güzeli olacaktır.”

“İyi ama ben bunların içinde hiçbir güzel göremiyorum.”

“Hayır oğlum, güzel demekten murâd hakîkaten güzel demek değildir. Çünkü bu et kesimi güzeli demek işte böyle gördüğün gibi türlü-be-türlü kıyâfetlere girip ve gezip ve içip birbirleriyle eğlenip vakit geçirmeye derler. Ancak her güzelin bir belâsı vardır ki şimdi sana birkaçını nakledeceğim.

Evin birinde kızın birisi bir delikanlıya muhabbet verir. Hâlbuki kızın öyle bir kuyruğu omzunda ve kabadayı ve kıskanç oğlan kardeşleri vardır ki evin üstünden kuş bile uçurmayıp kapıdan içeri horozu bile salıvermezler. Kız kendi birâderlerinin bu derece kıskanç ve müthiş hâllerini gördükçe delikanlıya olan ‘aşk u muhabbeti daha ziyâde artmaya başlarsa da o heriflerin evin içinde bulundukça kendisiyle hiç olmazsa beş dakika kadar mülâkat etmenin imkânı olmadığını anlar.

Ey oğlum görüyor musun, şu kız kendi sevdiği delikanlıyla görüşüp mülâkat edebilecektir. Nasıl? İşte et kesimi güzeli kıyâfetine girip kendi sevgilisiyle berâber bir mahalde buluşmak vâsıtasıyla.

Bî-çâre kız bu et kesimi günleri gelinceye kadar senenin her bir günü kendisi için birer yıl olup delikanlı dahi kezâlik senenin bugünlerini beklerdi ki kızcağızla

konusabilsin. Çünkü ma'lûm ya kızın birâderleri dahi bu 'âdete sâlik olup et kesimi günleri kendileri dahi kıyâfete girerler ve kızcağızsa bu aralık kendi sevgilisine bir haber uçurabilip 'Evet, ben falanca gün falan mahalde bulunacağım. Sen de o mahale gel. Eğer orada meselâ yeşil fistanlı ve yüzüne bir maymun sıfatı takınmış bir kız görürsen o ben olduğuma hiç şüphe etmeyip der'akab yanıma gel.' derdi.

Delikanlı dahi o gün, o sâ'atte kendisi dahi bir türlü kıyâfete girip ve gider, kızın bulunacağı mahalde hazır bulunurdu. İşte böyle birkaç def'a, birbiriyle görüşmek için bu yolda tertîble birbiriyle görüştükleri zamânki gibi bu def'a dahi hem kızcağız hem de delikanlı sevinçlerinden edeceklerini bilmezdi.

İşte bunlar böyle muhabbet deryâsına gark olduklarından geceleri ikisi de rü'yâlarında kendilerini o beynlerinde karar verdikleri meyhânede görüp al kadeh ver kadeh ve sarılıp sevişip 'aşk u sevdânın meserretine daha ermeden kızın birâderleriye kendi kız kardeşlerinin bir delikanlıya muhabbet verip öyle ara sıra konuşabildiğinden haberdar değillerdiyse de tesâdüf bu ya merkûmla bir hoşnûdîleri olup hemen bıçak bıçağa gelmek derecelerine kadar birbirlerine hasım olmuşlardı. Kızın dahi kendi birâderlerinin sevdiği delikanlıyla öyle düşman olduğundan haberi yoktu. İşte buralarına iyice dikkat et ki sonunda neler çıkacak. Nihâyet karar verilen gün geldiğinde kız kendi kıyâfetini ve delikanlı dahi kendisinin kız söz verdiği kıyâfeti giyinip kararlaştırdıkları mahale gitmek üzere yola çıktılar. Hâlbuki kızın kardeşlerinin biri dahi o gün kız kardeşinin âşığı olan delikanlının takındığı sûret ve giyindiği kıyâfeti giyinip bir meyhâneye birâderleriyle berâber dâhil oldu. İşte orada biraz vakit gelsin rakı gitsin rakı olduktan sonra kız kardeşleri o aralık kapıdan içeriye girer ve uzaktan o sarı elbise ve büyük burunlu sıfat takınan kardeşini kendi sevgilisi zannedip hemen koşup yanına oturur ve elini tutup 'Affedersin iki gözüm, seni pek çok beklettim.' der. Ma'lûm ya merkûm delikanlı dahi merkûmenin kendi kız kardeşi olduğunu bilemediğinden öyle keyiflik hâlinde yanına bir kızın gelip oturduğundan ve öyle bilâ-teklîf elini sıkıştırıp kulağına fısıldayışından aşırı derece memnun olup ve kendisinin zâten o gece diğer hiçbir kız veyâhut karıyla sözleşmemiş olduğu münâsebetle artık merkûmeye kapıtır, kimseye bırakmak istemez, rakı ısmarlar ve kız dahi 'Sevgilimin elinden içiyorum.' diye yutup durur. Hâlbuki içkiye alışmamış olduğundan çarçâbuk rakı başa vurur ve bir iki sâ'atten sonra artık büsbütün kendisini kaybeder.

İşte böyle oğlan kendi kız kardeşini hâricden bir kız zannedip ve kız dahi kardeşini kendi sevgilisini kıyâs ederek hayli çakıp çakıştırdıktan sonra kızın asıl sevgilisi olan delikanlı kapıdan içeriye girer. Gelelim ki merkûm dahi keyif olduğundan uzaktan yeşil fistanlı ve maymun yüzlü maskarayı görür görmez berâberince sözleşmiş olduğu kız olduğuna şüphe bile etmeyip hemen der‘akab gidip yanına oturdu. Kız böyle ikisi birden bir kıyâfette olarak yanında oturmakta olan delikanlıların hangisi asıl kendisinin sevgili olduğunu şaşırıp bunda mücerret bir yanlışlık olduğunu der-hâtır edip biraz tereddüde varıp ve zâten kafası tutkun olduğundan şu belâdan yakayı nasıl kurtaracağını da bilmediğinden ‘Aman Rabbim, şu maskaralıktan bir kere kurtulsaydım başka hiçbir şey istemezdim!’ demeye başladı.

Kızın kardeşiyse sonradan gelen ya‘nî kızın asıl ‘aşklısı olan delikanlının yanında oturmakta ve bir iki sâ‘atten beri berâber rakı içerek söz söylemiş kızı kendisi ayartmak sevdâsında olduğunu görünce fenâ hâlde hiddetlenip merkûmla kavgaya tutuşmak derecelerine kadar gelecektiyse de henüz iş patlak vermedi. Çünkü daha mu‘ârazayı mûcib ortada hiçbir şey yoktu.”

Bu aralık derviş bana hitâben “Sen oğlum, biraz evvel doğru yolda gezen şu heriflere divâne ismi veriyordun. Ey şimdi bunlara diğer bir isim bulursa ‘aşk olsun sana ben o vakit bunlara divâne dediğimin sebebi şu divâne ismini işte asıl şimdiki hâllerine saklamaktı.

Bak şimdi şu meyhânede oturan üç kişi dahi sarhoş olup birbirleriyle yalnız zanla konuşup dururlar. Hâlbuki bu hâl ve hey’eti kesbetmeleri için kendilerine hiçbir taraftan cebr vâki‘ olmayıp ihtiyârî bir hâlleri vardır. İşte şimdi bunlar divâne değil de nedir?” dedi.

“Gelelim bizim sarhoşlara. Kız biraz müddet daha tereddüt edip nihâyet o iki delikanlıdan hangisi asıl kendi sevgilisi hangisininin hâricden olduğunu bilmezdiyse de sonradan gelene biraz daha ziyâde muhabbet göstermeye başladı. Sevgilisiyse yeşil fistanlı ve maymun burunlu kızın kendi sevgilisi olduğunu ra‘nâ bildiğinden ara sıra elini kolunu sıkıştırıp cilvelenmeye başladı. Bunun bu yolda hareketlerini evvelâ gelip kızın yanında oturan delikanlı görür görmez fenâ hâlde hiddetlenip ve ayağa kalkıp eliyle bir işâret etti ki diğer delikanlıya ‘Kalk defol ondan!’ demek isterdi. Çünkü bu maskaralarda bir ‘âdet daha var şu ki söz söylerlerse sadâlarından kim oldukları anlaşılmasın diye eliyle koluyla merâmlarını ifâde ederler.

Gelelim hikâyemize. Sonradan gelen ya'nî kızın asıl âşıklısı olan maskara kendisine öyle kalk diye işâret eden kızın kardeşi olduğunu bilmeyip ancak sevgilisinin yanında otururken öyle bir hakârete tahammül edemeyip kendisi dahi ayağa kalkarak eliyle karşısındakine ‘Hayır, niçin kalkacağım? Ne hakkın vardır?’ demek istedi. Bunun üzerine iş biraz kızışıp birisi ‘Kalk ondan!’ öbürü dahi ‘Hayır kalkmam, ne hakkın var?’ diyerek bir çaryek kadar mu‘âraza edip işi azdırdılar. Kızsa bunların şu hâlini gördüğünde fenâ hâlde korkmaya başladı ve şu mu‘ârazanın önünü almak ve daha doğrusu olacağı gözüyle görmemek için firâra karar verdi ve biraz daha eğlendikten sonra ayağa kalkıp gitmek üzereyken delikanlılar ikisi birden “Nereye gidiyorsun?” diyerek kolundan tutup oturtmak istediler ama ma‘lûm ya iş bu derecelere varmış olduğundan kavga gittikçe kızışıp delikanlılar el ele gelmek derecelerine kadar varmışlardı. Âh bak oğlum ne garîb şeydir bu çünkü eğer kızın kardeşi diğer delikanlının kendi adüvv-i ekberi olduğunu ve berâberince oturup zevk ettiği kızın kız kardeşi olduğunu bilmiş olsa var a aman Rabbim kanlar akacaktı. Her nasılsa nihâyet o da olacak ya biraz daha sabret ki göresin.

Bu aralık dükkân sâhibi, cânım ‘aybdır ne yapıyorsunuz, diyerek mu‘ârazayı men’ etmek istediye de maskaralar ikisi birden para keselerini çıkarıp dükkâncıya gösterdikten sonra ‘Senin sözün yalnız paraya geçer, başka şeye karışma sen.’ diye işâret edip ve bir de vurup herifi ondan def’ ettiler ve yine mu‘ârazaya devâm ederken artık kafalar pek kızdığı gibi iskemlelerden birkaçını kaldırmaya başladılar. Bu dayak patırtısı arasında kızın asıl sevgilisi olan delikanlı elindeki iskemleyi karşısındakinin burnuna indirdiğinden sûreti yere düşer ve o dahi ‘Vay benim sûretimi düşürüp kim olduğumu meydâna çıkardın!’ diyerek kendisi de diğer delikanlının sûretini parça parça eder etmez ne bakarsın o delikanlının kendisinin adüvv-i ekberi olan adam olduğu meydâna çıkar.

Bak şimdi kızın hâline. Bî-çâre merkûm delikanlıların yüzleri açılır açılmaz birisinin kendi sevgilisi ve diğerinin dahi birâderi olduğunu görür görmez bayılmak derecelerine geldiyse de şâyed bu aralık kendisinin de sûreti açılıp kim olduğu meydâna çıkar vesvesesiyle iki elini birden yüzüne kapayıp ve ‘Aman şuradan bir kere kendimi dışarı atayım!’ hülyâsında gezinip bir aralık dışarı fırlayıp yakayı ele vermeden firâr etmek istemişse de bırakan kim çünkü ne mümkün onlar birer elleriyle merkûmeyi sıkı sıkı tutup diğer elleriyle birbirlerinin kafasına iskemle kaptırmakta hattâ kızın kardeşi karşısındakinin kendi düşmanı olduğunu der-hâtır ettikçe iskemleyi kafasına gözüne öyle kuvvetli yerleştirmekteydi ki az kaldı herif orada serilip yatacaktı.

Bu aralık yine dükkân sâhibi ve birkaç kimseler gelip ve araya girip ‘A cânım ne istersiniz, murâdınız nedir öldürdüğümüz yerde mi yatıyor nedir bu ‘aybdır, etme eyleme!’ diyerek ve ricâ ederek güç hâlde bunları yerlerine oturtular.

İşte bu aralık kızcağız sevincinden ne yapacağını bilmez ve fikrinden ‘Aman şu belâlı geceyi hele sabâh edebildik! Benim sûretim açılmadı ya artık ne olursa olsun. İşin en tehlikeli yerini geçirdik.’ derdi. Ama bî-çâre işin daha ileride ne sûret kesbedeceğini bilmezdi.

Ma‘lûm ya bu yolda hovardalığa alışmış olan kimseler birbirleriyle kavga ederlerse de pek çâbuk barışıp yine hiçbir şey olmamış gibi muhabbet ederler. İşte bunlar dahi barıştıktan sonra yeni baştan sofraya oturup al kadeh ver kadeh ederek sarhoş olmaya başladılar. Kız dahi yanlarında oturup artık râhat kalple eğleniyordu. Şu muhabbet arasında merkûmenin birâderi elini kızın yüzüne uzatıp ve ‘Seni postal seni! Az kaldı senin için birbirimizin kafasını gözünü çıkaracaktık. Bâri şu sûretini çıkar da senin dahi kim olduğun ortaya çıksın.’ diyerek sûreti aşağı almaya çalışırdı. Bî-çâre kız en korktuğu belânın başına geldiğini görünce iki elini birden yüzüne kapatıp o nâzik elleriyle kardeşinin kuvvetine karşı koymaya çalışırdı. Ama ne fâ’ide! Çünkü birâderi ‘Olmaz mücerret sen de bizimle sûretini çıkarıp oturacaksın yoksa yine kavga çıkar.’ diyerek kemâl-i kuvvetle kızın sûretini yırtıp aşağı aldı. Kız yüzü ortaya çıkar çıkmaz hemen yere kapandı ki biraz hiç olmazsa bir dakika olsun kendisinin kız kardeşi olduğunu bilmesin. Merkûmsa bunun kendisini böyle mestûre tutmasının elbette bir sebebi vardır diyerek eğilip kızı yerden kaldırdığında o sûretin altındaki saklanan ve akşamdan beri berâberce bulunan kız kendisinin cihândan saklamak istediği kız kardeşi olduğunu gördüğünde ta‘rifi mümkünsüz bir sûretle elini kafasına vurup fenâ bir hey’etle diğer delikanlının yüzüne bakmaya başladı. Merkûmsa başa gelecek belâdan yakayı kurtarmak için hemen kapıya doğrulduysa da kızın kardeşi bir iskemle alıp herifin kafasına kaptırmasıyla yere devirmesi bir oldu. Bunun üzerine dükkânın içi altüst olup herkes başına toplandı ve ‘A cânım yine size ne oldu?’ diye su’âl ettiklerinde kızın kardeşi ‘Ne mi oldu? Bu belânın turşusu bir seneden beri kuruluyor. Bunun üzerine herkes yerde yatanın yanına gittiler ki ne bakarsın bî-çârede nefes yok. İşte o zamân meyhânede bulunanlar cümlesi birden kapıdan dışarı çıkıp dükkân sâhibi dahi pencere ve kapıları kapamaya başladı. Zavallı kızsız yüzü gözü yaş içinde elbisesi yırtılmış, elleri çamurlu olduğu hâlde iskemlenin üzerinde oturmakta ve bir taraftan kardeşinin elinden nasıl kurtulacağını ve diğer taraftan

dahi herkese rezîl ü rüsvâ olduğunu düşünce düşünce nihâyet fırlayıp kemâl-i kederle hânesine döndü.”

Derviş baba şu hâlleri bana nakledip bitirdikten sonra “Ey oğlum gördün mü şimdi şu et kesimi güzellerinin ettikleri zevk ü sefâyı? İşte o senin divâne zannettiğin adamlar böyle hâllerde bulunurlar ki vâkı‘a şu hâlleri için divâne demeye lâyıktırlar ama ben onları tımarhânedede olmadıkları için divâne tesmiye etmedim.”

Yedinci Gün

Rum Güzeli

Dürbünü yine gözüme koyup Sultânahmet tarafına baktığımda sarı boyalı gâyetle yüksek bir hânenin şâh-nişînin penceresinden bakmakta olan bir kızı gördüm ki fistanından ve başında olan şapkadan bir Hristiyan kızı olduğu anlaşılıyordu. Ancak o civârda Müslüman hânesinden başka hiçbir hâne olmadığını bildiğimden merkûmenin orada bulunduğuna ta‘accüb eyledim ba‘dehû dürbünü dervişe verip “Şuna bir de sen bak da kim olduğunu bana haber ver.” dedim.

Derviş dahi dürbünü elimden alıp bakar bakmaz anladım. “Dinle ki nakledeyim.” dedi.

“Evvelâ o senin Sultânahmet civârı zannettiğin mahal İzmir’de iskelenin üçüncü sokağında kâ’in bir Rum hânesidir. Pencereden bakmakta olan kız dahi gâyetle zengin bir tüccarın kızıdır ki pederi yalnız nısf-ı İzmir’de altı yüz kadar hâne dükkân ve han vesâ’ireye mutasarrıf olduktan başka Aydın’da dahi pek çok çiftliklere mâlik olmuştur. Hâlbuki bu derece zengin olduğu hâlde tama‘kâr ve hasîs bir heriftir. Merkûmenin hâlini ileride sana ta‘rif edeceğimden şimdiki hâl, kızın hâlini sana beyân edeyim. Merkûmenin ismi Elena olup ince belli, fidan boylu, yaş on beş on dört, yüzleri kar gibi beyâz, gözleri ela, kaşları keman, bir bakan bir daha bakmaya pişman değil. Gerdanı beyâz, bir karış iki tarafa karılır saçlarını arkaya etmiş, kâkül perîşân değil; sineler turunç, lekesiz, arası nîm açık, perdesiz; câna susayan, insafsız dağda ok atan hırsız öyle gaddar düşman değil; fistanı al canfesten, belde kuşak, gümüşten misusu ince tül den ileri varacak zamân değil.

Merkûmenin vâlidesi el’ân bir Hristiyan olup ismi Fani’dır. Merkûme dahi ba‘zı hâllerden dolayı bir aralık ‘aklına hiffet getirdiyse de sonra şu hastalığı iyileşip ancak hastalığı sonradan hodbînliğe tahvil oldu. İşte bunlar karı koca gâyetle zengin oldukları

hâlde öyle bir bed-ahlâktaydıysalar da kızları Elena'nın meşrebiyse büsbütün bunun mugâyiri ya'nî mâlik bulunduğu servetin zevk ü sefâsını çıkarmak sevdâsındaydı. Tama'kârlık insânda bir 'illettir ki 'illeti da'vet eder, darb-ı meselince Elena'nın vâlidesi Fani dahi bir vakadan dolayı dûçar olduğu 'illetten sonra tama'kârlık 'illetine uğramıştır. İşte şu vak'aya ma'fri¹ olan diğer bir hâli dahi sana beyân edeyim.

Vaktiyle Atina'nın bir karyesinde kızın pederinin bir dostu olup merkûm ovanın ele gelirlerinden bir zât ve hattâ mâl ve servetçe dahi hayli şeye mâlik olduğundan oralarda lâyıık-ı vech üzere geçinip giderdi. Ancak felek bu ya kimini indirir kimini de bindirir. Merkûm dahi bir müddet daha kemâl-i refâhla imrâr-ı vakit ettikten sonra her nasılsa mâlik bulunduğu serveti elden kaçırıp evvelkine münâsebetle fakir hâle dûçar olup hiç olmazsa şu zamân-ı üdebâda medâr-ı ma'îşet için İspiro nâmında olan yirmi iki yaşında gâyetle güzel bir evlâdını İzmir'e ya'nî Elena'nın pederine bir mektûbla berâber gönderip kendisinin şu fakir hâlinde hiç olmazsa oğlunu ya ma'ıyyetinde bir işle veyâhut bu da olmazsa diğer bir tacirin oğlunu bir işle kayırmasına sa'y eylemesini ricâ eyledi.

O vakitse Elena'nın pederi henüz şimdiki raddede zengin olmadığı hasebiyle kalbinde merkûz bulunan şefekat ve merhamet yüzünden merkûm delikanlıyı kemâl-i hürmet ve memnuniyetle kabûl eylemişti. Elena'nın vâlidesi Fani'ye delikanlının kendi hânesine geldiği vakitler daha pek genç ve tâze ve gâyetle güzel bir karı olup ve ba'zı karılar da olduğu gibi merkûme dahi bir güzel delikanlı gördüğünde 'aklı başından gidip hemen onunla muhabbet etmekten başka bir şey tefekkür etmezdi.

İşte bu kabilden olarak Fani İspiro gibi güzel bir delikanlının hânesine gelip misâfir olduğunu gördüğünde kalbinde duyduğu mesrûriyet şöyle dursun 'âdetâ İspiro'ya göz vurup kocasından merkûme ta'zîm eder ve her vech ile memnun olup da hânesinden gitmemesine heves ederdi. İspiro ise henüz öyle tâ'ife-i nisânın hâllerine ve dubâralarına âşinâ olmadığı cihetle merkûmenin kendi hakkında ibrâz eylediği hürmet ve insâniyete mahzâ terbiyeden neş'et etmiş nazarıyla bakıp diyâr-ı gurbette öyle bir insâniyetli mösyöyle madama tesâdüf eylediği için kendisini bahtiyar addedip bî-çâre diğer adamların gece gündüz âh vah edip de ârzû ettiklerini ancak düşlerinde görebilmekte oldukları bir güzele mâlik olduğunun farkında bile değildi.

Tuhafı şurasıdır ki tâ'ife-i nisâ zâten bu yolda olan merâmlarının husûlü için dûçar oldukları müşkülât şöyle dursun bu bâbda Fani o müşkülâtı da ber-taraf edecektiye de

¹ Bu sözcük metinde معفر şeklinde geçmektedir. Fakat kelime sözlüklerde yer almamaktadır.

İspiro'nun bu hâllere henüz âşinâ olmadığı kendini derece-i nihâyede endîşeye dûçar ediyordu.

Fani'nin gündüzleri yalnızca İspiro'yla görüşüp söz söyleştiği sıralarda kendilerinin köylerine ahvâl vesâ'ir husûsata dâ'ir su'âller edip mirfakâne etmekte olduğu sözler arasında delikanlıya kaş ve göz işâretleriyle kalbindeki muhabbeti bî-çâreye beyân etmek isterdiyse de mahzâ insâniyetten başka bir hâlden neş'et etmemekte olduğuna aslâ ve kat'iyen şüphe etmezdi.

Bî-çâre Fani kendisinin kalbini yakıp tutuşturmakta olan ateş-i muhabbetin bir kıvılcımını bile İspiro'nun kalbine atıp da onun dahi yüreğinde bir muhabbet ateşi alevlendirmek için her nev' tedbîr ve çâreleri düşünüp icrâ ederdiyse de hiçbir vech ile nâ'il-i âmal olamadığını görünce ateş-i muhabbeti bir kat daha alev-gîr olurdu.

İşte 'ale's-seviye nisâ tâ'ifesinde bu hâl vardır ya'nî bir delikanlı kendilerinin arkasından düşüp muhabbetlerini beyân etmek isterse kendileri o kadar nazdan çekerler. Bunun mugâyiri olarak kendileri bir delikanlının arkasından düşecek olup da o delikanlı da hâlinden anlamaz olursa daha ziyâde tutuşurlar. Her ne hâlse Fani bu muhabbet deryâsında çalkanıp dururken bir de kocası gelip İspiro'ya bir tüccar yanında vekilharçlık hizmeti çıkıp merkûmun oraya gideceğini haber verdi ve ertesi günü delikanlı tüccarın yanına gitti. Buysa Fani'nin kalbine aşırı mertebe te'essür edip gittikçe muhabbeti 'âdetâ 'illet-i 'aşka tebdîl olup her türlü zevk ve sefâ ve yemekten bile elini çekip zayıflamaya başladı ama herçi-bâd-âbad şu 'illet-i 'aşktan kurtulmak için bir gün odasına çekilip İspiro'ya sûret-i âtiyede bir mektûb yazdı.

Sûret-i Mektûb

“Nûr-i didem efendim İspiraki,

Tebe'an mâlik bulunduğunuz hüsn-ü cemâlle berâber ahlâk-ı hamîdeniz sizi ilk gördüğüm günden beri kalb-i âcizaneme te'sîr edip sizlere olan şu muhabbet ve 'aşkıyı anlatmak için ba'zı tedâbire teşebbüs ettimse de âh siz benim kalbimin şu muhabbetine hissedâr olmak istemeyip ve nihâyet bir işle meşgûl olmak için hâneden çıkıp diğer bir efendi yanına gittiğinizden size olan 'aşk ve muhabbetim bir kat daha alevlendi ve en sonunda dahi beni 'âdetâ bir Mecnûne hey'etine vaz' etti. Şimdi işbu mektûbumu aldığınızda bana bir cevâb i'tâsına himmet buyurmanızı ve bugünlerde efendim iş

zımında Aden taraflarına gideceğinden size haber vereceğim bir gün de bizim uşaklardan gizlice aşağıdaki odaya gelip câriyenizle hiç olmazsa birazcık muhabbet etmenize muntazır bulunuyorum efendim.

İmza

Hasretkeşiniz

Fani

Merkûme mektûbu yazdıktan sonra uşağı çağırıp şu mektûbu falan konağa götürüp İspiro'nun eline teslim etmesi ve bu işin sır kalmasını tenbîh eyledi. Tesâdüf bu ya uşak mektûbu alıp 'acele koşa koşa götürmekteyken Fani'nin kocası uşağın karşısına çıkıp "Nereye gidiyorsun?" diye su'âl ettiğinde uşak pusulayı şaşırıp "İşte... Efendim falan da... falan iş için... falan." dedi. Uşağın şaşırması üzerine ağası şüpheye varıp o ara dahi cebinden bir mektûb ucu görülmesiyle mektûbu cebinden çekip çıkardı ve okuyup me'âline vâkıf oldu.

Bunun üzerine uşağa bahşış dahi verdikten sonra yolda kendisine tesâdüf eylediğini kimseye söylememesini iyiden tenbîh eyleyip merkûmu berâberince alıp dükkâna götürdükten sonra biraz düşünüp karısının şu fitneliğine karşılık kendisi de bir kurnazlık etmek için mektûb-ı âtiyi gûyâ İspiro'nun mektûbu gibi kalemi eline aldı.

İşbu hikâyenin alt tarafı ikinci cilde bırakıldı.

İKİNCİ CİLT

Yedinci Cüzden Mâ-ba'd

Nûr-ı 'aynım Faniçe,

Min gayr-i me'mûl bu kere resîde-i dest-i i'zâz ve tekrîm olan muhabbetnâme-i ihsân allâmeleri kulunuzu ta'rîf kabûl etmez derecede memnûn ve mesrûr ve şu iltifât-ı nâzikâneleri mahzûz ve meşkûr etmiş ve bu ândan bed' ile yevm-i mu'ayyenin vürûduna değin mürûr edecek her bir dakîka çâkerlerine bir sene gibi görünmekte bulunmuştur. Eyvah, eğerçi yevm-i maksûd mülâkatta muzmerinizi tamamıyla kulunuza açmış olsa idiniz şimdiki müşkülâta tesâdüf olunmazdı. Bu makûle müşkülâtın mebâni-i muhabbete takvîyet vereceği âşikâr olduğundan buna kemâl-i iftihârla sabr u tahammül etmek

lâzımdı. Âh iki gözüm efendim hasret-i iştiyâkınızdan bütün vücûdum titremeye başlayıp artık hâme-i naçizânemi elde tutmaya muktedir olmadığımı bu yevm-i mu‘ayyenden bir gün evvel kullarını haberdâr etmek istirhâmında bulunduğumu ‘arz ve beyân ile takdîm cevâbnâme-i çâkerâneme ictisâr kılındı.

‘Âşık-ı sâdığınız

İspiro

İşbu mektûbu yazıp bitirdikten sonra uşağa bi’t-teslîm ma‘şûkasına göndermesini ve İspiro’ya götürülen mektûbun cevâbıdır demesini ekîden tenbîh eyledikten mûmâileyhâ Faniçe mektûbu alıp okuduğunda hakîkaten sevgilisi cânibinden yazılmıştır zannıyla lâyenkatı‘ yüzüne ve gözüne sürûr ve bilâ-sabır zevcinin ber-vech-i mu‘tâd Aydın’a gitmesini beklerdi. Mûmâileyhânın zevci o gün acâleten İspiro’nun elbisesi gibi bir çuka şalvar ve bir çepken ve düğmeleri çok bir yelek yaptırarak mağazada hıfz eyledi.

Ve evvel akşam hânesine gelerek madamasına sezdirmemek üzere sohbet eyledikleri sırada Faniçe fırsatı gani‘met addeyleyerek zevcine hitâben “Hayli zamândır Aydın’a gitmediniz, bağlar bahçeler şunun bunun yedinde kaldığından herkes bir türlü hîle etmesinler, demesini müte‘âkib zevci “Evet, benim de niyetim yarın gitmektir.” dedi. Faniçe bunu zevcinden işitmesiyle kemâl derece sevinmiş ve ertesi gün zevci tarafından gönderilen haber üzerine Aydın’a müterâhi olacağını ve o akşam gelemeyeceğini anlamış olmakla der‘akab yazdığı mektûbu mahûd uşağın yedine teslîmen İspiro’ya götürmesini emreylemiş ise de merkûm efendisinden tenbîhi vech ile der‘akab teblîğ eylemiştir. Faniçe’nin yazdığı mektup:

‘Âşık-ı sâdığım İspiraki

Bugün zevcimın Aydın’a gideceği mukarrer olup şu haber-i meserret eseri takdîm-i muhabbetnâme ile size beyân edebileceğimden derecesiz memnun olduğuma zâtınız dahi hissedâr olursunuz me’mûlundayım. Ancak her bir şüpheden azâde olmak üzere artık yarın gece sâ‘at beşte behemehâl teşrîfinize muntazırım efendim.

Uşak eve gelip mektûb-ı mezbûrun karşılığını dahi Faniçe’ye söylemiştir. Zevci o geceyi bi’t-tab‘ mağazada geçirerek ertesi gece kararlaştırdıkları vakit yeni yaptırdığı

elbiseyi İspiro tarzında giyinip Faniçe'nin hânesine gider. Tesâdüf bu ya o gece mehtap olduğu gibi uşağını odada kandil dahi yakılmak uyamayacağından ortalık göz gözü görmez derecede iken o aralık kapının önünde bir ayak sesi işitmiş olmakla derhâl koşup kapıyı açmasıyla berâber İspiro kıyâfetinde olan zevcinin hânesine duhûl ile zindân gibi karanlıkta odadan içeriye girer. Merkûme Faniçe "Ah benim sevgilim İspiro," diye sarılarak ve tavır ve harekâtına aldanarak odanın karanlığı şu'le-i muhabbetle def' ve izâle olacağı sırada İspiro merkûmeyi geriye itip eline bir mektûb sıkıştırmasıyla kulağından aşağı ben beş dakîkadan sonra gelirim deyip acâleten sokak kapısından dışarıya çıkıp gider.

Bî-çâre Faniçe beş on dakîka ve belki bir iki sâ'atler bekleyip gelen giden olmadığını görmeye İspiro'nun vermiş olduğu mektûbun me'alini anlayabilmek için yukarıda odasına çıkıp kandil şu'lesinde mektûb-ı mezbûru okumaya başlar.

Faniçe

Evvelki mektûbunuzla bendenize ettiğiniz teklîfin sıhhatine aslâ inanmadım. Çünkü ben senin zevcinin sâyesinde nâ'il-i hürmet ve ni'met olduğumdan sizin bana bu yolda bir teklîf edeceğinizi hâtırma bile getirmez olduğum şöyle dursun vukû' bulmuş olsa dahi kat'a kabûl edemeyeceğim der-kârdır. Ben bunu evvelemirde beni etmeğinden etmek üzere bir düşman oyununa hamlettim ise de ikinci mektûbunuzun vürûdu üzerine şüphemi izâle ve kalemimi râhat etmek emeliyle şu hâl-i nârevâyı sizden me'mûl etmeyerek bir ay tecrübehânenize gelmeye mecbûr oldum. Ancak sizi karanlık odada bana muntazır olduğunuzu gördüğümden bir su-i niyetiniz olduğunu anladım. Yazık şan ve şöhretine, bundan böyle rûz-ı haşre kadar bed-nâmlık senin alnındaki damga olsun.

Faniçe şu mektûbu okuduğunda hiddetten ne yapacağını bilemeyerek kızardı, bozardı. Ve nihâyet 'aşk u muhabbeti büsbütün adâvete tebdil olup şu hâl-i felâket-i iştimâli kimseye izhâr edememesinden dolayı düşüne düşüne 'aklına cüz'ice za'f geldiğinden odasında yalnız kaldıkça önüne bir yastık alarak kemâl-i hiddetle "Deli İspiro! Deli İspiro!" diyerek üst üste yastığa vurmasını uşaklar kapıdan dinleyip efendisine haber verdilerdi. İşte merkûm şöyle bir hud'ayla zevcesinin başında esmekte olan 'alâka rüzgârını teskîn edebildi ve merkûm şu merâktan az vakit zarfında halâs olup ifâkat bulduysa da hayf sad hayf ki onu müte'âkib çâresiz mümkünsüz olan mâl-ı tama'-

ı ‘illetine dûçar ve şu ‘illet mekrûhe zevcini dahi hissedâr ederek ‘akıl ve ferâset ve kemâl-i insâniyetle şöhret-şi‘âr olan şu zât ve hoş beyâbândan daha gaddar oldu. Evvelce beyân eylediğimiz gibi bunların Elena isminde bir kızları olup hadd-i bülûğa ermiş olduğu esnâda peder ve mâderi ‘illet-i mezkûreye uğramış olduklarından bî-çâre Elena’nın giydiği esvâbdan başka elbisesi olmadığı gibi üzerinden öyle elmas ve inciye dâ’ir bir şey görünmezdi. Zavallı kızcağız pederi o derece ashâb-ı servet ve sâmândan olduğu ve kerîmesini baştan ayağa kadar elmaslarla tezyîn etmeye muktedir bulunduğu hâlde mücevherâtı kendisine emsâl bulunan âhar kızların üzerinde pencereden seyr-i temâşâ eyler ve ‘âdetâ hasret çekerdi.

Merkûme Elena bir gece rü’yâsında gûyâ pederi kendisine beş on bin kuruşluk bir altın bilezik verdiğini bir akşam sofrada naklettiğinde pederi derhâl sofradan geriye çekilip bed-çehreyle “Of kızım, şu rü’yânızın naklinden dolayı ekl ü şurba bile iştiâ bırakmadınız.” kılıklı tekdîr etmesi üzerine Elena pederinin tama‘kârlığını bilirse de rü’yâda görülen bir bilezik nakli dahi tama‘a dokunur bir şey olduğunu bilemeyip şu rü’yânın naklini bir kusûr addeylediği cihetle “Aman pederim, ben ne yaptım ve ne kabâhatte bulundum?” su’âline “Daha ne yapacaksın?” dediği elvermeyip öte taraftan vâlidesi de “Rü’yâda görülen şeylerin ekserisi çıkar derler. Hiç on bin kuruş bir ‘aded bileziğe verilir mi? On bin kuruş dediğin akçe on senede yirmi bin ve yirmi senede kırk bin elli senede yüz bin ve yüz senede iki yüz bin derken bir büyük çiftlik daha alınır. Çiftlikteki koyunların ve öküzlerin ve tavukların yavrularını ve ekinlerinin tohumlarının tohumlarını ve meyvelerinin çekirdeklerinin çekirdeklerini daha kabaca hesapla da bak beş yüz sene de nereleri tutar.” demesi üzerine Elena dahi “Affedersiniz bir daha altın ve mücevherâtı rü’yâda dahi görmemeyi temenni ederim.” dedi.

Sekizinci Gün

Elena’nın Nişanlısı

Ertesi gün sabâhleyin Elena’nın pederi yataktan kalktığında zevcesine “Artık öyle de battık öyle de. Bâri şurada hafifçe bir kahve pişir de içelim. Zîrâ bu gece Elena’nın gördüğü rü’yâ şâyed sahîh çıkar diye vesvesesiyle uykum gelmedi.” demesi üzerine zevcesi “Cânım siz onun için merâk etmeyiniz. Çıkmış olsa şimdiye kadar çıkardı.”

-Ya öyle bir rü’yâ daha görürürse?

-Beni sen ‘akılsız mı zannediyorsun? Bir daha öyle rü’yâ görmeyeceğini kemâl-i emniyete almadıkça kızın yakasını bırakmam.

-Ha işte şimdi kalbim biraz râhat etti. Aman ne yapıyorsun? Hiç öyle tanelerini saymayarak cezveye kahve konur mu?

- Te’essüf etmeyin efendim. Ben zâten onu döküp kutuya doldurduğumda saydım ve öyle doldurdum.

-Ey haydi çâbuk içelim. Şimdi kız da uyanır. Sonra bir kahve de ona pişirmek lâzım gelir.

-Çâre ne, biraz idâre edelim. Zîrâ masârif günleri takarrüp etti. Gelen (Apukurya) et kesimidir. Nihâyet bir takım ciğer almayınca olmaz. Bâ-husûs ki o günlerde ciğer şimdiki fi’âtta da kalmayıp ihtimâldir. On para daha terakkî bulur. Gördün mü masraf kapısını...

-Onun çâresi var a iki gözüm. Şimdiden ehven iken ciğeri alırsın. Hamdolsun havalar kıştır. Her nasıl olsa on gün dayanır. Sonra da kavururum. Hâliyle on gün daha dayanır, on gün dahi yememiz sürer. İşte tamam bir ay olur. Et kesimine de bir ay vardır. Fakat böyle yapmaktan ve bir takım ciğer için on paralık yağ ve on paralık soğan almaktansa bir tane baş alsanız da yanaklarını tuzlayıp pastırma yapsak ve dilini kurutup mağazaya asarak temiz sucuk gibi dilim dilim kesip yesek ve çenesinin derilerini keşkek yaparak yağlı yerlerini de eritip küpçüklere doldursak ve gözlerini yağlıca haşlama pişirip suyuna çorba ve ufak tefek etlerini kavurarak kavanozlara vaz’ ile sâ’ir yemeklere kullansak velhâsıl beynini dahi kavurup paskalya sonuna saklasak ve kemiklerini bir mahale istif edip hîn-i iktizâda çamaşıra kullansak daha iyi olmaz mı?

-Bu senin dediğin ciğerden ehvendir ama ona birtakım masraf etmeli. Pastırmasına tuz, keşkeğine buğday, çorbasına pirinç, sâ’ir yemeklere sebze ister. Bundan başka midemizi öyle nefis ta’amlara alıştırmak kâr-ı ‘akıl değildir. İyisi şimdiden idâreye alışmalı. Çünkü işten artmaz, dıştan artar demişler.

İşte merkûmânın o derece olan idâreleri hakkında bu kadarca ma’lûmât verdikten sonra kusûru artık anlaşılır. İhtimâldir oğlum, şu ta’rîf ettiğim şeyler sana biraz mübalağalı görünür.” dedi derviş. “Fakat herkesin menfûru olan ‘illet-i tama’ya dûçar olanlar hakkında her ne söylenecek olsa inanmak gerektir. Çünkü tama’kâr adamların gece gündüz efkâr ve mütâla’aları yalnız masraflarını işte bu derecelere kadar tenzîl etmekten ibâret olup fakat ba’zı esbâba mebnî icrâ edemediklerinden geriye çekilirler.

Gelelim şimdi Elena'ya. Merkûme Elena zikr ü beyân olduğu üzere gâyet dil-gîr olduğu için küfvü olan zenginler peder ve vâlidesine görücüler göndererek çok def'a istemişlerse de vâlideyninin Elena'yı evlendirmek için birçok mülâhazaları olduğu da inkâr olunamaz.

Birinci: Birtakım masraf kapıları açılmasının kendi tama'larına dokunması.

İkinci: Sâ'ir eşhâsla ünsiyet ve münâsebet kesbederek hah nâ-hah kızlarını verdikleri kimseler ve onların akrabâsıyla ülfet edilmesi olup buysa cümleden ziyâde havf ettikleri şeydi. Zâten kendileri hiçbir kimsenin hânesine gitmezlerdi ki onlar da bil-mukâbele kendilerine gelmesinler diye ve eğer ba'zen kiliseye gider veyâhut gelirken bir bildikleri rast gelip istifsâr-ı hâtırdan sonra "Falan gün az kaldı ki size geliyorduk." dediklerinde gevşek ve sukût-i hâlle "Pek iyi olur ama zahmet buyurmadığınıza isâbet etmişsiniz. Zîrâ biz o gün evde değildik ve ekseriyâ evde pek az bulunuruz." yollu cevâb verirlerdi.

Bir gün zevcesine "Kiliseye sen niçin gidiyorsun?" diye su'âl etmesi üzerine cevâb olarak "Birtakım zî-kıymet elmas ve pırlanta yüzükleri ve küpeleri ve bunlara emsâl altın sâ'atler ve kordonları zengin karılar takınp gelirler. Elbette bir gün üzerlerinden zî-kıymet bir şey bıraktığını görürsem alır cebime korum. Sen de hâlâ benim kiliseye niçin gittiğimi bilmiyorsun öyle mi?"

-Âferîn karı. Bu tedbîrini beğendim. Hoş ben de bu efkârla kiliseye giderim. Hani ba'zı kere mûm dağıtmazlar mı? Aldığım mûmu cebime indirip tekrar isterim. Çok kere olmuştur ki öyle günlerde kiliseden beş altı mûm alıp eve getirmişim. Geçen gün papazın biri sadaka vermek üzerine va'z verince hemen kiliseden çıkıp fukarâların yerinde bir hayli durdum. Fakat her nasılsa kimse beş para vermedi.

-Sakin bu tertîbi bozma ve kiliseye gitmekten geri durma. Belki bir gün nefsi te'essürlü bir papazın va'zına rast gelir de bir şey kaparsın.

İşte oğlum tama' insânı böyle cibilliyetsiz ve kâzip edip hırsızlığa kadar vardırır ve hâlâ mezhebini bile cüz'ice tebdîl ettiği tecrübeyle mücerreptir. Artık Elena gibi nâzik ve terbiyeli bir kızın bunların elinden neler çektiğini ve nasıl derd ve mihnette kaldığını ednâ mütâla'ayla anlayabilirsiniz. Merkûme şu genç çağında başka kızlar gibi elbise ve mücevherat ve enva tezyinata ârzûkeşken peder ve vâlidesinin şu derece tama'ından nâşî her şeyden mahrum kalmış ve bunların cümlesini bertaraf ederek zavallı bu kızını her kim

almak istediye vâlideyni “Kızımız daha küçüktür, ağzı eğri ve gözü şaşdır.” kılıklı bahânelerle vermezler ve Elena’ya da duyurmazlardı.

Bî-çâre kız pencerenin önünden ayrılmaz ve kendisi hasnâ ve bir zengin adamın kızı olup da şu vakte kadar kimsenin hâtırına gelmediğinin sebebini bilemez ve her ne kadar kalbinde ‘aşk u muhabbet eseri peydâ ve teşeddüt etmekteyse de bu bâbda vâlideynine bir şey su’âl edemezdi. Çünkü onlar da insâniyetin eseri bile olmadığından kızlarını da kendileri gibi duygusuz ve bî-haber zannederler.

Ma’lûmdur ki taze kızlar gönüllerinde alev-gîr olan ateş-i ‘aşk u sevdâyı kimseye beyân edemez oldukları cihetle bilâhare ve vücûdlarına sû-i te’essürü mûcib olup onları esîr-i firâş ve ecellerini ta’cîl eder. Hele Elena’nın pençe-i mevttten azâde sarayda bilmesi için vâlideyni beş para fazla masraf etmektense onun genç hâlde belâ-yı ‘aşkla telef olmasını ihtiyâr ederlerdi.

Fakat Elena mâlike olduğu hüsn ve onunla berâber gâyet âkile ve sâhib-i ferâset olduğundan vâlideyninin derecesiz hâ’ine ve gaddar olduklarını anlayarak gülzâr-ı âdem-i nebiden bi’l-cümle ahfâdına helâl olarak mirâs bıraktığı gâyet leziz ‘aşk ve ‘alâka meyvesinin değil hâlâ râyihâsının bile kendisinden yıldızlar kadar uzak olduğunu fehmetmekle ta’rîfi mümkün olmayan heyecân-ı kalbî ve kat’-ı ümîdlikle siba’-yı sevdânın pençesine esîre olmuş ve kendisinin mevti mutlak bu yüzden öleceğini ba’zı vukû’âtın zuhûruyla dahi anlamıştı. Çünkü o aralık pederi hastalanarak esîr-i firâş olduğundan merkûmun hırs ve tama’ından cân çekiştiği sırada olsun biraz tahaffüfü me’mûl olunurken bi’l-‘aks kesb-i şiddet ederek hastalığı ağırlaştıkça masârif korkusuyla emr-i tedaviyi kat’a düşünmezdi.

Bir gün Elena yanına gidip “Babacığım, bir hekim getirelim mi?” diye su’âl ettiğinde merkûm titreyerek “Âferîn, şimdi hekim getirdiğimiz hâlde yevmiye bir def’a için elli kuruş verilmek lâzımdır. Hâlbuki hekim zenginlerin hastalığını uzun uzadı bakar olduklarından bir hekim lâakal on beş yirmi gün gidip gelse bin kuruş vizite parası verilmek iktizâ eder. Bir o kadar da ‘ilâc parası verdiğinde olur iki bin ve şu sebeple istifsâra gelip gidenlere pişirilecek kahveyle kilimlerin eskimesi parası için dahi elli kuruş ilâve ettin, iki bin elli kuruşa bâliğ olur. Hele bir de öbür hesâbı edelim. Diyelim ki ben öldüm; mezârcıya elli kuruş, götürene yüz. Haydi dört yüz elli kuruşta kiliseye ve papazlara ve sâ’ir masrafa verilsin, olur beş yüz elli. Âh kızım olmadı. Bu tarafı çok

kârlıdır. Bin beş yüz kuruş kar çok şey demektir.” diyerek yorganı başına çekip “Ölmek daha kârlı düştü.” diye sevinmeye başladı.

Elena bu hâli görünce şakşafaya mecâli kalmayıp artık bâr-ı gam altında ezileceğine ve nihâyet bu derdle ölüp gideceğini idrâk eyledi. Çünkü hesapsız vâriyete mâlik olan babası bin beş yüz kuruşu kendi ‘ömr-i azîzinden kıymetli tuttukça beş on bin kuruş masrafla kerîmesini bir kimseye tezvîç etmektense ölmesini daha müreccah tutacağına şüphesi kalmadı. Zavallı kızın şu denî pederi ondan daha birçok çekecekleri olduğundan ölüm hey’etinde olan hasta hekimsiz mekimsiz sıhhat bulup ayağa kalktı.

Bî-çâre Elena şu genç çağında ne yapacağını bilemeyerek evvelce ta’rîf ettiğim gibi ne kendisi kimseyi görebilir ve ne de evden dışarıya çıkabilir. Hele hânelerine hiç kimse kabûl olunmadığından Allâh’ın emri üzere kerîmesini alacak olan kimse dahi görmeye muktedir değildi.

Velhâsıl zavallı Elena derd-i ‘aşkla dâ’imâ pencerenin önünden ayrılmazsa da yırtıcı bir aslanla nâzik bir kızın dik bir mahalde hapsolmalarına benzer. İzmir’de Bernar isminde bir İngiliz milordzâdesi olup gâyetle hüsne mâlik olduğundan başka Elena’nın pederinden beş on kat fazla zengindi.

Merkûm Bernar sokaktan geçip döndüğünde Elena’yı pencere önünde görerek hem kendi gönlünce güzel ve hem de ahlâk-ı memdûha ve pesendîdeyle bî-bedel olduğunu teferrüs ve derhâl ta’aşşuk etmişti.

Çünkü oğlum bir kızın güzelliğinden ziyâde tabi’at güzelliği lâzımdır. Bernar’ın o taraflarda işi var yok bir düziye kapının önünden geçip dönerek Elena’yı bir def’a daha ziyâde görmesini bin kese akçe kazanmaktan kârlı addeder ve bin türlü tavır ve hareketle derece-yi mecbûriyet ve sevdâsını mahbûbesine dahi anlatmaya çalışır. İzdivâcı için adamlardansa o kızı çok isteyenler oldu fakat vâlideyni onu kimseye vermek istemediler cevâblarına mukadder olurdu.

Vâkı’a Elena Bernar’ı zâtından tanıyor ve şu derece geçip dönmesinden ve sâ’ir harekâtından kendisine ‘âşık olduğunu anladı. Hâlbuki Bernar şu kızın ahvâline dâ’ir hiçbir kimseden ma’lûmât alamadığından muhabbetini uzaktan uzağa anlatmaktan mâ’adâ çâresi olmadığı gibi Elena dahi kendisini Bernar’a pencere arkasından olacak işâretlerle imrâr-ı vakt etmeden başka ümîdi yoktu.

Bir gün Bernar yine evin önünden geçtiği esnâda Elena pencereyi açıp ve başını dışarı çıkarıp etrâfa bakmaya başladı. Bernar bu def’a dahi aşırı mertebe ‘aşk u

muhabbetle kızın yüzüne bakıp ve kız dahi kendisine bir işâretle istifsâr-ı hâl eylediğinde Bernar dahi der‘akab “Gözümün nuru, mesmû‘ma göre peder ve mâderiniz sizin kimseyle izdivâc eylemenize rûy-ı rızâ göstermiyorlarmış. Âh bunun sebebi nedir?” diye su‘âl eyledi. Elena’nın vâlidesiyse odada bulunmakla bî-çâre kızcağız Bernar’a cevâb veremediğinden evvelâ iki ellerini birbirine kavuşturup ve başını dahi eğdikten sonra ellerini açıp başını dahi yukarı kaldırarak pencerenin önünden Bernar ma‘şûkesinin şu işâretinden hiçbir şey anlamadıysa da artık oralarda da durmaklığı dahi istemeyip yavaş yavaş yola revân olarak hânesine gidip odasına girdiğinde mahbûbesinin kendisine ettiği işâretin ne demek olduğunu tefekkür etmeye başladı.

Dokuzuncu Gün

Zorla Tama‘

Bernar eve gelip Elena’nın şu işâretini dahi kız kardeşine beyân eylediğinde merkûme biraz düşündükten sonra “Elena’nın bu sabâhki işâreti ‘Pederim Vezir Hanı’nda, yedi numaralı odada bulunur.’ demektir. Artık bundan sonra tedâbir-i lâzımeye teşebbüs eyle.” dedi.

Ertesi günü Bernar dahi gâyetle eski bir sütte ve pantolon ve bir eski fes giyip herkes kendisini bu hâlde görmemesi için geceye doğru Vezir Hanı’nda yedi numaralı odaya gitti. Gece olduğundan Vezir Hanı’nda bulunan diğer tüccar evlerine gitmişlerse de Elena’nın pederi odasında gecenin sâ‘at üçü dördüne kadar oturmakta ve önünde bulunan bir kör kandilin şu‘lesiyile defter mu‘ayene ederdi. Her ne hâlse Bernar odadan içeri girdiğinde eski bir masa önünde oturmakta olan Elena’nın pederini güç hâlde görebildi. Ba‘dehû selâm verip “Efendim size bir hayırlı ifâdem var. Ruhsatınız olursa beyân edeyim.” dediğinde Elena’nın pederi hayırlı lafzını işitir işitmez “Buyurun efendim, söyleyin.” diye muntazır oldu. Bernar dahi “Efendim, bendenizin ifâdesi vâkı‘a handa olacak söz değilse de âh ne çâre dünyânın bu misillü ‘âdetleri yere batsın. Çünkü ifâde-i merâm için devlethâneye gelecek olsam sizi tatlı kahve gibi birtakım masrafa dûçar edeceğimi yakinen bilip kulunuzsa ne başkasını masârife mecbûr etmek ve ne de kendim o yolda para harcetmek istemedikten başka öyle şeyleri isrâf-ı azîm addederim.” dedi. Derviş karşısında bulunan gence hitâben “Görüyor musun oğlum? Bernar kendisini

Elena'nın pederine gâyetle tama'kâr bir adam gösteriyorsa da ahlâk ve meşrebi büsbütün mugâyiri olup gâyet zevk ve sefâsına mübtelâ bir nev-civândır.

Gelelim Elena'nın pederine. Merkûm Bernar'ın şu sözlerini hah nâ-hah dinleyip kalbinden “Dur bakalım, dünyâda meşrep ve ahlâkıma muvaffak bir adam buldum.” deyip ba'dehû Bernar'a hitâben “Pekâlâ efendim, daha ne emriniz var?” diye istievâp eylediğinde Bernar dahi “Efendim, şu cihân-ı fânide evlenmekten güzel hiçbir şey yoksa da bendeniz evlenmek istediğimden murâdım ne öyle bol bol para harcederek zevk ü sefâ sürmek ve ne de evlendikten sonra bin türlü külfet altına girmek olmayıp emelim evlâd sâhibi olmaktır. Çünkü efendim, bendeniz Kırım Muhârebesi'nde İngiliz 'askerinin elbise me'mûrunun oğlu olup irsen mâlik bulunduğum nukûdu ben vefat ettikten sonra başkalarının yedine geçmeyip evlâda kalması içindir.”

“Pederin bu kadar nukûdu nasıl cem' u iddihar edebildi ve seni o vâriyete irsen mâlik olduktan sonra ne tedbîrle o variyeti artırdın?”

“İşte onun idâresini de ben bilirim. Efendim bendeniz tâli' ve kısmet ve ikbâl bunların hiçbirine i'tikâd etmeyip servete mâlik olmak için ancak bir çâre bilirim yâ'ni kuru etmek yemek, evin kapısından içeriye et girmemek, öyle giyinip kuşanmak ve boş yere bir para bile harcetmemek, gece gündüz çalışıp çabalayıp kazanılan parayı paranın üstüne koyup artırmak. İşte efendim bana kalırsa zengin olmak için bundan başka bir çâre olamaz. Bense şimdiye kadar bu meslekten aslâ ve kat'a ser-mû ayrıldım ve ayrılmayacağım.”

Elena'nın pederi Bernar'ın şu sözlerini dikkatle dinleyip zihninden “Ne âlâ, istediğim gibi bir adam buldum.” deyip Bernar'a hitâben “Bendeniz dahi tıpkı sizin gibi bir adam arıyordum ama biliyor musunuz, siz ve bendeniz gibi 'âkil adamların bu dünyâda herkesle imtizâç etmesi ne derece güç bir keyfiyettir? Çünkü efendim ba'zen müsrif kimselerle görüşmeye mecbûr olacağız. Efendim size bir şey beyân edeyim,” deyip ber-vech-i âti beyân-ı hâle ibtidâr eyledi:

“Benim bir kız evlâdım var. Rast gelen bana 'Allâh'ın emriyle verir misin?’ diye su'âl eder. Ey şimdi ben düşünüp taşınıyorum ki kızı birine versem evvelâ beş yüz kuruş kadar düğün masrafına dûçar olacağım. Sâniyen merkûmeyi alacak adamla her ne kadar az mülâkat olursa yine hiç olmazsa senede bir def'a olsun görüşülecek ya işte al sana bir masraf daha. Çünkü bu sûretle insân isrâfa alışıp pek az vakit zarfında müflis olur. İşte bu sebebe mebnî ben de kızımı bir kimseye vermemeye yemîn ettim.”

Bernar bu sözlere cevâben “Pek güzel efendim! Ne demek, pekâlâ edersiniz efendim! Bir kız için bütün familya fakîr mi olsun? Bu hiç kâr-ı ‘akıl değildir. Ancak efendim, size bir şey daha beyân edeceğim: Şu masanın üzerinde kandilin yağı eriyip tükenince benim de yüreğim berâber eriyip tükeniyor.” demesine cevâben Elena’nın pederi dahi “Be’s yok efendim, ben ba’zen vukû’ bulan böyle fevka’l-‘âde masrafa karşılık olarak diğer bir masrafımdan tenzîl ederim. Meselâ yarın sabâh kahvesini içmeyi veririm. Siz buyurun ne su’âl edecekseniz muntazırım.” dedi.

Bernar dahi “Efendim, benim size edeceğim su’âl olmayıp daha doğrusu bir teklîftir. Şöyle ki siz kızınızı hiçbir kimseye vermemeye karar vermişsiniz. Hâlbuki bu da bir iyi tedbîr değildir. Çünkü merkûme evde durdukça bir kişilik masraf dâ’imâ bâkî olup ‘aklı başında ve aslâ beyhûde para sarf etmez bir adama verdiğiniz hâlde masrafınızı tenzîl etmiş olduğundan bana kalırsa merkûmeyi meşrep ve ahlâkınıza muvaffak bir adama verseniz daha iyi olur. Mâmâfih re’y sizindir, siz bilirsiniz.” dedi. Elena’nın pederi buna cevâben “İyi söylüyorsunuz ama efendim ben daha müddet-i ‘ömrümde sizin ta’rîf ettiğiniz gibi hiçbir adam görmedim fakat sizi tabî’at ve ahlâkıma muvâfık olarak görüyorum ama siz dahi müte’ehhil misiniz, değil misiniz bilmediğimden kızımı ister misin istemez misin onu de bileyim.” dedi.

Bernar: Efendim ben on seneden beri evlenmek husûsunda mütereditken her nasılsa şimdi buracıkta birbirimizin ahlâkına vâkıf olduk. Bendenizin evlenmek husûsunda müteredit olduğumun sebebi dahi olmaya ki alacağım kız gâyetle müsrife olmak mülâhazasına mebnîdir. Ancak siz gibi ahlâk-ı hasene sâhibi olan zâtın kızı dahi pederinden almış olduğu terbiyeyle gâyetle müdîre ve müdebbire olması tabî’î bir keyfiyet olduğundan kızınızı almak husûsunda rûy-ı rızâ gösterebilirim. İşte efendim bendeniz o saf hasenenizi çoktan işitip dünyâda ahlâkıma mutâbık bir âdem varmış diyerek görüşmeyi pek ârzû edersem de ancak bugün müyesser olabildi.

Elena’nın Pederi: Pekiyi efendim, ben bu akşam eve gittiğimde keyfiyeti bir de kızın vâlidesine açıp yarın size bir cevâb-ı kat’î veririm.

Elena’nın pederi eve geldiğinde Bernar’la olan mülâkatı tamamıyla karısına nakil ve hikâye eyleyip merkûme dahi rûy-ı rızâ gösterip ancak işin içinde bir hîle olup olmadığını anlamak için kendilerinin bir kere Bernar’ın hânesine gitmeleri elzemiyetini der-miyân eyleyip “Eğer evinin idâresini dediğin gibi bulursan kızımızı verelim.” dedi.

Kızın pederi ertesi günü hâneye geldiğinde Bernar dahi arkasından içeri girip selâm verdi ve oturdu. İşte o vakit Elena'nın pederi dahi karısının dahi rûy-ı rızâ gösterdiğini ve fakat ve bir kere kendi hânelerine gelip misâfir olacaklarını beyân eylediğinde Bernar “Pek güzel efendim, buyurun, pekâlâ şu teklîfinizi bir kere için kabûl ederim. Şimdi ikâmet ettiğim hâneyi size ta'rîf edeyim. Bendeniz iskelede kayıkhânenin kurbunda çöplük yanında bir kulübede ikâmet etmekteyim. Vâkı'a bendeniz de evler ve dükkânlar pek çok ama ne çâre idâre için ben onların cümlesini de icâra verip kendim öyle bir mahalde oturmaktaysam da benim için orası pek meşhûr bir saray gibi görünüyor. Çünkü o kulübede oturduğum sâyede günde kaç kuruş karlı çıktığımı düşünmek dünyâda benim için pek büyük ni'met ve sefâ addederim.”

İşte işi kararlaştırıp müfârat ettiler.

Ertesi gün Bernar erken kalkıp Elena'nın pederine ta'rîf eylediği harâbeye der'akab isticâr eyledi ve akşamüstü dahi oraya gidip Elena'nın peder ve vâldesine muntazır oldu.

Derviş buracıkta bana dönüp “Oğlum vâkı'a sen şimdi kalbinden dersin ki hiçbir adam kızını vereceği adamın kim ve nasıl olduğunu yalnız kendi takrîriyle iknâ' olur mu? Çünkü vâkı'a Bernar bende hâne ve dükkân çok diyor ama bakalım sahîh mi? Evet hakkın var ama bu senin ettiğin mülâhaza insân duygusunda doğmuş ve büyümüş adamın hakkındadır.

Çünkü tama'kâr olan adamda diğer bir huy daha vardır. Ya'nî tama'kâr olan adam parayı ve malı sever ama parası olan diğer adamları sevmez. Çünkü dünyâda ne kadar mâl varsa sandığına cem'etmesini ister, adamı zemmeder. Ancak bu tama'kârların bir tabî'atı daha var. Şu ki ba'zen öyle bir sahâvet gösterir ki herkes ta'accüb eder. Oğlum belki sen de müddet-i 'ömründe nice tama'kârlara tesâdüf etmişsin de farkına varmamışsındır.” Ba'dehû derviş tama'kâr olan adamlar hakkında biraz daha söz söyledikten sonra sözümüzü unutmayalım diyerek hikâyeyi ber-vech-i âti zikreledi.

Yevm-i mezkûrda Elena'nın peder ve mâderi Bernar'ın kulübesine gittiklerinde ne bakarsın zindân gibi karanlık bir kulübe içinde kör bir kandille oturmaktaydı. Merkûm Elena'nın pederini gördüğünde “Buyurun efendim.” dedi. Onlar dahi “Pekiyi, gelelim ama nereye? Çünkü bastığımız yeri bile görmüyoruz.” dediler. Bernar dahi “Efendim bir adamın oturduğu mahal bundan ziyâde aydınlık olursa o adamın kalbi karanlık olur.” dedi. Her ne hâlse Elena'nın peder ve mâderi bir köşeye oturdular. Ba'dehû Elena'nın

vâlidesi “Efendim burası pekâlâ ama deniz pek yakın olduğundan bütün süprüntü kokuları içeriye gelmektedir.” Bernar dahi “Efendim hakkınız var ama ben burada mahsûs ikâmet etmekteyim. Çünkü bu kokular insânın iştihâsını kapar.” ve biraz sonra dahi kışın soğuğu üzerine söz açıldığında Bernar “Efendim ben aslâ kömüre para vermiş adam değilim. İşte şöyle ellerimi mûma tutup ısınabilirim. Artık böyle olduğu hâlde kömüre para vermek isrâf değildir de nedir?” ve mûma üfürüp söndürdü ve misâfirlerine dönüp “Efendim, mûm denilen şey gece vakti içindir. Bendenizse şu kandili gündüz vakti yaktığımdan murâdım şuracıkta birbirimizin yüzüne bakıp tanımamız içindi. Ey işte artık birbirimizi tanıdık ya karanlıkta söyleyeceğimiz sözleri işitip eğlenmek için kandilin lüzûmu yoktur.

Elena’nın vâlidesi merkûmun şu sözlerini işittiğinde kocasının kulağından aşağı “İşte tamam, mizâç ve ahlâkımıza mutâbık bir adam bulduk. Bâri bizim Elena’yı şuna verelim de zavallı kızcağız da bâri gün görsün.” Ba’dehû Bernar’a hitâben “Ey efendi, düğünü nasıl yapacağız?” diye su’âl eyledi. Bernar dahi “Efendim, düğün dediğiniz ne oluyor? Ona hiç lüzûm yok. İşte bugünkü teşrîf ettiğiniz gibi sâ’ir bir gün kızınızla berâber buraya gelirsiniz.” ve biraz anlattıktan sonra “Kızını buraya bırakıp siz kalkar gidirsiniz. Ama şu kadar var ki o gün beni üç fincan kahve kadar bir masrafa dûçar edecekmişsiniz. Be’s yok. Gelelim elbise keyfiyetine. Kızınızın sırtında elbise, bir fistan var ya? Bundan ziyâde daha neye lüzûm görülür? Oldu bitti vesselâm.” Bu mülâkattan sonra Elena’nın peder ve vâlidesi “Biz de kızımızı sana verdik, haydi seni görelim. İdâreni bil.” diyerek kalkıp gittiler.

Yolda giderken Elena’nın pederi karısına “Acabâ şimdi eve gittiğim hâlde kızımızı evlendikten sonra dahi istediğimiz gibi bulacak mıyız, bulmayacak mıyız, şurasını bir kere tecrübe edeceğim.” dedi. Eve geldiklerinde pederi Elena’yı çağırıp “Gel kızım, öp elimi. Sana bir sözüm var. Seni Bernar isminde birine vereceğim. Görmelisin ne güzel bir delikanlıdır, bundan mâ’adâ pek çok zengin ve oturduğu konak saraya benzer. Artık bundan böyle sen de huzûr ve râhatla ‘ömür geçirirsin.” dedi.

Elena ise pederinin nihâyet derecede tama’kâr bir adam olduğunu pek iyi anlamış olduğu cihetle ibtidâî emirde kızlara mahsûs nezâket ve kemâl derece edeple “Efendim sizin münâsib buyurduğunuza ben dahi râzı olurum. Ancak sizden müfârat edeceğim cihetle fevka’l-gâye muzdarip ve mükedderim. Mâmâfih dolap idârenizi vikâyete câriyeniz sizin yanınızda kaldıkça tabî’î masrafa dûçar olurum. Fakat ta’rîf ettiğiniz

delikanlı hakikaten genç ve güzelse buna aslâ râzı olamam çünkü evlenmekten murâd çocuk sâhibi olmak değildir. Ben zâten civânlık çağında bulunuyorum. Eğer alacağım adam da nev-civân ya'nî delikanlı bir adam olursa nasıl olur? Hem de belki ileride size iyi görünen olsa tebdil-i ahlâk eder. Babacığım o zamân benim hâlim nasıl olur?" dedi ama Elena'nın şu sözleri kalbinin te'sîriydi. Pederi dahi "A kızım senin en ziyâde menfûrun olan şey hangisidir?" diye su'âl eylediğinde "Babacığım benim en ziyâde menfûrum olan şey müsrîf bir adama karşı çıkmaktır. Çünkü ben burada idâreye alışmışken eğer karşıma çıkan adam öyle beni iyi giyindirip gezdirecekse vay benim hâlime. Çünkü itmesine o vakit olancamız pek az vakitten çürüyüp gidecektir." Elena'nın şu sözlerinin kaffesi de desîse olduğunu o kadar ya fahmedebilir.

Tama'kâr adam hiç olmazsa günün birinde böyle bir dubâyaya düşer. Bu kabîlden olarak Elena'nın pederi dahi kızının şu sözlerinin kaffesini de dikkat üzere dinleyip "Ey şaşkın ey, biz oralarını çoktan sorup araştırdık. Kızım seni şimdiye kadar çok kimseler benden istediler ama ben vermedim ve vermediğimin sebebi dahi evlerine gittim baktım ki ne bakarsın yağmâ günde yirmi kuruş masraf etmeleridir ama bu Bernar dediğim adam büsbütün mugâyiri bir adamdır ya'nî gâyetle tama'kâr fakat çok güzel buna bir diyeceğin var mı a kızım?" diye su'âl eylediğinde Elena dahi "Babacığım, buna bir diyeceğim yoktur, idâre-i beytiyesine mâlik bir adam olsun da ne kadar güzel olursa olsun." ve bu cevâbı verdi. Derviş bu aralık yine bana dönüp "İşte oğlum, pencerenin önünde oturmakta olan kız, hikâyesini dinlediğin Elena nam kızcağızdır ki pederinin evinden bir ân evvel kurtulup Bernar'la evlendikten sonra mâlik buldukları serveti safâ-yı hâtırla sarf ettikleri gibi 'ömür geçirmeyi bekliyor. Bunlar olduktan sonra Elena'nın peder ve vâlidesiye hîle ve desîse olduklarının farkına varıp gece gündüz ağladıklarından yahut daha doğrusu tama' huylarına galebe edemeyeceklerinden ve bir ân evvel mezâra kadar gideceklerdir." dedi.

Onuncu Gün

Ermeni Güzeli

Bugün dürbünü alıp gündeği tarafına nazar eylediğimde kendimi orada bulunan dağların eteğinde zanneyledim. Çünkü bu dürbün öyle bir güzel bir dürbündür ki onunla bir mahale bakıldığı hâlde orada bulunan pek küçük şeyler bile adamın ta yanına gelir. İşte ben dahi o dağların eteğinden cereyân etmekte olan suları bile görmekte olup

akşamdansa ziyâdesiyle susuz kalmış olduğumdan biraz su içmek için dürbünü aşağı aldığımında yine kendimi bulunduğum tepecikte buldum. Bunun üzerine cânım gâyetle sıkılıp “Of bu kaç def’adır ki ben aldanıyorum!” diye bağırıp ve dervişin yanına gidip dürbünü kendisine vermek istedimse ancak öyle her bir şeyi yakına getiren bir dürbünden de sarf-ı nazar etmecliği tecvîz etmeyip dürbünü yine gözüme koyup o tarafa baktığımda su başında oturmakta olan bir kızla bir delikanlıyı gördüm ki giymiş oldukları elbiseden merkûmanın yakın köylerin birinde ikâmet etmekte olduklarını fehmeyledim. Ba‘dehû dürbünü dervişe verip “Derviş baba, şuracığa bir kere nazar eyle de bana ma‘lûmât ver.” dedim. Derviş dahi dürbünü alıp bir çaryek kadar baktıktan sonra âtîdeki kelâmları söylemeye başladı.

“Oğlum o senin Büyükdere Dağları zannettiğin mahal Erzurum civârındaki dağların eteğidir. Mezkûr dağların her tarafından tatlı sular akmakta ve aşağıda bulunan göller ve ırmaklarla birleşip yavaş yavaş büyük çay şekline girmektedir. Artık oraların manzara-i dil-küşâsını insân ta‘rîf ve tasvîr edemez. Bundan mâ‘adâ oralarda sâkin olanlar şehrîler gibi öyle envâ‘ sefâhat ve zevke mecbûr olmayıp ‘ömürlerini kemâl-i râhatla geçirirler.

Gelelim o dağların eteğinde oturmakta olan kızcağızla delikanlıya. Bunlar etrâf karyelerinin birinde sâkin olup kızın ismi Elbis ve oğlanın ismi Nerses tesmiye olmaktadır. Elbis, karye-i mezkûrede bulunan bir rençber kızı olup orta boylu ve nîm esmer, kara kaşlı, kara gözlü, siyâh saçlı, yaşı on üç on dört, gâyetle mahbûbe bir kızcağız olup fakat öyle şehrî kızları gibi cilve bilmez ve kırılıp dökülmez ama desîse ve hîle de bilmez. Nerses ise karye-i mezkûrede çobanlık etmekten merkûmeye vech-i ati üzere ‘âşık olmuştur.

Şöyle ki Elbis’in güzelliği köyün içinde nâm vermiş olup merkûmeyi kendisine zevce etmek için pek çok kesân çalışıp çabaladığı gibi eşkıyâ ve erâzil gürûhundan dahi ba‘zı eşhâs dahi Elbis’i tenhâ bir mahalde tesâdüf etmeye sa’y ederlerdi. Bingöl tesmiye olunan karyenin ahâlisi ekser evkât teferrüce çıkmakta olduğu gibi Elbis dahi bir gün pederiyle berâber Bingöl’e vâsıl oldu. Yevm-i mezkûrde birtakım nâmussuz kesân, evvel yola çıkıp bir dağın sazlık ve ağaçlık bir mahalinde saklanmışlardı. Elbis pederiyle berâber getirmekten ötede sürüden ayrılmış ve bir kurdun pençesine düşmüş koyunu pederi görür görmez kızını bırakıp derhâl koyunun bulunduğu tarafa giderken ayağı bir taşa ilişip düştüğü yerde kaldı. Bî-çâre Elbis ise pederinin kendisinden ayrıldığıının

farkına bile varamayıp çiçek toplamaya başladı. Ötede çapkınlarsa vukû‘-i hâli tamamıyla görmüş ve bu hâli kendi merâm-ı fâsidlerinin icrâsı için fırsat addederek cümlesi birden Elbis’in üzerine hüçûm ettiler. Bî-çâre Elbis’i merkûmların öyle birdenbire dağlar arasından zuhurla üzerine doğru hüçûm etmekte olduğunu gördüğünde evvelâ etrâfına bakıp pederinin dahi orada bulunmadığını görüp korkusundan hemen paçalarını toplayıp firâr etmeye başladı.

Bî-çâre kız bastığı yeri bilmez ve görmezcesine kemâl-i dehşetle koşmaktaysa da birtakım erâzil dahi merkûmeyi ta‘kîb ederek nihâyet Elbis bir uçurumdan başka bir şey göremediğinden kendisini aşağı atıp merkûmanın elinden kurtulmaktan başka çâresi olmayıp merkûmânsa kızcağızı öyle bir mahalde sıkıştırabildiklerinden işbu mertebe sevine sevine merkûmenin üzerine doğru hücum edip hemen ellerine geçireceklerdi. Elbis bunların yaklaşmakta olduğunu görür görmez ellerine düşmektense kendisini helâk etmeyi hayırlı addedip hemen kendisini mezkûr uçurum mahalden aşağı attı. Nerses ise o esnâda oralara karîb bir mahalde bir kayanın üzerinde oturup koyunlarına çobanlık etmekteydi. Merkûm böylece râhat ve gâyetle dalgın bir hâlde bulunduğu sırada öteden birdenbire “Aman ölüyorum!” diye bir sadâ işitip ve der‘akab başını sadânın geldiği tarafa çevirip ne bakarsın tâze bir kızcağız yüksek bir tepeden aşağı uçmakta olduğunu görür görmez der‘akab kızın düştüğü mahale varıp ve yavaşçacık Elbis’i düştüğü yerden kaldırıp oturttu. Ama kendisi de tepeden aşağı atlamış olduğu için ba‘zı yerleri sıyrılmıştı. Merkûmânsa Elbis’in ellerinden kaçtığını görünce gâyetle mükedder olup geriye döndüler. Nerses ise Elbis’i alıp ve oracıkta bulunan bir değirmene getirip biraz râhat ettirdi. Merkûme bu vech ile ölümden kurtulabildi ama kalbinde olan havf bir vech ile def‘ ve zâ‘il olmamış olduğundan titremekteydi. Bunun üzerine biraz daha vakit geçtikten sonra Elbis’in ‘aklı başına gelip kendisini kurtarmak için ‘ömrünü tehlikeye vaz‘ eden Nerses’in himmet ve gayret ve hamiyet ve şu fedâkârlığa mukâbil hiçbir şey talebinde bulunmayıp mahzâ icrâ-yı insâniyet için hakkında sa‘y ettiği şefekat ve merhamete dikkat eyleyip vâkı‘a kendisinin bir çoban olduğunu anladıysa da Nerses’e aşırı mertebe muhabbet eyledi fakat merkûmenin iki erkek kardeşleri olup gâyetle bed-ahlâk ve hasîs kimseler olup işte bu sebebe mebnî Elbis dahi kardeşlerinden gizlice şu gördüğün Bingöl nâm-mahalin çayır çimenlikleri arasında kendi ma‘şûku Nerses’le berâber oturup ileride kullanacaklarına dâ‘ir söz söylemektedirler. Her ne hâlse yevm-i mezkûrda Nerses, Elbis’in kimin kızı olduğunu su‘âl edip anladı ve akşamüstü merkûmeyi pederinin

hânesine götürüp teslîm eyledi. Ba‘dehû dervîş âtiyü’l-beyân mütâla’atı ilâve eyledi. İhtimâl ki sen şimdi zihninden “Acâyip bir kız kendi hüsn-ü rızâsıyla bir delikanlıyı almak ve o delikanlı dahi merkûmeyi izdivâc etmek istediği hâlde peder ve vâlide veyâhut kardeş ve akrabâsı ne hakla bunların şu muhabbetine mâni‘ olurlar.” dersin vâkı‘a bu bâbda hakkın var ama görünür ki sen cebir denilen şeyi bilmezsin veyâhut yalnız ismini işitmemişsin. Oğlum cebir denilen şey her ne bahâneyle olursa olsun diğerinin re’yine mâni‘ olmak demektir. Buysa yalnız buraya mahsûs bir keyfiyet olmayıp dünyânın her bir tarafında vâki‘ olduğundan ekser ana ve babalar kendi evlâdlarının dini ve namûsuna helâl getirmeyerek ettikleri ta‘aşşuka mâni‘ olurlar. Şu kadar var ki köylerde bulunan familyalar da peder ve vâlideler kendi evlâdlarının bu bâbda olan hissiyâtına mâni‘ oldukları hâlde evlâdları tarafından muhâlefet görürlerse ve dayak ve sâ’ir türlü ezâ ve cefâyla merâmlarının icrâsından evlâdlarını men‘ edebilip şehri‘leri dahi öyle dayak ve sâ’ir türlü harekâta teşebbüs etmeyip onlar da türlü-be-türlü dubâralar ya’nî “Oğlum senin alacağın kız zengin kızıdır, biz fakîr bir adamlarız,” ve ba‘zen vâlideler de kızına “Kızım o senin gönül verdiği delikanlı pek fakîr bir adam evlâdıdır. Sen onu alıp da ne yapabileceksin?” derler. Her ne hâlse bunların bu hâlimden sarf-ı nazarla şimdi sana Elbis’in kardeşlerinin hâl ve harekâtlarına dâ’ir ma‘lûmât vereyim.

İnsanda tabî‘î olan ba‘zı hâller ber-taraf edildiği hâlde terbiye ve ta‘lîmin herhâlde takdîri vardır. Şöyle ki terbiye insânın bi’t-tab‘ mübtelâ olduğu bed-ahlâkı kâmilen tebdîl edegeldiği inkâr olunamaz. Gelelim Elbis’in birâderlerine. Merkûmenin iki nefer birâderi olup bunların isimlerini Türkçeye tercüme olunduğu hâlde birisinin ismi Gammâz diğerinin dahi Nifâk demek olur.

Bunların ikisi dahi bundan yedi sene mukaddem kısmet aramak için İstanbul’a gelmiş ve ikisi dahi ayrı ayrı birer konağa hizmetkârlığa girmişlerdi.

Gammâz gâyetle zengin bir sarrafın konağında vekilharçlık hizmetinde bulunup işgüzâr ve dirâyeti cihetiyle efendisinin derece-i nihâyede nazarında bulunurdu. Mûmâileyh merkûme hakkında pek ziyâde emniyet etmiş olduğundan masraf defterini gördüğünde müfredâtına nazar etmeyip yekûnu olan parayı çıkarıp verir ve seneden seneye dahi Gammâz’ın aylığını dahi artırır. İşte bu vech ile Gammâz hânece derece-i nihâyede nüfûz dahi kesbetmiş olduğundan yakında kendisinin dahi bir ma‘rûf bir kimse olacağı me’mûl olunurdu. Hâlbuki efendisinin gâyetle genç ve güzel bir zevcesi olup ismi Zoise olup merkûme bir gün hasta olduğundan o günlerde henüz Paris’ten gelmiş hâzık

ve güzel ve genç bir tabîb celbolundu. Tabîb hâneye gelip gitmekte ve icrâ-yı tedâvi etmekte olup nihâyet yirmi gün zarfında merkûme kesb-i sıhhat etmişse de tabîb merkûm hâneye yine devâm etmeye başladı. Daha garîbi şurası ki merkum Zoise'nin hasta olduğu esnâda hâneye günde bir def'a gelmekte olup hastalığı def' olduktan sonra günde bir ve iki ve ba'zen dahi üç def'a gelip gitmeye başladı. Gammâz bu hâli görüp diğer bir hastalık zuhûr etmiş olduğunu kıyâs eder.

Böylece biraz vakit daha geçtikten sonra uşağın vesvesesi artmaya başladı. Şöyle ki merkûme hasta olduğu esnâda tabîb gelip içeri girer ve kapıyı dahi açık bırakıp ve en çoğu yarım sâ'at kadar odada durup hastayı mu'âyene ettikten sonra giderdi. Şimdiyse tabîb hâneye gelir ve oda kapısını kapar ve içeride iki üç ve ba'zen dahi dört sâ'at otururdu. Uşak artık Zoise'nin diğer bir 'illeti olup bunun çâresini dahi tabîb merkûmdan aramakta olduğunu anlayıp ba'zen kapalı kapının arkasından kulak verip içeride olanı dinlediğinde ne bakarsın tabîble Zoise yan yana oturmakta ve kahkahayla gülmekte ve muhabbet etmektedirler. Merkûme dahi Gammâz'ın hânenin içinde en açık göz ve ziyâde nüfûzlu olduğunu bildiğinden o günlerde kendisine aldıracağı şeylerin fi'âtını sormaktan başka yüz kuruşluk bir şey aldırarak olsa uşağı çağırıp "Al şu iki yüz kuruşu." derdi. Ancak merkûme bunu öyle de iknâ' edemeyip herhâlde kendisinin tabîble görüşmekte olduğu gizli kalması için uşak dışarı çıktığı sırada kendisinin gizlice te'mîn ettiği diğer bir adamı arkasından gönderip "Aman git bak uşak nereye gidecek." diye ricâ eder, para dahi verirdi. İşte bu da kadının diğer bir desîsesidir. Bu desîselerle Zoise 'illet-i 'aşkının mu'âlecesini dahi tabîbden arayıp bulmakta ve matlûb vech ile anlamakta ve icrâ-yı 'amel eylemekteydi.

On Birinci Gün

Kadının Desîsesi

Bir gün merkûm uşak gelip Zoise kulağından "Efendim, emriniz üzere bugün dahi Gammâz nâm uşağınız dışarı çıktığında bendeniz de arkasından gittim. Merkûm doğru efendinin odasına gidip hafiyen bir şey söyledi. Ba'dehû ikisi birden ayrıca bir odaya girdiler ve bir iki sâ'at kadar orada durdular. Üzerine ben dahi boş olan odaya girip ve bunların buldukları odanın kapısına kulağımı koyup dinledimse de merkûmlar gâyetle yavaş lakırdı söylemekte ve bir de sokakta pek çok patırtı olduğu cihetle hiçbir şey

anlayamadım ama şu kadarını işittim ya'nî uşak, ağaya 'Efendim ben işin çoktan beri farkına varmışsam da lâyıık-ı vech üzere tahkîk etmeksizin keyfiyeti size açmaya cesâret edemedim.' dedi. İşte efendim, ben bu kadar bir söz işittim başka bir şey bilmem." dedi. Efendisi şu sözleri kemâl-i dikkatle anladıktan sonra uşağa hiçbir şey belli etmemek için "Ne anladım, benim aradığım madde bu değildir. Sana doğrusunu söyleyeyim mi? Ben işittim ki ağanın uşağı ben evde olmadığım hâlde gidip kendisine 'Efendim madam pek çok paralar harcediyor, 'âdetâ müsriflik ediyor.' diye benim 'aleyhimde bulunmuş. İşte ben dahi bunun sahîh veyâhut gayr-i sahîh olduğuna dâ'ir kesb-i ma'lûmât etmek için seni uşağımın arkasından gönderdim. Ey şimdi anladım, uşak öyle sözler söylememiş. Şimdi sen de bundan sonra uşağın arkasına düşme." dedikten sonra "Şu kadar var ki, bu sözlere dâ'ir hiçbir kimseye bir harf bile söylemeyesin." diye tenbîh eyledi.

İşte bu vech ile Zoise kendisinin sırrına kocasının âşinâ olduğunu anlayıp tabîb eve geldiğinde vukû'-i hâli beyân edip bundan böyle öyle sık sık eve gelmesini dahi ricâ eyleyip hâlbuki kocasının artık karısına emniyeti kalmayıp ara sıra eve gelmekteyse de tabibe aslâ tesâdüf edemediğinden uşağının söylediği sözler hakkında şüpheye varmaya başladı. Fenâlık şundaki bî-câre karısına bu bâbda hiçbir söz açamazdı. Nihâyet bir gün uşağı yalnız bir odaya çağırıp "Ben ara sıra belki öğle vakti bile eve gidip gelmekte de bulundumsa öyle senin ta'rîf ettiğin gibi tabibi görmedim. Bu madde yalan ve iftirâ olduğu meydâna çıkarsa seni hapse kadar gönderirim." diye tehdîd eyledi. Uşak dahi "Hayır efendim, bende bir yanlış yok. Ben gözümle görüp kulağımla işitmemiş olduğum bir madde hakkında size bir söz açmaya cesâretim olabilir mi?

Ne demek tabîb her gün eve gelip gitmekte de daha ne olacak? Hattâ merkûm ekser evkât sabâhları gelip akşama kadar oturur. Ne bileyim karınları da mı acıkamaz? Çünkü öyle yemeğine bile inmezler ve nihâyet merkûm akşam sizin eve geleceğiniz vakit kalkar gider." diyerek efendisini bir kat daha şüpheye düşürdü. Efendisiyse uşağının bu yolda vukû' bulan ısrârından yine zevcesi hakkında şüpheye varıp zihninden "Dur, bu def'a da merkûmeyi başka bir yolla tecrübe edeyim." dedi. İşte o günden sonra merkûm akşamları eve geldiğinde kapıyı yavaşçacık çalar, içeriye girer girmez doğru kömürlük ve mutfak ve sâ'ir mahallere bakıp göz gezdirdikten sonra yukarıya zevcesinin odasına çıkar ve gûyâ bir şey kaybetmiş gibi dolapları araştırıp of ederdi. Zevcesiye "Ne o cânım? Hayrolsun, aradığımız nedir?" diye su'âl eylediğinde "Hiç a cânım, ne olacak? Şey... şu..." falan diye cevâb verdikten sonra "Bugün benim akçe kesem bunda kalmış

mı?” diye zevcesi dahi “Ey bu mudur aradığımız? Ben de başka şeye zâhib oldum efendim. Burası Istranca Dağı değil ya, bir şey bırakmış olduğunuz hâlde ben onu saklar ve akşam yine size veririm.” dedi. Ama kocasının asıl aradığı ne olduğunun iyiden farkına vardı. Kocasıysa “İyi ama a cânım, belki uşak odayı süpürürken çaldı. Buna ne dersin sen?” dedi. Zoise buna dahi cevâb verip “Öyle olduğu hâlde dolapları aramayıp uşakların cebine bakmalı.” dedi. Ba‘dehû kocası şundan bundan birtakım lakırdılar da söyledikten sonra odasına gitti. Ertesi günü yine mağazaya gittiğinde uşağı istintâk etti. Beride tabîb ber-minvâl-i sâbık eve gelip gitmekte olsun. Ancak Zoise uşağın şu gammâzlığına aşırı mertebe hiddetlenip “Dur ben de sana öyle bir oyun oynayayım ki sen de göresin!” diye kinlendi. Akşam olup kocası eve geldiğinde zevcesine “Ne dersin cebimin astarı yırtılmış olduğundan aradığım para kesesini sütremi içinde buldum.” dedi. Merkûme dahi “Ben de ta‘accüb ettim.” Ama zihninden ² “Çok şey değil ama ma‘şûkunun hâtırı için sabretmeli, ne çâre.” dedi.

Ertesi günü kocası yine öğle vakti eve gelip dört tarafı araştırdıktan sonra yukarıya çıkıp zevcesinin oda kapısından içeri birdenbire girer ve yine odanın içinde dört tarafı karıştırmaya başlar ve ba‘dehû yükü açıp döşek ve yorganların aralarını araştırır. Zevcesi dahi işin aslını anlayıp “Cânım yine ne kaybettin?” diye su‘âl ettiğinde “Şey... cânım... şunda... bir defterim vardı da onu arıyorum.” dedi. Zevcesi dahi “Pekiye ama a cânım, mağazadaki defterin yükün içinde işi ne?” dedi. Kocası dahi “İyi ama... gözüm... olabilir ki... ‘acabâ... bunda kalmış olmasın ah! Ey efendim defteri bulmadıkça gece uyumuyorum. Hem ben sana bir şey söyleyeyim mi? Başımda bugünlerde bir dalgınlık var, nedendir bilemiyorum.”

Buracıkta derviş hikâyeyi kat‘ ederek “Gördün mü? Oğlum bir adamın fikrine bir vesvese bırakması kolay ama o vesveseyi def‘ ettirmek ne kadar güç şeydir. Bunda şâyân-ı dikkat bir şey daha vardır. Şu ki: Bir adama denilen söze gerçek sıfatı vermek için ne tedbîr kullansa yine o sözün yalan olduğu meydâna çıkacağı şu karının kocasının defter arıyorum demesiyle merkûmenin iknâ‘ olamadığıyla isbât olabilir. Her ne hâlse sözümüzü unutmayalım.

Ber-vech-i meşrûh kocasının her gün birer vesîleyle ara sıra eve gelip gittiğini görüp uşağa pek ziyâde bir husûmet etti. Artık bir gün Zoise’nin kocası uşağı tenhâ bir odaya getirip sen ne hâ’in ve yalancı bir adamsın! Sen benim ekmeğimi yemiyor musun?

² Bu sözcük metinde بويودله şeklinde geçmektedir. Fakat kelime sözlüklerde yer almamaktadır.

Senin murâdın meğer karımla benim aramı soğutmakmış. Beni birkaç günden beri divâneye döndürdün. Ben karımın yanında bile ne diyeceğimi şaşırtdım. Def' ol karşımdan münâfık! İşte bu def'a seni affettim. Eğer bir daha böyle bir münâfıklık edersen bilmiş ol ki seni dakîkasında kovarım!" dedi.

O günlerde uşağın parmağında bir yara çıkıp gittikçe kesb-i şiddet etmekte olduğundan bî-çâre geceleri acısından uyumamaktaydı. O günlerde tabîb yine eve geldi. Uşak der'akab karşısına çıkıp "Aman hekimbaşı, şu parmağa bir 'ilâc et!" diye ricâ eylediğinde tabîb zâten uşağa 'adâveti vardıysa da "Ben ona bir 'ilâc bulurum." deyip doğru yukarı çıktı. Zoise tabibe olan 'aşk ve iştiyâkıdan geciktiğinin sebebi su'âl eylediğinde "Cânım şu eşek herifin elinde bir yara mı çıkmış ne olmuş, elini bana gösterip 'Bir "'ilâc et.' diye ricâ eyledi." Merkûme biraz düşündükten sonra "Ne, onun elinde yara mı çıkmış? Ha şimdi ben onun yarasını mâtiye ederim ki o da görsün hâ'in!" dedi. Bunun üzerine tabîb "Ne? Bir yanlış "'ilâc mı vereyim? Yok onu yapamam." Zoise dahi "Hayır, benim dediğim öyle senin anladığın gibi mâtiye değildir. Çünkü yarası fenâlaştığı hâlde yine kapımızdan gitmeyecek, o benim işime gelmez. Ben onu öyle hâle getiririm ki hem yıkılıp gider ve hem de hakkımda söylediği sözleri kocamın önünde tekzîp etmeye mecbûr olur." Tabîb bu sözü dinledikten sonra "Çok şey, bir parmağın yara olmasıyla dediğin şeyleri icrâ etmek, doğrusu çok büyük bir hünerdir." dedi. Merkûme dahi "Öyleyse bak yapacağımı sana söyleyeyim ama ben sana ne dersem icrâ edeceksin." deyip ba'zı güne tâlimât verdi. Ba'dehû tabîb çıkıp gitmek için merdivenden aşağı indiğinde uşak yine "Kuzum hekimbaşı şu dediğim hâtırından çıkmasın." diye ricâ eyledi. Tabîb dahi "Ha ben yukarı çıkarken bir iyice bakmadım, getir bir kere şu eline bakayım." dediğinde uşak der'akab elini uzattı. Tabîb biraz mu'âyeneden sonra "Anladım, buna 'parmak düşer' tâbir ederler ki buna yalnız bir "'ilâc olabilir. Yoksa vakit geçtikçe parmak düştüğünden sonra tekmîl vücûdu dahi harâp eder." dedi. Uşak dahi "Aman efendim, bunun çâresi neyse dirîğ etme de elden geleni ben de icrâ ederim." dedi. Tabîb dahi "Acâyip, ben buranın hekimi olduğum hâlde senden de ayrıca para mı alırım? Hayır hayır, olmaz. Dur öyleyse bunun çâresini sana ta'rîf edeyim: Bunun üzerine bir iki damla insân sütü damlatmalı, bezle bağlamalı. Der'akab def' olur gider, sen dediğimi yap bak nasıl iyi olur. Hem bir sevâb olduğundan kokonaya ricâ etsen o da dirîğ etmez zannederim." dedi. Uşak buna cevâben "Pekiyi ama kokonaya öyle bir teklîf etmeye ben hicâp ederim. Korkarım hekimbaşı, sana zahmet ama yukarı çıkıp bu sözü kendisine beyân et." Tabîb

biraz hiddetlenip “Acâyip, bunda ne var ki, başka bir şey teklîf etmeyeceksin ya. Parmağına “ilâc için biraz süt isteyeceksin. Senin ‘ilâc dediğini düşman düşmana bile yapar. Haydi, tarafımdan keyfiyeti beyânda benim için o söyledi deyiver.” dedi. Uşak bu sözleri kemâl-i dikkatle dinleyip “Pekiye efendim.” diyerek merdivenden yukarı çıkmaya başladı. O aralık tabîb “Dur dur, sana bir şey daha ta’rîf edeyim. Şu ki kokonanın tabî‘atı biraz ‘acâ’ibdir. Şöyle ki evvel emirde istenilen şeyi vermez ve darılır ve belki de kovar ama sonra kuzu gibi her ne istersen verir. İşte böyle olduğundan hiç korkma ama ricâyı biraz bolca edip şâyed ‘Bugün git, yarın gel.’ derse ona göre hareket et.” deyip kapıyı açıp gitti. Bunun üzerine uşak kemâl-i hicâpla kokonanın odasına girip boynunu eğerek yanına gitti. Merkûm “Aman aman her ne söyleyeceksen dahi yarın öğle ta’amından sonra söyle. Şimdi telâşlı bir vaktimdir.” demesi üzerine uşak kapıdan dışarı çıkıp gitti.

Tabîb ertesi gün doğru Zoise’nin kocasının odasına gidip “Efendim, affedersiniz ben bir şey işittim ve bu sözü de sizin uşağınız olacak edepsiz çıkarmış meydâna. Bendeniz daha sizin gibi pek çok kibâr adamlara hizmet etmekte ve evlerine girip çıkmakta olduğumdan mezkûr kelâmın isbâtını isterim veyâhut kendimi telef ederim.” diyerek hiddet dahi gösterdi. Zoise’nin kocası dahi “Ey efendim, bendeniz ne sizden ve ne de familyamdan öyle bir şey me‘mûl etmem ve hem de ben uşağı tekdîr ettim. Siz müsterîh olunuz.” dediyse de “Hayır efendim, şimdi bu işin tesviyesine bakıp bana bir tarziye vermeli yoksa olmaz.” diye bağırap çağırmaya başladığını gördüğünde herif “Pek iyi efendim, öyleyse kalkın berâber eve gidelim.” Evin kapısından içeri girer girmez “Uşak vekilharç nerededir?” diye su’âl eylediğinde diğer uşaklar “Efendim, kokonanın odasındadır.” diye cevâb verdiler. Bunun üzerine merkûm daha ziyâde şüpheyeye varıp düşünmeye başladı. Bu aralık tabîb dahi “Efendim, bu yolda iftirâları ekseriyâ fâsit fikirli adamlar ederler. Belki şimdi şu husûsun bir isbâtını da gözümüzle görüp benim de nâmusum yerine gelir. Gel şimdi efendim, odadan içeriye girmezden evvel kapıya biraz kulak verip dinleyelim.” Merkûm der‘akab “Pekiye efendim.” deyip ikisi birden kapının önüne varıp dinlediklerinde uşağın sesi çıkıyordu. Merkûm Zoise’ye “Aman efendim, ‘inâyet buyurun ricâ ederim. Şu ricâmı kabûl buyurun, aman efendim!” diye ricâ etmekte, merkûmsa “Bu ne demek! Sen utanmaz mısın? Her istenilen şeye râzı olunabilir mi? Bu mümkün müdür? Sen deli misin!” diye cevâb verir ve uşak yine Zoise’ye “Efendim bunda ne var? Olmayacak bir şey mi? Hem böyle sana sevâbı da vardır.” demektedir.

Bu aralık tabîb Zoise'nin kocasına “Efendim, işitiyor musunuz? Nasıl, dediğim gibi miymiş?” Merkûm dahi “Aman sus ol, sus dinleyelim!” diye tekrâren içeriye kulak verdiler ki ne bakarsın Zoise “Sana kim dedi ki ben bu husûsta sevâb kazanmak isterim?” demekte ve ziyâde hiddetlenmekte olup buna cevâben uşak dahi “Tabîb... Ma'lûm ya... efendim...” demekte ve merkûme aşırı mertebe hiddetlenip “Tabîb mabip ne karıştırıyorsun? Ne söylüyorsun? Sen deli misin?” diye bağırmakta ve uşak yine “Efendim, bu bir yaradır ki ‘ilâcını ancak siz vereceksiniz. Çünkü bunun mu'âlecesi sizin elinizdedir ve hattâ bi'n-nefs sizin üzerinizdedir.” diye ricâ eyledi ve Zoise “Herif sen ne söylüyorsun? Def' ol şuradan, çık odamdan!” diye bağırır.

İşte bu aralık kocasının artık sabrı tükenip tabîble berâber hemen içeriye girip uşağın kolundan tuttuğu gibi “Seni utanmaz arlanmaz, çapkın, nankör, edepsiz! Öyleyse senin şimdiye bana söylediğin sözler benim nâmusuma kastetmek içinmiş!” diye tabîble berâber herifi bir güzel dövüp sövdükten sonra merdivenden dahi aşağı yuvarlayıp kapıdan dışarı attılar. Ba'dehû derviş bana hitâben “Gördün mü oğlum, gammâzlığın mükâfatını bu gammâzlık tâbir-i âharla boşboğazlık dahi denilir ki söylemesi icâb etmeyen sözü söylemektir ki bundan nice nice uygunsuzluklar da vukû' bulmuştur. Bu gammâzlık ve boşboğazlıktan geçenlerde İstanbul'da da ba'zı halât zuhûr etmiştir ki şimdi sana nakil ve hikâye edeyim de dinle.

Sultân Bayezid civârında daracık bir sokak içinde iki kat ahşap yeni ve sarı boyalı bir hânede Hasan Baba isminde bir adamla Nazife isminde bir hâtûn ikâmet etmekteydiler. Nazife Hanım zâten bir fakîr adam kızıysa da emsâlsiz bir güzel olup bunun aksi olarak Hasan Baba da aslâ güzellik olmayıp fakat derece-i nihâyede zengin ve konaklar ve yalılara mutasarrıftıysa da gâyetle tama'kâr bir adam olduğundan o meşhûr kârgirhâne ve yalıları terk ederek gelip öyle karanlık ve dar bir sokakta küçük bir evde oturmaktaydı. Beyân olunduğu üzere merkûm güzel olmadığından mâ'adâ pek çirkin ya'nî kısa boylu, gâyetle esmer başı, büyük gözleri, iri ağzı büyük yüzünün bir tarafı şiş, başında saçı yok, nihâyet gâyetle 'acâ'ib bir adamdıysa da kim bilir ne münâsebetle Nazife Hanım gibi bir melek sıfatla izdivâc edebilmişti.

Buysa ekseriyâ ana ve babaların hatâsından neş'et etmekte çünkü ba'zı kesân kızını vereceği adamı yalnız olmasına dikkat ve i'tinâ edip ahlâk-ı hamîde veyâhut zemîme sâhibi olup olmadığı aslâ sorup aramadıkları gibi zengin olsun da ister güzel

olsun ister çirkin bu keyfiyete hiç dikkat etmezler. İşte bu kabîlden olarak Nazife Hanım'ın ana ve babası kızlarını Hasan Baba'ya vermişler.

Merkûmeyle kocasıyla yaşamakta olalıdan beri aslâ ber-memnûn ve mesrûr olamamış ve bu yeni içtiği giydiği dahi pederinin sâyesinde görmüş olduğundan başka bir şey değildi.

Hasan Baba gâyetle kıskanç olup hem kendisi hânedan çıkmaz ve hem de Nazife'yi dışarı çıkarmak değil pencerenin önünde bile oturtmaz.

Bî-çâre Nazife artık kendisinin şu hâl-i pür-melâline hiçbir vech ile bulamayıp o bâbda ana ve babasını kendisini öyle bir adama vermiş oldukları için ta'yîp etmekten başka bir şey edemezdi. Her ne hâlse günün birinde Nazife'nin kocasının kolu kırılıp der'akab cerrâh çağrıldı.

Merkûm dahi Hasan Baba'nın koluna icrâ edeceği 'ameliyyâta tahammül edemeyeceğini bildiğinden kendisini bir rûhla bayılttı. Kolundan çıkmış olan kemiği yerine vaz' eyledi ve Nazife'ye bunu fırsat addedip cerrâh dışarı çıktığı gibi kendisi dahi çıkıp merkûma akçe va'd ederek nihâyet kocasını bayılttığı rûhtan alabildi. Ancak Nazife'nin aldığı rûhla bir adamı bayılttığı hâlde sekiz on sâ'atte ayılamazdı. Ertesi günü Nazife Hanım, rûhu kocasının burnuna tutar tutmaz bayıldı. Kendisini tezyîn ederek görenler melek zannederdi. Ba'dehû ferâcesini de takınıp 'acele sokak kapısından çıkıp Bayezid tarafına doğru gitmeye başladı. O aralık Bayezid Meydânı'nda Dîdar Bey isminde bir nev-civân gezinmekte olup Nazife Hanım'ı uzaktan görür görmez 'aklı başından gitti ve 'acele merkûmeye doğru yürümeye başladı. Dîdar Bey yaklaşmış bir kere Nazife Hanım'ın yüzüne baktığı gibi 'aklı başından giderek titremeye başladı. Nazife Hanım dahi Dîdar Bey'in kendisine üftâde olduğunu anladıysa da hiçbir şey fark ettirmemek için gittiği yoldan dönüp çarşı tarafına doğru ilerlemeye başladı. Dîdar Bey dahi artık merkûme her nereye giderse kendisi dahi oraya gitmeye karar verip nihâyet ikisi birden çarşı kapısından içeriye girip meşhûr Kalpakçılarbaşı'na vardılar. İşte orada Nazife Hanım bir dükkândan diğer dükkâna gûyâ bir şey alacak gibi dolaşmış durur ve Dîdar Bey dahi gözünü merkûmeden ayırmazdı.

Hâlbuki Nazife Hanım'ın emeli birisini aramak olmayıp kendisi hiçbir mahale çıkmış olmadığından biraz eğlenip biraz da modaya dâ'ir ba'zı eşyâ iştirâ etmek istedi. Buracıkta merkûmenin gâyetle ehl-i 'ırz bir hâtûn olduğunu beyân etmektir.

Ber-vech-i bâlâ Dîdar Bey kendini merkûmeden ayırmaz ama Nazife Hanım aslâ merkûmun yüzüne bakmaz. Ancak pek de bed bir mu'âmele göstermezdi.

Ba'dehû merkûme hâneye 'avdet eyleyip yine eski esvâbını giyinip kocasının bulunduğu odaya girip diğer bir rûhu koklatıp merkûmu ayılttı. Ber-vech-i bâlâ Nazife Hanım ara sıra dışarı çıkmaya alıştığından yine bir gün giyinip kuşanıp çarşıya çıktı ve bir dükkâna gidip gâyetle zarîf bir basma almak için "Şu kaç kuruştur?" diye su'âl eylediği sırada merkûmeyi uzaktan gözetmekte olan Dîdar Bey yanına gelip "Hanımefendi bu basma o kadar zarîf değildir. Bundan daha zarîf ve modası vardır." dediğinde Nazife Hanım Dîdar Bey'e hitâben "Siz kimsiniz?" diye su'âl eylediğinde Dîdar Bey "Efendim bendeniz bir fakîr adamım." dedi. Nazife Hanım ise fakîrliğin ma'nâ-yı lugavîsinden başka şey anlamayıp Dîdar Bey'i hakîkaten fakîr bir adam zanneyledi. Ba'dehû yine merkûma dönüp "Sen fakîr misin? Öyleyse söylesene sen fenâ bir adamsın." dedi. Dîdar Bey buna cevâben kemâl-i temkînle "Ne çâre efendim, bir adam fakîr olduğu hâlde fenâ adam olmaz." ama kalbinden hiç olmazsa böyle bir tesâdüften dolayı Nazife Hanım'la görüşmeye başladığına gâyetle memnûn ve mesrûrdu. Nazife Hanım ise "Ben bu bâbda 'umûmun efkârına mugâyir olan bir fikirde olup zengin olup da bed-ahlâk olmaktansa fakîr olup da hüsn-ü ahlâk sâhibini daha ziyâde mu'teber addederim ve hem de öyle adama ihtiyâcım vardır." dedi. Dîdar Bey dahi bu sözlere cevâben "Ne çâre a sultânım! Bu dünyâda ekseriyâ siz gibi güzeller, öyle kadir ve haysiyet bilmez adamlara düşerler. Burası pek ra'nâ ma'lûmdur. Öyle değil mi sultânım?" bu su'âli eylediğinde Nazife Hanım "Hay ne 'acâ'ibdir ki siz benimle bir görüşmenizde benim hâlime âşinâ oldunuz. Öyleyse sizin birkaç günden beri benimle görüşmek için ben nereye gidersem sizin de oraya gitmeniz bu sözü bana açmak içindi?" Dîdar Bey dahi "Evet sultânım." dedi. Ancak bu aralık merkûmun dizleri titremekte ve yüzü gülmekte ve ne söyleyeceğini bilmez bir hâlde olarak Nazife Hanım ise Dîdar Bey'in ne hâlde bulunduğunu görüp işin pek iyi farkına varmış olduğundan "A beyim sizin bana şu sözleri beyân eylediğiniz sırada kalbinizde bir ızdırâp var gibi görünüyor. 'Acabâ bunun sebebi nedir?" diye su'âl eylediğinde "Hiçbir şey yok sultânım, ancak aslâ görüşmediğim bir zâtla ya'nî siz sultânımla ilk def'a olarak görüşüp söz söylemekte olduğumdan biraz hicâp ediyorum." dedi. Nazife Hanım daha hiç bu yolda bir nezâket ve letâfetle bir muhabbette bulunmamış olduğundan vâkı'a kendisinin ara sıra dışarı çıkması 'âşık bulmak niyetine mebnî değildiyse de Dîdar Bey'in hüsn-ü cemâl ve söylediği sözlerin letâfetine

dayanamayıp kalbinde aşırı bir şevk ve sürûrla berâber ‘illet-i ‘aşkın alev-gîr olmakta olduğunu der ki başlayıp hattâ yüzü de cüz’ice kızarmaya başladı. Buracıkta Dîdar Bey artık tahammül edemeyip “Sultânım, anlaşılan ikimizin kalbi dahi yek-digerine mutâbıktır. Çünkü zâhir-i hâle göre bendenizde olan hâller sizde dahi müşâhede olunuyor.”

Buracıkta dükkâncı “Ey efendim, burası sohbet edecek mahal değildir. Basmayı alacak mısınız, almayacak mısınız? Söyleyin de sözünüz varsa başka bir mahalde söyleşin.” dedi. Nazife Hanım bu sözler üzerine biraz hiddetlenip “Acâyip, başka günler senin dükkânına geldiğimde iki üç sâ‘at kadar benimle söz söyleşirdin. Şimdi ne oldu ya?” dedi. Ba‘dehû Dîdar Bey, “Hanımefendi bir yere gidelim.” deyip ikisi berâberce dükkândan ayrılıp gitmeye başladılar. Yolda Dîdar Bey Nazife Hanım’a “İşte bunlar böyle hasût adamlardır. Bunlar çünkü ma‘lûm ya siz gibi bir melek bendenizle öyle biraz uzun müddet görüştüğünü görüp şu dükkâncı haset etti. Âh efendim, şu güzellik denilen şey ne ‘acâ’ib bir şeydir. Kimse onu diğerine vermek değil, göstermek bile istemez. Ne ‘acâ’ib hal! Meselâ biz şu dükkânın önünde durmuş olup siz gibi derdli bir kadın derdini açıp tesellî bulmakta ve bendenizse derdimi size ifâde edeceğim sırada işte mâni‘ zuhûr etti.” dedi.

Nazife Hanım artık Dîdar Bey’in ne demek istediğini iyiden anlayıp “Ey beyim, sizin ne derdiniz olabilir? Gâliba siz de benim gibi şu genç çağınızda evlenmiş olup karşınıza refikanız olan her kimse bed-ahlâk birisi olduğundan siz de artık kendinize veleh getirip böyle perîşân bir hâlde geziniyorsunuz değil mi?”

Dîdar Bey, buna cevâben “Hayır sultânım, benim derdim sizinki gibi bir derd değilse de buna yakın bir şeydir. Şöyle ki henüz bendeniz evlenmiş olmayıp fakat evlendiğim hâlde alacağım kadının bed-ahlâk biri olup da müddet-i ‘ömrümde bed-baht olmayayım diye korkmaktayım. İşte benim derdim ancak alacağım siz gibi ahlâk-ı hamîde sâhibi olursa artık ondan iyi ne olabilir dünyâda ama siz ne bed-bahtmısınız ki sizin kocanız öyle sizin kadir ve kıymetinizi bilmiyor.” dedi. Dîdar Bey buracıkta sözü kat‘ ederek “Efendim burasına Kalpakçılarbaşı derler. Zâten ma‘lûm ya adı çıkmış bir mahal olduğundan bizim burada daha ziyâde durup söz söylemekliğimiz ‘abes olur. Şimdi efendim, eğer münâsibse devlethâneye gidelim de orada görüşelim.” dedi.

Nazife Hanım bu söz üzerine biraz düşündükten sonra “Hânemiz Sultân Bayezid civârında, falan sokakta iki kat sarı boyalıdır. Ancak bugün olamaz, yarın teşrîf ediniz.” diye böylece birbirlerinden ayrıldılar.

Nazife Hanım eve gelip evvelâ kocasını ayılttı. Merkûmsa arada bir kendisine vâki‘ olan hâlin neden neş’et etmekte olduğunu bilmediyse de ancak bunu bir tabibe su’âl etmeli diye mülâhaza ederdî. Ötede Dîdar Bey dahi bu me’mûlün gayri tesâdüften gâyetle memnûn ve mesrûr olduğundan Langa’daki gazinoya gidip birkaç refikine söyleyip gülmekteydiler.

Bir de Hasan Baba dahi odanın ve sokağın kapısını kapayıp gittikten sonra kendisi dahi tesâdüf bu ya Langa’daki mezkûr gazinoya gitti ve orada bir tabîb bulup kendisine ara sıra vâki‘ olan hâlin sebebinin su’âl eylediğinde tabîb “Baba, bunun ‘ilâcı birbiriyle biraz hiddetlice ve bağırarak söz söylemekte olan adamların yanında oturup sözlerini dinlemektedir.” dedi. Dîdar Bey ise o aralık başka bir gazinoya gittiğinden Hasan Baba tabibin şu tenbîhi üzerine biraz düşünüp “Birbiriyle öyle şiddetlice söz söyleyen adamlar ekseriyâ sarhoş olur. Öyleyse ben de kalkıp şundaki gazinoya gideyim.” diyerek Dîdar Bey’in oturmakta bulunduğu gazinoya gitti.

Merkûm Dîdar Bey ise orada nîm mest bir hâlde oturmuş, dostlarıyla berâber çakıp çakıştırmaktaydılar.

İşaret bu ya herkes kendisinin başından geçeni o aralık diğerine nakletmekte olduğu gibi Dîdar Bey dahi “Aman durun, benim de başımdan bugünlerde tuhaf bir vak‘a geçti. Şöyle ki geçenlerde Sultân Bayezid Meydânı’ndan geçmekteyken gâyetle güzel bir hanım gördüm ve ber-takrîp kendisiyle görüşebildim.” Adam “Bu da bir şey mi?” dedi. Dîdar Bey “Affedersiniz efendim, kerem buyurun da sözüme hitâm vereyim. Ben bu hanımla bir sûret-i mahremâne dahi görüşebildim.” dedi.

Hasan Baba bu sözü işittiğinde “İşte ben karımın evden dışarı çıkmasına rûy-ı rızâ göstermediğim pekâlâ bir tedbîrmiş.” diye düşünüp der‘akab kalkıp merkûm delikanlıların yanına gidip oturup selâm verdiğinde “Hoş geldin baba.” dediler.

Dîdar Bey ise babaya hitâben “Affedersin baba, biz cümlemiz de genç adamlar olduğumuz hasebiyle ma‘lûm ya ‘aşk u sevdâ üzerine söz söyleşiriz, sizin cânınız sıkılmasın.” dedi.

Hasan Baba ise “Hayır hayır oğlum, zararı yok, be’s yok. Vâkı’ a ihtiyâr oldum ama gönlüm el-ân gençtir. Yanımda başımda bir sevdâ belâsı vardır ama siz sözünüzü tekmîl edin de ben de söylerim.” dedi.

Bu sözün üzerine cümlesi birden gülüp sonra “Baba ne içersiniz?” dediler. “Oğlum ben zâten uyku uyumamak için bir “ilâc arıyorum. Şimdi bir tane de içersen büsbütün uyur kalırım.”

Dîdar Bey dahi “Ey öyleyse ben hikâyemi nakledeyim de dinle baba.” dedi.

Ba’dehû hikâyesine başlayıp Nazife Hanım’a nasıl tesâdüf eylediğini ve basma almak için berâberince çarşıya gittiğini nakledip arada “Doldur kadehleri!” demekteydi.

Yine o keyiflik hâlinde sözüne devâm edip “Ne dersin baba? Sen de delikanlılığında böyle yollarda bulunmuş musun?” diye su’âl eylediğinde Hasan Baba “Ne münâsebet oğlum, bizim vaktimizde öyle işlerde cesâret olunmazdı.”

Bunun üzerine Dîdar Bey’e düştü, “Naklet bakalım, daha nasıl oldu?” Merkûm yine başladığında Hasan Baba “Sarhoş dinlemek ne tuhaf şeymiş!” deyip (Dîdar Bey) “Biz kendimizi hanıma beyân ettik, o da kendisini bize. Meğer o hanım K...n kızımıymış.”

Hasan Baba: Ey sonra?

Dîdar Bey: Ama görmelisin babalık ne güzel, ne nâzik, ne dil-ber bir hanımdır. Sen dahi şu ihtiyâr hâlinde merkûmeyi görmüş olsan ‘aklın başından gider.

Hasan Baba: Ben zâten kendimden geçmiş bir adamım. Ancak merkûmenin ismi neymiş, anlayabildin mi?

Dîdar Bey: Bak ismi dahi kendisi gibi güzel, ya’nî Nazife’dir.

Hasan Baba: ‘Acabâ bu hanım evli mi, kız mı? Nihâyet kimdir biliyor musun?

Hasan Baba’nın şu su’âlleri üzerine cümlesi birden “Babaya bak, nasıl bizim işleri araştırıyor.” dediler.

Dîdar Bey: Baba, sen beni sarhoş edip de hanımın evini öğrenip benden evvel gâlîba gideceksin?

Hasan Baba: Hayır oğlum, sorduğumun sebebi şu ki belki kızsız sizi kendisine koca etmek istemiş.

Dîdar Bey: Hayır evliymiş. Ama kocası ‘acâ’ib adamın biriymiş.

Hasan Baba fikrinden “Sahîh öyleymiş ki böyle karısını sokağa bırakıp şunun bununla konuşuruyormuş.” dedi.

Dîdar Bey dahi “Taşralıymış ama doğrusu nereli olduğu hâtırımında kalmadı ama ismi Hasan Baba’yymış.”

Hasan Baba: Ey nihâyetü’l-keâm ne yaptınız?

Dîdar Bey “Ne yapacağız?” dedi, “Birbirimizi anladık, dinledik. O bana gönül verdi, ben de ona. Hem de yarın evine gideceğim.”

Hasan Baba bu sözü dinleyip “Sarhoşlukta para kazanmakla ma‘şûk kazanmak ne kolay olur. Ne ‘acâ’ib şey olmalı bu mastika ki sarraftaki paraları adamın cebine doldurur. En güzel karı bile adamın koynuna varır. Bir iki kadeh daha içecek olsan var artık ‘Dünyâ benimdir!’ diyeceksin. Bu ‘âdetâ bir rü’yâ olmalı oğlum.”

Dîdar Bey: Benim sana yalan söylemeye borcum nedir? İstersen şimdi merkûmenin evine seninle berâber gidelim ve biraz da görüşelim ne dersin?

Hasan Baba: Pekâlâ. Hem de istersen sen orada kal, ben yine dönerim ve ne kadar masraf olursa ben veririm.

İşte bunun ikisi birden ayağa kalkıp doğru koşa koşa Nazife Hanım’ın evine vâsıl oldular. Hanım pencere kafesinin önünde oturmaktaydı. Merkûme kendi kocasıyla berâber ‘âşğının geldiğini gördüğünde böyle bir tesâdüfü mümkünsüz bir şey addeylemiş olduğundan bin türlü fikirlere zâhib olmaya başladı ama ne çâre işi bozmaya gelmez. Her ne hâlse aşağı inip kapıyı açtı. Kocasıysa Dîdar Bey’i karısına gösterip “Bu adamı tanıdın mı?” diye su’âl eyledikten sonra kapıyı kapadı.

Dîdar Bey dahi işin aslını anlayıp yine doğru gazinoya ‘avdet edip çakmaya başladı. Beride Hasan Baba karısına “Bana bak, doğru söyle! Şu adam seni neden tanıyıp ve biliyor?”

Hanım dahi “Kocacığım, dur bir kere yukarı çıkalım da sana ta’rîf edeyim.” dedi.

Yukarı çıktıklarında Hasan Baba “Ey söyle bakalım, yoksa seni şimdi boğarım!” diye bağırdı.

Nazife Hanım bu aralık kocasının burnuna bir rûh koklatıp bayılttı. Bunun üzerine bir iki sâ‘at geçtikten sonra kocasını uykudan uyandırıp “Ah kocacığım bu nedir? Birkaç günden beri böyle fenâ bir dalgın hâlde uyursun, ‘acabâ sana ne oldu?” dedi.

Hasan Baba uyanır uyanmaz vukû‘ bulan şeyler üzerine düşünmeye başladı ama bir ma’nâ veremeyip “Rü’yâ mı görmüşüm?” deyip ama yine kalbi râhat olmayıp “Ben bugün hiç dışarı çıktım mı?” diye su’âl eyledi.

Nazife Hanım dahi “Ne münâsebet? Aslâ dışarı çıkmadığından başka seni birkaç def’a uyandırmak istedim ama uyanmadın.” dedi.

Hasan Baba “Öyle öyle. Zîrâ ben dahi uyumda birtakım tuhaf rü’yâlar görmüşüm. Hakîkaten tuhaf bir keyfiyet.”

İşte bu vech ile Hasan Baba’nın hiddeti teskîn oldu ancak ondan sonra Dîdar Bey’le merkûmenin münâsebatı nasıl oldu, ondan haberim yok ama şu kadarını keşfedebilirim ki Nazife’nin kocası böyle bed-ahlâk bir adam oldukça merkûme kendi kocasını bayıltacak daha pek çok ‘ilâclar bulup merâmına vâsıl olur.

On İkinci Gün

Gelelim şimdi Elbis’in Nifâk tesmiye olunan kardeşine. Merkûm hîn-i sabâvetinden beri akranı olan çocuklarla imtizâç edemeyip dâ’imü’l-evkât berâberlerince kavga ve mu‘âraza ederdi.

Merkûm bir müddetten sonra kısmet aramak için İstanbul’a geldiyse de kendisine her ne hizmet teklîf olunursa kabûl etmeyip ancak cebinde de bir akçe olmadığından artık şehirden çıkıp hayvanlar gibi ot yiyerek dağlarda gezip dolaşmak üzere dağlara düştü. Bir gün bir çamur oviden geçerken orman ve ağaçlıkların arasında bir dikili mermer direk gördü ki mezkûr direğin yanında bir adam oturmakta. Merkûmun ismi Biladon olup gayetle âlim bir zâttıysa da kemâl-i zarûrette bulunduğundan kendi vatanı olan köyün civâr mahallerine ara sıra çıkıp gezinmekle imrâr-ı vakt etmekteyken bir gün dahi bâlâda zikrolunan direği görüp üzerindeki eski yazılardan direğin altında bir tılsım olduğunu keşfeyleti.

Hâlbuki şu tılsımı çıkarmak için direği devirmek lâzım gelip ancak bî-çârenin kuvveti yalnızca kâfi olmayıp diğer bir adamın kuvvetine ihtiyâç vardı. İşte bu vech ile oralarda bir adama tesâdüf etmek için gözünü etrâfa dolaştırıp dururdu.

Biladon (Nifâk’ı) görür görmez “Ha istediğim adamı buldum!” diye sevinmeye başladı. Nifâk yanına geldiğinde Biladon keyfiyeti ona nakleyeyip ikisi birden mezkûr diğeri devirebildikleri hâlde altından çıkacak altını nısfiyet üzere taksîm edeceğini de va‘d eyledi.

Nifâk şu teklîfe evvel emirde bed-ahlâkı muktezâsınca retle cevâb verdi. Çünkü bed-ahlâk olan kimse her ne derece zarûret ve fakîr hâlde olsa bile yine o ahlâktan

vazgeçmez. İşte o ecilden olarak merkûm Biladon'un şu teklifine evvel emirde "Bakalım makalım," diye cevâb verdiğinden Biladon "Gâliba bu adam pek zengin bir adamdır ki öyle direk devirmek zahmetiyle para kazanmak ihtiyâr etmiyor." diye düşünmeye vardı. Ancak sonradan zenginler para cem' etmek için 'ömürlerini bile tehlikeye koyduklarını der-hâtır edip "Bu herif zengin olmayıp divâne olmalıdır." dedi. Ancak bunu dahi tecrübe için Nifâk'a "Birâder, şu teklife tereddüt göstermeniz neden neş'et ediyor? Elinizde veya kolunuzda bir ağrı mı? Yoksa kuvvetiniz mi yok, nedir?" diye su'âl etti. Nifâk dahi "Hayır hayır, kuvvetim yerindedir ve hem de cebimde bir param da yoktur."

Biladon "Öyleyse bu sana hak tarafından bir 'inâyettir. Gel şimdi şu direği devirelim de sen de ben de zengin olalım." Bunun üzerine Nifâk "Pek iyi," deyip direğe doğru gitmeye başladıysa da "Hayfa ki şu defîneyi yalnızca yutmak için ben bulmalıydım. Şimdi bu herifle nasıl taksîm edeceğiz diye endîşeye vardı.

Her ne hâlse direğin yanına vardığında Biladon "Oğlum ikimiz şu direğin bir tarafından diğer tarafa doğru dayanıp devirelim." dedi. Nifâk ise direğin diğer tarafına geçip Biladon'un itmekte olduğu taraftan kendisi dahi aksi tarafa kuvvet verip 'âdetâ direğin yerinden kalkmasına gayret ederdi.

Bunun üzerine Biladon merkûma ricâyla "Ne yapıyorsun oğlum? Öyle sen bir yandan ben de bir yandan dayanıp durduğumuz hâlde direk devrilmez a cânım!" Nifâk dahi "Öyleyse niçin sen o taraftan dayan dedin bana? Hep senin dediğin mi olacak?" diye Biladon'a cevâb verdi.

Biladon dahi "Hayır efendim, a kuzum biz şu direği devirip altındaki altınları alalım da ne olursa olsun. A kuzum niçin böyle ediyorsun?" dedi.

Nifâk yine "Hayır sen beni istihzâ ediyorsun!" deyip merkûm yine karşı tarafına geçti. Artık Biladon baktı gördü ki bu divâne herifle iş görülmeyecek. Kendisi de direği devirmekten sarf-ı nazar etti.

Buracıkta derviş bana hitâben "Gördün mü oğlum Nifâk'ın ne fenâ bir ahlâkta olduğunu? İşte böyle bu Nifâk nâm kimse Biladon'a ittifâk etmediğinden hem kendisi ve hem de Biladon mezkûr defîneden mahrûm oldular. Gelelim ki Biladon eve gittikten sonra Nifâk yalnızca taşı devirip altını çıkarmaya çalıştıysa da öyle yalnızca kuvveti kifâyet etmeyip kendisi dahi sarf-ı nazarla sâbık-ı vech üzere dağlarda bir müddet daha dolaşıp gezdikten sonra yine memleketine 'avdet etti. Merkûmun Gammâz kardeşiyse konaktan kovulduktan sonra kendisi de birâderleri gibi memleketine geldi. İşte şimdi o

suyun başında oturmaktan olan Elbis'in kardeşleri diyâr-ı âharda icrâ etmiş oldukları bed-ahlâklarını şimdi dahi kız kardeşlerine icrâ etmekte ve kendilerinde zâten cesâret olmadığı için Nerses'in yiğitliğinden korkmakta olduklarından merkûmenin öyle ara sıra Nerses'le konuştuğunu pek de istemezlerdiyse de hiç kimse bir şey de söyleyemezdi. İşte bu vech üzere Elbis'le Nerses şu Bingöl karyesinde birbirleriyle birleşip söyleşmekte idilerse de bî-çâreler ikisi de fakîrdiler. Ancak bir müddet daha geçtikten sonra tâlî kendilerine cüz'ice bir yardım etti.

Şöyle ki mezkûr Bingöl karyesi civârında bir şefî bulunup 'aveneleriyle berâber ekseriyâ şekâvette bulunurduysa da yiğit olan adam hakkında gâyetle hüsn-ü zannı olduğu gibi fakîr olana merhamet ederdi.

Merkûm o günlerde kendisini kovalayanların eline düşmemek için gelip oralara sığınmak ve bu esnâda, o civârda, oralarda bir kızcağızın kendisini teslîm için yüksek bir mahalden aşağı atladığını işittiğinde merkûmeyi görüp de hiç olmazsa bir iyilik etmek istemişti. Ancak kendisinin bulunduğu mahalden dışarı çıkmaya cesâret edememesi şu ârzûsuna mâni' oluyordu. Ber-vech-i bâlâ Elbis'le Nerses birbirleriyle görüşüp ta'aşşuk etmekteyken bir gün dahi akşam olduğunun farkına bile varmayıp nihâyet "Kalk efendim, vakit geçti." diyerek ikisi birden yola çıktılar. Biraz ilerledikten sonra nâgâh uzaktan altı nefer atlı gördüler. Nerses hemen Elbis'e dönüp "Beni senin yanında görürlerse olmaz ancak seni yalnızca görürlerse bir şey etmezler. Korkma!" deyip hemen oralarda bir mahale saklandı.

Elbis böylece yalnız dağın ortasında bırakıldıysa da yine kendisine aslâ fütûr getirmeyip yoluna gitmeye başladı. Biraz sonra haydûdlar merkûmeye doğru gelip ve sergerdeleri Elbis'in yanına yaklaşip (gâyetle hâzimce) "Kızım sen kimsin ve ne sebebe mebnî bu vakit buralarda geziniyorsun?" diye su'âl eyledi. Elbis dahi gözyaşı dökerek "Efendim beni bu vakit buralara düşüren benim birâderlerdir. Çünkü câriyelerinin iki birâderi olup ikisinden de o derece nefret etmişim ki ta'rîf olunamaz. Şöyle ki şimdi burada onlara tesâdüf etmektense size tesâdüf ettiğime memnûn oldum. Çünkü eğer buracıkta merkûmeye rast gelmiş olsam hiç sorgu su'âl etmeden beni dövmeye başlarlardı. İşte benim ne derece derdli bir kızcağız olduğumu beyân ettim. Ya şimdi de size ricâ ederim ki beni serbest yoluma bırakın ki gideyim." dedi. Haydûdlar dahi "Korkma kızım, keder etme ancak birâderlerin seni evden dışarı mı bıraktılar? Şurasını anlamak isterim." dedi. "Hayır efendim," dedi Elbis "Ancak bed-ahlâk kimselerle 'ömür

geçirmek pek fenâ şeymiş. Çünkü gayri cânım yandı. Kendilerini evden dışarı atmak istedimse de ne çâre ki ona da muktedir değilken bir ‘acâ’ib vak‘a beni merâkımdan nâ’il etti.

“Şu ‘acâ’ib vak‘a dediğin nedir?” diye haydûd su’âl etti. Elbis dahi “Efendim, bir gün pederimle berâber bu mahale gelip ben her nasılsa çiçek toplamaya dalmışken pederimin yanından ayrıldığının farkına varmamışım. Oralarda gezinmekte bulunan birkaç çapkın benim üzerime hüçûm eder etmez ellerinden kurtulmak için kendimi hemen bulunduğum yüksek bir tepeden aşağı atıp kurtuldum.” Bu aralık haydûdlar “Ey dur bakalım. Kusûrunu naklettin, istemez. Demek ki benim aradığım kız senmişsin. Ben senin naklettiğin vak‘ayı duydum ve seni çoktan beri görmek ârzûsundayım.” deyip heybesinden içi para dolu bir kese çıkarıp merkûmeye verdi ve “Şimdi vakit haylice geçti. Sen yalnız korkarsın.” deyip Elbis’i atın arkasına alıp ve köyüne götürüp kendisi refikleriyle berâberdi, yürüyüverdi.

Nerses o gece Elbis’in hakkında gâyetle endîşesi olduğundan dağda yattı. Ertesi gün Elbis gelip vukû‘atı Nerses’e nakletti.

Derviş bana hitâben “İşte şimdi gördüğün şu kızla delikanlı onlardır ve o sohbeti ederler.

Elbis’e vâki‘ olduğu gibi dünyâda bir adam kendi kardeşinden görmediği bir iyiliği hiç tanımadığı bir adamdan görürdü.”

On Üçüncü Gün

Alafranga Güzeli

Dürbünü gözüme koyup Beyoğlu tarafına doğrulttuğumda doğru yoldan geçmekte olan iki üç nefer tellâl gördüm. Ancak mezkûr tellâlların hâl ve hey’eti bana pek garîb göründü. Bunlar ‘âdetâ tellâllar gibi arkalarında şal, ba‘zılarının dahi kürek bulunmaktaydıysa da cümlesinin dahi başlarında hasırdan şapka vardı. Ben bunlara bir iyice dikkat eylediğim de bunlar tellâl olmayıp gâliba ma‘lûm ya görmüş olduğum maskaralardan olmalıdır dedim. Her ne hâlse dürbünü dervişe verip bunların hakkında dahi bana ma‘lûmât vermesini ricâ eyledim. Derviş dürbünü elimden alıp merkûmlara baktığı gibi “Ha anladım oğlum, yine bunda da yanlışlığın vardır çünkü bunlar tellâl olmayıp alafranga güzelini ta‘rîf etmezden evvel sana alafranganın ne demek olduğunu

beyân edeyim. Çünkü pek çok adam var ki alafranga olmak ister ve olur da ama ne olduğunu bilmez.” dedi.

“Mine’l-kadîm dünyâda her bir şey bir kanûn ve nizâm tahtındaydı. Meselâ şu şeyin ‘âdeti bu diğer şeyin nizâmı budur diye iştirsin ya işte o ‘âdet lafzı bir şeyin nizâmı veyâhut kanûnu demek olur. Vâkı‘a ba‘zı şeyler vardır ki vakt-i hâl iktizâsınca tebdîl ve tağyîr olabilir. Hâlbuki her bir şeyin ‘âdeti onunla tebdîl olunamayıp bâkî kalır.

Ancak benim şu sözümün insânın râh-ı medeniyet terakkîde ileri gitmiş elzem bir şey olduğu anlaşılabilir.

Benim sözüm o tebeddülât hakkındadır ki medeniyet ve sa‘âdet hâl-i beşeriyyeye aslâ bir fâ‘idesi olmayıp belki de ihtiyâcat-ı insâniyyeyi günden güne artırıp mazarratı dahi mûcib olabilir.

İnsanın başlıca üç türlü ihtiyâcı vardır ya‘nî yemek ve giyinmek ve bir hânedeki ikâmet etmek. Bu üç nev‘ de ‘âdet ve tarzı olup her milletin dahi ihtiyâcat-ı mezkûre hakkında başka başka ‘âdetleri vardır.

Meselâ ba‘zı memâlik ahâlisinin yemek ve içmek ve giyinmek için kendisine mahsûs bir ‘âdeti vardır ki su‘âl edecek olsak evet bizim ‘âdetimiz budur bundan başka bir şey olmaz diye cevâb verirler.

Ancak her bir şeyi bilen ve isti‘mâl edenlerden su‘âl etmesi lâzım geldiği gibi şu alafranga usûlünün dahi neden ibâret bulunduğunu alafrangaya sülûk edenlere su‘âl etmiş olsak, ‘acâ’ib bizim de ‘âdetimiz şudur budur deyip bitirebilecekler mi? Hiç ‘akıl ermez çünkü ma‘lûm olduğu vech üzere alafrangalığın o derece hadsiz hesapsız usûl ve ‘âdetleri vardır ki bütün Beyoğlu ahâlisi kâtip olup da yüzlerce sene o usûl ve ‘âdetleri kaleme alsayın yine kâfi olamaz. İşte bu sebepten nâşî alafrangalığa sâlik bulunan birine alafrangalığın ne olduğunu su‘âl eylediğimiz de ra‘nâ biliyor ki iknâ‘ edebilecek bir cevâb vermeyip evet bizim öyle eski ‘âdet ve usûle rağbetimiz olmayıp herkes istediği gibi giyinip gezmek ve iş görmek husûslarında serbest olabilir diyecektir. Ama iş öyle değil çünkü biz de bir kanûn olup herkes o kanûnün hâricine çıktığı takdirde ta‘yîp olunur. Ancak alafrangada eğer herkes istediği gibi giyinmek ve iş yapmaya serbestse ya niçin bir adamın kuvveti olmadığı hâlde karısı “A cânım, ben fistan isterim çünkü artık öyle eski yolda ve biçimde bir fistanla sokağa çıkmaya utanıyorum.” der? Bu ne ‘acâ’ib hâl? Herkes istediği biçim, istediği türlü giyinmekte hür olduğu hâlde niçin bir eski biçim esvâbla sokağa çıkmaklığa utanıyormuş? Bu ne garîb iştir? Demek oldu ki alafrangalık yalnız zenginlere mahsûs bir

şeydir ama denilecek ki sizde yalnız bir ‘âdet olup o ‘âdet iktizâsınca herkes davranıp meselâ yalnız bir biçim esvâb olup dâ’imâ onu giyinmeye mecbûr olmaktadır ama alafrangalıkta her sâ‘at her dakîka gönlünden ne türlü şey geçerse onu icrâ etmeye serbest olabilir.

Ey şimdi su’âl ederse sana bu dünyâda gönlünün her bir istediğini icrâ etmeye muktedir bir adam bulunabilir mi?

Bunun da cevâbını bulurlar ya’nî ey a cânım işte ne kadar olabilirse elden geldiği kadar.

Ey işte demek oldu ki alafrangalık denilen şey yalnız zenginlere mahsûs bir keyfiyet olup evde karıların istedikleri gibi giyinip kuşanıp birtakım masraf etmelerinden ibâret bir şey olmuş olur. Hâl böyle olduğu hâlde niçin bu türlü şeylere zarîflik ve medeniyet ve terbiye ve daha bilmem ne diye birtakım isimler takmalı, hiç lüzumu yok. Çünkü bu yolda işlerin insâniyet ve medeniyete ta‘alluk eden bir ciheti yoktur.”

Buracıkta derviş yine bana hitâben “Oğlum şimdi alafranganın ne demek olduğunu anladın mı? İşte ma‘lûm ya eğer senin de alafrangalığa hevesin varsa kesene danışmalısın.” dedikten sonra “Hani ya sen biraz akdem doğru yolda tellâla benzer bir iki kişi gördüm diyordun, doğrusu hakkın var onlar hem tellâla ve hem de maskaraya benzerler ama ne tellâl ve ne de maskaradırlar. İşte bunlar alafranga usûlünce giyinmiş karılardır. Dur şimdi, o karılardan birinin hâlini sana ta‘rîf edeyim.” diyerek ber-vech-i âtî hikâyeye başladı.

“Merkûmenin ismi Katina olup üst üste olmak üzere dört fistan giyinmiştir çünkü alafranga usûlünce gâlîba üst üste ne kadar fistan giyilirse o kadar makbûl olur. Bir de misu ve bir de pamuklu misu derler, bir şey vardır. Onları da iksâ etmiştir ki üstündeki elbisenin ağırlığı hesâp edildiğinde yirmi kaya yük taşımaktadır. Sen bunu tellâla benzettin, hamala benzetsen daha iyi olurmuş. Tuhafı nedir biliyor musun? Bu makûleler bir bohça veyâhut taşımak nâmusuna dokunursa elli kuruş mikdârı bakır para ‘Cânım kokona şu parayı al da falancaya götür,’ desen ‘Ben hamal mı oldum?’ diye cevâb verir. Tuhaf değil mi? Ha elindeki kürkü de unuttum. Nasılsa bohça taşımaya utanırlar da bohça gibi ağır kürkü ellerinde götürmeye çekinmezler. İşte buna alafranga derler. Biliyor musun bu dudular kimlerdir? İşte bunlar o makûlelerdir ki ellerini yıkamadan fincan tuttu diye uşağını tekdîr eden ve misumu iyi yıkamadın diyerek çamaşırcısını kovan ve yemek yerken çatalı parmağıyla tutanlardır ki hep şu ettikleri yapma bir nezâketten ibârettir.

Vâkı‘a onlar dahi diyecekler ki ‘Bizim ellerimizin misularının eteklerinde ne işi var? Fistanın üstünden tutar, toplarız.’ İyi ama mezkûr etekler çoraplara da mı dokunmaz? Merdiven ayaklarına ve karpiçelere de mi sürünmez?

Farz edelim ki bir diğeri sokaktan bulduğu bir küçük ev köpeğini götürüp ‘Odaya bastırma, aman aman ayakları pistir!’ diye bağırlar ama gâliba zannedersin ki şu misu dedikleri aslâ pislik tutmaz i‘tikâdındadırlar.

Ben bir gün sabâh erken, mezkûr sokakların birinde geçiyordum. Sokak süpürenlerden birisi arkadaşına darılıp ‘Be hey adam, sen de her def‘a süpürdüğün zamân sokakta bulunan taşları sâ‘ir ağır şeyleri kaldırırsın. Tozları ve tütün kâğıtlarını aslâ süpürmezsin.’ dedi.

Buna cevâben arkadaşı dahi ‘Yok, o benim hizmetim değildir. Onun süpürücüsü başkadır. Hem de bizim gibi yalnız iki kişiden ibâret olmayıp beş altı yüz kişi kadar vardır. Onun için ben sana nasîhat ederim ki sen dahi o makûle şeyleri meydândan kaldırmayasın, çünkü bir adam kendi memûriyetinin hâricinde olan işi yapmamalıdır.’ dedikten sonra ‘Sen bizim konakta olmalısın da o makûle ufak tefek kâğıt vesâ‘ire gibi şeyleri süpürmek için yapılmakta olan süpürgelerin kavîliğini görsen sen de belki ba‘zı ufak taşları bile kaldırmazsın. Geçen gün bizim kokonanın misularını ütö etmek için bir kolacı kadın çağrılıp merkûme kemâl-i dikkatle kola ve ütö ettiği sırada kokona aşağı inip ‘A cânım bu olmamış. Bu ne gevşek koladır.’ diye bağırdı. Ütücü karıysa ‘Kokona, ben dikkat ediyorum ama biraz da kolada fenâlık olmalıdır.’ diye cevâb verdi.

Ba‘dehû kokona uşağı çağırıp ‘Haydi şu bakkalı buraya çağır.’ dedi. Uşak dışarı çıkar çıkmaz kokona kolanın kâğıdını alıp ve dürüp büküp ve misunun etekleriyle mezkûr kâğıdı tutup ‘Bak şuraya.’ dedi kolacı karıya, ‘Sana kola yapmanın yolunu göstereyim. Şimdi şu eteği görüyor musun? Şu kâğıdı hiç bükülmeden sürmelidir. Senin kola dediğin öyle sert olmalıdır ki doğru yoldaki tütüncü dükkânı önündeki kâğıtları bile kolayca alıp götürüvermelidir.’ dedi.

İşbu hikâyenin alt tarafı üçüncü cilde bırakıldı.

ÜÇÜNCÜ CİLT

On Üçüncü Günden Bakiyye

Şu esnâda bakkal içeri girdi. Katina bir hiddetli çehreyle bakkala hitâben ‘‘Bu nedir ki siz bunu kola diyerek herkesi aldatıyorsunuz? Siz bunu çimento diyerek ebniye

kalfalarına satsanız daha âlâ olmaz mı?” diyerek ve bir mikdâr kendi kendine “Yarın ben şu kola belâsıyla divâne mi olacağım? Bir güzelce kola bulamazsam bunca mesârif-i külliye ile tekrâren i‘mâl ettirmiş olduğum bir vâfir nâzik misularım bir işe yaramayıp metrûk ve kolasız kalacaklar.” diye derd ve telâş eyledikten sonra yine bakkala cevâben “Mâdemki senin bu fenâ kolan sebebiyle benim bu nâzik elbiselerim zâyî‘ ve işe yaramaz oldu herhâlde bunların masrafı senden talep ve ahz etmem lâzım gelir?” dediğinde bakkal merkûmenin işbu hiddet ve gazâbını müşâhede ve davanın ‘âkıbetini mülâhazayla “Af ve merhamet edersiniz efendim. Sizin bu aralık biraz hiddetiniz varsa da bu bâbda bendenizi tekdîr etmeye de hakkınız bu kadar, zîrâ taksîrat benim kolada olmayıp âlâ sizin kolacılarındadır ve sizin büyük ve nâzik familyadan bulunduğunuz cihetle ihtimâldir ki yeni modaların kaffesini göremiyorsunuz ve bu husûsta mesûliyet kulunuz değil kolacılarınıza râci‘ ve aittir ve ne ‘acâ’ibdir ki bu moda sizin hâneye dehâlet edildiğinden beri kolacılarınız hâlâ bunun usûl ve lâyığını tahsîl edememişlerdir.” diye firîbâne cevâb verince kokona bakkaldan “Acâyip şimdilerde nâs kolayı ne tarz ve ne sûrette isti‘mâl ediyorlar?” diye su‘âl ettiğinde bakkal cevâb verip “İşte kolanın usûl-i isti‘mâli şudur ki çingenelerin i‘mâl eyledikleri sepet örgüsü çubuklarından birkaçını alıp kola edeceğiz. Misu eteklerinin iç tarafından tutkalla yapıştırdıktan sonra dışarıdan eseri görülmemek için üzerine hafifçe bir kireç sıvası dahi etmelidir. Bu vech ile misu kolalarına zîb ü zîynet olduğu sûrette onu telebbüs eden kokona sokaklarda yürüdüğünde bâr-gîrlere yüklenmiş kereste ağaçlarının kaldırım taşlarına sürünmesinden hâsıl olan sadâ misillü bir âvâz peydâ ve şehir postası hizmetini dahi îfâ eder.” demesi üzerine kokona kahkahayla gülerek ve ağzının salyalarını silerek “Ey neler söylüyorsun, misuların bu derecelerde husûle getirdiği fâ’ide ve muhassenâtından hâlâ haberim yoktu. Gördünüz mü, işte birtakım fehimsiz ve boş kafa kimselerin şu alafranga misu ve elbise haklarında ‘aklı hayra ve şerre ermeyerek orada burada boşboğazlık ederek ‘Adam şu alafranga modalara sarf olan akçelerinize yazık değil mi?’ diye bizi istihzâ eylemeleri boş ve saçma sözlerden ibâret değil mi? İşte sizin ta‘rîfinize nazaran bak ne fâ’ide ‘acâ’ib ve ne ifâde-i ‘azîme mûcib oluyormuş. Vâkı‘a bakkal başı şu kola hakkında olan ta‘lîmât ve ta‘bîrâtınızdan kemâl derece memnûn ve müteşekkir oldum.” der demez bakkal cevâba âgazla “Efendim devâm buyurunuz ifâde-i çâkerânemin kaffesi sahîh ve mücerribdir. Hattâ geçenlerde dükkânın önünde iki adam oturup bunlardan birisi Samatyalı olduğu cihetle Samatya’da sâkin olan kardeşiyle aralarında vâki‘ olan bir mühîm madde hakkında

mutlaka şehir postası vâsıtasıyla bir mektûb vürûduna muntazırken mektûbun zuhûr etmediğine gâyet cânı sıkıldığını beyân ve te'essüf eylediği sırada nâgehân Allâh râzı olsun bâlâda ta'rîf eylediğim vech üzere dükkânın önünden bir kokona geçerken her nasılsa misusunu biraz yukarı kaldırıncâ misusunun altından bir hayli evrâk ile mektûb döküldü. Bunları der'akab dükkânın derûnuna alıp mektûbun üzerini okumak için zikrolunan adamlara i'tâ' eylediğinde meğer mezkûr zâtın birâderinden beklediği mektûb buymuş açıp ve okuyup mesrûr ve müteşekkir oldu ve bunun cihetiye merkûmun kardeşi mektûb-ı mezbûru yazıp şehir postasına bırakmak üzere pul akçesiyle berâber hizmetkârına vermiş ve hizmetkârsa mezkûr paraya tam'an mektûbu postaya bırakmayıp Beyoğlu taraflarına gitmek üzere olan bir kokonanın misusu altına sürmüş imiş. İşte hizmetkâr merkûmun dirâyetini kemâle resîde kılan sebab-i 'azîm merkûme kokonanın misusunun kerâmet ve fazîleti değil midir?" diyerek verip gitti.

Kokona bakkalın işbu ifâde-i 'âkılâne ve izâhât-ı hakimânesinden müte'essir ve müteşekkir olarak der'akab kola hizmetçilerini çağırıp "Kola hizmeti sizin başlıca bir hizmet ve vazîfe-i mühimme-i müstakilleniz olduğu hâlde hâlâ bunu sûret-i matlûbede tahsîl etmemeniz ve şu bir bakkal parçasının böyle bir şeyi meşk ve merâk edişi 'acâ'ib ve garâ'ibden değil midir?" diyerek onları bir hayli tekdîrden sonra tekrâr tenbîh ederek gidip ta'rîf olunduğu vech üzere ma'lûm emekdâr çingene çubuğuyla kifâyet mikdârı sıva kireci alıp götürmelerini emretti. Merkûm hizmetçiler icrâ-yı emir etmek üzere kapıdan dışarı çıktıklarında kokona çamaşırhâneye inip misularıyla şu moda elbiseler husûsunda bir vâfir mütâla'a eyledikten sonra kendisinin diğer bir meşgûliyeti bulunduğundan mezkûr elbise-yi hâzıranın ve 'ale'l-husûs gündün güne ihrâcî me'mûl olan fistan ve misu ve şapka ve altlığıyla misillü modalarının muhbirlik ve muhâfızlığını zekâvetli zevâta muhtâç ve hânedâ bulunanlarınsa şu emr-i 'azîme gayr-i kâfi olduğunu tefekkür ve tahattür eyledikçe "Aman ya Rab, ben ne türlü belaya dûçar ve ne türlü mihen ve meşakkatine giriftâr oldum, bu ne müşkül hâlmış. Ben bu kadar muhbir ve muhâfızı nereden ve kimlere emniyet edip de alayım? Şimdi şehir ve köylerde mevcûd bulunan hizmetkârlar toplayıp da yeniden mektebe mi vermeli ve öyle dahi olsa onları bu misillü hizmete lâyıf-ı vech ile tâlim ve terbiye edecek mu'allim ve müderrisi nereden bulmalı? Zîrâ Avrupa'dan pey-der-pey vârid moda elbiselerin havâdisini vakt ü zamânı mürûr etmeksizin alıp yetiştirmek için iktizâ eden muhbirlerin elbette Avrupa lisânlarına kâmilen âşinâ olmaları icâbındandır ve bunun sûret-i muntazamda husûle getirilmesi için

mâlik olduğumuz kaffe-i vâridâtımızın bu uğura sarf olması herhâlde âşikâr ve kocalarımızın dahi bi'l-cümle sermâyelerini bizim bu ârzû ve hevesimizde fedâ ederek 'âkıbet divâne ve düşkün-ü meyhâne olacakları der-kâr ise de bak hele misunun ta etekleri uçlarına varıncaya kadar ne gûnâ tertîbat ve tezyinât düşünölmüştür ki benim o husûsta haberim bile yoktur." diye kemâl-i te'essüf ve mahzûniyetle tefekkür ve tezekkür ederdi. Bu arada süpürücüler dahi birbirlerine cevâben "Gördün mü arkadaş sen beni niçin bu kâğıt parçalarını süpürmüyorsun diye tekdîr ediyorsun? İşte görmüyor musun ki onları süpürmek ve ta iktizâ eden mahallerine kadar götürmek için vakt ü zamân ne yolda mu'allem süpürücüler yetiştirmektedir.

On Dördüncü Gün

Misuna Güzeli

Süpürücülerin böylece yek-dîgerleriyle mukâmelede bulduklarını kulağımla istimâ' eyledim ve yevm-i âharda dahi diğeri bir sokaktan geçerken hamalın birisi bir büyük fıçı revgân-ı zeyt merkûp olduğu hâlde yolda gidemiyordu. Müte'âkiben bir kokonanın misusu katır kutur süründürerek geldiğini merkûm hamal işittiğinde "Ah ya Rab, bu kereste bâr-gîrlerinin de sokakta halka ettiği zahmetten ne zamân halâs olacağız?" deyip bir kenara çekilerek arkasına baktığında bâr-gîr mâr-gîr olmayıp yalnız bir kokona yoldan geçmekte olduğunu gördüğünde "İşte bu memleketin de soykası bu kokonlardır, bunlar ağacın sürünmesine bile hasret çekerler." derken o aralık her nasılsa sırtından fıçı devrilip yere düşerek patladığında kokona bağırarak "Vay hamal sağlak ve selâmetle olma, misunun eteğine yağ sıçrattın!" dediğinde hamal dahi hâtır-şinâs birisi olmasıyla "Darılma kokona, ne yapayım bir kazadır oldu, ben silerim." diyerek gelip misunun eteğini silerken kokonaya dedi ki "Sen bir damla yağ sıçradı diye darılıyordun ama senin misunun eteğinde çamurdan başka her çeşit necâset vardır." dediğinde kokona celallenip "Bırak öyleyse bâri, senin ellerindeki pislik de bulaşmasın." diyerek gitti.

Şimdi latîfeyi ber-taraf edip kokona Katina'nın vafına gelelim.

Merkûme tamam doksan iki yaşında bir câzû olup kendisine mûmâsil bir zevci vardı ki, eli ayağı tutmaz, evden ve odasından çıkmaz birtakım tevârih kitapları mülâhazası ile güzâr etmekte idi. Fakat Katina her ne kadar bu sinde idiyse de gönlü on dört, on beş yaşında bir kız gibi olmakla kendisinden hüsnü bu kadar i'timâdında bulunur

idi. Bu zu‘munun yanlış olduğunu ve yüzlerinin buruşmuş, kaşlarının dökülmüş, gözleri içine çökmüş iddiğini masası üzerinde bulunan ayna kendisine haber vermekteydiyse de kabahâti dâ’imâ âyîne bulurdu. Saçlarının beyâzlığını boyadığı için kendi kendisini aldatabilirdiyse de diğer ihtiyârlık ‘alâmetlerine aslâ bir çâre bulamadığı ve güzellik hakkında olan zu‘munu tebdîl edemediği cihetle “Âyîne insânı güzel göstermiyor.” diye hiddetlenip kesreder ve diğerini ahzedip böylece âyîneye yalnız ayda yedi sekiz kuruş mesârifi olur idi. Çünkü beş on parça îrâd ve ‘akârı bulunduğundan aldığı icârı kendisine bol bol kifâyet ederdi. Âyîneçiler merkûmenin bu merâk ve ahlâkını tahsîl etmiş olduklarından hânesine birisi dâhil ve diğeri hurûc eylediklerinden hânesi bir âyîneci dükkânı zannolunur ve çöpçüler âyîne parçalarını toplayıp birkaç para kazanırlardı. Merkûm her sabâh erken kalkıp sâ‘at beş altıya kadar düziye kendisine süs verir ve süs tekmîl oldukça ağzına ne yemek kor ve ne bir damla su içerdi. Süs tekmîl olunca bir iki lokma şey yiyip sokağa çıkar, akşamın on ikisi olmayınca hânesine ‘avdet etmezdi. Giydiği fistanlar bütün ağır kumaşlardan me‘mûl olduğu gibi şapkaları dahi en moda ve en girân-bahâ cinslerden olarak süsüne derecesiz devâm etmekte olduğu için merkûmeyi arkasından gören delikanlılar bir şey zannıyla aldanıp der‘akab önüne geçmek üzere adımlarını ayrı ayrı atar ve önüne geçip mezâr kaçağı ‘acûze olduğunu gördüklerinde nefret edip tükürürlerdi fakat kendisi fikrinde buna şöyle ma‘nâ verirdi ki “Bunlar her kimseler çirkin bir karıya düşmüş olduklarından dünyâda ne güzeller de varmış diyerek beni gördüklerinde kendi tâli‘lerine tükürürler.” diye kendisini tesellî ve daha ziyâde bir edâyla sallanarak yürümeye devâm eder ve gözlerinin ucuyla bütün mürûr ve ubûr edenleri ve kapılarda pencerelerde olanları süzüp tesâdüfen kendisine bakanlar hakkında dahi kendi halkiyat tecrübesi iktizâsınca “Benim güzelliğime mütehayyir olarak bakıyorlar.” zannedebilirdi. Ekser def‘a ba‘zı tanıdığı dil-ber ve genç kızlar yolda giderken merkûmeye tesâdüf ettiklerinde “Haydi kızlar biraz berâber gezinelim.” diye dâvet eylediğinde onlar dahi tabi‘âtını bildikleri için bilâ-istihzâ “Biz seninle berâber gezdiğimizde cânımız sıkılıyor, zîrâ her rast gelen sana bakıyor.” dediklerinde bunu sahîh zannıyla “Onun için cânınız sıkılmasın. Güzel delikanlılar bana bakarlarsa çirkinler dahi size bakarlar. Bitli baklanın kör alıcısı olur.” derdi. Ekseriyâ bir mesîr yerine gittiğinde bu kadar çirkin ve ihtiyâr bir karının bu derecede giyinip kuşanıp süse heves ettiği için herkesin kendini seyr-i temâşâyâ duracakları tabi‘î olduğundan seyircilerden “Bunun sırtından elbisesini, kulaklarından menkûşlarını, parmaklarından yüzüklerini alıp da

kendisini çöplüğe süpürüvermeli.” diyenlerin fikirlerini kendi zu‘munca şöyle tercüme ederdi: “Bunların kaffesi benim güzelliğime ve süsüme ‘âşık olmuşlardır.”

Baz‘en dahi yanında bulunanlara “Bu derece güzel olmak başa belâyımış. Evden dışarıya çıkmaya pişman olurum. ‘acabâ gözleri de mi yorulmaz diye merâk ettiğim için hangi hekime ‘Göz bakmakla yorulur mu?’ diye su’âl ettimse ‘Çirkine bakan kör olur ama güzele bakan körelmez.’ diye cevâb verdikleri için şüphem halloldu.” derdi ve ba‘zen dahi ‘âdeti olduğu üzere Beyoğlu’nda kâ’in Dutluk denilen mahale gidip oturduğunda dâ’imâ gözlerini kapaklarını birbirine yaklaştırarak Üsküdar ve Kadıköy taraflarını ve gelip geçen vapurları seyredip gözleri ve kaşıyla evlere ve vapurlara işâretler ederdi. Yanında olanlar bu mu’âmelesinin sebebini su’âl ettiğinde “Şimdi Üsküdar’da Bağlarbaşı’nda yüksek bir evin penceresinden dürbünle birisi bana bakıp ‘ale’ d-devâm göz ve kaş işâretleri ediyor. Ben dahi öyle olur olmaz delikanlıya beğenmediğimi kendisine haber veriyorum.” dediğini işitenler “Pek iyi Kokona Katina ama fakat sen öyle uzak mesâfe mahaldeki dürbünle bakamı böyle bu sinn-i gözle nasıl görebilirsin?” diye su’âl ettiklerinde “Dünkü gün bir gazetede okudum ki mezkûr evden birisi benim için Beyoğlu’nda emsâlsiz bir güzel varmış diye vasfımı işitmiş olmakla dürbünü gözüne koyup bu taraftan ayırmazmış.” diye cevâb verir ve fi’l-hakîka gazetelerde dahi ne kadar ismi zikrolunmuş güzellik ve ‘alâka bahisleri gördüğünde kendisi için zannederek bu kadar gazetelere derç olunmaktayım diye sevinçten ayakları tutmazdı. Bir gün gazetelerin birisinde Amerika’da şöyle bir emsâlsiz güzel varmış diye okuduğu için bir daha o gazeteyi eline almazdı. “Yaşın kaçtır?” diye su’âl ettiklerinde “Yaşımın kaç olduğunu bir iyice bilmem ama falanca tarihte doğmuşum.” derdi. Su’âl edenlerse yaşını o tarihten hesap ettiklerinde “Demek ki şimdi doksan iki yaşındasınız.” deyince cevâben “Siz ona ne bakarsınız şimdi ruznâmeler tarihi yanlış yazmaktadırlar.” derdi. Bir gün usta âyînecinin birisi buna bir âyîne getirip âyîneyi gâyetle methederek “Kerâmeti şudur ki bir adamı gâyetle genç gösterdiğinden mâ’adâ kaç yaşında olduğunu dahi belli eder.” dediğinde meğer Katina’nın merâkına vâkıf olmuş olarak âyînenin üstüne fotoğrafla genç ve dil-ber kız tasvîri alıp merkûme kızın alınıdaysa yirmi rakamı yazılmıştı. Katina mezkûr âyîneye nazar ettiği gibi “Oh şükür!” dedi. “Ömrümde bir adamın hey’et ve lehçe-i asliyesini gösteren bir âyîne gördüm meğer bir adamın alnında yaş dahi yazılı olurmuş.” diyerek mezkûr âyîneyi yaşının hesabıyla yirmi bin kuruşa satın aldı. Kurnaz âyîneci bu vech ile âyîneyi istediği fi’âta yutturduysa da aldığı akçe kendisine helâldi. Çünkü ondan

sonra Katina'nın bu uğurda telef edeceği akçenin dörtte üç kısmını dahi kendisine kazandırdıktan mâ'adâ Katina'nın merâkına vâkıf olan karılar Katina'dan aşırı hürmet ve muhabbet görürlerdi. Zîrâ Katina'nın hüsn-ü nazarını bulmak için yalnız onun hayâlî güzelliğini methetmelilerdi. Merkûmeler Katina'nın hânesinde yerler içerler, yatıp kalkarlar ve üstüne harçlık dahi alırlardı.

Dünyâda ekseri zamân 'âkil ve kâmil olan zevâtın yalnız hâtırını soran bile olmayıp ancak câhil veyâhut cünûn ve divânelerin etrâfında birtakım müdâhin kimselerin buldukları işte bu sebeplere mebnîdir. Çünkü 'âkil olan zevât 'âkilâne hareket ve doğru söz, nâs tekdîr ve ta'zîr edecekleri ve diğerinin nâdânlığını veyâhut mecnûnluğunu kendi menfa'atlerine âlet etmeyi irtikâp etmedikleri için öyle dalkavuk ve çanak yalayıcı müdâhinler kendi menfa'at ve san'atlarını arayan kimselerden ikrâh ve ictinâb ederler. O misillü kimselerin gündüz bile fener yakıp da aradıkları işte Katina gibi bunamış zevzeklerdir ki yan kesiciler herkesin dalgınlığını kendisine âlet edip paralarını çaldıkları gibi bu misillü adamlar dahi diğerlerinin nâdânlığını kendilerine sermâye edip paralarını yer ve şarabını içerler ya ne zannettin yâhu işte dünyâda bu gibi yan kesiciler zâhiren olan yan kesicilerden ziyâde ve çokturlar ve bu san'at o kadar takdîm ve terakkî etmiştir ki vakt ü zamânına göre kişinin kendi kardeşi ve zevcesi bile gizlice yan kesici mu'âmelesinde bulunurlar.

Hırsızın en ziyâde istemediği şey ev sâhibinin uyanık olması gibi müdâhin ve mürtekib adamların dahi en ziyâde sevmedikleri adamlar kendi söylediklerinin yalan ve mu'âmelelerinin müdâhene olduğunu hisseden 'âkil adamlardan ba'zısı tabi'âtta hakkâniyetperver olup 'aklı ahlâkına fânîk olmayıp saftır. Onlar bildikleri doğruyu söyledikçe nâ'il-i hürmet oluruz zannederler velâkin doğruluk denilen şey kâzip ve müdâhinlerin 'adüvv-i ekberidir ve husûsen doğruluk kişinin nefesine dahi dokunduğu için müdâhinler ileri geçip doğrular geri kalırlar ama şimdi su'âl olunabilir ki bir yalan iki yalan nihâyet işin iktizâsı ve vukû'atın hulâsası hâliyle doğruluğu meydâna çıkaracak değil midir? Evet öyle ama bunda dahi müdâhinlerden aldanan adam doğruyu söyleyenin nezdinde küçük düşmemek için onun yüzünü görmek istemez velhâsıl nefesine mübtelâ olmuş adamın indinde doğruluk her ne tarafa dönse dâ'imâ menfûr ve mestûr olur. Şöyle ki bir kimse nefesine kapılması sebebiyle denizi düz bir yol zannedip yürüyecekken ehl-i hakîkatten birisi "Yâhu sen bu gidişle denize düşeceksin!" dese dinlemeyip fi'l-hakîka denize düştüğü hâlde o zât merkûma hitâben "Ey kuzum ben sana böyle olacağını

demedim mi?” dediğinde diğere taraftan müdâhinler gelip “Hayır efendim, bu tarafta deniz yoktu fakat bilmem nasıl olmuş birisi bir oyun etmek üzere der‘akab buralara biraz su yürütmüş de içinde kalmışsın.” deseler merkûm artık şu lakırdılara kanmaz ama doğru söyleyenden tarafa dahi bakmayıp onun gitmesini ister. Ey oğlum bu sözümle sen dahi kâzip ve müdâhin olmaya sa‘y et demek istemem ancak murâdım yalan ve müdâhinlerin sana va‘d ettiği altın yaldızlı saraylardan ziyâde sakın ve doğru ve saf dil mukâvelesini tahkîr etmeyip senin kavlini onlardan mürecceh tutmamanı nasîhat ederim. Evet doğru söylemekle doğru olduğunu vukû‘ât tasdik etmesiyle makbûl‘âme olurum diye de zannedersen aldanırsın. Çünkü doğruluk o derece hîle kaldırmaz. Cevher bihtmâder/beyhtmâder³ ki kendisine şeref için her adamın isti‘mâl eylemesini istemeyip pek az kimselerin yedinde bulunur bir sâhibe-i cemâl ve perîpeykerdi.

Bu sözlerimin sahîh olduğuna dâ‘ir sana bir emsâl göstereyim:

Vaktiyle memleketin birinde delikanlının birine pederinden yüz bin kuruş mîrâs kalmıştı. Merkûm henüz uçuşan kuşlar misillü ‘aşk ve ‘alâkanın hafif kanatlarıyla uçuşmakta olup peder boyunduruğundan dahi kurtulmuş olmasıyla bu daldan o dala sıçrar gezerdi. Merkûm delikanlının ismi Mâhir Bey olup kendisiyse her bir güzellikten mahrûm olduğundan mâ‘adâ arkası dahi kamburdu. O memlekette dahi gâyetle zengin bir kimsenin Rukiye isminde bir kız evlâdı olup ayın on dördü gibi güzel ve nûr gibi beyâz cemâle mâlike olup öyle bir güzel gözleri vardı ki doksan yaşında bir ihtiyâra nazar etse ihtiyâr yirmi beş yaşında delikanlı gibi olurdu.

Merkûmenin nâzik refâtârını gören delikanlılar kendisiyle görüşmeye aslâ muvaffak olamadıklarından nihâyet kimisi dâr-ı bekâyâ kimisi tumarhâneye ‘azîmet ederlerdi. Peder ve mâderi sekiz on kat yüksekliğinde bir köşk inşâ ettirip ve fakat Rukiye’nin cânının sıkılmaması için konağın en yukarıdaki katında bir şâh-nişîn yaptırıp hiç değılse herkes kendisini uzaktan görüp de bir kazâ vukû‘ bulmasını diye orada ikâmetini tertîb eylemişlerdi. Vâkı‘a Rukiye’yi kendilerine emsâl zenginlerden çok isteyen olurduysa da kız dahi kendisinden güzel bir delikanlı olmadıkça tezvîç etmemeye karar vermişti. Hâlbuki merkûm Mâhir Bey dahi geçip dönerken Rukiye’yi pencerede görmüş olup ve her husûsta ‘acemî olanların olmaz şeyleri olur zannettikleri gibi ‘alâkada ‘acemî olanlar dahi mümkünsüz mümkünü addedecekleri tabî‘iyse de mahud Mâhir Bey mezkûre kızın kim ve ne ahlâkta olduğunu ve hattâ ismini bile bilmediğı hâlde

³ Bu sözcük metinde بيهتمادر şeklinde geçmektedir. Fakat kelime sözlüklerde yer almamaktadır.

merkûmeyi kendi gönlünden geçirmeye başladı ve bu vech ile ‘aşk ve ‘alâka her görenlere vâki’ olduğu misillü Mâhir Bey dahi geçip döndükçe kızın her bir hareketini ve kımıldanışını kendi gönlünce tercüme edip iyi ma’nâlar verirdi. Mâhir Bey gün-be-gün kızın ‘aşkıyla yanıp kül ve kireç olmakla bu husûsu bir gün konuştuğu birkaç ahabına beyân eyledi. Merkûmân dahi Mâhir Bey’le pederinden isâbet eden mîrâs sâyesinde yiyip içmek için konuştukları ecilden onun derdini mümkünsüz görüp ve ‘alâkasını kendilerine fırsat bilerek “İşte şimdi bize bir geçim kapısı açıldı!” diyerek gazinonun birisine girip keyiflerinden ‘ayş ve ‘işrete dalarak Mâhir Bey’i bu cihetle aldatacaklarına dâ’ir şeytanlıklar düşünmeye başladılar ve bir hîle bulup gelip Mâhir Bey’e dediler ki: “Şimdiki hâlde biraz gözün aydın. Biz o şeyi biraz anladık. Hayırlı nişâneler vardır.” dediklerinde Mâhir Bey zâten ‘aşk ve ‘alâkayla mest-i müdâm olmasıyla bunun üzerine bu tatlı şerbeti dahi içtiğinde bütün bütüne kendisinden geçip “Aman birâderler, siz bilirsiniz, eğer bu bâbda bana hayırlı haberler vermeye sa’y ve gayrette kusûr etmezseniz kaffe-i variyetim sizindir.” dediğinde “Haydi öyleyse, bir gazinoya gidelim de şimdilik bu bâbda alabildiğimiz ma’lûmâtı sana ifâde edelim.” deyip gazinoya duhûl eylediler. Bî-çâre Mâhir Bey, “Ne hayırlı haber var?” diye su’âl ettikçe “Dur hele, biraz kafaları tutalım da daha bir ‘aşk ve istekle nakledelim ve sen dahi vereceğimiz hayırlı haberleri ‘işret hâlinde işittiğin hâlde daha ziyâde keyif duyarsın.” deyip nihâyet içlerinden birisi kelâma âgazla: “Bak Mâhir Bey, ikbâlinden benim yeğenim olan kız, merkûme kızın hizmetinde ve pek ziyâde nazarındadır. Hattâ geçen gün mezbûrenin konağına gittiğimde beslemeler dâ’iresinde yeğenim merkûmeyi çağırıp bendeniz dahi keyfiyeti kendisine açtım. Bizim kız beslemelerin hepsinden ziyâde Rukiye’nin nazarında olmakla ona besleme makâmında bakmayıp kalbindeki esrârların hepsini ona söyler ve kızın ismi Rukiye’dir. Ben o vakit sizin kim olduğunuzu ve isminizi kıza anlatıp sizin Rukiye’ye gâyetle ‘alâka etmiş olduğunuzu dahi anlatıp Mâhir Bey’in dağı bi’l-mukâbele sizin hakkınızda ne zu’mda olduğunu usûlüyle anlatmasını kıza tenbîh ettim. Kız sözde bu akşam Rukiye’ye bu sözü açacaktır. Ver şundan bize bir rakı daha!” diyerek tekrâr Mâhir Bey’e hitâben: “Bu şey için biraz olsa şu beslemenin hâtırını hoşnûd etmeli. Çünkü böyle besleme kızlara her ne kadar hanımları i’tibâr etseler kendilerinin bir çıkar köşeleri olacağı cihetle o bâbda beslemeye ayrıca bir ‘atıye için ellerini keselerine sokmak ‘âdetleri olmadığı için şimdi bu maddeyi anlayabilmek bütün bütün kıza bâd-ı hevâ olacaktır. Besleme kısmınınsa zâten el kapısının hizmetlerinden cânları yanmış olup bu gibi irice ve hem de nâzik ve

müşkül bir maddeye yorulmak için onları ziyâde teşvîk etmek için biraz nukûtça fedâkârlık etmek lâzım gelir.” dediğinde sâ’ir refiklerinin cümlesi birden “Evet öyledir!” dediklerinde Mâhir Bey cebinden on ‘aded altın çıkarıp “Al hele, şimdi şunu beslemeye ver.” diye merkûma teslim eyledi.

On Beşinci Gün **Mâcerâ-yı Müdâhin**

Derviş kelâma tekrâr ibtidârla vâkı‘a sûret ve revîş-i hâlden maddenin ne idiği anlaşılmaktaysa da tekrâr şüpheye mahal kalmamak için söylemeye Mâhir Bey’in işbu ahabâlarının mersûme besleme kızı görmüş olduklarına dâ’ir şimdiye kadar dermiyân ve rivâyât ettikleri ve ba‘demâ edecekleri mükâlâtın kaffesi kizb ve hilâftan ‘ibâret olup işbu mürtekib ve müdâhinler ancak Mâhir Bey’in ‘alâkasına müdâhene ederek aldatır ve paralarını yemek için bunlar nev‘ îcâd ve düzme lakırdıdardır. Mahbûbe-i merkûme Rukiye’nin dünyâda Mâhir Bey isminde bir adam bulunduğundan haberi bile yoktu.

Hâlbuki Mâhir Bey’in mezkûr ahabâları arasında doğru söyler ve hakkâniyetperver bir adam bulunup mersûme Rukiye kimin kızı olduğuna ve ne ahlâkta bulunduğuna vâkıf olmasıyla bu işin ne mertebe bî-îmkân olduğunu â‘lâ-yı fehm ile işin içinde dönen fırladıkları pek ra‘nâ keşfedebildiğinden ve Mâhir Bey’i dahi aşırı mertebe ve sâdikâne sûrette sevdiğinden merkûmân müdâhinlerin kazdıkları çukurdan Mâhir Bey’i vikâye etmek emeliyle biraz sonra tenhâya çekip “Yazıksın Mâhir Bey, acıyorum sana! Sen bu olan lakırdıları gerçek ve sahîh mi zannediyorsun? Vâkı‘a bu işin olmasını seni pek ziyâde sevdiğim için istersem de ne çâre ki bu bâbda ne benim ârzûm ve ne de senin ‘alâkan Rukiye’nin sana mukâbelen ‘aşk ve ‘alâka etmesine bâ‘is olamaz. Hattâ madde sana naklettiklerinin külliyyen mugâyiri olup senin Rukiye dediğin kıza belki beş yüz kadar zengin ve hüsn-dâr delikanlılar meftûn ve tâlib olmuşlarsa da Rukiye hiçbirinin yüzüne bile bakmamıştır. Vazgeç beyim vazgeç! Yol yakınken şu etrâfını ihâta eden müdâhinlerden nefret edip sakın bu sözümün doğruluğuna bu bâbda ben kendi menfa‘atimi kurban ettiğim dahi isbâttır zîrâ ben dahi sana onlar gibi müdâhene edecek olsam bundan böyle ne kadar vakit onlar gibi senden hazır yiyip içeceğim.” dediye de Mâhir Bey Rukiye’ye gâyetle mâ’il ve mübtelâ olmuş idiğinden ‘aşk ve ‘alâkasını soğutan bu misillü hâlisâne sözler hançer gibi ciğerine te’sîr ettiği cihetle merkûm ahabâ

gözlerine bir gaddâr cellat gibi görünüp kemâl-i hırs ve hiddetle “Bırak yıkıl git ne söylersin! Bu kadar adam yalancı da sen mi sahlâhsin? Benim senin kadar yalanı ve sahlâhi fark etmeye kudretim yok mudur?” diye cevâb verince zavallı ahlâbı hicâpla “Bak birâderim, sen bilirsin ancak şunu dahi bilmiş olası ki tecrübe mektebinin dersleri gâyet ağır ve pahalıdır.” diyerek ayrılıp gitti.

Mâhir Bey diğerk ahlâblarının yanına gidip merkûmun söylediğini onlara nakil ve beyân ettiğinde müdâhin ve mürtekib merkûmanın cümlesi birden “O öyle bir kebîr adamdır ki bir şeyde kimsenin müdâhelesini veyâhut ahlâblılığını istemeyip yalnız kendi şan ve şerefini kesbetmek ister ki biz cümlemiz bu işte geri duralım da yalnız kendisi ileride bulunsun ve kim bilir o vakit senden ne kadar akçe matlûb etmeye kalkışır.” diye kaffesi yek-zebân bir daha onunla konuşmamaya, selâm alıp selâm vermemeye karar verdiler.

“İşte dünyâda doğruluğun mükâfatı budur.” diyerek dede derviş ifâde-i hâl ve ilâve-i makâl ettikten sonra “Yine oğlum sen doğruluktan aslâ ayrılma!” diye nasihat edip gitti.

Ertesi gün Mâhir Bey yine kendi ehîbbâsıyla gazinoya oturup çakıp çakıştırmaktayken arkadaşlarının birisi hasseten gelmemiş olduğunu görmekte idiğinden Mâhir Bey merkûmun niçin gelmediğini su’âl ettiğinde “İşte şimdi beslemeyle görüşüp bize bir haber getirecektir.” dediler ve merkûm dahi biraz sonra gelip “Vay efendim safâ geldiniz buyurun!” denilerek hürmetle kabûl oldu. Mâhir Bey biraz sabırsız olmasıyla “Ey efendim inşaâllah hayırlı haber vardır!” diye su’âl ettiğinde “Hele birkaç rakı içeyim.” dediğinde Mâhir Bey merkûma hitâben “On tane iç beyim, yirmi iç!” dedi ve ba’dehû bir iyice kafayı tuttuktan sonra merkûm “Bugünkü haberlerim biraz daha hayırlıdır fakat Mâhir Bey dün akşam Rukiye’nin kapısı önünden geçtin mi?” dediğinde Mâhir Bey “Evet!” dedi çünkü Rukiye’nin kapısı önünden kısa günde sekiz on def’a geçtiğini merkûm biliyordu. Mâhir Bey “Ne var?” dediğinde “Ben şimdi besleme kızla aşırı sevinçle konuştum. Bana dedi ki, dünyâda her şeyde istihrâç lâzımdır. Dün ben bu maddeyi Rukiye Hanım’a nasıl açsam diye tefekkürde iken bir de pencerenin önünden hanım beni ‘acele çağırıldı ve ‘Şu geçen delikanlı kimdir biliyor musun?’ diye bana su’âl eyledi. Meğerk o delikanlı senmişsin.” dediğinde Mâhir Bey ziyâde meserret ile merkûma su’âl edip “Aman ne söyledin!” deyince ‘Evet, pekâlâ bilirim, tanırım. Ona Mâhir Bey derler.’ dedimdi.” Bunun üzerine Mâhir Bey tekrâr “Aman birâder, nasıl bir münâsib vech

ile Şu benim ‘aşk ve ‘alâkamı ‘arz ve beyân edemedin mi?” dediğinde “Hele dur bakalım, hemen def‘a-yi önünde ?⁴ zâdegân bir mahbûbe-i meŐhûreye cevâb olur mu elbette o yine bir gün bana bu madde hakkında lakırdı açar da o vakit maddeyi biraz daha ileri sorarım. Nasıl beyim, öyle değil mi ya?” sâ‘ir ahbâblar birden “Evet efendim öyle ya, öyle ya!” dediklerinde merkûm muhbir Mâhir Bey’e hitâben “Bu havâdislerime bir diyecek var mıdır? Maddenin tekmîline ‘acele ettiğin için bu kadar bir havâdis ihtimâldir ki sana az görünür velâkin bu kıza ve bâ-husûs böyle bir sâhib-i servet ve nüfûz kimsenin kızına ‘aşk ve ‘alâkadan bahis ve beyân etmek ne kadar güç bir Şey olduğunu bilir misin? Bir ufacık çekiçle Keşiş Dağı’nı devirmeye benzer ya‘nî demek isterim ki güçlük ilk def‘asındadır çünkü bir ufacık çekiç vâkı‘a yüz sene kırsa Keşiş Dağı’nın yüz bin milinde bir payını kıramaz ama bir ufacık delik delip içine barut doldurduğunda koca dağı havaya fırlatır eğer bir kıza ‘aceleyle ve sâde bir lakırdıyla ifâde-i merâm edeyim dersen beş yüz sene çalıŐsan nâfile yorulursun ama onun yolunu bulup da bir aralık kalbinde nâr-ı ‘aşkını tutuŐturabilecek fitili ya‘nî vaktinde bir lakırdıyı ustalıkla yerleŐtirdiĐin gibi artık korkma o kendi kendine fitili alır. İŞte bu sebebe mebnîdir ki ‘acele olmaz dedim, merkûme besleme kızın dahi lakırdımın pek üstüne düŐmeyip bir münâsib sâ‘atte beklemesi lâzımdır. Doğrusu pek ustalıklı kızlar bilirdim ama bu besleme gibi Őeytan ve kurnaz kız görmüş değildim. İŞte o dünkü on altını vermiş olmayaydık bu kadar cân-ı dilden gayret edip çalışır mıydı? Yalnız dedik mi dedim deyip lakırdıyı kesretti. Bak beyim sen o kıza ne kadar ve her ne versen aldanmazsın ve hattâ sen kârlı çıkarısın çünkü sonunda kaffesinin acısı birden çıkar.” deyince Mâhir Bey sevinerek cebinden elli tane daha altın çıkarıp onların dahi beslemeye vermesini tenbîh ettikten sonra bir de ricâ ve niyâzla merkûma hitâben “Siz de eksik olmayın ki bu husûs için bu derece bezl-i vücûd ve sarf-ı zihin etmektesiniz. Şu otuz tane altını dahi sizler alıp birer hamama gidin.” dedi. “İŞte Allâh eksik etmesin böyle sizin gibi sâdk-ı sâdik olan ahbâblar, ahbâblarının işine yorulur. Ne yapayım Şu bir içimizden ayırdığımız zevzeğe ben ne diyeyim ki böyle Şey olmaz diye beni yolundan alıkoymak isterdi. Vay ben divâne miyim? Hiç öyle adamlara yüz mü veririm?” deyip ayrıldılar. Birkaç günden sonra yine ahbâbları başına toplandıklarında içlerinden birisi “Mâhir Bey efendim çeŐminiz rûŐen olsun, bahtınız yâverdir, mâşâallâh mâşâallâh bugün soğanın bir zarı daha ayrıldı. Besleme kızı bugün yine gördüm. Söyler

⁴ Metinde biçiminde yazılan kelime silik çıktığı için okunamamıştır.

ki dün akşam Rukiye Hanım beni yanına çağırıp geçen günkü Mâhir Bey dediğin delikanlıyı sen neden tanıyorsun? Bu bana su'âl eylediğinde ben dahi evet sultânım o delikanlıyı tanımadık bir âdem olarak bir zâtınızı gördüm dediğimde 'acâ'ib sebep nedir ki merkûm delikanlı beyne'n-nas bu derece şöhret-şi'âr olmuştur diye su'âl eylediklerinde ben dahi bir merkûm güzellikte yektâ, yiğitlikte bî-hemtâ, 'akıl ve ferâsette lâ-nazîr, kibârlık ve şerâfette bî-akrân, ehliyet ve dirâyete pek ra'nâ nice bin hüner ve ma'rifeti gözden nihân cilvekâr ve fasîh lisân bir delikanlıdır dediğim üzerine Mâhir Bey ey daha ne demiş diye su'âl ettiyse de bir 'acâ'ib dalgınlıkla ne ben bundan ziyâde bir şey söyleyebildim ve ne de onu ziyâdece söylemeye mecbûr eyledim. Hemen işi hâline bıraktım. Bunun üzerine Rukiye Hanım derin derin düşünmeye başladıysa ben o ara mahsûs dışarı çıktım. Beyim görüyor musun şu kızın ustalığını ne kadar olsa kız kızın hâlinden anlayabilir çünkü kız kısmı sen kendine mecbûr oldukça o senden uzağa kaçar ama oradaki vâsıta olan böyle usta ve erbâb olursa onu hâliyle sana mahbûbe ve mecbûre ettirir dediğinde Mâhir Bey'in ağzının suları akarak "Âferîn kız, âferîn, zîrâ ben 'âdetim üzere Rukiye'nin önünden geçerken merkûme kız elinde bir deste çiçek tutmuş kokluyordu." dediğinde "Demek ki besleme kızla bu lakırdıları ettikten sonra çiçek koklamaya başlamak sana gönül vermiş olduğuna âşikâr ve delâlettir. Ver şundan içelim!" deyip yine bir temiz sarhoş oldular. Mâhir Bey ellişer altın ahbâblarına 'atiye ve yüz altın dahi kıza hediye verip "Göreyim kendisini, şu iş bu kadar ağza alınmışken geri kalan biraz yeri dahi tesviye edip bitirsin!" deyince müdâhinler "Beyim sen bu bâbda aslâ te'essüf etme. Barut içerisine atıldı, yalnız ateş alması kaldı. Bundan sonrası artık kolaydır lâkin biraz daha sabır lâzımdır. Yarın yine gazinoda cem' olalım." deyip ertesi gün yine mahal-i mezkûra toplandılar. İşte bu def'a diğerlerinden evvel Mâhir Bey kelâma bed' ile her ne kadar Rukiye'nin kalbine 'aşk ve 'alâka güneşinin tulû' eylemesi hakkında dünkü lakırdılarımızdan sonra emîn olmuşsam da dün akşamki bir vukû'ât beni o bâbda cüz'î bir şüpheye zâhib ve endîşeye giriftâr etti. Şöyle ki dün akşam ber-vech-i mu'tâd kapısının önünden geçerken meyhânede vâki' olan bu kadar âşinâliğimize ma'zûren pencerenin önünde durup bir iki sâniye mikdârı gözlerimi kendisinden ayırmayarak ve belki câmı kaldırıp içeri buyurun der mi diye ârzû ve ümîd ederek baktığım hâlde merkûm perdeyi çekti. Bunun üzerine hemen az kaldı ki kapıyı vurup içeri girecektim ama hele şu besleme kızdan tekâmîl bir haber alayım da ba'dehû kendimi ileri atayım dediğinde ehîbbânın cümlesi birden kapıyı mı çalacaktın? Demek ki sen işi bütün

bütüne bozacaksın! Öyleyse nâfile yerde biz de besleme kızın yanında kepâze olmayalım ve öyle olduğu hâlde yol yakinken bu sevdâdan vazgeçelim. Kapıyı çalmak mı? Neredeyiz beyim? Kendini Anadolu’da yol kenarında bostana mı giriyorum zannediyorsun? Bak efendim bu hâline ‘âşıklık ve Rukiye’nin hâline ma‘şûkalık derler, sabr-ı ‘azîm ve kalb-i selîm ister fakat senin verilmiş bir sadakan varmış da kapıyı vurmamışsın. Yok beyim siz değil öyle bir zengin ve nüfûzlu kimsenin kızına hâlâ en fukarâ bir kimsenin kızına gönül vermiş olsanız yine öyle bir iki seneden kapısını çalıp da içeri giremezsiniz.” demelerine cevâben Mâhir Bey “Öyleyse ben merkûmeyle görüşüp konuşmaya nâ’il olamadıkça onu bana mecbûr etmeye niçin çalışıyorum veyâhut mecbûr olmuş olduğunun en küçük ve en uzak nişânelerine niçin bu kadar sevinip şâd oluyorum.” dediğinde arkadaşları tekrâr edip “Efendimiz kız sana tekâmül gönül vermiş dahi olsa merkûme evin içinde yalnız olmayıp pederi ve vâlidesi vardır. Onlardan çekineceği için onun dahi eli kolu bağlıdır. Ne yapsın sonra kendisinin dahi nâmusu bir paralık olur. Ondan sonra merkûmeyi anaları pencerenin önünde oturmaya bırakmazlar.” dediklerinde Mâhir Bey cevâb verip “Evet, anladım. Hakkınız var velâkin Rukiye’nin böylece çehreyle perdeyi çektiğini pek de beğenemedim.” dediğinde müdâhinler “Hayır beyim hayır. Fakat sen bu ‘alâka husûsunda daha çocuk misâli sen onun içindir ki iyi ‘alâmete fenâ ma’nâ verirsin ve ikbâline aslâ şükretmiyorsun. Rukiye’nin o perde çekmesi yok mu? Ona nice nice delikanlılar senelerce ârzû edip de öyle bir lütûf ve ihsâna nâ’il olamamışlar. O perde çekmek kız tâ’ifesinin bir cilvesidir. Nasıl ki bu sözüümüzü dahi beslemenin bugünkü sözleri tasdîk etmektedir ki senin lakırdılarından bana sıra gelmedi ki nakledeyim. Bugün erken yine beslemeyle konuştum. Şu delikanlı kimse çok ikbâlliymiş vâkı‘a benim sa’y ve gayretim dahi inkâr olunmazsa da bu derece güç bir işin dahi böylece yakın vakitte biteceğine aslâ ümîd yoktu. Meğer ikbâl denilen şeyin sade para kazanmak için iktizâ olmayıp gönül kazanmak için dahi iktizâsı varmış. Bugün erken Rukiye Hanım beni yanına çağırıp bu Mâhir Bey’in evi hangi taraftadır? Pederi ve vâlidesi ve kardeşi ve kız kardeşi var mıdır?” diye su’âl etti. Ben dahi o bâbda bir iyice ma‘lûmâtı olmadığını beyân ettikten sonra Rukiye Hanım’a cevâben “Bak kuzum Rukiye Hanım merkûm delikanlı hakkında her gün birer gûnâ bendenize su’âller edersiniz, sebebi nedir?” dediğinde karşılık olarak benim senden gizli bir sırrım olamaz. Vâkı‘a beni çok zengin ve çok dil-ber delikanlılar şimdiye kadar hezâr def’a istedilerse de hiç birisinin yanımda bir daha lakırdısı bile geçmesini istemezdim ancak şu delikanlı her ne kadar

fukarâ evlâdı ve her ne kadar onların derecesinde dil-ber değilse de her pencerenin önünden geçtikçe zannedersin ki dîdelerimi miknatis gibi kendisine cezbedip geceleri rü'yâma gelir. (Doldursana meyhâneci şu boş şişeleri.) Hulâsasında ne saklayayım ve ne uzatayım 'alâkanın her bir türlü hâlleri ve 'alâmetleri üzerimde vukû' bulmaktadır. Ancak bu kadar zengin ve hüsn-dâr delikanlıların yüzüne bile bakmayı da merkûmu intihâbıma atalarımın herhâlde ta'accüb edip râzı olamayacaklarını dahi pek iyi bildiğim için şimdiki hâlde onlardan gizli olarak mumâileyhle bâ-işâret konuşup derûn-ı dilden 'âşık ma'sûk olanlara mahsûs olduğu üzere kalpten kalbe konuşmak ve onun dahi gönlü bende olabilir mi diye anlamak istersem de eyvah bu hâl ve mevki'imde buna dahi muktedir değilim hâlbuki derûn 'aşkıma dahi merkûma beyân etmemek beni yakıp kül eden ateşi içerimde mahbûs etmek demek olacağından dün akşam şöyle bir tedbîr düşündüm. Şöyle ki merkûm Mâhir Bey her akşamki 'âdeti üzere kapının önünden geçip pencereden yukarı bakarken birdenbire perdeyi çekiverdim. Ama yine arasından usûl ile baktım, mezkûr yine geçip gitti. Bilmem ki benim perdeyi ne fikirle çektiğimin 'acabâ farkında oldu mu?" dediğinde ben dahi "Efendim nasıl ki size dahi 'aşk u sevdâ denilen şey güle benzer. Yakından kokusu ve uzaktan güzelliğiyle benî âdemi eğlendirir. Mâdemki bi'z-zât kendi takdîriniz üzere şimdiki hâl mezkûr gülün bî-nazirlik râyihâsından çâşni-yâb olmaya ba'zı dikenler mâni' olmaktadırlar. Şimdiki hâl uzaktan seyriyle ber-eyyâm eğlenmeniz lâzım gelir. Ya'nî ufak tefek kaş ve göz ve tarz ve tavır ve diğer muhabbet işâretleriyle biraz daha vakit geçirmeniz îcâb eder. Merkûmenin dahi sizin işâretlerinizi anlayabileceği bahsine gelince bana böyle gelir ki hanım bu delikanlı kısmının her ne kadar derdleri ve meşgûliyetleri olsa kaffesini ber-araf edip bizim gibi kızların tavır ve etvârına ve mu'âmelelerine dâ'im'ül-evkât dikkat ettikleri için bir gün değilse işâretlerinizin farkında olacaktır ve işâretleriniz de olan ma'nâyıya kendisi anlamazsa bile diğer refikleri ona ta'rîf edeceklerdir. Çünkü delikanlılar bizim gibi 'aşk ve 'alâkalarını kalplerinde saklamayıp arkadaşlarına kolayca beyân ederler, dedim." dedi. Anladın mı şimdi beyim ki artık her iş bitmiştir. Senin şimdiden sonra edeceğin pencerenin önünden geçerken Rukiye'yle yalnız gizli işâretler eylemek ve kalpten kalbe konuşmaktır. Ama Rukiye perdeyi çekmiş câmı indirirmiş seni gördüğünde yüzünü öbür tarafa çevirmiş. Sakın fikrine hiç vesvese getirmeyesin hattâ Rukiye yukarıdan senin başına tükürse bile aslâ cânın sıkılmadığından mâ'adâ onu kendine iftihâr dahi etsen lâyık ve câ'izdir. Çünkü bu

gibi şeylerin cümlesi de gizli muhabbet nişâneleridir ki sevdiğinle açıktan açığa görüşüp konuşmaktan ziyâde bu gibi gizli işâretlerle konuşmak daha te'sîrli ve tatlı olur.

Oğlum görüyor musun, dedi derviş. İşte naklini buracıkta kat' eylediğim müdâhinler ettikleri lakırdılarına ne türlü gerçeklik kaftanı iksâ ettirip de söylerler. Şimdiye kadar ettikleri lakırdıların kaffesinde dahi olduğu gibi şu son cümlelerdeki söyledikleri gizli konuşmaklığın âşikâr ve korkusuz görüşüp konuşmaktan ziyâde bir 'acâ'ib te'sîri olduğu insân duygusunda olanlar hakkında inkâr olunmazsa da bu gibi gizliden yalan ve kızın aslâ haberdâr olmadığı bir 'alâka hakkına göre olmayıp iki tarafın dahi hüsn-i rızâlarıyla sahîh olarak sâdık ve her bir menfa'at ve ihtirâzdan 'ârî sâfi bir muhabbetle birbirlerini severek ancak ba'zı sebeplere mebnî âşikâr muhabbet edemeyecekleri vukû'âtlar hakkınadır.

Mâhir Bey bunlara cevâben "İyi arkadaşlar ama nice yedik böyle hayâli veya de ki konuşmakla vakit geçireceğim bunca sarf olunan zahmet ve meblağ eğer kapının önünden geçerken o kadcık işâretlerle ve o dahi soğuk ve tahkir-âmîz bir işâretle konuşabilmek için miymiş?" dediğinde "Evet beyim, ya ne zannettin?" dediler.

Senin âşık ma'sûkluk dediğin gazine rakı içmeye benzemeyip birçok müşküldür. 'Âşığın yolunda nice çukur ve derin dereler ve nice ulu dağlar, nice dikenli ovalar, nice arslan ve parslanlardan ihâta olmuş yollar vardır.

Açılacak ve eğer 'ale's-seviye darb-ı mesel olduğu üzere bu san'at pür-ma'rifet ve zahmet için sâ'atçilikten zordur denmişse dünyânın ba'zı taraflarında 'âdet olduğu gibi şimdi burada dahi muhabbet çarşılarında kolayca satın alınan sahte kumaşlar ve taklit emti'alar için denmeyip böyle gerçek ve derûn-i dilden 'âşık ma'sûk olmaklık hakkında denmiştir.

On Altıncı Gün

Cebren Âşıklık

Arkadaşları tekrâr cevâba başlayıp "Bak Mâhir Bey, san'atına lâzım olan âletlerin en başlıcası sabır ve tahammülle fedâkârlık etmektir. Öyle kimseler vardır ki on ve yirmi sene mütemâdiyen çalışıp nihâyet rûy-ı deryâda olan sefâ'ini ile mer'âlarda yayılan davarlarını ve binlerce mâl ve mülk ve 'ikârını satıp mahbûbesinin pencereden veyâhut câmin arkasından yalnız bir kere gözlerini görebilmek için sarf etmiştir. Sen daha dün bir bugün iki harç ettiğin akçeyi hesap edecek olsak onlara nisbetle bir kahve parası bile

olamaz. Hele ezcümle cüz'î bir zahmet ve sarfiyâta kızı sana gönüllendirmiş olduğunun haberini almışken bunu iş yerine koymayıp yalnız sarf ettiğin akçeyi söylemektesin. Hoş şimdi senin irâdatında, yed-i iktidârında değil ya. Süvâr olduğun 'alâka seffinesinin dümenini kullanan belâ-yı 'aşk u sevdâ olduğundan mahbûbesine bir gün evvel kavuşabilmek ârzûsuyla ta'cîl ederek gözüne sâ'atler gün ve günler sene gibi görünmekteyse de ne çâre ki bu san'atın birinci âlât ve sermâyesi sabırdır. Fakat sana ne sa'âdettir ki şimdiki râh-revân olduğun şu müşkül muhâtaralı seyâhatin en sarp ve uçurumlu dağlarını aşmış ve biraz dikenli olan düz ovaya düşmüşsün. Bilir misin ki bir muhkem kaleyi alabilmek için binlerce toplardan ziyâde kalenin me'mûruyla hafî ittifâk hâsıl etmek daha evlâdır. Sen şimdi kızın gönlünü celbetmekle kale me'mûrunun hâtırını ele almış oldun. Bundan ötesi kolaylaşmış olduğundan artık kalenin anahtarları senin cebinde gibidir.

İşte şimdi derd-i 'aşk u sevdâ Rukiye Hanım'ı dahi kaplamıştır. Ba'demâ o vâlide ve pederini iskât etmeye çalışacak. Buna muvaffak olamadığı hâlde diğer bir ta'rif ve tedbîre teşebbüsle nâ'il-i murâd ve merâm olabilmek için bin türlü hîle ve desîse düşünecektir. Kim bilir ne ustalıklar kullanacak? Evet öyle zemîn ve zamân ve öyle ustalıklar ki bu mukâvele-i desâis kitapları yalnız nisâ tâ'ifesinin kitaphâne-i kulübünde mevcûd olup âhar mahalde bulunamaz. Şu ta'bîrâtan Mâhir Bey derecesiz memnûn olup "Şundan bir şişe daha rakı getir!" diyerek "Doğrusu giriftâr olduğum şu 'aşk yolunda bu kadar menzil almış olduğumu sahîhen bilmezdim. Eğer siz bana ber-vech-i tekmîl ta'rif etmemiş olsaydınız geçen akşam kapıyı çalmaya kalkıştığım gibi bu kere de sabırsızlık ve tedbîrsizlikle kim bilir ne yola sülûk edip henüz elde ettiğim mahbûbemin gönlünü yarı yoldayken bütün bütün kat'-ı şikest etmeye sebep olacaktım. Var olun, eksik olmayın. Bugün cümleten güzelce yiyip içip zevk ü sefâ edelim.

Sizin gibi sâdık ve 'âkil arkadaşlarla görüşüp konuştuğum için derecesiz memnunum. Teşekkür ederim ki beni her şeyde vikâye ediyorsunuz." kılıklı cevâblarla meserret-i 'azîme izhâr eyledi ve bunun üzerine bir taraftan kadeh sadâları ve diğer taraftan türkû ve şarkı sesleri işitilip ülfet ve 'ayş ve 'işrete başlandı.

"Eğlendin mi?" dedi burada derviş. "Eğer dünyâda müdâhinler yalnız bu gibi 'aşk ve 'alâka vukû'âtında icrâ-yı san'at ve ma'rifet etmiş olsalar o kadar esef olunamaz. Çünkü bu kadar kizb ve hîlenin zarar ve ziyânı yalnız 'âşık olanlara 'â'it olup buna da gönlün divâne 'aşkı ve bâr-ı belâsıdır denilirdi. Hayf u sad hayf ki bunlar gibi nice nice

müdâhin ve mürtekibler diğerk husûslarda dahi kendi menâfi‘-i şahsiyeleri için gözleriyle görmedikleri kulaklarıyla işitmedikleri şeylere böyle birtakım gerçek kıyâfetli yalanlar giydirip nice büyük büyük hânelerin harâbına ve binlerce insânın ölümüne sebep olurlar.

Şimdi gelelim dersimize. Bunlar yiyip ve içip matlûb üzere kafaları kurduklarında içlerinden birisi kelâma başlayarak “O değil ama cânım beyim! Sen bu misillü ince ve gâyet nâzik san‘atlı ‘âşık ma‘şûkluğu mu zan ve kıyâs ettin?” dediğinde Mâhir Bey’in kafası dahi tutkun olduğundan “Aman kuzum birâderim, şu Aydın zeybeklerinin ve kızlarının ‘âşık ma‘şûkluğunu biraz nakleye!” diye ricâ etmeye başlamasıyla “Efendim, dünyâda başımızdan haylice şeyler gelip geçti de usta olduk.” diyerek şu vech ile hikâyeye başladı. “Bendeniz İzmir’deyken bir vukû‘âta mebnî Aydın dağlarına düşüp mecbûren birkaç aylar zeybeklerle bulunduğum sırada eğerçi onların her hareketine hem-efkâr değildimse de ba‘zen odalarında kalırdım. Bir gün bunlardan birisi birdenbire odaya girip diğerk arkadaşlarının berâberince gitmelerini ve birkaç tabanca ve bıçak ziyâde almalarını teklîf ettiği üzerine cümlesi ayaklanarak silahlarını kuşandılar. Bendeniz o sırada yine bunlar kârban bozmaya gidiyorlar efkârındayken bir de berâberlerince duvarda asılmış olan bulgarîyi aldıklarını gördüğümde bunlar kavgaya gidiyorlarsa bulgarînin ve muhabbete gidiyorlarsa silahlarının iktizâsı yoktur, ‘acabâ bu ne hâldir, diye düşünmekteyken bir de içlerinden birisi bana hitâben “Haydi bugün sen dahi berâberimizce bulunacaksın!” dediğinde zâten nereye gidileceğini bilmeyerek ve fakat şu hâli merâk ederek “O değil ama nereye gideceğiz?” diye sormaya cesâret ettim. Ne cevâb alsam beğenirsiniz? Şu zeybek bana “Biz bugün ‘aşk ve muhabbet etmeye gideceğiz.” demesin mi? Ben artık büsbütün müte‘accip olup bu nasıl zevk ve muhabbettir demeye başladım. Çünkü zevk ve muhabbet edilecek olan bir mahalde bu mukâvele adam öldürücü silahlar ve eczâ-yı nâriye iktizâ etmediğinden başka hattâ süpürge çöpüne bile hâcet messetmez olduğunu bilirdim. Nihâyet bu mütâla‘amı kısaca kendilerine beyân ettiğimde “Burası neresidir yâhu? Her yerin kendine göre bir zevk ü sefâsı vardır.” diyerek beni kolumdan tutup dışarıya çıkarmakla dağın eteğinden geçmekte olan kalabalığı ve bir silah ve bir izdihâmı göstererek “İşte bu kârbanın içinde olan dil-ber bir kızı kapıp dağa götüreceğiz.” dediler. “Hâliyle onlar vermez ve biz alırız derken mutlak bir kavga kopacak ve elbet beş on kişi bizden beş on kişi onlardan telef olacaktır.” dediklerinde “Efeler, ben size bir şey söyleyeyim mi? Ben böyle zevk ve muhabbete alışmış olmadığımıdan bana bir soğukluk gelir. Affedersiniz ama siz beni burada bırakınız

da kendi zevkinize bakınız.” deyip böylece güç hâlde yakayı kurtarabildim. İşte beyim, zeybekçe olan zevk ve muhabbet böyledir ama bu makûle hâller burada ve böyle bir şehri ‘azîmde olamaz. Böyle şehristan mahallerin ‘âşıklığı ancak göz ve kaş ve fikir ve hayâl ve başla olur. Hoş bu gibi şehristanda dahi hikâye ettiğim zeybekler yolunda ‘âşıklıklar vukû’ bulmamış mı zannedersin? Evet şu medenî kaleler içinde bile karıların irâdâtına karşı cebrederek nice bin barbarca ‘âşıklıklar vukû’ bulmaktadır. Şu cebir dediğim hâlâ altın yaldızlı odalarda dahi vukû’ bulmaktaysa da o misillü odalar şehristan sayılmayıp ancak Aydın dağlarında bulunan ve derûnunda altın madeni olan mahale benzer desem câ’izdir.”

“İşitiyor musun evlâdım?” dedi derviş. “Bu müdâhinlerin bile şu sözleri bir dereceye kadar haklıdır. Evet, fenâ belenmiş bir adamın dahi lakırdılarını dinlemeli. Ancak iyisini alıkoyup fenâsını reddetmeli. Bugünkü gün kendilerini en ziyâde medenî addeyleyen memâlik ahâlisinde zamân-ı ‘atikte vukû’ bulan barbarlıkların pek çoğu bâkî kalıp icrâ’ edilmektedir.

Öyleyse niçin kendilerini medenî addeylemekteydiler? Onun için ki mezkûr barbarlıkların birtakımı şimdi diğerk türlü bir barbarlığa tahvîl olup birtakımıysa isim ve elbisesini tebdîl eylemiştir.

Bunu söylemekte murâdım hiçbir memâliğin kâ’ide ve gidişini takbîh etmek değildir. Çünkü bunların kaffesi dahi cihânın gidişinden hâsıl olan ve ‘akıl ve fikir ermeyen gizli sırlardır. Onları ve benî âdem’in fikir ve hayâlini ‘arîz ve ‘amîk keşfe yalnız şu binâ-yı ‘âlemi kuran o görünmez mi‘mâr-ı mutlak kaderdir. Nasıl ki ebnâ-yı beşer üzerinde sa‘âdet güneşi men’ edecek bulutlar hiçbir vakitte eksik olmamış ve olmamaktadır bu tarz mübâhese-i saddımızın hâricinde olduğundan onlardan sarf-ı nazarla şu ‘alâka ve ‘âşık ma‘şûkluk husûsunda olan bâkî kalıp ekserisi medenî ta‘bîr olunan memâlik ahâlisinin ihdâs eyledikleri süslü ve hoş kıyâfetli medenî barbarlığın vasfını edelim.

Ma‘lûmdur ki medenî dediğimiz medeniyetin zıddı ya’nî his ve idrâkine mugâyir olan her bir hâl ve harekete barbarlık yahut bedevîlik denilir. İnsanca duygu nedir diyeceksin ama sen cins-i beşer rûy-ı zemînde ikâmet etmekte olan karındaşlarından mer‘iyet bir şirket olup bu şirkette her bir ferd ü ehadın kendisine ve kaderinin hükmüne göre câ’iz olduğu hukuku vardır. Yek-dîğerkinin hukûkuna dokunmamak her bir beşerin farîza-ı zimmeti olup bunun bi’l-‘aks mugâyir ve muhâlefetinde bulunduğunu yek-

dîğerinin hürriyet ve serbestisine dokunup iz'âc eden ahâliye barbar yâhut vahşî denir. Bunu halâsı dîğerinin sana etmesini istemediğın şeyi sen dahi başkasına etmemeye medeniyet ve terbiye denilip âharının sana etmesini istemediğın şeyi sen başkasına etmeye bedeviyet ve barbarlık denir.

İnsâniyetin aslâ yanılmaz terâzisi bu olup işbu mîzân-ı vicdânda vezn olduğunda 'acabâ medenî addolunanlar ne kadar noksân ve bedevî tesmiye olunanlar ne derece tekmîl gelecektir? Burasını ashâb-ı idrâkın muhkem-i vicdânına terk ve havâle ederim.

Aydın zeybeklerinin 'âşık ma'sûkluğunun vasfını biraz evvel müdâhinlerin ağzından işittiğın hâlde öyle bir nâzik ve nev-civân kızı vâlidesinin âğuşundan cebren kapıp dağlara götürdüklerinde sen onların şu harekât- vahşiyânelerine acımp hattâ hırs ve hiddet duymamış mısın? İşte bi-'aynihî o misillü vahşî ve bedevîlik kendisini medenî zan ve i'lân eyleyen bilâd ahâlisi arasında dahi mevcuttur. Fakat kılık kıyâfetini ve isim ve ahvâlini tağyîr ve tebdîl etmiş olduklarından birdenbire görüp farkını aramazsın ve hakikat-i medeniyet denilen lugatta bir kerâmet ve fazîlet varsa işte o dahi bu misillü ve bu kıyâfette olan barbarlığı hem terk ve hem bulunduğu mahalden kaldırıp mahvetmektir. Barbarlığın ta'rîfâtından olup cebir denilen şeyi eğer yalnız kılıç ve tabanca ve tüfenk denilen âlât vâsıtasıyla olsaydı mezkûr barbarlığı Aydın dağlarından başka bir yerde görmezdik. Hâlbuki cebrin dahi üç ta'rîfi vardır. Birisi göze görüneni fevttir ki vücûda cebretmektir. Diğeri hîle ve yalanla kandırmaktır ki bu da fikre cebretmektir. Üçüncüsü servet ve 'azamettir ki zamîre ve irâdata cebretmektir. Birinci cebri ber-taraf etmediğimiz hâlde ikinci ve üçüncü cebri dünyânın en barbar addolunan vakitlerinden ziyâde işbu medenî addolunan vakitlerde daha ziyâde bulabiliriz ve bu sahihliği göremeyen güneşi dahi göremez ve güneşi görebilen bunu dahi görebilir. Diğeri kandırmak için hîle ve yalanda eski vaktin adamları şimdikiler kadar usta ve mâhir miydiler? Olamayacaklarını tevârihten mâ'adâ 'akıl dahi gösterir. Çünkü dirhem vukiyye olmayan yerlerde yumruğunun ağırlığını dört yüz dirhem diye inandıran bir kimsenin diğeri yalan ve dolanla kandırmak husûsunda ne derecelerde ehliyet ve mahâretli olacağı ta'rîfe hâcet değildir. Vaktimizin ihdâsı birtakım gizli ustalık ve hırsızlıkları ve kimsenin fark edemeyeceği hîle ve sahtekârlıkla dolandırıcılıkları en medenîlerin memleket ve hattâ pâyitahtlarında görüp işitiyoruz. Değil kim Anadolu'nun köylüklerinde (fakat bununla berâber o köylüler) medenî olmaya heves ve gayret etmemelidirler demek istemem.

İfâdem yanlış anlaşılmasın. Benim maksadım yalnız fenâ vukû'âtın her bir iyi şeyleri dahi altından zuhûra götürdüğü husûsatı anlatmaktır. Gül bittiği hâlde dikenini dahi kendisini gösterir diye gül fidanı dikmemek dahi kâr-ı 'akıl değilse de yine dikensiz gül bitirmek dahi insânın yed-i ihtiyârında değildir. Gelelim asıl maksadıma ya'nî 'âşık ma'şûkluk bâbında olan şimdiki barbarlıklara. Dağda bir kız kapmak nasıl bedevîlikse şehristanda birisini akçe ve 'azîmetle ele geçirmek kezâlik barbarlık ve bedevîliktir. Çünkü birincisi vücûda cebirse diğeri irâdâta cebirdir. Fakat sen şâyed burada cevâb verip "Bunda ne cebir var ve kendi hüsn-i rızâsıyla kâ'il olduktan sonra bunda artık irâdâta cebir kalır mı?" diyeceksin. Evet, dağda hırsız dahi birisini saydıktan sonra saydığı adama "Bana malını helâl et yoksa seni burada bağlayıp dağda bırakır giderim." dediğinde o adam işin sonunu düşünerek "Evet, helâl ettim vâlidemin sütü gibi helâl olsun!" derse bu tarz bir helâllik kemâl-i rızâyla mıdır yoksa cebri midir? Bundan da kat'-ı nazar şehristanda irâdâta diğeri bir cebir daha vardır. Şöyle ki hadd-ı bülûğ yetişmiş bir kız kendi serbest re'y ve rızâsıyla "Ben falan delikanlıyı Allâh'ın emri ve peygamberin kavli üzere almak isterim." demiş olsa pederi veyâhut mâder ve birâderi "Hayır olamaz, o adam bizim 'ayâr ve i'tibârımızda bir kimse değildi. O bizim mevki'mize yakışmaz." diyerek merkûmenin irâdâtına cebrederek. Hâlbuki o dağın eteğinde kendi yoluna giden kârban içindeki kız zeybeklerin kapıp kaçırdıkları barbarlıkta işte bir kız kendi intihâp ve ihtiyâr eylediği bir kimseye vermeyip de istemediği ve beğenmediği bir kimseye vermek kezâ barbarlıktır. Nasıl bu oğlum?" dedi derviş. Şehristanda vukû' bulunan bu misillü barbarlıkları ben sana yegân yegân söylemeyecek olsaydım sen bunları görüp ve kendi 'akılla bulabilir miydin? Ne münâsebet sen ancak şu zeybekleri takbîh ederdin. Öyle değil mi?

Gelelim kendi menkıbemize. Mâhir Bey arkadaşlarıyla berâber gergi gibi kafayı tutmuş olmakla tabî'î ve der-kâr olan evhâm ve hayâli iktizâsınca kendi ma'şûkesi hakkında güft ü gûya müdâvemet ederdi. Yine bir gün kendi arkadaşlarına hitâben "Yâhu bugün bir vukû'ât daha zuhûr etti. Size nakledeyim, bakalım en ma'nâ verirsiniz." dediğinde cümlesi birden "Aman naklet görelim, inşaallah iş bitmiştir!" demeleri üzerine Mâhir Bey kelâma başlayıp "Bugün erkenden Rukiye'nin hânesi önünden geçerken kapının önünde durup pencerede Rukiye'yi göremediğim için merkûme pencerenin önüne gelsin de biraz göreyim diye beklediğim sırada hemen kapı açılıp bir uşak dışarı çıkarak "Şunda bir sandık var, bir yere gidecek götürür müsün?" diye bana su'âl eylediğinde ben de dahi "Kuzum ben hamal değilim." diyerek alıp yürüdüm." der demez

merkûman cümlesi birden “İşte beyim gördün mü, her iş olmuş bitmiş.” dediklerinde Mâhir Bey “Niçin cânım, ne var, hangi iş bitmiş? Ben almaya kalkıştığım kızın konağından arkama öyle bir sandık alıp götürdüğümü Rukiye pencereden gördüğü hâlde öyle bir zengin kızı bu tarz hamallık eden bir kimseyi almak ister mi?” dediğinde arkadaşlarının biri “Hey şaşkın hey! İşte mahbûben Rukiye Hanım o sandığın içindeymiş. Eyvah sen şu kadar şeyi ta‘akkul ve idrâk edemedin mi?” dediğinde Mâhir Bey ta‘accüb ederek “Amma yaptın ha! Hiç öyle şey olur mu?” demesi üzerine arkadaşı cevâb verip “Yâhu sen kızların bu bâbda kullandıkları şeytanlıkları bilir misin? Onlar böyle benim senin gibi meyhânede oturup düziye rakı mı içiyorlar zannedersin? Elbet onlar dahi o mahbûs oldukları kafesten kendilerini kurtarmaya dâ’imâ çâre arayıp düşünmektedirler. Eyvah Mâhir Bey sana eyvah! İşte bu vukû‘ât sahîhse hiç şüphem yoktur ki Rukiye’n dışarı çıkmak için pek münâsib bir çâre bulmuşmuş. Yazıklar olsun ki sen farkına varmamışsın çünkü mahbûben seninle görüşmeye ziyâde ârzûsu varsa ne yapsın, başka çâresi yoktu.” dediğinde Mâhir Bey buna cevâben “Pekiye ama merkûme böyle bir tedbîre karar verdiği hâlde evvelâ bu şeyin haberini besleme kızla biraz evvel duyursa olmaz mıydı?” der demez arkadaşı “Of sende neler söylüyorsun? Kızlar öyle senin benim gibi her yapacakları işlerini ona buna ve en yakın dostlarına bile söylemezler. Bâ-husûski böyle nâzik maddelerde pek ziyâde korkarlar. Çünkü dünyâ hâli olur ki bu bâbda besleme bir gammâzlık edip kendisini sandığın içinden çıkardıkları gibi artık ‘âr ve hicâbından dünyâ yüzünde yaşayamaz olur.” dedi.

Mâhir Bey dâ’imâ ‘aşka kapılmış olduğu cihetle o yolda söylenen her nev‘ makâlâta kolayca inanması tabî‘î olduğundan pek çok mâl-i hülyâları gerçek gösteren gaflet dürbünü dahi gözünde bulunmasıyla lakırdıyı gerçek zannederek ve birdenbire ayağa kalkarak “İşte ben şimdi gidip mezkûr uşağı bularak o sandığı götüreceğimi söylesem olmaz mı?” dediğinde arkadaşları “Yerine otur. O şimdi geçmiş ola. Hiç kız o vakitten beri sandığın içinde durabilir mi? Ve ihtimâldir ki senin tekrâr gidip mahsûsen sandığı istediğine dahi cânı sıkılmış olsun. Ne hâlse bu o kadar merâk edecek şey değil. Çünkü ma‘şûke olan kızlar kendilerinin ‘âşığı delikanlının sadâkatçe olan kusûrlarına cânları sıkılırsa da toy olduklarını dahi bilerek kusûrlarını o kadar kaydetmezler. Vâkî‘a güzel bir fırsat ele düşmüşse de ne çâre ki kadrini bilemeyip kaçırmışsın. İşte bu sana bir nasîhat olsun. Bir daha bu gibi husûslar vukû‘unda gözünü fal taşı gibi açmalısın. Hele yolda giderken bile gözlerin havada uçan kuşlarda olmalı. Olabilir ki ma‘şûken uçan

kuşla bir nâme göndermiş olsun. Fakat şu kapıya gelen kısmeti kaçırdığına pek te‘essüf olunur. Birâder bu ‘aşk ve muhabbet tarafınca muhkem tutulmuştur.

Beyt

‘Aşk udu evvel düşer ma‘şûke ondan ‘âşığa
Şem’-i nârda yanımdan yandırmadı pervâneyi

Fehvasınca kız fitili almıştır. O daha böyle çok fen ve hîle bulur. Merâk etme kardeşim, mâdem iş bu kadar vücûd bulmuştur bundan da kat‘-ı nazar bi’z-zât vukû‘ât dahi ekseri ‘âşık ma‘şûklara mu‘îndir. Vaktiyle böyle senin gibi delikanlının birisi bir güzel zengin kızına ‘alâka edip kızın bu işten haberi olmayarak vukû‘-i vefatına mebnî merkûme delikanlı hiddet-i ‘aşk u sevdâsıyla merkûmeyi mezârdan çıkarmış. İster misin ki kız baygın olduğu hâlde ölmüş zannolunarak gömülmüş olsun? Artık kız delikanlının kendisine olan bu ‘aşk u sevdâsına mezârdan vâkıfe olarak birbirlerine kavuşmuşlardır. Nakledeyim de dinle.”

On Yedinci Gün

Mezârdan Çıkan Kız

Evâ’ilde fakîr delikanlının biri gâyet zengin bir adamın kızına ta‘aşşuk edip şöyle bir fakîr delikanlının bu makûle sâhib-i servet ü sâmândan olan bir adamın kızına ‘alâka etmesi tamamıyla ümîdsizlikse de şu hâl-i nâ-ümîdi bî-çâreyi daha ziyâde müte‘essir eylediğinden dil-dâde olduğu mahbûbesine vâsıl olmak ‘âdetâ eflâke merdiven kurmak makâmında olarak kemâl-i hüzn ve elemle mahzûn ve şu ümîdsiz ‘aşk u sevdâ nârına yanarak hâli dîger-gûn olduğundan ne yapacağını şaşırılmış ve kendisini geşt ü güzâr ve avârelîge vermişti. Zavallı delikanlının gönül verdiği kız da bi’l-mükâbele sevdâ hâli göremeyeceğini bilir ve fakat onun kendisi için ne hâllere giriftâr olduğundan olsun merkûmenin biraz vâkıfe olduğunu bilse ferahtan cân verirdi. Hâlbuki şu kadarcık bir teselliden dahi mahrûm olup bî-çâre delikanlı değil ateş-i ‘aşk u sevdâsını hâlâ kendisinin kim olduğunu bile mahbûbesine ihtâra muktedir değildi. Acınacak hâl.

Evet acınacak hâl derim. Çünkü haydûdlarla ihâta olmuş bir dağ başında zâlim bir hırsızın eline geçen bî-çâre bir yolcunun insâfsızlıkla katlolunduğu sırada hiç değilse yolcu kimin eliyle öldürülür olduğunu son nefesinde dahi görebilir olduğuna nisbetle bir güzelin ‘aşk u sevdâsıyla ölüm kapılarına yaklaşmış olan bir delikanlı dönüp arkasına baktığında kendisini o hâli koyan mahbûbeyi şu işten kemâliyle bî-haber görerek vefâtından sonra dahi habersiz kalacağını bilir. Avcılardan biri eğerçi bir kuş üzerine nişân alıp tüfeğini boş attığında şu kuşun vurulup vurulmadığını ekseri fark edemez ancak o civârda dolaşırken vurulmuş olan kuşu yerde gördüğü hâlde bunu kendisinin öldürdüğünü hâtırına getirir. Fakat çok kızlar kendi ‘aşk u sevdâları uğrunda bin derd ve belâ çekerek ölmüş olan birçok delikanlının mezârı toprağını gülererek oynayarak çiğneyip gezerler. İşte ‘aşk u sevdâ tiyatrosunda böyle oyunlar dahi oynanır ama rây-ı perdede oynanıldığında herkes göremez.

Bî-çâre delikanlı hayli zamân bahr-ı muhabbetin dalgaları elinde eğlence olarak kemâl-i ye’s ve nevmîdî ile bir gün mahbûbesinin kapısı önünden geçerken gördüğü izdihâmı düğün kalabalığı zannedip hattâ sevgilisi gelin bile olmuş olsa arada bir kere yüzünü görebilmek ve böylelikle hasretini almak üzere karar vermişti. Hâlbuki iş kendi zu‘mu gibi olmayıp izdihâmın sebebini birkaç kişiye sorduğunda kızın ölmüş olduğunu haber almasıyla ‘aklı başından gider ve gözlerinden seller gibi revân olan kanlı yaşlarını etrâfa serperdi. Nihâyet merkûm delikanlı cenâze alayına katılarak kabristana vâsıl olduğundan ve herkes dağıldıktan sonra kendisi kızın defîn olduğu mezârı bekleyip ve topraklarını öpüp derd-i derûnunu cüz’î teskîn etmeye gayret ettiği sırada akşam olur, ortalık kararır ve hasret-i ‘aşkla ne yapacağını şaşırır ve derd-i derûnunu kızı mezârdan çıkarır ve hânesine götürür. Zavallı delikanlı ölmüş olan mahbûbesini kendi odasında duvara dayayıp hayâtında göremediği şu manzarayı vefâtından sonra olsun görerek gönlünü eğlendirmeye çalıştığı hâlde cenâzenin nâgâh devrilip düşmesi ve alını şiddetle yere gelmesi üzerine orada olan bir çivinin te‘sîrinden merkûmenin başı kanamaya başlar ve mevtânın nefes alıp vermekte olduğu görünür. Şu hâlde delikanlı havf ve dehşetten dışarıya kaçarsa da kimseye bir şey demez ve diyemez olduğundan bi’t-tekrâr içeriye girerse de kızın kendisine sarılacağından korkarak dâ’imâ geride durur. Bir aralık nasılsa cesâretlenerek elleri ayakları titrercesine kızın başını sarıp ve kanını dindirip tedâvisine devâm etmekle bir iki gün sonra kız gözlerini açıp etrâfına bakmaya başlar. Tesâdüf kabîlinden böyle çok şeyler vukû’ bulur. Çünkü kız birdenbire bayılmış olduğundan

alnından bir kan almak lâzım gelirken ta‘cîl edilerek cânı üstünde olan kızını ölmüştür kıyâsıyla defnetmişlermiş. Hulâsa-i kelâm birkaç gün geçerek kızın derin uykudan uyanır gibi kendisinin nasıl olup da oraya geldiğinin sebeplerini zayıf ve bî-mecâl hâlde su‘âl etmeye başlar.

Delikanlı vukû‘-i hâli nakledip zavallı kızcağız tahayyür ve ta‘accüble dinledikten sonra şu misâfirhâne-i ‘âlade bir müddet daha kalmasına sebep olan bi’z-zât kendi ‘aşk u sevdâsı olduğunu anlayarak âşık-ı sâdığına teşekkür etmeye başlar. Nihâyetü’l emr kız birkaç gün zarfında ifâkat bularak odanın içinde yavaş yavaş yürümeye başladığı hâlde kendisini vâlidesinin hânesine götürmesini delikanlıya niyâz ettiği sırada delikanlı fırsat-ı gani‘met addederek derd-i derûnunu kâmil beyân ve bundan sonra ikisi birlikte imrâr-ı vakt etmek ârzüsünde olduğunu dermiyân eder. Merkûme bunu işitince kendisini pençe-i ecelden kurtarmış olan zâta borçlu olduğunu bilerek şu teklîfi kemâl-i hoşnûdla kabûl edip mübârek bir sâ‘atte nâgâh olarak birbirlerini alırlar.

Aradan beş altı ay geçtikten sonra bunlar karı koca bir gün dışarıya çıkıp gezindikleri sırada kız hiç değilse bir kere olsun hâneleri önünden geçmek ârzüsünde olduğunu zevcine beyân ettiğinde merkûm buna râzı olup fakat kendilerinin kim olduklarını peder ve vâlidesine yavaş yavaş bildirmesini tenbîh ederek o tarafa doğru giderler. Kızın vâlidesi ber-vech-i mu‘tâd pencerenin önünde oturmuş ve kızının hasretiyle kan yaş ağlamakta bulunmuş olduğu hâlde bir de tıpkı kendi kızına benzer birisinin geldiğini görünce ‘aklı başından giderek saçlarını yormaya başlayıp gözlerini de ondan ayıramaz. Velhâsıl bunlar kapının önüne vâsıl olduğunda karının artık sabra mecâli kalmayıp şu kız her kim olursa olsun biraz içeriye da‘vet ederek yakından yüzüne bakmakla kızının hasretini alayım diyerek hânesine da‘vet etti.

Bunlar şu da‘vete icâbet ederek yukarıya çıkıp oturduğunda vâlidesi kızının yanına gelerek dikkatle yüzüne bakar ve kendi kızını olduğunu tanırsa da ölmüş olan bir âdemin dirilmez olduğunu da bildiğinden şu vukû‘ât-ı garîbeye bir ma‘nâ veremeyerek şaşırır, gözyaşları kurur ve kendisini oda kapısından dışarıya atarak neredendi ki şunlar gözümüne ilişti diye bağırır ve nihâyet evin içinde bulunanların cümlesi altüst olarak merkûmanın çıkıp gitmeleri için işâretler olunup fakat vâlidesi bir türlü ayrılamayıp melûl melûl mahzûn yüzünden yukarı bakıp kaldığı hâlde kerîmesi şu hâli artık tahammül edemeyerek vâlidesinin kucağına atladı. “Vah vâlideciğim, ben senin ölmüş zannettiğin evlâdınım.” demesiyle vâlidesi bayılıp yere serildi. Her nasılsa enva‘ eczâlarla ‘aklı

başına getirilip vukû‘-i hâl tamamıyla kendisine nakil ve hikâye olundu. Zavallı vâlide dâmâdına binlerce teşekkürler edip yeniden düğün tutulmasını emretti ve böylelikle safâyı hâtırla ‘ömür sürdürdüler.’”

“Gördün mü oğlum?” dedi bana dede derviş. “İmrâr-ı vakt için evâ’ilde söylenilen meselleri bile Mâhir Bey’i kandırmak için müdâhinler ellerinde âlet edinmiştiler.

Bir adam her ne kadar ‘âkil olmuş olsa kendisine söylenilen şeyler hakkında belki şu şöyle olur diye inanmaması tabî‘îdir. ‘Ale’l-husûs ona benzer ba‘zı şehâdetler dahi gösterildiği hâlde şahıs merkûm bildiğini şaşırıp kendi bahsinde yanlış olduğunu ikrâr ile karşısındakine hak verir. Bu bâbda bî-çâre Mâhir Bey ne yapsın ki zâten ‘aşk ve ‘alâkayla sarhoş olduğu hâlde şimdi de bir taraftan ‘işret ve diğer taraftan müdâhinlerle sohbet etmesi zihnine kâmilan perîşâniyet getirmiş ve şu kâzib ve mürtekib müdâhinlerin korkusundan zavallı doğruluk Mâhir Bey’den kaçmaktan başka çâre bulmamıştır.”

“Sen şimdi oğlum,” diye ilâve etti dede derviş, “Bu müdâhinler bahsini bu kadar uzattığıma ihtimâldir ki ta‘accüb edersin. Ancak bu kadar tafsilâtımın sebebi vardır oğlum. Çünkü ‘âlemde yalan kadar muzır bir şey olmadığı hâlde müdâhinlerse yalancılığın avukatıdır. Bunlar olmamış olsa en câhil bir adamın dahi doğruyu görebileceği der-kârdır. Fakat müdâhinler doğruluğun yüzüne öyle kalın perde çekmişlerdir ki en ‘âkil ve dûrendiş bir adamın dahi görebilmesi mümkün olamaz. Umarım ki bî-çâre Mâhir Bey’i takbîh etmezsin. Mâhir Bey’in takbîh olunacak hâli yalnız doğruluğu nasîhat eden sâdik dostuna inanmamasıdır. İşte bu cehâleti başına bin türlü belâ getirmeye sebep olmuştur.

Bunlar böylece bir müddet daha meyhânede eğlenip Mâhir Bey’den beşer onar altın sızdırdıktan sonra herkes işine gitti. Bir aralık müdâhinler bir kahvehânede birleşerek içlerinden birisi kelâma bed’ ile:

“Ey arkadaşlar, zannım Mâhir Bey’in serveti dip sularını buldu gibi anlarım. Yavaş yavaş kendisinden ayrılmak lâzımdır. Çünkü ‘alâka ettiği kız hakkında şimdiye kadar kurulan tuzak ve oyunların hiçbiri patlak vermediyse de bundan sonra patlak vereceği ihtimâlin ba‘îdinde olmadığından yakayı ele vermeksizin kendisini terk etsek fenâ olmaz.” demesi üzerine cümlesi yek-dil ve yek-zebân “Evet, pek güzel buyurdunuz!” diyerek o günden sonra Mâhir Bey’in da‘vetine îcâbet etmemek ve görüşmemek üzere karar verdiler.

Diğer tarafta zavallı Mâhir Bey rü'yâda altın görüp de uyandığında ellerini uzatan şaşkın gibi bir düziye Rukiye Hanım'ın kapısı önünden geçerek 'aşk u sevdâsından zerre kadar haberi olmayan kızın her bir hâl ve hareketine kendi gönlünce ma'nâlar verip meselâ "Rukiye bir aralık sokağa bakıyorsa gözünü benden ayıramıyor ve pencerenin önünden kalksa beni görmesiyle bir yerde duramıyor." derdi. Merkûm Mâhir Bey şu hayâl-i evhâmla vakit geçirdiği ve yine bir gün kapının önünden geçtiği sırada tesâdüf bu ya uşak kapıyı açarak bir mahale gidecek olan büyücek bir sandık için birisini aradığından Mâhir Bey'i orada görmesiyle bu makûle bir hizmet arıyor kıyâs ederek işi kendisine bildirdi.

Mâhir Bey ise o gün kızı pencerenin önünde görmemiş ve arkadaşlarının nasîhati üzerine böyle bir fırsat düştüğünde fevt etmeyeceği zâten kararlaştırmış olduğundan Rukiye Hanım'ı sandık derûnundadır kıyâsıyla pazarlık falan etmeksizin "Evet, götürürüm!" demesi ve sandığı omzuna vurduğu gibi kendi hânesine doğru götürmesi bir oldu. Uşak o aralık çantasını almak üzere odaya girip çıktığı hâlde sandığı ve adamı orada bulamadığından o tarafa bu tarafa koşarak su'âl ettiğinde aldığı habere göre Mâhir Bey'in hânesine doğru gitmeye başladı. Uşak sandığı aramakta olsun beri tarafta Mâhir Bey sandığı ber-takrîp hânesine sokup mahbûbesini içinden çıkarmak ümîdiyle 'acelesinden sokak kapısını bile kapamayınca unutarak "Ah benim sevgili Rukiyecğim, ben bu sâ'ati göreceğim miymişim!" deyip sandığı kırmaya çıkıştı.

Hâlbuki sandığın birkaç tahtasını sökmesiyle birtakım has şallar ve kumaşlar ve türlü entâriler gördüğünü müte'âkib kızların mücerred sandığın altında bulunacak hülyâsıyla şu eşyâyı bir tarafa koyarak "Âferîn Rukiye'm, cihâzını berâber alıp getirmiş!" diye sevincinden ne yapacağını bilmezdi.

O aralık uşak kapının önünden geçerek rastgele içeriye baktığında sandık kırılmış ve dağılmış ve içerideki zî-kıymet eşyâ' kâmilen yere serilmiş olduğunu görmesiyle hemen içeriye girip bî-çâre Mâhir'in kolundan tuttuğu gibi "Vay sen hırsız imişsin, biz de tamam inanacak adam bulmuşuz." diyerek Mâhir Bey'i hükûmete teslim ettiğinden hapse ilkâ' edildi.

Mâhir Bey'in doğru söyleyen ahbâbı o günlerde mahbûs olan bir refîki için kefâlet etmek üzere hükûmet dâ'iresinde bulunan Mâhir Bey şu sâdık adamı hapishânenin penceresinden gördüğü ânda bir tarafa savuşup şâyed oraya gelecek olursa önüne gerilip kendisini siper eylemelerini mahbûs arkadaşlarına tenbîh eyledi.

“Hey gidi soğuk yüzlü doğruluk!” dedi burada bana derviş. “Ba‘zı adam doğruyu söylersem mazhar-ı iltifât olurum kıyâs eder. Büyük yanlışlık, baksana doğruyu söyleyenin yüzünü bile görmek istemiyorlar. Çünkü o makûle yalan ve hîleye kapılan adamlar bir aralık düştükleri tuzağın musîbet hâlini gördükleyin doğru sözlü ahabblarının yüzünü görmeye utanırlar. Hoş bu hâlde dahi kendilerini aldatmış olurlar ya! Tuhafî şuracıktadır ki bir adam hîle ve desîseye kapılarak çukura düştükten sonra dahi yine o makûle müdâhin ve hilekârlara inanacağına şüphe yoktur. Şimdi müdâhinler Mâhir Bey’den şu vukû‘âtı işitseler “Dur a birâder, biz o maddeyi besleme kızdan tasdik ettik. Egerçi entârilerin altındaki falan kumaşı dahi çıkarıncaya kadar tutulmamış olsaydın Rukiye o kumaşın altından çıkacakmış. Şimdiyse bî-çâre kız dahi rüsvâ-yı ‘âlem olmuş.” diyeceklerine ve zavallı Mâhir Bey’i aldatıp taksîratı kendi üzerine hamal ettirerek âh nasıl olup da ben kapıyı kapamayı unuttum ve şimdi hem maldan ve hem kızdan oldum diye âh ve feryâd ettireceklerine şüphe mi edersin?

Ebnâ-yı beşerin yalana iknâ‘ olması o kadar tabî‘îdir ki binlerce kere belâya uğramışken dahi yine yalanın kuyruğunu bırakamaz. Sana nasîhatim olsun oğlum. Şu fânî dünyâda râhat geçinmek istersen doğruluktan ayrılma. Fakat birine doğruyu nasîhat edeceğin sırada eczâcıların zehri ihtirâzıyla sattıkları gibi sen dahi ihtirâzla söyle. Çünkü doğruluk hevâ-yı hevesi öldürücü zehir olduğundan herkes ondan nefret etmektedir. Biz gelelim yine Katina’nın menkıbesine.

On Sekizinci Gün

‘Aşka Düşen Kocakarı

Katina’nın üç otuz bir yaşına kadar bastığı vakitte kendisini bir nev-civân ve dilber kız yerine koyarak şu derece süs ve ziynete düşmesi mutlak sebepsiz değildi. Evet sebepsiz değildi derim. Çünkü nakledeceğim hikâyeden hakikat-i hâli sende anlayacaksın.

Katina’nın oturduğu hânenin kapısı karşısında tahta perdeyle ihâta edilmiş ufak bir bahçe ve bahçenin bir köşesinde kapısı diğer sokağa açılır küçük bir ev olup arada bir def‘a koltuk değneklerine dayanmış, bir ayağı tutmaz, üstü başı perîşân, başında yağlı bir şapkaıyla yaşlıca bir adam ve bir de avluda kör bir karı görüldüğü gibi Katina’nın kapısına karşı olan tahta kapı önünde dahi ekseriyâ genç ve süslü bir kızın durması görünürdü.

Bunlar İtalyan ahâlisinden gâyet fakîr kimseler oldukları cihetle kızın pederi kötürüm hâliyle işe yaramadığından ihtiyâre vâlidesi çamaşırcılıkla bunları geçindirirdi. Merkûme kız Biyanka tesmiye olunan kar gibi beyâz ve ayın on dördü gibi değirmi çehreli olduğundan herkes tarafından sevmeye şâyeste desem câ'izdir. Fi'l-vâki' Avrupa ahâlisinde öyle 'ale's-seviye dil-ber çıkmaz ama merkûme Biyanka İstanbul'da doğup büyümüş olduğundan mı bilmem neden, sayılır güzellere olduğu inkâr olunamaz.

İşte bu da cenâb-ı Hakk'ın bir cilve-i mahsûsudur ki ebnâ-yı beşere ihsân buyrulan her türlü 'akıl ve dirâyet ve her nev' hüner ve ma'rifet çâr-ı aktâr-ı cihâna yayılıp güzellikse Hazreti Âdem'in halk olduğu mahâlin civârlarında kalmıştır. Çünkü Avrupa ve Amerika ahâlisi ekseri zayıf, saç sakal ve kaş renkleri birbirine uymaz. Yüzleri başka ve gözleri başka bir hâlde. Hulâsa-i kelâm şehâdet-i 'âmmeyle çirkin âdemler diyebiliriz.

Afrika kıtasındaysa birtakım siyâh veyâhut melez âdemler müşâhede olduğu gibi Çin ve Japon ikliminde dahi kolu beli eğri, sırtı kambur, yüzü uzun, alınları sivri ve gözleri çukur insânlar görürüz. Yalnız Gürcistan, Çerkezistan, Ermenistan ve o civâr ahâlilerinden başlayarak Asya kıtasının Akdeniz kıyılarına kadar tekâmül güzel müşâhede eyeriz. Vâkı'a bir mikdâr güzellere de Akdeniz adalarında bulunduğu der-kârdır. Tabî'atın bu gizli sır ve hikmeti kim bilir ne sebeplerden dolayı neş'et etmiştir? Biyanka'yı unutmayarak gelelim eski menkıbeye.

Bunlar zâten pek fakîr kimseler olup dil-ber Biyanka ise başka karıların 'âdeti olan mâl-i hülyalar gibi türlü mütâla'alar da bulunarak kuru etmek yerine ne zamân nefis ta'amlar yiyeceğini ve köhne elbiseyi ne vakit üstünden atıp da ağır pahalı ve süslü fiistanlar iksâ edeceğini düşünürdü. Hâlbuki tecellî yâver olmadıkça zannedersin ki güzellik de para etmiyor.

İşte Biyanka şu hâlde vakit geçirerek bir müddet sonra Karlo isminde bir kunduracı delikanlıyla ülfet peydâ edebilip merkûm Karlo yakışıklı ve dil-ber bir adamsa da Biyanka'nın ârzû eylediği hassalardan mahrumdu. Biyanka'nın kendi pederi hânesinde geçindiğinden daha iyi bir hâlde geçindirebileceği ümîd olunup fakat merkûm Karlo esnaf parçası olduğundan ikisinin bir yola çıkacağı iştibâhtan vârestedir. Yine bu vech ile merkûme Biyanka kapıdan pencereden Karlo ile birkaç kere görüşüp konuştuğunda doğrucası merkûme Biyanka sevgilisi delikanlı hakkında hissettiği 'aşk ve 'alâka zenginlik ârzûsunu unutturup gönlünü büsbütün ona verdirdi. Hâlbuki şu delikanlıyla kendi hânelerinde görüşebilmek için bir fırsat bulamaması derd-i derûnunu tezyîf

eylediğinden keyfiyet hâli peder ve mâderine bildirmeye mecbûr olup fakat kendisinin dil-berini cihetle vâlideyni bunu zengince bir yere yerleştirmek ve kendileri de sâyesinde refâh hâlle yaşayabilmek ârzûsunda olduklarını bildiğine ve kunduracı Karlo ise ancak kendi familyasını geçindirebilir bir esnaf parçası olduğundan vâlideyninin bu hâli râzı olmayacaklarını teferrüs eylediğine binâ'-yı vukû'-i hâli ifâdeye ber-vech ile cesâret edemezdi. Hâlbuki böyle kapıdan pencereden görüşebilmekle maksad hâsıl olamayacağını bilerek sabır ve sukûtta başka çâre bulamazdı.

Merkûm Biyanka, Katina dediğimiz üç otuz bir yaşındaki komşu karının ahlâk ve etvârını âharları gibi kendisi dahi bildiğinden şöyle bir ihtiyâre hâlinde kendisini süs ve ziynete verdiğini ta'yîp ederek nihâyet Karlo ile bilâ-istişâre işi başka bir kalıba dökmeye teşebbüs edip o günden bed' ile Katina'ya daha bir sıkça ülfete başladı. Nihâyet bir gün merkûmeyi yalnızca yakalayıp "Ah ciğer köşem kokona Katina! Sana öyle bir şey söyleyeceğim ki bana aslâ yakışmazsa da ne yapayım delikanlının ricâsına dayanamayarak ifâdeye mecbûr oldum."

Kokona, delikanlı lakırdısını işittiği gibi benzi kızarıp bozarıp eli ayağı titreyerek "Aman cânım Biyanka, çâbuk söyle!" diye ibrâm ettiği sırada Biyanka kelâma başlar gibi "Cânım şey... Hani şu şey yok mu?.. Âh ben de bilmem nasıl söyleyeyim?.. Aman nasıl da acıdım!.. Sanırsın ki söyleyemeyeceğim. Böyle bir iş hakkında lakırdı açmak ne müşkül müş!" yollu kesik kesik sözlerine Katina dayanamayarak "Aman sen de cânım! Şu söyleyemediğin şey sakın yine bana bir 'âşık peydâ olmuş olmasın?"

-Evet efendim, tıpkı buyurduğunuz gibi. Hele teşekkür ederim ki derdden kurtardınız. En büyük güçlük şu 'âşık kelimesindeyken sizin his ve idrâk etmenizle birbirimizin efkârını anladık.

- Aman cânım Biyanka, söyle bakalım, bana 'âşık olan delikanlı kimdir ve ne ister?

DÖRDÜNCÜ CİLT

On Sekizinci Cüz'den Mâ-ba'd

- Efendim, öyle bir delikanlıdır ki sizin hüsn-i cemâlinizi ta Amerika'da işiterek kalkıp buraya gelmiş. Kendisi orada milordzâde olduğu hâlde olanca variyetini yolda

senin ‘aşk u sevdân uğrunda telef edip bitirdiğinden şimdiki hâlde fakîr bir hâlde bulunmuştur.

- Bana varyetin ne lüzûmu var? Kendisi genç ve güzel midir? Onu söyle.

- Genç ve güzel demek de söz mü? Derecesiz güzelliğinden başka sinni de ancak on sekizinde vardır.

- Oh, gel keyfim gel. Tamam benim istediğim gibi. Fakat nasıl oldu da sen bu delikanlıyı tanıyabildin?

- Bu adamın birkaç akşam bizim bahçe kapısı önünde dolaştığını evvel emirde benim için dolaşan bir çapkın zannederek bir akşam sen kimsin ve bu vakit ne dolaşıyorsun diye su’âl ettiğimde “Affedersin kız kardeşim, zâtınız dahi genç bir kız olduğunuzdan kabildir, ‘alâka denilen şeyin hâlimden anlarsınız. Şu karşıdaki hânede olan nev-civân kız veyâhut karı olduğunu bilmem fakat güzelliğinin vasfını Amerika’da işiterek kulaktan ‘âşık olup buraya geldim. Âh ne yapacağımı ben de bilmem.” deyip de ağlamaya başlamasın mı?

- Ey sonra?

- Şu delikanlının hâlini bir iyice anlamak için evvel emirde sizin için kızdır dedim ve kendisine Karlo tesmiye olduğunu öğrendim.

- Pek iyi demişsin, âferîn. Say ki kız değilsem de kız gibi bir şeyim. Ben şu kara bahtıma ne söyleyeyim ki şu halimde ihtiyâr kocaya düştüm. O değil ama sizin bu cevâbınıza karşılık Karlo ne söyledi?

- Ne söyleyecek? Birtakım âh vah ettikten sonra kelâma başlayıp “Ben memleketimde nice seneler esîr-i firâş olup envâ’-i mu’âleceyle ifâkat bulamadığımı hekimler görerek nihâyet gizli bir sevdâya düştüğüme karar verdiler. Fi’l-vâki iş tıpkı söyledikleri gibiydi. Çünkü Katina’nın tasvîrini Amerika’da bir fotoğraf dükkânında görerek ve methini işiterek ‘âşık olmuşum.

- Bu ne güzel tesâdüf cânım Biyanka’m! Gûyâ burada ‘aşk u sevdâ uğrunda yanıp yakılan delikanlılar alıvermiyor gibi tasvîrim dahi dünyânın dört tarafını dolaşmaya başlamış. Ey sonra?

- Sonrası işte böyle. Zavallı delikanlı artık Amerika’da duramayarak gözüne ne yolun uzaklığı ve ne de bahr-ı muhîtin dalgaları görünüp yolu tuttuğu gibi buraya gelmiş. Âh cânım kokona Katina! Zavallı delikanlının şunları naklettiği vakit bir kere hâlini görmelisin. Gözünün yaşını dindirmek mümkün olmuyor.

- Vah vah vah! Pek acıdım. Öyle olur. ‘Âşıklık zor derddir, bilirim.

- Evet. Bî-çâre delikanlı her ne kadar İstanbul’a gelmişse de mübtedî olduğundan üç aşağı beş yukarı gezerken sizi pencerede görmüş. Artık bu sokağı terk edemeyip nihâyet kız olduğunuzun haberini benden aldığı gibi elime ayağıma sarılıp ‘aşk ve ‘alâkasını size beyân etmemi ve kendisini alır yâhut almaz olduğunuzu su’âl eylememi ricâ etti. Merkûmun şunca niyâz ve istirhâmına dayanamayarak vukû’-i hâli size ifâdeye mecbûr oldum. Bilmem ki ne cevâb vereceksiniz?

- Memnun oldum Biyanka. Fakat Katina’nın saçının telinden ziyâde isteyenler oldu da o hiç oralarda olmadı demedin mi?

- Eyvah, işte bunu unuttum! Fakat işin hakîkati şudur ki Karlo sizi istiyor. Eğer siz de onu isterseniz bana söyleyiniz ki kendisine haber vereyim.

- İsterim ve memnûnen kabûl ederim ama biraz nâz etmek ve ‘âşığım olan zâtı yakıp yandırmak zannım güzelliğim şânındandır.

- Güzel ama senin ihtiyârı ne yapacaksın? Âyînimizce iki koca almak olamaz zannederim.

- Adam sen de bu da düşünecek bir şey mi? Bizim bunak herifin akşama sabâha âhirete yolcu olacağına şüphe mi edersin? Vâkı‘a kocam ölmeyince şu delikanlıyı alamazsam da varsın hazır da bulunsun. Alafranga usûlünce senin koca dediğin uşak makâmında olup birine yol vermeksizin diğeri hazırlamak lâzımdır. El vermez mi artık şu bunak herifin elinden çektiğim? Sen oralarını düşünme. Ben yapacağımı bilirim. Şimdilik şu on lirayı al da Karlo’yu gördüğünde söyle ki yarın pencerenin önünde oturacağım. Buradan geçtiği hâlde görüp eğer beğenirsem alırım.

Biyanka on lirayı gördüğü gibi derecesiz memnûn olduysa da şu akçelere birtakım yalan söylemekle destres olduğu için kalbi râhat değildi. Çünkü merkûmenin şu hâlde bulunuşu akçe için olmayıp mücerred sevdiği delikanlıyla serbestçe görüşebilmek üzere bir mahal tedârik etmek niyetinden ibâretti.

Merkûme Biyanka o günkü vukû‘âtı tamamıyla Karlo’ya nakil ve hikâye eylediği sırada on lira keyfiyetinin zamîrine dokunduğunu ve yalan söylediği için kalbi râhat etmediğini dahi ilâve ettiğinde şöyle fakîr bir kızın akçe tama‘ında olmadığını Karlo tahsîn ederek ve binlerce âferîn okuyarak şu vech ile ilâve-i makâl eyledi.

-Evet sevgili Biyanka’m. Yalan ve tama‘ pek mezmûm bir şeydir. Fakat sizin yalanlarınız âharına bir kemlik etmek için olmayıp birleşmiş olan iki gönüllerin serbestçe

görülebilmesi cihetine istinâdadır. Husûsuyla senin yalanlarına inanmış olan şu doksan yaşında divâne karının ‘aşk u sevdâsı zâten yalan olduğundan şu düzme lakırdılarınızla ona fenâlık etmiş sayılmazsınız. Katina kendisini genç bir kız yerine koyarak böyle ‘aşk ve ‘alâka işlerine karıştıkça merkûmeye divâne nazarıyla bakmaktan başka bir şey yapılamaz. O bu hâlde zâten kendisini aldatmakta olduğundan bir âharı tarafından aldanmış olması da taksîrat addolunamaz. Velhâsıl fukarâya beş para vermek istemeyen böyle bunak bir karının ‘aşk ve ‘alâka uğrunda sarf ettiği akçe için kalbim râhat etmiyor demek bir nev‘ cehâlettir.

Bilirim ki yalan söylemek pek fenâ şeydir. Fakat üç otuz birinde olan bu makûle divâne bir karıyı aldatmak kadar savâb olamaz.

-Hayır hayır Karlo. Ben bu dediklerinin hiçbirini yapamam. Bu makûle irtikâbâtın nihâyeti rezâlet ve nedâmettir.

-Buna râzı olup şu karıdan biraz şey sızdırmadığın hâlde tabî‘atıyla seni bırakacağım.

-O da senin bileceğin işindir. Ben böyle mezmûm ve mekrûh hâlde bulunamam.

“İnanır mısın?” dedi burada derviş. “Şu dürbünle cihânı seyr-i temâsâ etmiş olduğum hâlde şu kız gibi doğru ve saf-derûn bir kız görmedim. Şu kıza mâlik olan dünyânın en kuvvetli adamlarından biri sayılacaktır. Seni göreyim oğlum. Eğer evlenecek olursan bak ki helâl süt emmiş bir kız alasin. Maâzallâh bir fenâsına düşersen yakayı kurtarmak pek müşkül olur.

Ha gerçek iyi ‘aklıma geldi. Şimdi yeni bir ‘âdet çıkmış onu ne yapalım? Evlenecek olan bir adam, kızın güzelliğine veyâhut ahlâk güzelliğine bakmayarak paralı olmasını ârzû ediyor. Ben kulağımla öyle şeyler işitmişim ki her ne kadar ta‘rîf etsem edemem. Fakat bunlar menkıbemizin hâricinde olduğundan biz yine Katina hikâyesine başlayalım.

On Dokuzuncu Gün

Vakt ü Zamân Güzeli

Merkûm Karlo, Katina’dan şu vech ile kırk elli lira daha sızdırmak üzere Biyanka’yı iskât edemediği hâlde onun bu derece sâdık ve istikâmetini takbîh ve ta‘yîp ederek şu teklîfine râzı olmazsa kendisini terk edeceğini beyân etti.

Biyanka davasında ısrâr edip tabî'atıyla birbirinden ayrıldıktan sonra ertesi gün Katina'nın delikanlıyı su'âline yalnız bir gelmedi, göremedim cevâbını verebilip Karlo ise beri tarafta Katina'dan liraları söktürmek üzere bir çâre düşünürdü.

Şu tasavvurunun icrâsı ara yerde bir kız tavassutuna muhtâç olduğunu bilerek yine o civârda Marigo nâmında bir Rum kızını bulmasıyla vukû'-ı hâli merkûmeye beyân ve şu akçeleri koca karıdan söktürmek üzere kendine yardım ederse berâber olunup zevk ve sefâyla 'ömür geçireceklerini dermiyân eyledi. Merkûme Marigo yalan söylemek ve karşısındakini kandırmak maddelerinde öyle erbâb ve mâhirdi ki çok def'a söylediği yalanlara kendisinin bile inanması gelir ve her bir merâmını icrâyâ yol bulurdu.

Ahlâkının bozukluğu gibi tasvîri dahi bozuk ya'nî kendisi gâyet sarı ve mavi gözlü olup saçları siyâh, çenesi çökük, sinni otuzu bulmuş bir kız olduğu hâlde biri avukat ve diğeri tulumbacı olarak iki divâne sevgilisi vardı ki Karlo ile üç oldular.

Ancak Marigo'nun kemâl-i fitnekârlık ve ustalığından dolayı şu üç herifin birbirinden haberi olmayarak başka başka Marigo ile ülfet ederler ve şâyed birbirine rast gelseler bile Marigo'nun bin türlü yalan ve dolanına inanarak meserret-i 'azîme ile işlerine giderlerdi.

Karlo'nun Marigo ile konuştuğunu bir gün tulumbacı rast gelip sebab-i ülfetlerini Marigo'dan su'âl ettiğinde "Hele dur bakalım. Tamam istediğim gibi bir şaşkın yakaladım. Herifte bir iki yüz parça lira var. Seni alırım malırım diyerek züzüğü biraz kandırdım. Bir ustalıkla şu liralara kavuşacak olsam bir daha yüzüne kim bakar? İşte o vakit seninle evlenir ve râhatımıza bakarız. Şâyed bir belâ zuhûr ederse beni yalnız bırakmazsın ya!" Tulumbacı bunu işittiği gibi memnûn olup şu liraları ber-takrîp sızdırmasını nasîhat ettikten başka ileride eğerçi bir belâ zuhûr ederse geç vakit Karlo'nun arkasından giderken kafasına bir şey vurup yere sereceğini ta'ahhüt ederek gitti.

Şu sırada avukat gelirken tulumbacının Marigo ile ülfetini görmüş ve cânı sıkılmış olduğundan bu hâli merkûmeden su'âl ettiğinde hiç düşünmeyerek "A cânım efendim! Bu makûle bir tulumbacıyla görüştüğüm hem 'abes be hem de nâmusa dokunur olduğunu bilirim. Fakat o benim 'akılsız kardeşime ne söyleyeyim ki boş yerde başına belâ açıp beni de lisâna getirir."

- Ne var ki iki gözüm, bir keder mi olmuş?

- Hayır, benim şu yaramaz kardeşimi bilirsin ya! Meğer bu tulumbacıyla görüşürmüş. Sağlıkla görüşmeyeydi! Bir gün kardeşim sarhoş olup tulumbacının

parmağından yüzüğünü alıp kendi parmağına takmış ve her nasılsa kaybetmiş. Şimdi tulumbacı ya yüzüğü veyâhut kıymeti olan iki lirayı ister. Kardeşim de paraların teki yok. Tulumbacıysa bana gelip ‘Ya paraları veriniz ya yoksa kardeşini bir bıçaktan çıkarırım.’ der. İki kılıç arasında kalmış ve ne yapacağını şaşırılmış olduğundan şöyle oldu böyle gitti diyerek tulumbacının gönlünü eğlendiriyorum.”

Avukat bu hâli işitince derecesiz esef edip “Vah elmâsım, hiç senin iki lira için taht-ı tazyîk ve rencîdede bulunmaklığına ben râzı olur muyum? Kemâli iki lira değil mi?” diyerek cebinden çıkarıp verdi ve bir daha bu makûle adamlarla konuşmamasını tenbîh ederek gitti.

Şu hâli tulumbacının refiklerinden birisi görüp tulumbacıya haber vermesiyle tulumbacı pür-âteş ve pür-gazap ile Marigo’nun üzerine gelerek iki lira aldığıın sebebini sorduğunda “Be cânım o bir ehil avukattır. Eskiden kalmış olan bir alacağımı tahsîl edip getirdi. Fakat bu sendeki hiddet nedir? Bu mudur beni sevdiğinin eseri? Yüreğimi öyle oynattın ki hasta olup yatmazsam çok tâli‘li başım varmış!” yollu cevâblarına tulumbacı iskât olup aflar diledikten sonra o aralık geçmekte olan basmacıdan bir fistanlık basma almasıyla gönlünü ele aldı.

Marigo’nun ahlâk-ı mekrûhesi hakkında vermiş olduğum şu kadicik ma‘lûmâtta elbet Karlo’nun dahi tama‘ belâsıyla büyük bir belâyâ uğrayacağını hissedersin diye zannederim. İşte Karlo ile Marigo beyinde olan makûle mûcibince ertesini gün hîn-i mülâkatta Biyanka’dan ne sebeple ayrıldığını ve evleri de bunak Katina’nın kapısı karşısında olduğunu Karlo tamamıyla Marigo’ya ma‘lûmât verdikten sonra Marigo kelâma başlayıp “İşte böyle ‘akılsız kızlar değil mi ki karşılarna çıkan senin gibi elmâs parçası delikanlıların teklîfâtını kabûl etmeyerek kendilerinden soğumalarına sebep olurlar ve sefâletten kurtulmak istemeyerek kendileriyle berâber karşılarna çıkanları da sefil etmek isterler. Vay divâne Biyanka vay! İsbet olmuş ki öyle bir divâne kızıdan ayrılıp da yüzünü bana açtın. Sen şimdi bendeki ustalıklara bak. O Katina dediğin bunaktan paraları öyle söktüreyim ki kendisinin bile haberi olmasın. Bundan sonra biz ustalığımızla şu paralara kavuşarak giyip kuşanıp atlar ve faytonlarla gezdiğimiz sırada varsın o divâne kızlar eski zamândan kalma sadâkat ve istikâmetleri sâyesinde fakîrlik içinde ezilsinler ve kuru ekmeğe hasret çeksinsinler. Benim bildiğim şudur ki şimdiki asırda birisi seni denizden kurtarmak için elini uzattığında hem şu beladan kurtulmak için herifin eline sarılmalı ve hem de cebinden altın kesesini çarpmaya

çalışmalı husûsuyla şu ‘asrda erbâb ve zarîf olan bir kız kendisine otuz iki esnaftan ve yetmiş iki buçuk milletten âşinâ peydâ etmeli ve her birisinin gönlünce davranıp istediklerini parasızca yaptırmalı ve birtakım yalan ve dolanla kandırıp zevkine bakmalı. Bunları böyle yapmamanın ismine eski adamlar divânelik demeyip de istikâmet ve sadâkat demişlerdi. Bî-çâre Karlo’nun gözleri liranın rengiyle kamaşmış olduğundan Marigo’nun şu sözlerinden olsun ne çiçek olduğunu fark edemeyerek nihâyet tamamıyla teslîmiyet gösterdi.

Gelelim bizim bunak Katina’ya. Gözüne bir gözlük koyup pencerenin önünde bir düziye ‘âşığı olan delikanlının yolunu gözler ve sokaktan her geçen delikanlıya dikkatle bakıp ‘acabâ bu mudur diye dikkatle süzerdi. Geçen dönen delikanlılarsa merkûmeyi o hâlde görerek izhâr-ı nedâmetle der‘akab önlerine baktıkları sırada merkûme Marigo kapıyı çalarak içeriye girdi.

Katina bunu görmesiyle kendisinin kim olduğunu ve niçin geldiğini su’âl ettiğinde merkûme Marigo birtakım düzme dolap kırışıldıktan sonra “Her ne kadar size yabancı bir kızsam da ‘aşk u sevdânızla yanıp yakılmakta olan bir delikanlı tarafından elçi gelmiş olduğumdan müsâ‘adeniz olursa ba‘zı ifâdatım vardır.” diyerek şu vech ile kelâma başladı.

-Amerika’dan buraya gelmiş olan bir delikanlının size ta‘aşşuk ettiğinden haberiniz vardır zannedirim.

-Evet. Şu karşımızdaki İtalyan kızı söylemişse de bir daha görünmediği mûcib-i tahayyür olmuştur.

-Gördünüz mü? İşte ta kendisi. Zavallı delikanlının sizin için yanıp yakıldığını merkûmeye açmış ve şu hâlini size ‘arz eylemek için niyâz etmişken merkûme pazarlığı kendi tarafına aktarmaya çıkışmış.

-Ha şimdi anladım! Besbelli kendisi bir daha gelip görünmediğinden başka ‘âşık-ı sâdığımın dahi buralardan geçmesine mâni‘ olmuş olmalı.

-Ona ne şüphe! Fakat delikanlı oralarda mı? Zavallının geceleri bile gözüne uyku girmeyerek âh sevgili Katina’m diyerek kendisini öldürmek sıralarına gelmiştir.

-Vah vah vah! Bu ne hâ’ine kızmış ki delikanlının şu hâline rehm etmemiş. Nihâyet cânım Marigo delikanlı ne söylüyor? Sakın Biyanka’ya gönüllemiş olmasın?

-Ne münâsebet efendim! Biyanka’nın bu yolda olan teklîfini görünce güzel bir tekdîr edip almış yürüyüvermiş.

-Hoş o Biyanka'nın ba'zı ifâdâtından anlamıştım ki bu delikanlıyı elde etmeye çalışacak. Çünkü âyînimizce iki koca almak olamaz deyişi bu delikanlı sendense bana daha münâsibtir demek istemişti. Hay divâne hay! 'acabâ kendisine ne gözle bakılıyor ve ne demek istiyor?

-Cânım kokona Katina durmuş bak neler söylüyorsun? İki koca almak olamaz demek ne demektir? Biz Anadolu'nun köylüklerinde mi yaşıyoruz? Alafranga usûlünce karılara serbestlik verildiğinden beri erkeklerin bizim yanımızda uşak makûlesi olduğunu bilmiyor mu? Kaba vakit geçti divâne Biyanka. Şimdi ortalık incedir. Herkes çorabını ince ince örüyor.

-Sahihsin a kızım. Lâkin gel de böyle divâne ve hâ'ine kıza merâm anlat. O değil ama sevgilim Karlo ne diyerek sizi buraya gönderdi?

-Ne diyecek efendim. Zavallı delikanlı 'aşk ve 'alâkanızla divâneye dönerek şu hâlini hâk-i pâyenize ifâde etmek ve emriniz olursa bu akşam buraya gelmek için sizden ruhsat tahsîl eylemek üzere gönderdi.

-Baş üstüne efendim. Memnûnen ve mesrûren kabûl eder ve sâ'at üç raddelerinde teşrîfinizi beklerim, diyerek Marigo'ya on lira verdikten sonra yola koydu. O akşamın on ikisine kadar güzelce giyinip kuşanıp kendisine ala bir çekidüzen verdiğinden ve genç kızlara mahsûs olan birtakım alafranga oyuncaklarla kendisini tezyîn eyledikten sonra pencerenin önünde oturup bunların gelmesine muntazır oldu.

Fi'l-vâki sâ'at tamam üç buçuk olduğu hâlde Karlo ile Marigo kokona Katina bunağının kapısını çalarak içeriye girdiklerinde merkûme bunları türlü 'izzet ve ikrâmıla karşılayıp müzeyyen bir odaya da'vet ettiği ve türlü kırılış ve dökülüşle hâl ve hâtır sorduğu sırada aşağıdan çan çan diye ses işitildi. Meğer Katina'nın esîr-i firâş olan zevci aşağıdaki odada yatmakta olup Katina'nın 'aşk u sevdâyla başında 'akıl kalmadığından o akşam kocasının yemeğini götürmeyi unuttuğu cihetle zavallı ihtiyârın sabrı tükenip nihâyet tahtayı vurarak işi haber vermeye mecbûr olmuştu.

Karlo'nunsa şu hâlden haberi olmadığından "Bu ne ses ve ne patırtı?" diye su'âl ettiğinde Katina birtakım kızarıp bozarıp "Cânım ne olacak benim kıskanç heriftir. Bir ayağı mezârda olduğu hâlde yine kıskançlığı elden bırakmıyor. Gâliba bir şey sezdi." diyerek aşağı inmesiyle kocasına hitâben "A bunak, a mezâr kaçkını divâne herif! Bu tuttuğun yol nedir? Akşama sabâha gideceğin mezârı bir kere hâtırına getir de artık güzel

sevmekten ve kıskançlıktan ferâgat gel!” demesine karşılık “Be karı neler söylüyorsun, sayıklıyor musun? ben seni yemek getiresin diye çağırdım.”

-Belki beni bu lakırdılarıyla kandırırsın. İşte sana lakırdının kıyası. Sen beni her ne kadar kıskanacak olsan dinlemeyeceğim. Ben genç çağımı boşuna geçirmeyip bundan sonra istediğim delikanlıyla görüşerek zevk ü sefâ edeceğim.

-Be cânım benim neme lâzım? Sen benim yemeğimi vaktiyle getir de yüzüne bakan olursa sevmemekten geriye durma.

-Geberesi herif, bak bir kere hırsından neler söylüyor? Benim artık çekecek kudretim kalmadı, bilmem ne oldu dedikleri sırada yukarıda dahi şöyle bir oyuna başlanmıştı: Karlo ile Marigo odanın dört tarafını güzelce seyr-i temâşâ ettikten sonra Katina bunağının liralarnı köşede olan sandığın derûnunda kıyâs ederek Marigo, Karlo’ya hitâben “Aman şu sandığı nasıl kaldıralım?” dediğinde merkûm Karlo şaşırarak “İki gözüm, kendisi evin içinde olduğu hâlde hiç bu olacak şey midir?” demesi üzerine Marigo’nun fistanın altından bir bıçak çıkarıp “Şu bunak karı şu liralarnı öyle de öyle bize verecek değil mi? İşte bu bıçağın sâyesinde birdence verip kurtulur. Niçin birtakım ağız kokusu dinleyelim?”

Karlo şu hâli görüp işitince eli ayağı titremeye başlayıp Biyanka’nın kadir ve kıymetini tanıyarak refikasının ‘âdetâ bir kâtile olduğunu bildi ve pişmân olduysa da çifâ’ide ki iş işten geçmişti. Bî-çâre Karlo tama’ sevdâsıyla ne belâyâ uğradığını anlayarak “Aman cânım Marigo bu zu’mdan ferâgat gel. Ben hâlâ bir tavuk bile boğazlayamam.” cevâbını verince “Öyleyse şu bunak karı gelmeksizin kalk şu sandığın ucundan tut ki dışarı çıkaralım.” diye ibrâm etti.

Eğerçi Karlo buna dahi karşı gelse başka bir belâ çıkar korkusuyla bin türlü la’net okuyarak havf ve dehşetle sandığın ucuna yapışıp merdivenden aşağı indirmiş ve sokak kapısından dışarıya çıkarmakta bulunmuş oldukları hâlde kokona Katina kocasının odasından dışarıya çıkıp sokak kapısı açılmış ve kendi ‘âşığı olan adamın evi boşaltmaya çıkışmış olduğunu görmekle “Zâbîta yok mu?” diye bağıracağı sırada nöbetçi karakol yetiştirip ikisini birden tuttular ve üzerlerinde bıçak dahi bulunduğundan kolları bağlı hapse gönderdiler.

Katina’nın kapısı önünde olan şu patırtıyı Biyanka tahta perde aralığından seyredip kendi eski nişânlısı Karlo’nun tama’ sevdâsıyla şöyle bir belâyâ uçtuğuna ve

haydûd gibi kolları bağı mahbûsa gönderildiğine esef ederek onun kem nasîhatlerine kulak asmadığı için cenâb-ı Hakk’a şükür ve hamd eyledi.

“İşte oğlum” dedi derviş, “böyle iyi adamlar her ne kadar bayağı esvâb giyinin hâlâ kuru ekmeğe bile hasret çekerlerse de yalan dolanla giyinin kuşanan ve baklava börek yemek ârzûsunda bulunan fenâ adamların uğradıkları musîbeti karşıdan seyr-i temâşâ ederler. Yalan dediğin öyle mezmûm şeydir ki bir gün değilse bir gün patlak verip insânı rezîl ü rüsvâ eder.

Şu hikâyeyi naklederken kabildir sen dahi Biyanka’yı divâne bir kız yerine koymuştun, öyle değil mi? Fakat şimdi merkûmenin ‘âkîle ve zekî olduğunu fark ettin zannederim.

Yalancılığa mübtelâ olan bir ‘âkildense doğruyu iltizâm eden câhil daha evlâdır. Tuhafi şuradadır ki yalnız doğruluk meydâna çıkarmayıp ekseriyâ bir yalanı diğer bir yalan dahi meydâna çıkarır.

İşte o doğru yolda gördüğün karılardan birisinin hikâyesi budur. Eğerçi bundan sonra öyle saçı başı ak pak olmuş bir koca karıyı genç kızlar gibi giyinmiş kuşanmış ve kendisine türlü-be-türlü süs vermiş görürsen o makûlelerin divânece ve ecel şaşkınlığıyla ‘aşk ve ‘alâkaya düşmüş olduğuna başka isbât aramayasın. Ha gerçek, o karıların birisinin elinde bir kukla vardı. Şüphem yok ki görmüştün. Bu kukla dediğimiz ağaçtan me’ mûl resimler olup üzerine elbise iksâ edilmiş ve alafrangaya müte‘allik bulunmuş olduğundan kısaca bunu dahi nakledeyim de biraz da sahîh güzeller seyrettireyim.

Yirminci Gün

Kukla Güzeli

Şu kuklalı karının bir kız çocuğu olup oyuncağı olan kuklayı kaybettiği için oynayıp eğlensin diye yenisini almışsa da evvelki kuklanın hikâyesi pek tuhaf olduğundan nakledeceğim.

Kaybolan kukla bir kız tasvîri olup kara kaş ve kara göz ve kırmızı yüzle masnû‘ olup üzerine iksâ ettirilen ağır kumaştan temiz elbiseyle sahîh bir kız çocuğa benzerdi.

Çocuk pencerenin önünde oynarken kukla elinden aşağı düştüğünden o aralık geçmekte olan bir koca karı kuklayı kaptığı gibi şalının altına saklayarak alıp yürüyüverdi.

Karşı taraftaki hânenin penceresinde oturmakta olan kemâl adamın biri şu hâli görüp bir şey söylemediyse de koca karının yerden bir altın kesesi bulmuş gibi kuklayı alıp savuşması ‘acâ’ibine gelip karının arkasını boşlamayarak gitmeye başladı.

Biraz sonra vâsi‘ bir mahale yetişip koca karının karşısına çıkan doksana yakın ihtiyâr bir adama “O değil ama cânım ağa, muhabbet çarşısına nereden gidilir?” diye su’âl etti.

İhtiyar bunu işitince biraz durup düşünüp ve biraz da bıyık altından gülüp “Suphânallâh daha neler işiteceğiz. Her şeyin satıldığını bilirdim ama muhabbetin satıldığını işitmemiştim.” Bir müddetçik daha düşünüp taşındıktan sonra:

-Kadın, sakın bir yanlışlık olmasın. Ben İstanbul’da şu sene vâsıl oldum fakat muhabbet çarşısı işitmedim.

-Hayır cânım, yanlışım yoktur. Ancak İstanbul’un mübtedîsi olduğumdan hangi tarafta olduğunu bilmiyorum.

-Burası İstanbul’dur kuzum. Biri bilmezse biri bilir. Fakat bu sorduğun çarşıdan ne alacaksın?

-Bir şey alacak değilim. Fakat bildiğim bir karının orada evi varmış. Bana tenbîh etti ki kendisi güzel aslı yoktan bir kız bulursan bana getir diye. Bugün öyle bir şey buldum, ona götüreceğim, dediğinin üzerine ihtiyâr gülmesini tutamayıp “Kadın ben sana bir şey söyleyeyim mi? Ben ne öyle çarşı bilirim ne de öyle yapma kız tanırım. Sen bunu yeni yetişmelere sor.” diyerek alıp yürüyüverdi.

Koca karı biraz daha ileriye gidip siyâh sakallı ve gözlüklü, başında şapka ve elinde baston olduğu hâlde ‘azametle gülmekte olan birisine rast gelerek kezâlik muhabbet çarşısını su’âl ettiğinde bastonunun ucuyla falan taraftan gidip falan yokuştan aşağı indiğin gibi iki taraflı açık bir çarşıdır diye ta‘rif ettiğine karı teşekkürler edip doksana yaşında olan ihtiyârın şu kadarlık bir şey bilmemesinde ta‘accüb ederek bir ber-vech-i ta‘rif mezkûr çarşığı ve aradığı hâneyi bulup içeriye girdi.

Arkasından giden kemâl adam oraya kadar merkûmeyi ta‘kîb edip şu koca karının bir köylü ve mütevekkile karı olduğuna karar verdiği sırada sâhib-i hâne olan kokonanın kuklayı alarak “Oh bu ne güzel kızcağızımız. Sağ olasın beni memnûn ettin!” dediğini ve bahşış verdiğini görünce ta‘accübden duramayıp bi’t-tab‘ hânesine ‘avdet etti.

Vâkı‘a şu kukla keyfiyetine kâmil adamın ta‘accüb etmesinde hakkı vardı. Fakat kuklanın mârifetlerini bilse ve ne işe kullanılacağını hâtırına getirebilse bu derece ta‘accüb etmeyecekti.

Ta‘rif ettiğim hâne sâhibi kokona, kuklayı bir güzelce giyindirip ve her bir oynak yerlerinden teller geçirip pencerenin önüne dayandırdıktan sonra kendisi dolabın içine girerek ve tellerin ucunu eline alarak oynattıkça kuklanın her tarafı hareket etmeye başladı.

Şu sırada kokona dolabın içinden teli çektiği ve kukla dahi pencereden başını eğdiği hâlde içeriye iki kişi girerek şu hâli bir güzelce temâşâ ettikten sonra rakı içmek istediler.

Zâten kokonanın efkârı da bundan ibâret olduğundan der‘akab besleme kız emirlerini icrâ edip bunlar kuklanın cânsız parlayan gözlerine ve kaşlarına ta‘aşşuk etmiş yollu rakı şişelerini birkaç kere doldurup çaktıktan ve kafaları lâyıkiyla tuttuktan sonra beyenlerinde şu vech ile mükâleme açıldı.

- Su‘âl ‘ayb olmasın ama birâder evli misin bekâr mısın?

- Hayır, evli değilim. Vâkı‘a sizin on seneden beri buralara gelip gidersen de tilkinin örümcek yediği gibi koynumdaki paranın gittiğinden başka bir zevk duyduğum yoktur.

- Çi-fâ’ide birâder. Bunlar da olmayacak olsa karıların yüzünü yalnız kadrolarda görmeli olacağız.

- Sahihsiniz birâder. Ancak ortaya bir alafranga çıktı ki kızlarımız kukla ve erkeklerimiz de kâr u kesbinden dür olarak tekâmîl sarhoş oldular. İşte baksana. Bizim hâlimiz beğenilecek bir hâl midir? Pederim merhûm bir esnâf parçası olduğu hâlde evlenmiş barklanmış. Çoluk çocuk sâhibi olarak geçinmiş ve birçok varyet artırmış.

- Bunu kim bilir birâder? Fakat atalarımızın bize bıraktığı miras sanki kendi mârifetleriyle artırılmış bir varyet midir? Hâşâ öyle değil. Ya vâlidelerimizin idâre-yi beytiye vesâ’ireyi tanıdıklarından ve kendilerine ölmezöğlü kumaşlardan yapılan entâri ve fistanları senelerle giydikten sonra eskilerini de biçmeye götürüp evlâdlarına giydirmekten ve daha bunun gibi çok şeyler de mâhire olmaktan neş’et etmiştir.

İşte benim de düşündüğüm buralarıdır ya! Bugün kalkıp evlenecek olsam alacağım karının hafta sekiz gün on dokuz “Ben falan fistanı isterim. Falanın karısı şöyle moda bir şapka giymiş bana da al. Potinin ucu şöyle olacak. Manto böyle gidecek.” yollu

zevzekliklerle birtakım masraf kapıları açacak değil mi? Şuraları hâtırına gelip bir iki kadeh de çaktığım gibi evlenmekten sarf-ı nazarla kendimi burada buluyorum.

- O değil ama birâder, bir patırtı işitmiyor musun?

-Evet ha, demeye kalmadı. Birden pencerelere yağmur gibi taş yağdırmaya başladılar. Şu aralık sokak kapısı kırılıp içeriye giren iki kişiden birisi hiddetle kuklanın üzerine varıp “Ben senin için gece gündüz yanıp yakılıyorum. Hattâ arkadaşımızın biri senin ‘aşkınla kendisini telef etti.” diyerek elindeki kamayı göğsüne saplayınca diğer arkadaşı “Aman birâder, yazıktır kıyma!” demesini müte‘âkib iki kişi daha gelerek kuklayla sen oturursun, ben otururum diye beyinlerinde bir mu‘âraza peydâ oldu ve nihâyet meydâna bıçak oyunu çıkıp içlerinden birisi yere serpildi.

Şu aralık evvelki gelen iki kişi kendilerini bir kahvehâneye atabilip evden içeri zaptiyeler gelmesiyle bulduklarının cümlesini alıp götürdüler.

“Ne dersin oğlum,” dedi burada dede derviş, “şöyle bir cânsız ve duygusuz kukla parçasına gönülleniş de birbirini telef etmek ve mahbûslarda çürümek divânelik değil mi? Fakat şu hikâyemden şunu anlamalısın ki bir kuklanın ya‘nî ağaçtan yapma bir oyuncağın duygusu olmadığı gibi seni sevmeyen güzel bir kızın da tıpkı duygusu olamaz. Bu makûle bir güzele rast geldiğin hâlde yakasını bırakmalı ve sevmemeli. Çünkü mukâbele-i bi'l-misil olmayan yerde muhabbet ve ‘aşk ve ‘alâka olamayacağı inkâr edilemez.

Eğerçi sen de gönlü olmuş olmamış olan bir güzeli sevmek istediğin sûrette ne lâzım birtakım kama ve bıçakla mu‘âraza ederek birbirini öldürmek. Katrolar ve el ile masnû‘ tasvîrlere yere geçmemiş ya! Onların seyriyle ne cândan ve ne de paradan çıkılır. Fakat şu münâza‘atın ve öyle duygusuz güzellere gönül vermenin sebebi fistanın altındaki ağacı görmemektir.

Kuklacının hânesinden kaçıp kurtulabilen iki arkadaşlar kahvehânedede oturup şu vukû‘âtın üzerine izhâr-ı te‘essüfle söyleşirken mücerred olan zât arkadaşına hitâben “Affedersin birâder, oradayken sana soracaktım ama üste mu‘âraza geldi de soramadım. Mücerred misiniz yoksa müte‘ehhil?”

- Âh iki gözüm! Öyle bir şey sordun ki izhârı güç, izmârı güç ancak sizi merâkta koymamak için sergüzeştimi nakledeceğim.” diyerek şu vech ile hikâyeye bed’ ü mübâşeret eyledi.

“Bendeniz bundan yirmi sene mukaddem ahz u i‘tâm ile me’lûf olup işimi gâyetle sırasına koymuş ve dört tane kârgir hâneye sâhib olmuş olduğumdan ba‘zıları tarafından

olunan nasihat üzerine bir esnâf kızla te'ehhül ettim. Ancak mücerred olduğum zamânda buraya düşen güzellerin ahvâlini ve şu nâmussuzluğu kabûl etmemelerinin sebebini su'âl ettiğimde kocalarının sarhoşluğuna tahammül edemediklerini cevâb aldığımdan 'âileme her vech ile hoş görünmek üzere 'işretten nefret ve 'ömrüm oldukça içmemeye niyet eyledim. Hâlbuki bed-baht adam nerede râhat edebilir? Evet. 'İşreti terk ettiğim gibi işi gücü dahi rafa koyarak karının elbisesiyle meşgûl olmaya çıkmıştım. Akşam olduğu hâlde eve gitmeye pişmân olurdum. Çünkü her ne tarafa dönsem elbise lakırdısından başka sohbet yok. İşte dün şu moda çıkmış, bugün bu moda çıkacakmış; yarın şu fistanı isterim, ceket şöyle olacak, manto böyle gidecek. Velhâsıl merkûmenin hâtırını kırmamak üzere kesenin ağzını açıp istediğini aldık ama kârgirlerin üçünü satıp paraları da tükettik ve bir aralık oturduğumuz hâneyi dahi satarak bedelini kâmilen alafranga modalarına sarf eyledik. Karı beni şu hâli koyduğuna hâlâ insâf etmeyerek bir akşam eve geldiğimde birtakım düzme dolap lakırdılarıyla 'Ortası delik bir cins Pars modası şapka çıkmış, tanesini beş liraya veriyorlar. O şapkadan bana mutlak almalısın. Yoksa ben dışarı çıkamam.' demesine cevâben 'A karıcım bugüne kadar istediklerinin cümlesini bilâ-dirîğ yaptım da bundan sonra yapamayacağım. Çünkü dip sularını bulduk. Biraz da olurla hâllenelim. Nedir bu alafranganın yakasını bırakmıyorsun? Ferâgat gel karıcığım. Eğer bu oyuncaklara para yetiştireyim niyetindeysen denizin kumu kadar altın olsa yetiştirilmek mümkün değildir.' dediğimin üzerine karı hiddetlenerek 'Sen paraları meyhânelerde sarhoşluk ederek tükettin. Bunda benim ne cünham var? Benden bir şapka parasını esirgiyorsun ha! Seni gidi utanmaz! Bundan sonra her kim bana böyle bir şapka alırsa onunla düşüp kalkacağım.' diyerek kendisini kapıdan dışarıya atıp gitti. İştittiğime göre bir ecnebîyle yalnız başına bir evde oturup ayrıldığının sebebini su'âl edenlere 'Ne yapayım kocamın gece gündüz sarhoşluğuna tahammül edemedim. Evlendimse açlıktan öleyim diye evlenmedim ya!' cevâbını verirmiş. Bendenizse karı koca bulunduğum müddetçe ağzıma içki koymadım. Ancak karıların şu sarhoşluk kelimesini ezber edişleri kocalarının alafranga modalarına karşı geldikleri için kuru bir iftirâdan ibâret olduğunu anladım. İşte birâder moda budalası bir karının uğrunda tekmîl varını çürütüp bir tarafa çekildik. Hele şu yakınlarda kuklalığın başka bir hâline daha vâkîf oldum, dur nakledeyim de dinle. On dört sene hizmetimizde bulunmuş bir besleme kızın yanımızdan ayrılmasıyla kuklalığa başlamış olduğunu haber alarak cânım sıkıldı. Bir gün şu kızı bir hânenin penceresinde görerek 'Niçin bu yolu tuttun 'ayb değil mi? Kokonan iyi bir şey mi yaptı

ki sen de bu yolu sülûk ettin?’ diye buna ta‘zîr ettiğimde ‘Ne yapayım a efendim? Bunca sene kapında hizmet ettim. Kokonanın modalarına para yetiştiremediğinden bana lâıyıklı bir ma‘âş veremedin. Şu kadar sene zarfında memleketime gönderdiğim akçeden başka ancak iki bin kuruş artırabildim. Bakıyorum ki beni bir alan yok. Ba‘zı isteyenler olduysa da birtakım ipsiz sapsız herifler olduğundan on dört senede kazanabildiğimi bir sâ‘atte elimden alacaklar. Yeniden birisinin yanına girsem orada dahi kokonaların moda ve süs patırtılarından hizmetkâr aylığına sıra gelemeyecek. Encâm-ı kâr bir kız için her nasılsa evlenmek câ‘iz olduğunu bildiğimden ne yapacağımı şaşırarak buraya düştüm.’ cevâbını verdi.

Beslemenin şu lakırdılarına bir cevâb bulamayarak alıp yürüyüverdim ve artık düşünmekle cânım ağzıma gelmektense kendimi ‘işrete vurdum. Bakalım sonu nereye çıkacak?’

“Hele isâbet ki evlenmemişim.” dedi refiki. Vakt-i hâlde evlenmek birtakım mihen ve meşakkati der-‘uhde etmektir. Böyle olmaktansa evlenmemek daha evlâdır.

Anladın mı oğlum, dedi burada dede derviş. Gerek şu besleme kızın ve gerek kokonasının şu hâle düşmeleri alafranga modalar ve süslere kalkışmalarından neş‘et etmiş olup birtakım şudur budur deyişleri ise âzâr-ı vâhiyeden ibârettir.

Yirmi Birinci Gün

‘Osmânlı Güzeli

Bugün dürbünü gözüme koyup Ayasofya tarafına doğru baktığımda bir hânenin kapısı önündeki kalabalığı görüp gözümü yukarıya kaldırdığım ânda kafesin yukarısında olan câmndan nûr gibi bir kız cemâli gördüm. Fakat ne çâre ki der‘akab oturduğundan pencerenin kafesi siper olup bir daha göremedim. Başındaki pırlantalı çiçek cemâline başka bir revnak vermiş olup bunun görünmesiyle kaybolması gözlerime şimşek gibi te‘sîr eylediğinden böyle bir menendsiz güzelin nûr cemâlini dîde-i ‘aşktan sedd-i siper eden o kıskanç kafes hakkında fikrimden bin türlü şey geçirerek ve ‘âdetâ kendimi şaşırarak elimdeki dürbünümle berâber titremeye başladım.

Cemâlini bir kere gösterip de onu setreyleyen dil-ber çeşm-i ‘uşşâka nasıl görünür olduğunun ta‘rifine hâcet yoktur. Memâlik-i ‘Osmâniye’de bulunan her milletin güzelini şu dürbün sâyesinde seyredilip bunların şöhret-şi‘ârı olan ‘Osmânlı güzelinin seyrine ez-

cân u dil ârzûkeşken bir kere görebilip de gözden nihân olan şu dil-berin kafes altında gizlenmesi ve dünyânın öbür ucunu gösterebilen şu dürbünün şimdi incecik kafesin altında olan güzeli bana gösterememesi mûcib-i tahayyür olduğunu dede dervişe ifâde ettiğimde dürbünü elimden alması ve o tarafa doğru bir kerecik bakıp “Anladım, şimdi sana ta‘rîf ederim.” demesi bir oldu. “Dinle oğlum,” dedi dede derviş. O gördüğün hânede Refika tesmiye olunan bir kızın düğünü olmakta olduğundan senin dürbünle baktığın hâlde kız tesâdüfen ayağa kalkmış olduğundan cemâl-i pâkini görmeye müyessir olabilmişsin. Fakat şimdi kafes altında gelinlere mahsûs olan hâlde oturmuş olduğundan görebilmek mümkün olamaz.

Merkûme Refika on sekiz yaşında mâlike-i hüsn ü ân olan kızlardan birisi olup güzelliği de nâdirü’l-emsâl desem câ’izdir.

Bu kızını her ne kadar medh ü senâ eylesem sonunu getiremeyecek olduğumu bildiğimden hâtırına gelen şu birkaç beyit gazeli okumakla iktifâ ederim.

Gazel

Lâyık-ı medh ü senâ halk eylemiş mevlâsını
 Sevmemek medh etmemek mümkün mü dil-rübâsını
 Hoş büyütmiş sevdiğim koynunda bu dünyâ seni
 Bir gören binler kere görmek diler ama seni
 Hüsnüne mağrûr etmemiş olsa ger istiğnâ seni

Bilse bülbül ey gül-i ra‘nâ şâyed kim meskenin
 Eylemezdi şitâb görmek o vech-i gülşenin
 Gerçi hâr-ı rakîbi çoktur bu çarh-ı gerdenin
 Lîk sevmektir hüner birlik gülünle dikenin
 ‘Âşığın sabrı şâhım incitmesin kat‘â seni

‘Andelîb-âsâ gönül veçhinde nâle vü zâr eder
 Emrin üzere dil-berâ seyr-i gül-i gülzâr eder
 ‘Aşk-ı mansûr gibi zülfün beni bîdâr eder
 ‘Âşığın terk et deyü elbette bin icbâr eder

Ger bu fitne hâl ile celbeylese a‘dâ seni

Bezm-i ‘aşkta her güzellerden gözledin dil-berâ

Tavrı-ı iclâbınla çok ‘âşığı çaldın dil-berâ

Tığ-i müjgânınla bağrım gerçi deldin dil-berâ

İşte bu bahiste bile dinmez bedeldin dil-berâ

Çeşm-i hunriz gibi teşvîk eylemiş âyâ seni

İşte Refika öyle bir dünyâ güzeli ki hakkında böyle bin beyit gazel söylenilecek olsa yine ‘âşıkânın kalbi râhat edemez.

Merkûme Refika zâtı Konyalı olup hayli sene evvel İstanbul’a gelmişlerdir. Bundan on sene mukaddem vâlidesinin Konya’da vukû‘-i vefatı cihetle Refika pederi Hacı Emin Efendi’nin zîr-i idâresine sığınmış olduğu hâlde mûmâileyhin dahi yüzbaşılık rütbesiyle muhârebeye me’mûr ta’yîn kılındığından teyzesi olan bir ihtiyâre hâtûnun zîr-i himâyesine teslîm olundu.

Hacı Emin Efendi kerîmesinin bu derece güzelliğine ileride birçok düşman peydâ olacağını bilerek teyzesine birçok nasihatler ettikten ve hânesine nisâ tâ’ifesinden başka kimsenin kabûl olunmamasını ve kendilerinin de aslâ dışarıya çıkmamalarını tenbîh eyledikten sonra Refika’ya dönerek “İşte kızım ben muharebeye gidiyorum. Senin sâhib-i ‘ırz ve nâmus olduğunu bilirim. Fakat bu derece dil-ber kızın birçok düşmanları olacağı ve kafes altından bile görünüşün herkesin bağrını yakacağı der-kâr olduğundan bir erkek yüzüne değil hele kafes altından arkasınca bakmaklığına bile râzı değilim. Bu maddelerde gâyetle ihtirâz üzere durmalısın. Ma‘âzallâh tâli‘ bunun aksi zuhûr edecek olursa şefekat-i pederâneyi bir tarafa koyarak seni kendi kılıcımla katl ve i‘dâm edeceğime de şüpheli olmasın. İşte ben gidiyorum, seni Hakk’a emânet ettim.” deyince Refika ağlayarak ve pederinin ellerine sarılarak “Allâh yolunu açık edip ‘an-karîb dünyâ gözüyle birbirimizi kavuşturmaya müyesser etsin. Babacığım sen kat‘â merâk etme. Cenâb-ı vâcibü'l-vücûd cümleyi hıfz eylediği gibi beni dahi dîde-i ağıyardan muhâfaza eder.” cevâblarıyla pederini tesellî eyledi. Âh o ne acıklı sâ‘attir! Bir taraftan Hacı Emîn Efendi ve diğer taraftan zavallı Refika gözlerinden kanlı yaşlar dökerek nihâyet birbirinden ayrıldılar. Fenâlık şuradaki Refika’nın güzelliği herkesin lisânında olup kimi ârzû çeker ve kimi de haset eder olduğu hâlde karşılarında olan hânede ikâmet eyleyen tâ’ife-i Ekrad’dan Timur

nâmında delikanlının biri buna ‘âşık olup gece gündüz âh ve feryâdla derd-i derûnuna bir çâre arardı. Encâm-ı kâr işi vâlidesine açıp “Şu kızını almak isterim.” deyince vâlidesi “A oğul bilirsin ki bizim ismimiz biraz soğuktur. Hele Refika ise son derece güzel bir kız olduğundan verirler mi vermezler mi bilemem.” kılıklı cevâblarla oğlunun ateşini soğutmaya bakardıysa da Timur içeriden fitili almış olduğundan üzerinde ba‘zı divânelik emâreleri görünmeye başlayıp “Bak vâlide ya şu Refika’yı kandırıp bana alırsın ya yoksa seni vurur öldürürüm!” yollu tehdîde çıkıştı.

Kürt karısı ne yapacağını şaşırarak ve ‘ömrünün tehlikede olduğunu görerek “Aman oğlum böyle şey ‘aceyle olmaz. Biraz sabırlı ol. Ben her nasılsa o kızını sana alıveririm.” yollu birçok lakırdılarla kandırdıktan sonra Refika’nın hânesine sıkça gidip gelmeye ve onları da kendi hânesine da‘vet etmeye başladı.

Ancak Refika ve teyzesi merkûmenin teklîfini ber-vech ile kabûl edemeyecekleri tabî‘î olup Hacı Emîn Efendi’nin gidişinden üç mâh sonra gönderdiği bir mektûbu kendileri okuyamadıklarından Kürt karısıyla olan ülfetlerinden dolayı şu mektûbu oğluna okutup me‘âlini kendilerine ihtâr etmesi için teyze hanım karşılarında olan hâneye gitti.

Kürt karısı şu mektûbu ‘ömrünün tehlikeden kurtulduğuna bir âlet ederek oğlunun odasına gittiği gibi “İşte oğlum şu mektûb Hacı Emîn Efendi tarafından gönderilmiş olduğundan derûnunda her ne yazılmış olursa olsun sen hemen Hacı Emîn Efendi’yi ölmüştür diye oku. İşte Refika’yı almak için bundan başka fırsat bulunamaz. Seni göreyim, şu fırsatı kaçıрма.” demesi üzerine merkûm Timur mektûb-ı mezbûru kendi kendine okuyup Hacı Emîn Efendi muhârebenin mütâreke olduğundan bi‘l-bahis on beş güne kadar geleceğini yazmış olduğuna ma‘lûmât aldıktan sonra teyze hanımın gelip gâyet mahzûn ve mükedder bir hâlle “Size böyle bir kara haber getirici mektûbu okumak istemezsem de ne çâre ki hakikat-i hâli söylememek de dostluk olmadığından Hacı Emîn Efendi şey olmuş.” demesine kalmadı teyze hanım “Vay halime!” diyerek feryâd ve figân etmeye ve “Gâliba muhârebede başına bir kazâ gelmiş olmalı!” demeye başladı.

Merkûm Timur tekrâr söze başlayıp “Evet efendim, târihten on üç gün evvel meydân-ı muhârebede büyücek bir gülle geldiği gibi Hacı Emîn Efendi’yi önüne katıp götürdüğünü arkadaşı olan bir yüzbaşı size bildirmiştir.

Ne çâre efendim. Muhârebeye giden adam zâten sılasında ölmüş sayılır. Cenâb-ı Hâk sabırlar ihsân eylesin.” yollu teselli-yi hâtır ettiyse de teyze hanım bir yerde duramayarak şu haber-i musîbet eseri ağlaya ağlaya Refika’ya dahi haber verdiğinde

merkûme başını taştan taşa vurarak “Ah sevgili babacığım, beni bu dâr-ı dünyâda nasıl yalnız koyup da gittin!” diye gözlerinden kanlı yaşlar dökerdi.

Bunlar gece gündüz feryâd ve figân etmekteyken ötede Timur ‘aşk u sevdâyla sabra mecâli kalmayarak yine vâlidesine “Şu kızını bana al, günler sekiz oldu Hacı Emîn Efendi’nin gelmesi yaklaştı!” diye ibrâm etmeye çıkıştığında “A oğlum biraz sabırlı ol. Ben bu işi onlara anlattım. Fakat şimdi bizim mâtem günlerimizdir böyle şeylere bakacak vaktimiz yoktur diyorlar. Ne yapayım a oğul, ben de istemez miyim ki bir sâ‘at evvel olsun?” diye cevâbını verir vermez Timur kemâl-i hiddetle gözlerini açarak “Anlaşıldı ki bu iş hüsn-i rızâ’ ile bitmeyecek. Ancak ben cebirle de bitirmenin yolunu bilirim. Bir başka akşam geç vakit oraya gittiğimde ben de arkan sıra hafıyyen gelip içeriye girerim, el verir ki bir kere ayağımı evlerinden içeriye atayım. Attıktan sonrasını sen bana bırak.” deyip gitti. Der‘akab bir kat ‘asker elbisesi tedârik etti.

Fi’l-vâki iki gün sonra akşam geç vakit vâlidesi Hacı Emin Efendi’nin hânesine gittiğinde Timur dahi arkası sıra hafıyyen içeriye girip alt katta sokağa nâzır olan odaya sokulup saklandı.

Vâlidesi yukarıda gecenin sâ‘at altısına kadar oturup gittikten sonra Refika aşağı inerek sokak kapısını kapamak gibi işlerle vakit geçirdiğinden teyze hanım yatağına girmiş ve uyumuş olduğu hâlde merkûme Refika yukarıya çıkarken küçük odadaki ‘asker kıyâfetli herifi görmesiyle havf ve dehşetten neye uğradığını bilmeyerek nutku tutuldu ve bağırıma mecâli kalmadı.

Bir aralık şu herifin belâsından kurtulmak üzere kaçıp yukarı çıkmak niyetindeyken merkûm Timur cebinden bir mektûb çıkarıp “Refika korkma, ben dost adamım. Pederinden sana mektûb getirdim.” demesiyle kızın şu haber-i meserret eserden hâl-i cehâletle korkusu def‘ olup nutku açılarak sevinçle Timur’a yaklaşmakla “Aman hele göreyim, pederim ölmüştür diye bizi aldattılardı. Allâh senden râzı’ olsun!” kılıklı teşekkürler dahi etmeye çıkıştı. Merkûm Timur ise Refika’nın gönlünü eğlendirmek ve ifâde-i merâm eylemek gibi böyle bir zemîn kurmuş olduğundan “Hele dur gitme şimdi, mektûbu okurum, bilmem ne yaparım?” yollu müsâhabete başladı.

Hâlbuki şu aralık Refika’nın pederi ordudan ‘avdetle hânesi kapısına muvâsalat eylediğinden nısfü’l-leylede aşağıdaki odada yanmakta olan mûmun sebebini anlamak üzere gözünü ve kulağını pencereye koyup bir mikdârcık sukût ettiyse de ne lakırdı ettiklerini anlayamadığından öyle gece yarısı dünyâ güzeli kızının teyzesinden ayrılarak

genç bir ‘askerle ülfet etmesini ber-vech ile hazmedemeyip daha Timur “İşte pederden mektûb geldi.” ve Refika dahi “Aman himmet et, oku.” gibi lakırdı ederlerken Hacı Emin Efendi kemâl-i gazapla sokak kapısını kırıp içeriye girmesi ve kılıcını çıkarıp bir oğlana ve bir de kıza vurdukleyin ikisini birden yere devirmesi bir oldu.

Refika’nın teyzesi yukarıdan şu vukû’âta nîm ma’lûmât almasıyla havf ve dehşetinden neye uğradığını bilemeyerek kendisini pencereden aşağı atıp kaçması üzerine Hacı Emîn Efendi dahi der‘akab kömür mağazasında bir çukur kazıp maktûlleri defnettikten sonra kanlı kılıcıyla yukarıya çıkarak ve şüphesiz ettiğine pişmân olarak feryâd ve figânla ağlamaya başladı.

Yirmi İkinci Gün

Haydûdlar

Hacı Emîn Efendi o gece envâ’ dehşetli rü’yâlar görerek gûyâ bir mikdâr uyuyabildiğinden sonra ‘ale’s-sabâh uyanıp işlediği taksîrâtın cesâmetinden dolayı artık Konya’da karâr edemeyeceğini bildiğinden hemen atına süvâr olarak firâr eyledi.

Refika’nın pederi o gece kapıyı kırıp içeriye girmiş ve kılıcını evvel emirde Timur’un boynuna vurup kafasını yere düşürmüş olduğu esnâda değil böyle nâzik bir kızın hâlâ on tane kahramanın bile Hacı Emîn Efendi’nin kolunu tutmaya ve hiddetini teskîn etmeye muktedir olmadığından zavallı kızın nutku tutularak işin nihâyetini beklemekteyken cenâb-ı vâcibü'l-vücûd olarak mezkûr kılıç Hacı Emîn Efendi’nin elinde tersine dönmüş ve göz karartısıyla o hâlde kızına vurduğu ve merkûmenin de kılıcın ters tarafı ağrısından yere serpildiği sırada onu dahi öldü kıyâs ederek bir taraftan hiddet diğer taraftan evlâd acısı gözlerini o derece köreltmışti ki yalnız Timur’un cesedini merdiven altına defnetmiş kızını da birlikte gömmüş zannederdi.

Bâlâda ta’rîf ettiği gibi Hacı Emîn Efendi’nin o hiddetli vaktinde kendisine söz geçirilemeyeceğini Refika anlamakla pederinin mağazadan kazma kürek getirmeye gittiği ânda kendisi de yavaşçacık aşağı inerek sokak kapısından çıkıp kaçmaya muvaffak olmuştu.

Bî-çâre kızcağız gecenin karanlığında üzerinde olan incecik esvâbla sokakta kalmış ve ne tarafa gideceğini şaşırılmış olup eve dönemez olduğundan başka ertesi gün şu işin duyulmasıyla kendisinin istintâklarda çürüyeceğini bildiğinden o memleketten

kaçıp kurtulmaktan başka bir çâre bulamazdı. İşte böyle bin türlü düşüncelerle biraz vakit dolaştıktan sonra her bir havf ve ihtirâzı ber-taraf ederek geceleyin şehirden çıkıp bir dere kenarına vâsıl olduğunda başından geçen şu hâl-i felâket-i iştîmâlden dolayı ağlaya ağlaya bir parçacık uyuklayarak henüz gün doğarken gözlerini açmasıyla ‘acabâ derdli pederi bütün bütün ümîdsizlikle kendisini de vurup öldürdü mü diye feryâd ve figân ederdi.

Gelelim ki Hacı Emîn Efendi’nin bu derece kıskançlığı tahsîn olamaz olduğu gibi evlâdını öldürecek kadar da meydânda bir taksîrât olmadığından zannıma şu hareketi mezmûmdur. Vâkı‘a Refika’nın Timur’la o akşam bulunuşu tesâdüf kabîlindense de Refika’yı ciddi sûrette bir delikanlıyla ülfet ve muhabbet ediyorken bile görmüş olsa tarafının hüsn-i rızâ’sıyla oldukça değil kendi evlâdına hele delikanlıya bir fiske vurmaya hakkı olamaz ve şâyed şu delikanlı Refika’ya bir cebir dahi kullanmış olsa hükûmete haber vermeksizin cezâsını kendisinin tertûb ve mevki‘-i icrâyâ koymasına şâyân-ı takbîh ve barbarlık eseridir. Ancak Refika pederinin şu hareketini vikâyeye-i nâmus uğrunda olduğunu bildiğinden düşünceleri arasında bunların cümlesinden sarf-ı nazarla pederinin ne olduğundan bir haber almak ârzûsuna düşmüştü.

Hâlbuki Refika’nın şu mütâla‘âtı da birtakım evhâmdan ibârettir. Çünkü birisini görsem de pederimden haber alsam mütâla‘asındayken şafak etmeye başlamasıyla kendisini mürûr u ubûrdan gizlemek sevdâsına düşerek yakında olan dağın eteğine doğru yürüyüp mağara şeklinde olan bir mahalden içeri girmesi ve kemâl-i havf ve dehşet ve yorgunluğundan dolayı düşüp uykuya dalması bir oldu.

Yumuşak kuş tüyünden yapılmış yataklarda kendisini nâz ve istiğnâya çeken uyku, kayalıklar üzerinde uzanan zavallı Refika’nın gözlerini öyle kapattı ki birkaç sâ‘atler tatlı tatlı uyuduktan sonra kalkıp nihâyet öteye beriye koşuşmaya ve birisini bulup da hâlini ‘arz etmeye çıkıştı.

Vakit hemen akşam olmak derecelerine gelmiş olduğundan Refika oralarda bir çoban bulup da tebdîl-i câme etmek niyetiyle iki tarafına bakınırken nâgâh eli değnekli bir ihtiyâr karı görüp çobanların nerelerde bulunduğunu su’âl ettiğinde karı şöyle bir genç kızın böyle vakitsiz oralarda bulunmasına ta‘accüb edip kendisininse biraz evvel dere içinde gizlenmiş olan haydûdların pençe-i gazabından kurtulduğunu hâtırına getirerek Refika’nın su’âlini de iyice iştîmeyip besbelli bu kızın haydûdlar dağa çıkarmışlarsa da bî-çâre kız arkadaşlarını kaybetmiş olduğundan haydûdları soruyor, hülyâlarına saparak

değneğinin ucuyla dere yolunu gösterdi. Zavallı Refika koca karının gösterdiği dereye bir çoban bulup da esvâbını tebdîl etmek ve çoban kıyâfetine girmek ârzûsundayken nâgâh kendisini canavar gözlü sekiz on tane pür-silâh haydûdlar arasında görmesiyle neye uğradığını ve bu belâdan ne vech ile kurtulabileceğini düşünmeye başladı.

Güzellik de insânın başına belâdır. Aynaya bakıp da çirkin oldukları için kızlar bu hikâyeden ibret alıp bir daha merâk etmemelidirler.

Derdlî Refika bu adamları görmesiyle ne yapacağını şaşırarak şöyle bir tarafta durduğu sırada şu vukû‘ât-ı ‘acîbeye her biri birer türlü ma‘nâ vererek ya‘nî kimi peri ve kimi melek ve ba‘zıları da cânib-i hükûmetten gönderilmiş bir me‘mûr olmalıdır diyerek müşküllerini hâlledemezken içlerinden en cesâretlisi refiklerini öteye beriye gözcü gönderdikten sonra kendisi Refika’nın yanına yaklaşarak merkûmenin kim olduğunu ve niçin o taraflara geldiğini su‘âl ettiğinde zavallı Refika ağlamaktan başka bir cevâb veremedi.

Şu cesâretli haydûd Refika’nın mahcûbe ve mahzûne hâline rehmederek mu‘âmele-i latîfeyle “Sakın kızım bizim şu hâl ve hey’etimizi görerek korkma. Çünkü şehirler ve kasabalar içinde temiz ve zarîf kıyâfetli, tatlı dilli ve güler yüzlü nice haydûdlar vardır ki bize beş taş çıkarırlar. Bizim ismimiz çıkmış ki dağda haydûdluk eder ve adam öldürür ve şunun bunun ‘ırzına geçeriz diye. Vâkı‘a buna iftirâdır diyemem. Ancak bizim bir adam öldürmemize ve bir karının ‘ırzına dokunmamıza nisbetle şehir içinde olan zarîf kıyâfetli haydûdla tekmîl bir silsilenin harâbına sebep olurlar ve ‘ırzına geçtikleri karıların müzeyyen konaklarında bilâ-pervâ oturup herkesin medh ü senâsını kazanırlar. Korkma kızım, derdini söyle. Allâh kerimdir.” demeye kalmadı bir de dere içinden birbirini müte‘âkib tüfenk tabanca sesleri ve koşuşmayla vuran tutan sadâları işitildiğinden haydûd merkûm Refika’yı bıraktığı gibi arkadaşlarını bulmak üzere dağa doğru koşmaya başladı. Tesâdüf bu ya köylünün biri o taraflarda olan bahçesinden erik toplayıp merkebe yüklenmiş ve geç kaldığı için sür‘atle gitmekte bulunmuşken haydûdlardan biri ikisi rast gelerek herife birkaç çarpıştırdıktan sonra küfenin yarısını boşaltmışlar. Köylü şu hâli hiddetlenerek biraz daha ileriye gittiğinde haydûdları kollamakta olan ‘asâkir-i zaptiyeye rast gelmesiyle vukû‘-i hâli ifâde ettiğinden ‘asâkir merkûme derhâl haydûdların üzerine hücum edip ba‘zılarını kaçırmış ve ba‘zılarını hayyen tutup birkaç tanesi de telef olmuştu.

Şu muhârebe zamânında Refika kendisini bir kayalık arasında setredebilip birçok ağlayıp sızlandıktan sonra uykuya dalmış ve ‘ale’s-sabâh gözlerini açarak bir taraftan yorgunluk diğer taraftan açlık münâsebetiyle kendisini pek zayıf bulmuşsa da şu beliye-i ‘azîmeden kurtulduğuna şükür ve hamd ederek derenin etrâfını gezmeye başlamıştı. Haydûdların kendilerine müte‘allik ta‘âm ve esvâbları bir tarafa bırakılmış olduğundan Refika evvel emirde güzelce karnını doyurduktan ve bırakılmış olan esvâblardan dahi bir potur ve bir çepken giydikten sonra yola revân olarak birkaç sâ‘at zarfında kendisini bir mer‘âda buldu. Mezkûr mer‘âda çobanlar sürü sürü koyunlarını ra‘y ettirmekle meşgûlken Refika bunlara yanaşıp kendisinin dahi çobanlık etmek ârzûsunda olduğunu beyân etmesiyle çobanlar bunu memnûnen kabûl ederek ayağına bir çarık ve başına bir külâh vermeleriyle tekmîl çoban kıyâfetine koyup kendilerine arkadaş ettiler.

Yirmi Üçüncü Gün

Köy Odası

Köylerde meskûn ahâlînin hâlleri ma‘lûm ya. Akşam ta‘âmını ettikleri gibi bir odaya cem‘ olup şundan bundan ba‘zı sohbetle vakit geçirirler. Fi’l-vâki şu hâl pek güzeldir çünkü bunlar hiç kimsenin akında karasında olmayıp işlerle meşgûl olurlar ve bütün sohbetleri de yine kendi köylerine ve işlerine müte‘alliktir.

Gelelim ki Refika zikrolunan çobanlarla refik olduktan sonra akşam olup birlikte köye gelmiş ve berâberlerince yiyip içmiş olduğundan köylülerin tecemmu‘ ettikleri odaya gitmişti. Merkûmenin ismi çobanlar beyninde Kendigelen olup oda kapısının yanında oturmuş ve herkesin sohbetini dinlemekte bulunmuşken nâgâh birisi gelip misâfirlerden birine hitâben “Şimdi mandanın biri başını sizin odanın penceresine sokmuş. Her ne kadar çalıştıksa bir türlü çıkaramadık. Buna bir çâre bulunuz ki çıkaralım.” dediğinde hepsi birden “Biz buna hiçbir yol bulamayız. Biraz sabredelim. Hikmet Ağa neredeyse şimdi gelir. Ona ifâde ederiz, elbet o bir çâre bulur.” diyerek Hikmet Ağa’nın gelmesine muntazır oldular.

Bir aralık Hikmet Ağa başında koca beyâz sarık ve kırmızı cübbesiyle cemâ‘ate görüldüğü hâlde hepsi birden ayağa kalkıp kemâl-i ta‘zîm ile selâmlaştıktan sonra her bir emir ve işâretine hazır olduklarını beyân ve biraz sonra başını pencereden içeriye sokmuş olan manda hikâyesini dermiyân ettiler. Hikmet Ağa şöyle bir mikdârcık tefekkür edip

duvarın yıkılmasını emretmesiyle der‘akab yıktılar. Fakat mandanın boynuzları dışarıya çıkmak mümkün olamadığından başının kesilmesini emretti. Vâkı‘a hayvanın başı kesilip kurtulmuş olduğundan bütün köylü şu ‘âkil Hikmet Ağa‘ya gelerek izhâr-ı teşekkür ve memnûniyet ettiler. Şu odada hazır bulunan köy halkı Hikmet Ağa’nın ‘akıl ve dirâyetini medh ü senâ ettikleri sırada içlerinde İstanbul’dan o köye gitmiş ve berberlik etmekte bulunmuş olan bir Ermeni dahi bulunup vaktiyle okuyup yazmak öğrenemediğine ve şu cihetle zengin olamadığına izhâr-ı te‘essüf edip bir aralık kendi memleketlerinde iki adam başına bir mektep küşâd olduğunu ve herkesin çocuğu üçer beşer lisân öğrenmekte olduklarından bundan böyle herkesin Hikmet Ağa gibi hem ‘âkil ve hem de zengin olacaklarını söylediler.

Vâkı‘a Hikmet Ağa öyle mektûb görmüş ve tahsîl-i ‘ilm etmiş takımdan değilse de besbelli doğuşunda ‘âkil yaratılmış olmalı. Şu adamın ba‘zı ‘âkilane hikâyatından hisse-yâb olmak üzere şuracıkta birkaç tanesinin zikri câ’izdir zannedirim.

Misâfirlerden birkaçı kelâma şurû‘ edip “Cânım Hikmet Ağa işitiyoruz ki İstanbul’da denizin üzerinde köprü yapılmışmış. ‘Acabâ suyun içine nasıl binâ kurdular?’” diye su‘âl ettiklerinde Hikmet Ağa bir tavr-ı ‘azîm ile şu vech ile cevâb verdi:

- Ben İstanbul’a gittiğimde bu maddeyi merâk edip anladım o köprü direk üstündedir. Açılacak yerlerinin direklerinin altına iki çift manda koymuşlar. Mandalar yüzerek köprüyü öteye beriye getirip götürürler.

- Cânım Hikmet Ağa şu vapur dedikleri şey nasıl şeydir?

- Vapur şu bizim öküz arabalarının büyük cinsidir. İki yanına birer kanat takmışlar, suyun üzerinde kuş gibi çırpınarak yüzüyor. Benim İstanbul’da olduğum vakit vapurlar salt denizde yürürdü. Şimdi karadan da yürüyormuş.

- Elbet şu telgrafın ne olduğunu anlamışsınız. O nasıl şeydir cânım Hikmet Ağa!

- Telgrafın telleri boru gibi deliktir. Birtakım yazılı kâğıtları ufak sineklerin beline sarıp içine bırakırlar. Sinek vızlayarak ve kanatlarını telin iki tarafına çarparak o kâğıdı bir mahalden öbür mahale götürüyor. Telin sallanması ve ba‘zı yerde ses çıkarması sineğin hareketindedir.

Misâfirler şu bizim Hikmet Ağa’nın birbirine uymaz birtakım mükâlâtını kulak dolusu dinleyip kendisini medh ü senâ ettikleri sırada merkûm dahi daha ziyâde bir gururla kendisini ‘akıllılar sırasına kordu.

Şu misâfirlerin içinde Hikmet Ağa'nın yalan yanlış hikâyâtından hoşlanmayan yalnız Refika olup birtakım böyle boş lakırdıları dinlemektense dışarıya çıkmaklığı daha münâsib gördü.

Şu sırada Necîb Bey nâmında bir misâfir gelip odadan içeriye girmesiyle köy 'âdeti iktizâsınca herkes tarafından kabûl olunup kahve ikrâm olundu.

Necîb Bey yoldan gelmiş yorgun olup tabî'atıyla o odada yatacak olduğu gibi Kendigelen Refika'nın dahi bir yeri olmadığından o odada barınacaktı. Gece vakit geçmiş ve herkes hânesine dağılmış olduğundan Necîb Bey ve Refika bir tarafa uzanmışlarsa da her nasılsa delikanlının uykusu tutmayıp ocağın başında tütün içmek ve âh u enîn ederek firâklı şarkılar okumakla vakit geçirmeye çalışırdı. Refika, Necîb Bey'in şu hâline gönlünce bir ma'nâ veremeyip bir aralık delikanlının "Yâhu çoban el verir uyuduğun kalk bakalım, biraz şundan bundan lakırdı edelim." demesi üzerine o dahi kalkıp ocağın yanına yaklaştı.

Fi'l-vâki Refika'nın yüzü gözü kararmış ve kendisi bir çoban kıyâfetinde bulunmuşsa da bu cümle ile gecenin karanlığında şu'le-dâr olan yaldız gibi güzelliği kaybolmamış olduğundan Necîb Bey şu hâle muhayyir olup fakat çoban rubası altında gizlenen vücûdun Refika gibi dünyâ güzeli bir kız vücûdu olduğunu idrâk edemeyerek yalnız lakırdıya bir kapı açmak üzere şu vech ile musâhabâta başladı.

- Baksana a kuzum, sen burada çobanlık mı ediyorsun?

- Evet efendim.

- İsmi nedir?

- Bizim arkadaşlar Kendigelen tesmiye ettiler.

- A kuzum, sana yazık değil mi ki bu genç çağında dağlar başında çobanlık ediyorsun?

- Ne yapalım a efendim? Köylük yerlerde fukarâ kısmının çobanlıktan başka elinden ne iş gelir?

- Hakkın var. Bu lakırdı pek sahîhtir. Çünkü köylük yerlerde birçok hizmetlere elverişli adamlar varken mevki' ve mahal iktizâsınca mâlik oldukları liyâkat ve dirâyet göze görünmez. Şimdi sen çobanlık edersin ha! deyip de bir âh-ı serd çekince Necîb Bey'in hâli Refika'ya iyi görünmeyip şu vech ile söze âgaz etti.

- Affedersiniz ama cânım efendim, zâtınız nerelisiniz ve isminiz nedir?

- Kuzum ben zâten İstanbulluyum ve ismime Necîb Bey derler.

- Kulunuza bu kadarlık bir ma'lûmât vermenizden derecesiz memnûnum. Fakat siz de öyle hâller görüyorum ki zannım bir mühim ve elzem bir memûriyetle bu taraflara gelmiş olmalısınız.

- Bu dedikleriniz pek de yalan değildir. Fakat sen benim kalbimde olanı nasıl keşfedebildin?

- Efendim, biraz evvel zâtınız demiyor muydunuz ki köylük yerlerde dahi sâhib-i dirâyet adamlar bulunur diye. Evet bendeniz o derecelere vâsıl olmuş değilim. Ancak bu kadarlık bir hâli keşfe muktedir olduğumu da inkâr edemem. Bunu ifâdeden garazım derd-i derûnunuzdu bendenize söylemeniz için ricâ etmekten ibârettir. Çünkü kişi derdinin dermânını me'mûl etmediği yerden bulur kaziyesi boş yerine söylenmemiştir.

- Orası öyledir, inkâr edemem. Fakat benim derd-i 'azîmeme senin gibi bir çobanın dermân etmeye çıkışması ne demektir bilir misin? İşte 'âdetâ bir sâ'at evvel yıldızlara vâsıl olmak üzere göklere merdiven kurmak efkârına çıkışmak demektir.

- Pek güzel efendim. Ben size mücerred benden nasîhat alasınız veyâhut benden bir imdât ve çâre bekleyesiniz demem ve bunu demeye hakkım dahi yoktur. Ancak kişi derd-i derûnunu bir âhara söylemekle mütesellî olur olduğunu da unutmamalıyız.

Necîb Bey çobanın şu derece 'âkilane harekât ve kelimâtından 'âdetâ memnûn olup gönlünde gizlenmiş olan esrâr-ı mektûmeyi söylemeye karar vererek koynundan bir tasvîr çıkarmasıyla:

- İşte kuzum, benim derdim budur. Ne diyeyim, o fotoğrafı îcâd edene ki insânların tasvîrini böyle tıpkı tıpkına çıkarıp da 'âlemin başını ateşe yakıyorlar. Bu tasvîr elime geçeliden beri iki senedir ne gecem gece ve ne gündüzüm gündüzdür.

Mezkûr tasvîri Refîka eline alıp bakınca kendi tasvîri olduğunu tanıyarak ve şu delikanlının eline nasıl olup da geçmiş olduğuna ta'accüb ederek serrişte vermemek efkârıyla tekrâr söze başlayıp:

- Aman sende a efendim. Bu öyle yanıp yakılacak derecede bir güzel görünmüyor bana, dedi.

-İşte gördün mü ki çobanlığını icrâ ettin. Hele bir kere benim gözümle bak ki nasıl güzel olduğunu anlayasın. 'Acabâ dünyâda bunun gibi bir güzel var mı? Ta'yîp etmem seni çoban. Çünkü ne kadar da olsa çobansın vesselâm.

- Cânım ben sana çirkin bir kızdır demedim. Senin hâline acıyarak pek de öyle yanıp yakılacak derecede değildir dedim. Yoksa hakikatini söylemek lâzım gelirse atılacak derecede de değildir. Doğrusu göz, kaş ve endâm pek yolundadır.

Şu sırada Necîb Bey derd-i hasretle ağlamaya ve “Ah benim iki gözüm Refîkacığım!” diyerek iki eli yüzünde yerlere kapanmaya başladığını Refîka görünce “Vay sevgilinizin ismi Refîka mıdır efendim?” dedi.

- Evet kuzum, Refîka’dır.

- Aman ne de güzel isim! Fakat yazıksınız efendiciğim. Sizin bu müte‘essir hâlinizden bî-haber olan bir kız için şu genç çağımızda sevdâya düşüp de feryâd ve figân etmeniz iyi bir şey değildir.

- Zavallı çoban. Sen daha bu hâle düşmemişsin ki güzel sevmek ve sevdâya uğramak ne olduğunu öğrenmiş olaydın.

Beyt

Gel ey nâsih ko pendi hâl-i dilden bî-habersin sen

Beni dîvâne kıldı ol perî bilmem ne dersin sen

Fehvasınca şu hâl bir kere başıma gelmiş ve gönlümü kâmilen Refîka’ma vermiş olduğum hâlde fârîğ olmak ve onu terk etmek mümkün müdür?

- Pek güzel ama cânım efendim, niçin şu kızı alıp da mes‘ûd olmuyorsunuz?

- İşte mes‘elenin müşkül yeri burasıdır ya! Bu tasvîr zâten benim elime İstanbul’da geçip merkûmenin Yüzbaşı Hacı Emîn Efendi’nin kerîmesi olduğunu ve Konya’da mütemekkin bulunduğunu haber alarak doğruca Konya’ya gittim. Az kaldı ki şu sevdâ sebebinden başım diğer bir belâya daha uğrayacaktı. Çünkü Konya’ya muvâsalatla Hacı Emîn Efendi’yi su’âl ettiğimde der‘akab beni hükûmete teslim ettiler ve taht-ı istintâka alıp, sen Hacı Emîn Efendi’yi nereden tanırsın yok bilmem ne yaparsın kılıklı bin türlü su’âl ve cevâbdan sonra nihâyet yakamı salıverdiler. Hâlbuki Refîka’yı her kime sordumsa tekmîl bir ma‘lûmât alamadım. Ba‘zıları Hacı Emîn Efendi muhârebe meydânında olup Refîka da ihtiyâr teyzesiyle berâber buradan firâr ettiler ve ba‘zıları Hacı Emîn Efendi’yi akşamdan gören olmuş fakat sabâhleyin bulunmamış ve ba‘zıları da ne olduklarına bizim hiç ma‘lûmâtımız yoktur demekte olduklarından ve nihâyet

Refika'cığımın Konya'da olduğunu pek güzel anlamış olduğumdan mecbûren oradan çıktımsa da ne yapacağımı ve ne yol tutacağımı ben de bilmem.

- A efendim, bu öyle pek çok te'essüf edecek şey değildir. Çünkü o kız mutlak yine bu yakın köylerin birisinde olmalıdır. Kaderinde varsa elbet bulursun hele şükürler olsun ki benim başımda öyle sevdâ ve 'alâka rüzgârları esmez. Sabâh oldu mu koyunları önüme katıp akşama kadar gezdirir ve soğuk sular başında râhat ederim. Evet şimdiye kadar böyle bir kız sevdâsına uğramamış olduğum gibi bundan böyle dahi kız sevdâsı çekmeyeceğime kalbim emindir.

- Sakın çoban büyük konuşma. Senin sevdâ dediğin öyle bir 'illettir ki nasıl ve nereden geldiğini duyamazsın. Zâten sen benden genç olduğundan bu bâbda hem büyük söylememeli ve hem de gâyetle ihtirâz etmelisin. Çünkü sevdâyâ düşen bir adam ma'sûkuna kavuşmadı mı ölmekten başka çâresi olamaz.

Beyt

Sevdiğim kim kurtarır zincir-i zülfünden beni
Hâsılı halâs olmak değil mi ehveni

Çâre-i 'aşka sefer derler velâkin bencesi
Derd-i 'aşkı çekmedense ölmedir ehvencesi

Eğer bu okuduğum beyitlerin ma'nâsını tamamıyla anlamış olsaydın ben sevdâyâ düşmedim yâhut hiçbir kıza gönül vermeyeceğim falan demezdin.

- Bu madde için senet yazıp kanımla imzalarım ki bugüne kadar kimseye gönül vermemiş olduğum gibi bundan böyle dahi hiçbir kıza 'alâka etmeyeceğim. Ama bu sözüm büyükmüş küçükmüş onu bilmem. Bunu ben gönlümde karâr ettim bitirdim, dediği sırada dışarıda kapı vurulmasıyla sabâh olup herkesin işe güce başlayacak vakti geldiğini anladılar.

Yirmi Dördüncü Gün 'Âşıklık Ne Müşköl Derddir

Çoban mecbûren Necîb Bey'e vedâ' edip koyunları önüne katarak gideceği sırada o gün dahi orada kalmasını ve akşam olunca yine sohbet eylemelerini ricâ etmiş ve Necîb Bey ise çobanda bir sevimli hâl görmüş olduğundan niyâzını kabûl edip o gün dahi orada kalmıştı. Akşam olup çoban 'avdet eylediğinde doğruca Necîb Bey'in yanına giderek şundan bundan sohbet ederlerken köylü birer ikişer tecemmu' ettikleri sırada bizim koca Hikmet Ağa dahi çıkagelip herkesle selâmlaştıktan sonra bir aralık Necîb Bey'i görmesi ve onun yeni bir misâfir olduğunu bilmesi üzerine şu vech ile tekellüme başladı:

- Ağa birâder, hoş geldiniz ama nereden geliyorsunuz?

- Efendim zâten İstanbul'dan Konya'ya gitmiştim şimdi yine İstanbul'a gidiyorum.

- Konya'yı bir tarafa bırak ama İstanbul'da ne var ne yok bakalım?

- Güzellik sağlık.

- Galata Kulesi eski yerinde duruyor mu?

- Hayır efendim. Zavallı kulenin başına öyle bir derd geldi ki ta 'rif etsem ta'accüb edersiniz.

- Ama ne oldu ki?

- Bir gün Kâğıthâne üzerinden büyücek bir kuş pervâz eder iken kanatlarını kuleye çarptığı gibi kule havaya doğru yükselip hele hamdolsun ki hiçbir ebniye üzerine düşmeyerek Kız Kulesi'nin yanına düşmesiyle oracıkta saplanıp kaldı.

- Gördün mü 'akıllı adamın sözünü dinlememek ne fenâ şeydir. Ben İstanbul'da Kâğıthâne taraflarında çiftçilik ederken büyük bir ağaç görmüştüm. Bir gün o ağacın üzerinde bir kuş gelip yavru çıkaracak ve o yavrulardan biri Galata Kulesi'ni yıkıp harâp edecek dediğimde herkes üzerime gelmişti. İşte vukû'ât söylediğimi tasdik etmiş.

- Senin dediğin vakit Galata Kulesi yapılmış mıydı?

- Münâsebet yazık ki İstanbullusun a birâder! Bir kanadıyla Galata Kulesi'ni harâp etmeye muktedir olan bir kuş kaç yüz sene de meydâna gelir, bunu hiç düşünmek yok mu?

- Sahîhsiniz Hikmet Ağa. Demek olur ki hayli müsün bir adam olmalısınız.

- Hay hay. Bizim ihtiyâr boz öküzle yaştaşım. Çünkü bu öküzü dedemin dedesinin dedesi almış olup her ne kadar diğer öküzlerle berâber otlanırsa da su içeceği vakit sürüden ayrılarak dağ eteğinde bir kaynaktan su içer olduğunu çoban görmekle bana haber verdi. Ben de bunda bir hikmet vardır deyip kendim o sudan içtim. İşte o günden beri yaşıyorum. Hoş bu hesaplar biraz derincedir, siz anlayamazsınız ama ben anlarım.

- Aman cânım babalık, o su hâlâ orada kaynıyor mu?

- Evet. Fakat tabî'atını tebdil etmiş. Çünkü şimdiki içenler hem çâbuk ihtiyârlıyor ve hem de 'aklına za'f geliyor.

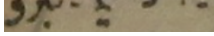
- Cânım Hikmet Ağa, bir madde üzerine pek merâk etmişiz, ruhsatınızla su'âl edeyim. Çünkü İstanbul'da çok 'âlim kimselere sordum ber-vech ile cevâb veremediler. Şu Akdeniz ile Karadeniz kadîmden beri birbirlerine karışık mıydılar yoksa İstanbul Boğazı'nı sonradan mı açıp birleştirmişler?

- O senin 'âlim dediklerini kaçâ alırım. Eğer onlar 'âlim olsa bizim gibi zengin olurdu. Onların kullandığı lisân birtakım düzme dolap şeylerdir. Bâri dinle ki merâk ettiğin şeyin ma'nâsını vereyim. Dünyâ⁵ beri bir deniz olup ismine Akdeniz derlerdi ve Karadeniz'de göl şeklinde bir şey olup bir aralık Akdeniz'in kenarında bir dağ batmasıyla bütün sular bahr-ı 'ummâna akıp gittiler. Şu göl şeklinde olan Karadeniz'in etrâfiysa bütün çamlık ve yeşillik olup köylüler o ağaçlardan kömür yaparlardı. Şu kömür üstüne yağın yağmurlar göle akarak Karadeniz peydâ oldu. Hâlbuki öbür tarafta Akdeniz'in suları azalıp balıklar râhat yaşayamadıkları için Akdeniz'le Karadeniz'in arasında olan dağları dişleriyle kırıp boğazı açtılar ve iki denizi birbirine birleştirdiler. Bu iş pek eski bir şeydir ve merhûm pederimin naklince dünyâ kurulmazdan beş yüz sene evvel vukû' bulmuştur. Anladın mı şimdi İstanbullu Efendi? Şu senin İstanbul 'âlimlerinle ben nasılım?

- Doğrusu diyecek yok. Dünyâ kurulmazdan evvel olan vukû'âta ma'lûmâtınız oldukça sizin yanınıza kim çıkabilir?

-Biz köylüyüz ama işte böyle köylüyüz, diyerek geceler hayır olsunu bastığı gibi herkes ayağa kalkıp vedâ' ettiler.

Misâfirler gitmeleriyle odada yalnız Necîb Bey'le çoban kalıp bir mikdârcık birbirinin yüzüne baktıktan sonra evvel emirde çoban lakırdıya başlayarak:

⁵ Metinde biçiminde yazılan kelime silik çıktığı için okunamamıştır.

- Divânenin hâline ne dersiniz cânım efendim? Birtakım düzme dolap hikâyelerini nasıl dinleyip de eşekliğini yüzüne vurmadınız?

- Böyle bir mu'âmeleye ne hakkım var a kuzum? Şehrî ve 'âlim bir adamın diğer bir köylü nâdânın 'aklını 'âdetini ve lisânını istihzâya aslâ hakkı yoktur. Bu hâle cesâret edenlerse câhil ve 'akılsız adamlardır. Çünkü ben dahi böyle bir köylük yerde doğmuş olsaydım şu Hikmet Ağa gibi anadan babadan kalma rivâyâta i'tikâd edecek değil miydim? Hele başlıca kişi bulunduğu mevki' ve mahal ahâlisinin 'âdet ve ahlâkına muvâfakat etmeli. Böyle olmadığı hâlde râhat edilemez. Evet Hikmet Ağa'nın hikâyatı cümleten erâcîf kabîlindedir. Fakat şöyle bir mevki'de ona teba'iyet etmek hamiyet ve insâniyet şânıdır. Buralarını bilerek hiçbir şey söylemedim ve söylemeyi de tecvîz görmem. A a çoban bunlar birtakım geçici şeylerdir. Şu bizim çâresiz yaramıza ne merhem saralım, diyerek tasvîri koynundan çıkarıp öpüp sevdikten sonra "Ah iki gözüm Refika'cığım, senin 'aşk ve 'alâkan yolunda 'aklını zâyî' etmek derecesine gelmiş olan Necîb'inin hâlini göreceksin merhamet etmez miydin? Ne dersin çoban acınacak hâlim yok mu? Sahîh söyle, Refika benim şu hâlimi görse şefekat etmez mi?"

Şurasını unutmayalım ki çoban esvâbı altında gizlenmiş olan Refika, Necîb Bey'in şu derece 'aşk ve 'alâkasını görerek kendisi dahi 'alevlenmiş ve ateşlenmiş idiye de biraz tecrübe bir müddetçik sukûtu ihtiyâr etmeye mecbûr olmuştu.

Bu sırada Necîb Bey tekrâr kelâma şürû' edip "Niçin cevâb vermiyorsun çoban gâzi? 'acabâ söylediklerim yalan mıdır? Benim şu hâlime taş yürekli olanlar bile merhamet etmez mi?"

- Efendim hakkınız var. Şu hâlinizde size herkes acır. Evet, bendeniz de acıyorum. Lâkin biraz da gülerim çünkü 'aşk u sevdâyla yanıp yakılmakta olduğunuz Hacı Emîn Efendi'nin kerîmesi sizi rü'yâsında bile görmemiş olmalıdır. Demek olur ki yalnız yanıp yakılmak değil maâzallâh hele ölseniz bile onun bir şeyden haberi olamayacaktır. İşte şu hâli hâtırma getirdiğim gibi bir taraftan size acıyorken diğer taraftan güleceğim gelir. İşbu ya teslîm edelim ki böyle köyden köye ve şehirden şehre gezip dolaştığın sırada Refika'ya rast gelesin senin 'aşk ve 'alâkandan bî-haber olan bir kızı bulabildiğine bu vech ile memnûn olacaksın a efendim.

- Ey ben sana bir şey söyleyeyim mi çoban? Senin sevdâ dediğin şey koyun sürüsünü gezdirmeye benzemez. Bir kere sevdâ kalpte karâr ederse 'akıl baştan firâr eder. Evet pekâlâ bilirim ki Refika'nın benim 'alâka ve sevdâmdan haberi yok ve bu hale

merkûme hisse-dâr değildir. Ancak cenâb-ı Allâh bir kere kısmet edip de kendisini bulacak olsam derd-i derûnumu ifâde eder ve merhamet buyurmalarını istihâm ederdim. Evet boynum eğri, gözlerim yaşlı hâk-i pâyelerine yüzler sürerek ‘aşk ve ‘alâkası yolunda ölüm derecesine geldiğimi ‘arz ve beyân ve hâl-i harâbıma merhamet etmedikleri hâlde kemâl-i ye’s ve nevmîdî ile âhirete doğru yolcu olacağımı dermiyân ederdim. Sözü niçin uzatayım a kuzum? Kısmet olup da Refika’yı bir kere göreceğim olsam tekâmül derdimi söylerim. İhsân ve ‘inâyetine mazhar oldumsa febihâ olamadığım sûrette bu fânîyi terk ederek kendilerini âhirette beklerim. Buna bir diyeceğiniz var mı?

- A beyim, bu güzel kızlar ‘âşıklarının hâline merhamet edip de yüzlerini gösterecek ve esef edecek bile olsalar yalnız kendi menfa‘atleri için yapar olduklarını hiç işitmediniz mi? Onlar ‘âşıklarını ber-murâd etmektense istihzâyı daha evlâ görürler. Eğer bu bâbda Cemîl Bey’in hikâyesini dinlemiş olsanız mütenassih olurdu zannederim.

- Daha vakit erkendir cânım çoban, naklet bakalım. Belki hisse alınacak bir şeydir.

Hikâye-i Cemîl Bey ve Cemîle Hanım

Şöyle rivâyet ederler ki Cemîl Bey isminde delikanlı biri diyâr-ı âharda olan Cemîle nâmında bir kıza kulaktan ‘âşık olup kaffe-i variyetini bu uğurda sarf ve telef etmiş ve nihâyet sevgilisini bulmak ârzûsuyla gurbete düşmüştü. Birçok vakit köyden köye ve şehirden şehre gezip dolaştıktan sonra bir gün düz ova bir mahalde saçlı, ak pak bir ihtiyâra rast gelip Cemîl Bey merhametinden nâşî “Gel bakalım babalık seni şu atımın arkasına alayım ki yorgunluğunu duymayasın.” dediye de ihtiyâr kabûl etmeyip “Güzel seven kocamak ve ma‘şûkuna giden yorulmak bilmez.” cevâbını verdi.

Şu hâl Cemîl Bey’in tuhafına giderek:

- Öyleyse babalık seninle hem yoldaş ve hem de derddaşız.

- Öyle mi? Pek güzel oğlum, demek olur ki berâber gideceğiz. Sevdâ belli ak sakala da konuyor.

- O değil ama kime gönül vermişsin ve nereye gidiyorsun?

- Cemîle Hanım isminde bir kıza ta‘aşşuk ettim ona gidiyorum.

- Ne tuhaf vukû‘ât, sahîh mi söylüyorsun?

- Yalan söylemeye ne borcum var!

- Memleketten çoktan mı çıktın?

- Cemîle’yi aramak için yola düştüğümde senin gibi genç bir delikanlıydım. İşte şu hâlê vâsıl olup saçı sakalı beyâzlattımsa da hâlâ bulamadım. Ne vakit bulabileceğimi de bilmem. Yalnız şunu bilirim ki çâbuk ihtiyârlanmak isteyen delikanlılar Cemîle’ye gönül versinler. Çünkü her nasılsa günlerinin gelip geçtiğini fark edemezler.

Necîb Bey çobanın şu hikâyesini kemâl-i memnûniyetle dinlediği sırada ta’bîrâtında olan fasîhlikten başka çobanlık hâliyle şöyle bir menkıbeyi fikrinde saklamasına ve yerli yerine nakledebilmesine ta’accüb ederdi.

Çoban bi’t-tekrâr hikâyeye başlayıp “Efendim,” dedi, “Cemîl Bey her ne kadar ihtiyâr ‘âşıktan şu havadisi aldıysa da kat’â cesâretinden düşmeyerek ihtiyâra vedâ’ etmesiyle bir hayli günler köyden köye ve şehirden şehre gittikten sonra nihâyet Cemîle’nin sâkin olduğu memlekete vâsıl olup merkûmenin hânesi karşısında olan bir ihtiyâr hâtûnla ünsiyet peydâ eyledi. Cemîl Bey, Cemîle’nin ‘aşk u sevdâsına düşmüş ve ‘aklı başından gitmiş olduğundan derd-i derûnunu hâtûn merkûmeye beyân ve mahbûbesine vâsıl olmak ümîdiyle gurbeti ihtiyâr ve bu memlekette karâr ettiğini dermiyân eylediğinde ‘Güzel ama a oğul, Cemîle denilen kız yalnız tırnağının ucunu göstermek için yüz altın ister.’ cevâbını almasıyla mecbûren heybenin ağzını açıp yüz altını teslim eylediğinden ve şu yüz altını hâtûn merkûme vâsıtasıyla Cemîle’ye verildiğinden o gün Cemîle pencere önünde câm arkasından küçük parmağının tırnağını göstermeye ihsân eyledi. Cemîl Bey bu kadarcıkla kanâ’at edemeyip yüz altın daha vererek tekâmîl parmağını ve tekrâr yüz altınla bir elini velhâsıl yüz altın diğer elini gördükten sonra bin altın daha verip câmin arkasından yüzünü görmeye muvaffak oldu.

İşte bu hâl Cemîl Bey’in büsbütün ‘aklı başından götürüp Cemîle’nin yüzünden bir bûsecik almaya ârzûsu olduğunu ve bunun için her ne matlûb olunursa vereceğini va’d ederek ihtiyâr hâtûna ricâ etmeye başlayınca şu teklîf biraz müşkülse de hâtırı için Cemîle’ye söyleyeceğini ta’ahhüt edip o geceyi böylelikle geçirdiler.

Ertesi gün koca karı Cemîle’nin hânesine giderek vukû’-i hâli beyânından sonra kemâl-i meserretle ‘avdet edip ‘İşte oğlum hâtırın için Cemîle’ye gidip ‘aşk u sevdâsıyla ölüm derecesine geldiğini ve bir bûsesi için feryâd ve figân etmekte olduğunu söyleyerek merhametini da’vet ettim. Her ne kadar Cemîle’nin dahi gönlü sana düşmüşse de çi-fâ’ide oğlum. Babası kıskanç bir adam olduğundan kapıdan dışarıya çıkabilmesi mümkün değildir. Ancak benim şu kadar niyâz ve istirhâmıma dayanamayarak hele yarın gel bakalım elbet bir çâresini buluruz.’ cevâbını verdi.

Yirmi Beşinci Gün

Kral Kızı

Cemîl Bey o gün ve geceyi dahi bin türlü rü'yâ ve mütâla'ayla geçıştirdikten sonra 'ale's-sabâh koca karının hânesine gelerek 'Ne hayır haber var?' diye su'âl ettiğinde 'Tâli'in pek yâver imiş oğlum. Çünkü mahbûbenle serbest serbest görüşebileceksin zannederim.' diyerek Cemîle tarafından Cemîl Bey'e hitâben yazılmış olan bir mektûbu aşırı bir memnûniyetle yedine teslim ve derûnunda yazılı olanları güzelce belleyip ertesi gün sâ'at beş raddelerinde berâberince beş bin altın alarak gelmesini tenbîh ve tefhîm eyledi.

Cemîl Bey mektûbu okuyup Cemîle'nin kaffe-i tedbîr ve tertîbine vâkıf olduktan sonra ertesi gün sâ'at beş sularında hâtûn merkûmenin hânesine giderek pencerenin önünde oturduğu sırada Cemîle'nin pederi bunu görüp koca karıyı celple 'Baksana kadın, oğlum Kadri'den haber getiren adam bu mudur?' diye su'âl edince 'Evet efendim, çoktan beri Kadri Bey'le görüşmekte olduklarından sergüzeştine tekmîl ma'lûmâtı olduğu gibi şimdi nerede ve ne işte olduğunu dahi biliyor.' demesi üzerine ikisini birlikte hânesine da'vet etti.

Reviş-i hikâyeden anlaşılacağı üzere Cemîle Hanım'ın Kadri Bey nâmında bir kardeşi olup bir hayli senelerden beri ve pederi derd-i hasretle kan yaş ağlamakta bulunmuş olduğundan şu delikanlının haber-i meserretle gelmesi kendisine dünyâları bağışlamış kadar olduğu cihetle Cemîl Bey'i şu hânedan içeriye duhûl etmesiyle ta'zîmât-ı fâ'ika ile kabûl olunup hâl ve hâtır istifsârından sonra derdli peder oğlunun nerede ve ne işte olduğunu su'âl eyledi.

Cemîl Bey kat'â düşünmeyerek Cemîle'nin bâ-mektûb tertîbi üzere kelâma şürû' edip 'Fi'l-vâki mahdûmunuz Kadri Bey'in sergüzeştî biraz uzuncaysa da sizi merâktan kurtarmak üzere nakil ve hikâye edeceğim. Hakikat-i hâli beyân ettiğim için zannım bendenizi ta'yîp ve takbîh etmezsiniz.' diyerek şu vech ile hikâyeye ibtidâr eyledi.

Sergüzeşt-i Kadri Bey

Bendeniz memleketimde olduğum hâlde güzelce bir kıza ta‘aşşuk edip her ne kadar şu kızla beni ber-murâd etmelerini peder ve vâlideme niyâz ve ricâ ettimse de bir türlü merâm anlatamadığımdan kendimi telef etmeye karâr vermiştim.

Bir gün deniz kenarında oturup derin derin düşüncelerle biraz vakit geçirdikten sonra kendimi tamam bahre ilkâ’ edeceğim sırada şu hâlimi gizlice seyretmekte olan ahbâbdan biri yetişip kolumdan tutarak beni şu niyetimden men’ etmekle bir müddetçik terk-i vatan ve gurbette mihmân olmağımı nasîhat etti.

Ahbâbım tarafından olan şu teklîfin pek ağır bir mes‘ele olduğunu bilirdim. Fakat çâre ve dermânım kesilip bi’t-tab‘ râzı olarak cümlesini terk birle gurbeti ihtiyâr ve birçok vakitler gezip dolaştıktan sonra Çin hükûmetinin Pekin tesmiye olunan şehrinde karâr etmişti.

İşte oğlunuz Kadri Bey’le Pekin şehrinde görüşüp ikimiz dahi Türkiyeli olduğumuz cihetle birbirimize derecesiz muhabbet göstererek derd-i derûnumuzu yek-dîgerden setretmeyip söyler ve ba‘zen berâberce ağlardık.

Şuracıkta Cemîl Bey gûyâ bir şeyler düşünür veyâhut ağlıyor gibi hâllerde bulunduğundan kardeşi Kadri Bey’in sergüzeştini dinlemek üzere pederinin ruhsatıyla içeriye gelip odanın bir tarafında oturmuş ve hâtûn merkûme vâsıtasıyla bu kere dahi kendisine teslîm olunan beş bin altın için gönlünce gülmekte ve Cemîl Bey’i zevklenmekte bulunmuştu. Kadri Bey’in pederi bilâ-tahammül oğlunun sergüzeştini dinlemek ârzûsunda olduğundan hikâyesine devâm etmesini Cemîl Bey’e ricâ etmesiyle merkûm bi’t-tekrâr kelâma şürû’ edip şu vech ile nakliyâtını tezyîn etmeye çıkıştı.

‘Efendim, mahdûmunuz Kadri Bey bu tarafta olduğu hâlde uzun boylu, zayıfça bir kıza gönül vermiş ve evlenmeye çıkışmış olduğundan buna muvâfakat etmediğiniz cihetle hiddetlenip terk-i vatan etmiş ve mahbûbesine benzer diğeri bir kız bulmak üzere araya araya Çin memâliğine yakın bir şehre düşmüş. Şu memlekette üç aşağı beş yukarı gezerken bir ressam dükkânının Çin kralının kerîmesi Minazinka’nın tasvîrini görüp merkûmenin buradaki mahbûbesine benzer olduğu münâsebetiyle gönülleniş her ne kadar bir kral kıızıyla ‘akd-i nikâh edemeyeceğini bilirse de belki yüzünü görmek müyesser olur ümîdiyle bilâ-karâr Pekin şehrine gelmiş ve buna bir çâre aranmak sevdâsına düşmüştü.

Kadri Bey'in şu hâli ta'yîp olunur derecededir. Çünkü merkûme Minazinka'nın hiçbir sevilecek yeri yok desem câ'izdir. Evet uzun boylu. Fakat zayıf, kemikleri birbirine geçmiş, gözleri çukura batmış, saz benizli bir kız olduğundan başka bizim lisânlarımızı söylemek ve bilmekten dahi mahrûmeydi.

Fenâlığı şurasındadır ki ben Çinlilerin lisânını öğrenir de tekellüm ederim denilmez. Çünkü bir adam akal elli sene bu lisânı tahsîl etmeli ki biraz tekellüm edebilsin. Gâyet güç ve tahsîli mümkünsüz bir lisândır dediğime ta'accüb etmeyiniz. Zîrâ yirmi sene Çin memâliğini gezmiş olan bir adam hâlâ sekiz lakırdıyı bir yere götürüp de söyleyemez. Şâyed söyleyebilse bile karşısındakine merâm anlatamaz. Ancak Çin ahâlisi oldukça zekî ve fatîn adamlar olduklarından elsine-yi ecnebiyeyi kolaylıkla öğrenebilirlerse de buna da devâm ettikleri yoktur.

Çin lisânı güçtür. Öyle beş on sene zarfında öğrenilemez dediğime güzelce iskât olmanız için Çin memâliğinde zuhûra gelen bir vâkı'ayı ruhsatınızla nakledeceğim.

Bundan otuz sene kadar evvelce Amerika ahâlisinden Mr. James nâmında zengin bir adam seyâhat-ı efkârla memleketini terk edip birçok yerler dolaştıktan sonra bir aralık Çin memâliğine düşer. Hâlbuki Çin lisânına âşinâ olmadığından hiçbir taraftan ri'âyet bulmadığını görmesiyle fakîrce bir karının hânesinde misâfir olup kendisinin zengin bir adam olduğunu bir hayli zamân şu hânedede oturmak niyetinde bulunduğunu ba'zı işâretlerle anlattıktan sonra karı bunu memnûnen kabûl ederek hizmet ve ri'âyet bulunur.

Merkûme Çin karısının yirmi yaşında genç bir oğlu olup bu da vâlidesiyle berâber Amerikalı misâfirin hizmetinde bulunarak beş on gün zarfında İngilizce birkaç lugat belleyip misâfir merkûmun su, ekmek, ta'am, mûm vesâ'ire gibi emirlerini icrâ' edegeldiğini görmesiyle şu delikanlıya İngilizce öğretmeyi niyet eder ve iki sene içinde güzelce öğretir.

İşte bundan sonra kendisi de Çin lisânını tahsîle çıkışıp on beş sene mütemâdiyen gece gündüz çalıştıktan sonra mehmâ-emkân tekellüm edebilir olacağından bir gün bağılık ve bahçelik bir mahalde ehîbbâsına bir ziyâfet keşîde etmek ve orada medeniyet ile bedeviyet üzerine bir nutuk îrâd eylemek niyetinde olduğunu delikanlıya ihtâr edip üç ay evvel şu nutku yazmaya ve ezberlemeye başlar.

Uzatmayalım. Ziyâfet günü yetişir. Amerikalının 'aklı fikri îrâd edeceği nutukta olduğundan bir gûnâ sehv ü hatâ olmak üzere belki elli def'a delikanlıya okur ve efkârının neden ibâret olduğunu İngilizce anlatıp hiçbir yanlışı olmadığına iskât olur.

Ertesi günü Mr. James ehibbâsıyla berâber tertîb olunan mesîregâha giderek ekl ü şürbden sonra hazırladığı nutku îrâd etmeye başlar. Diyebilirim ki zavallı Amerikalı bir sâ'at kadar şu nutku tekrâr tekrâr söyler ve sıdk-ı ifâdâtını bin türlü ma'nâlarla te'yîd ederdi. Fakat hâzırûndan hiçbir bir şey anlayamadığından tabî'atıyla efkârını İngiliz lisânıyla kendi hâne uşağına ta'rif edip onun vâsıtasıyla tercüme ettirir. İşte Çinlilerin lisânı o derece güçtür ki hiçbir kimse tahsîl edemez. Şimdi Çin memâliğinde meşhûr bir mesel vardır. Tamam bir ecnebi Çince söylemeye başladı mı git birisine İngilizce öğret derler.

Gelelim hikâyemize. Oğlunuz Kadri Bey Minazinka'ya gönül vererek Pekin şehrine muvâsalatından sonra krallık sarayını ve kerîmesinin oturduğu dâ'ireyi öğrenir.

Dâ'ire-i mezbûrenin karşısında çiçeklerle müzeyyen ufak bir tepecik olduğundan Kadri Bey Minazinka'yı bir kere görmek emeliyle her gün şu tepeciğe devâm ve münferiden kan yaş ağlayarak izhâr-ı ekdâr ve âlâm ederdi.

Kadri Bey tamam altı ay şu tepeciğe gitmiş gelmiş ve kan yaş ağlayan gözlerini Minazinka'nın dâ'iresi pencerelerinde ayırmamışsa da hiçbir gün rast getiremeyip nihâyet telef-i nefis etmek derecesine gelmiş olduğu sırada merkûme Minazinka başını pencereden dışarıya çıkarıp böyle müte'essir hâlde orada oturduğunun ve kan yaş ağladığının sebebini su'âl eylemiş olduğundan her ne kadar Kadri Bey bunun lisânından bir şey anlayamamışsa da Çin sevdâkârlarının 'âdeti üzere der'akab sağ elinde bir kırmızı çiçek tutarak mahzûnâne bir hareketle âh vah etmiş ve 'aşk u sevdâsı ucunda ölüm mertebesine yetiştiğini ba'zı işâretlerle beyân eylemiş.

Çin ahâlisinin kemâlen çirkin oldukları ma'lûmdur. Minazinka, Kadri Bey'in kara kaşlı, kara gözlü, beyâz ve dil-ber bir delikanlı olduğunu görmesiyle gönülleniş ve işâretle ifâde-i merâm etmeye mecbûre olup evvel emirde iki tarafa bakındıktan sonra gözlerini kapamış ve mu'ahharen pencerenin önünden kaybolarak yine der'akab gelmesiyle elinde olan bir kalemle bir de ufak kâğıt parçasını gösterip gözünden nihân olmuş. Şu işâretlerin neden ibâret olduğunu Kadri Bey anlayamayarak hayli günler düşünüp taşındıktan ve çıldırmak derecesine geldikten sonra bir gün bir meşhûr falcıyla görüşüp mezkûr işâretleri beyân eder.

Falcı bir mikdâr düşündükten sonra bu işâretler lisân bilmez bir adamın işâretleridir. Göz kapayıp açmak ve pencerenin önünden savuşup yine gelmek geceyle gündüzü veyâhut gözden nihân olarak girip görüşebilmeyi anlatmaktan ibâret olduğu gibi

kâğıtla kalem işâreti de birbirimize mektûbla ifâde-i merâm edelim demektir diye ma'nâ verişine Kadri Bey derecesiz memnun olup falcıyı terk ettiği gibi bir müddetten sonra ülfet peydâ ettiği bir göz hekiminin dükkânına gider.

Mezbûr hekim san'atı sâyesinde elsine-i ecnebiyeye ve oldukça Türkçeye dahi ma'lûmâtı olduğundan Kadri Bey bunun ellerini öperek kendisini gözden nihân edici bir 'ilâca muhtâç olduğunu söylemesi üzerine hekim izhâr-ı ta'accüb ve tahayyürden başka bir cevâb veremezse de gönlünü kırmamak üzere hele birkaç gün eski kitapları devredeyim de bu yolda bir 'ilâc bulduğum hâlde sana haber veririm deyip yola koymuş.

Hekim şu hâle kâh güler ve kâh ta'accüb eder ve 'acabâ dünyâda böyle bir eczâ bulunmak mümkün müdür diye ba'zı mertebe-i efkâr ve endîşe eyler olduğu sırada dükkân kapısından içeriye orta yaşlı bir karı girip derd ve elemle fakîr hâle dûçar olduğundan bi'l-bahs kendisinden bir çâre ve dermân araya geldiğini beyân eyledi.

Şu karının etvâr ve ahvâlinden vâkı'a derdli bir hâtûn olduğu müşâhede olunabilir mezbûr

BEŞİNCİ CİLT

hekim kemâl-i rehm ve şefekatinden nâşî "Hânesinde hastası mı var yoksa âhar bir derdi mi olup da gelmiştir?" yollu su'âl ettiğinde hâtûn merkûme şu vech ile hikâyeye şürû' eyledi.

Derdli Karının Hikâyesi

Ah iki gözüm hekimbaşı! Ben zâten fakîr bir adamın kerîmesi olup bundan yirmi sene kadar evvelce fakîr bir adamla evlendim. Evlendiğimin ikinci senesi bir kız evlâdım dünyâya gelmesiyle karı koca bütün 'aklımızı bu çocuğa verip gözümüzden sakınırcasına sevdiğimiz sırada zevcim bî-çâresi füc'eten vefât etmekle gerek kızım gerek bendeniz bî-kes ve bî-vâye kaldık. Hâlbuki fakîrlik gözüme görünmeyerek evlâdımı bağrıma basıp gece ve gündüz terbiyesiyle meşgûl oldum ve nihâyet 'ırz ve edebiyetle büyüttüm.

Vâkı'a doğduğumdan beri fakîrlik esâretinden kurtulamadım ve evlâdımı da fakîrlikle büyüttümse de şimdi tamam on sekiz yaşında olduğu hâlde dünyâ güzeli bir evlâda mâlike olduğum için kendimi zenginler sırasına koymuştum. Hâlbuki felek bu

hâlime müsâ'ade etmeyip başıma öyle bir belâlı derd getirdi ki işittiğiniz ânda beni derecesiz acıyacağınıza şüphem yoktur. Bundan üç ay kadar evvelce kızım 'acâ'ib bir hâle dûçar olup gece yatakta yatmışken nâgâh "Aman vâlide birisi kolumu sıkıştırıyor!" gibi mu'âmelelerde bulunduğundan tabî'atıyla kalkıp mûmla etrâf ve eknâfi taharrî edersem de gözüme bir şey görünmez. Şu sırada kızım tekrâr feryâda başlayıp "Aman vâlideciğim şimdi de göğsümü yahut memelerimi sıkıştırıyor!" demesine yüreğim parçalanırsa da meydânda bir şey görmediğimden 'âdetâ bir cinnî 'alâmeti zannetmiştim. Hâlbuki kızımda öyle bir divânelik eseri göremediğimden bu bâbda dahi sehv ettiğimi anlayarak her vakit kendisine tesellî ederdim. Fakat sâbıkı üzere "Aman yüzümü aman kolumu ve göğsümü sıktılar!" yollu mu'âmeleyi terk etmediğimden ne yapacağımı şaşırarak şu sırrı kimseye söylemekte dahi cesâret edemedim. Kızım bî-çâresiyle berâber haftalarca uyku ve râhatı kaybedip 'âdetâ divâneler gibi geceler sabâha kadar 'acabâ elimize birisini geçirebilir miyiz diye odanın dört tarafını dolaşırdık. Çârem tükenip falcılara baktırdım ve her ne 'ilâc söyledilerse yaptım ve sakın benden gizli bir sevdiği olmasın diye kızımı sıkıştırdım, istintâk ettim. Hayır her ne yaptımca bir çâre bulamayıp bî-çâre kızımın havf ve dehşet ve telâşından ve uykusuzluk ve açlık belâsından ecel kapısına yettiğini görerek her bir mu'âlece ve tedbîrden keff-i yed etmekle işin yakasını bırakmışım. Hâlbuki kızım günden güne derece-i nihâyede fenâ hâller kesbettiğinden beynimizde karâr verdik ki ikimiz dahi elimize birer değnek alıp odanın her tarafını dürtüştürelim, belki değneğin ucuna birisi rast gelir diye.

Ne dersiniz buna hekimbaşı? Şu ettiğimiz 'âdetâ divânelik değil mi? Ancak bu divânelik yüzünden bak ki nasıl maksad hâsıl oldu. Kızımla berâber şu hareketimizde kendimizce gülerken nâgâh kızım "Aman vâlide hırsız buldum!" diyerek cân 'alâmetiyle değneğin ucuna koşup sıkı sıkı birine sarıldı. Tutulan adamın memleketimiz zenginlerinden birinin genç evlâdı olduğunu tanıyıp her ne kadar başka vakitler gâyet temiz pâk giyinirdiyse de o akşam birtakım köhne ve müsta'mel elbise giymiş olduğuna ta'accüb edip bu hâl nedir ve bizi râhatsız etmesinin sebebi nedir diye su'âl ettiğimizde ne cevâb vereceğini şaşırarak o aralık elinden düşmüş olan ufak bir teneke kutuyu cebine koymuştum.

Karı hikâyeyi buralara getirdiğinde hekimbaşı gâliba Kadri Bey'e 'ilâc bulabileceğiz diye kemâl-i memnûniyetle dinleyerek hikâyeden hemen bir harf kaçırmamaya başladı.

“Anladın mı oğlum,” dedi burada bana dede derviş, “Herkes işine yarar olan lakırdıyı bak nasıl dinler. Şu karının hikâyesi eğer hekime yarayışlı bir şey olmamış olsaydı çoktan def’ ederdi. Fakat Kadri Bey’den külliyetli bir akçeye destres olmak ümîdiyle gözden nihân olmak hikâyesini cân kulağıyla dinler ve kalbinden ferâh eylerdi. Sana nasîhat ederim oğlum, benim lakırdımı dinlemiyorlar diye sakın gücenmeyesin. Çünkü herkes kendisine yarar olan lakırdıyı dinleyip menfa’ati olmayan lakırdıyı ise ne dinler ve ne de cevâb verir ve hemen bir kâ’ide-i ‘umûmî olmuştur. Hekimbaşının ibrâmı üzerine karı tekrâr kelâma şürû’ edip ‘Şu zengin evlâdı elimize geçtiği gibi söylemedik lakırdı bırakmadık ve şu mu’âmelât-ı gayr-ı lâyıkası yüzünden ‘âdetâ divâneler gibi olup bundan böyle kimsenin yüzüne bakacak hâlimiz kalmadığını söyledikse de kızıma ziyâdesiyle vurulmuş ve cânı sevmiş olduğundan böyle bir yola sülûk ettiğini cevâb verip birçok aflar diledikten sonra ertesi günü beş yüz altın göndereceğini ve bundan öyle emri idâremize himmet eyleyeceğini va’d ederek çıkıp gitti.

Fi’l-vâki şu delikanlıya o gece çok şeyler yapabiliyordum. Çünkü bu hâli hükûmet haber almış olsa benim hakkımı onun yanında bırakmayıp müstahak olduğu cezâyla te’dîb ederdi fakat bendeniz merkûmun kibârzâde olduğuna rağmen sözüne emniyet edip sebîlini tahliye eyledim.

Gel gör ki bu zu‘m ve efkârımda büyük yanlışlık varmış çünkü kibârzâdelerimiz de öyle sefihler ve öyle çapkınlar zuhûr ediyor ki bayağı halk beyrinde bunlara emsâl kimse bulunmuyor.

Şu mübârek kibâr kelimesi ahlâk-ı hamîdeyle muttasıf olan zevâta hasreylemek lâzım gelirken altın ma’dini buna dahi kalpazanlık edip birtakım haydûdlar bile zenginlikleri sâyesinde kibâr ismini takınmışlardır. Zenginlik nerede, kibârlık nerede öyle değil mi hekimbaşı? Bizim kibârzâdeyi üç beş günler sırayla bekledik ne gelen var ne giden. Kızımsa bu hâle tahammül edemeyerek o akşam şu edepsizi hükûmete teslim etmediğimiz için benimle çekişmeye başladı.

Bunun üzerine sekiz on gün geçerek ne yapacağımı bilmezcesine çarşı ve pazarı dolaştığım sırada şu delikanlıyı rast gelip ve yanına sokulup ta’ahhüd ettiği beş yüz altın kaziyesini hâtırına getirdiğimde kemâl-i hiddetle, ‘Be kadın benden ne istiyorsun? Benimle ne ahz u i’tân var? ‘Aklına mı dokunmuş? Haydi defol!’ yollu mu’âmele-i tahkîriye ile az kaldı ki beni dövecek oldu.

Şu sırada birtakım halk mahall-i münâza‘aya yetişip böyle bağışmamızın sebebini sorduklarında merkûm kibârzâde bilâ-pervâ vukû‘-i hâli onlara dahi nakil ve hikâye ettiğinden tabî‘atıyla herkes ona hak verip beni divâne yerine koydular.

Bir aralık hakikat-i hâli herkese i‘lân etmeyi kurmuştum. Hâlbuki şu delikanlı beyne‘l-ahâli kibârzâde belenmiş oldukça bunu dahi kimseye inandıramayıp divânelik ismini takınmişken bir de edepsizlik nâmını kazanacağımı bildiğimden sukûtu ihtiyâr ve ağılaya ağılaya hâneme gitmeye karâr verdim.

Çoban burada Necîb Bey’e hitâben “Anladınız mı efendimiz? Buna çarh-ı ‘âlem derler. Beş parmak bir olamaz gûyâ bir adam kibâr tesmiye olunmakla mücerred kibâr ‘âkil ‘ârif sâhib-i ve dirâyet ve merhamet mi olması lâzım gelir? Hâşâ! Sümme hâşâ! İşte bunun gibi de her bir köylü ve çobanın idrâksiz, dirâyetsiz, liyâkatsiz ve kibârlıktan mahrûm sayılması iktizâ etmez. Çünkü birçok çoban kıyâfetlilerin tesmiye olunan eşhâstan bin kat daha ziyâde kibâr oldukları tecrübeyle bulunmuş ve bilinmiştir.

Yirmi Altıncı Gün **Göze Görünmemek ‘İlâcı**

Çobanın hikâyat-ı garibesini Necîb Bey kemâl-i tahayyürle dinleyip hele şu mütâla‘ât ve cümleleriyle o derece efkârına mutâbık geldi ki artık kendisini tutamayıp çobana hitâben ‘Ey benim refik-i sâdığım! Mütâla‘ât ve efkârınızda sizi derecesiz haklı görürüm ve bu bâbda her vech ile size hem efkârım. Bendeniz dahi her ne kadar oldukça varyetli ve sâhib-i servetten bir adamın evlâdıysam da hiçbir kimseyi bulunduğu hâl ve mevki‘ ve meslekten veyâhut kıyâfet ve elbisesinden bahis ve imtihân etmeyip ahlâk-ı memdûhe ile muttasıf olup olmadığının keşif ve tecrübesine çıkışır ve işte yalnız bu nâzik parçayı taht-ı tahkîk ve tedkîke alırım. Evet, o mübârek ve mes‘ûd kibâr kelimesini öyle altın yüklenmiş hayvân hakkında söylemeyi tecvîz göremeyip dirâyet, kâbiliyet, insâniyet, hamiyet ve merhamet ve şefekati olan zevâta söylemekten de geriye duramam. İşte siz çoban kıyâfetinde bir adamken hikâyatınızı kemâl-i memnûniyetle dinlediğim ve onlardan hisse almak ârzûsunda olduğum zannım dediklerimin isbâtına bir delil-i kavîdir. Ancak şu kadının hekimbaşıya nakliyâtı nasıl oldu ve nerede karâr kıldıysa hitâm etmenizi sizden ricâ ederim.’ deyince çoban tekrâr hikâyeye şürû‘ eyledi.

‘İşte cânım hekimbaşı,’ dedi karı ‘Şu kibârzâde ve sözünün sâdığı bellediğimiz delikanlıdan bu makûle mu‘âmele-yi bâdireyi görünce mütecâsir olduğı cünha ve taksîrâtını isbâta şâhitlerim olmadığından hükûmete mürâca‘ât edecek olsam isbât-ı müdde‘â edemeyeceğimi bilerek merkûmun insâf ve merhamet damarlarını uyandırmak emeliyle vukû‘-i hâli kendisine benzer birtakım kibâr ve kibârzâdelere ‘arz-ı hâl takdîmiyle beyân ve ifâde ettim ve günlerce kapılarında esîr gibi bekledimse de herkes beni görmezlikten geldikleri cihetle büsbütün çâre ve dermânım kesildi. Beni bu kibârlardan hiçbirinin görmemesi ve vâsita ettiğim adamlara bile biz öyle karı görmedik diye cevâb verilmesi kızımın bile tahayyürümüzü mûcib olup ‘acabâ üzerimde beni gözden nihân edici bir hâl mi vardır diye merâk ederek nihâyet beni herkese gösterici bir mu‘alece bulabilmek ârzûsuyla size geldim. Ümîdim yalnız sizdedir cânım hekimbaşı! Benim şu derdime bir dermân ediniz.’ diye ricâ ve niyâza başladı.

Hekimbaşı şu hikâyeyi tekmîl dinledikten sonra Kadri Bey’in gözden nihân olucu ‘ilac istemesi gibi bu karının da göze görünücü ‘ilac matlûb eylesine ta‘accüb edip bir mikdâr tefekkür ve endîşeden sonra, o akşam delikanlının cebinden bir teneke kutu düştüğünü söylemişin, şimdi o kutu nerededir, diye su‘âl ettiğinde yanında olduğunu cevâb vermekle çıkarıp teslim etti. Mezkûr kutuyu hekim alıp açmasıyla derûnunda bir mikdârcık su gördüğünden şu suyu der‘akab tadar, tartar, süzer, kal eder ve nihâyet gözyaşı olduğuna iknâ‘ olup kendisine yarayışlı bir mu‘âlece olduğu üzerine memnûniyetinden ne yapacağını bilmez dereceye gelir ve karıya dönerek ‘İsâbet ki şu kutuyu bana verdin, zîrâ bunun içinde olan su öyle te’sîrli bir zehirdir ki dünyânın sonuna kadar yanınızda kalmış olsa sizi hiç kimseye göstermeyecekti. Şimdi bu kutuda olan suyu döküp sana öyle bir ‘ilâc vereceğim ki tertîb ve ta‘rifim üzere isti‘mâl ettiğiniz hâlde hem her kimse görünür ve hem de murâdınıza nâ’il olursunuz.’ deyip bir şişeye biraz âdî su ve şeker koyarak karıya teslim ve on tane altın verip mezkûr altınlarla kızına bir kat esvâb hazırlamasıyla ‘ilâcı dahi merkûmeye içirip temizce giyindirdikten sonra vukû‘ât-ı meşrûhenin ‘arz ve ifâdesi için kibârzâdelere göndermesini ve her ne kadar lâzımsa kendisini ferâh ve güler yüzlü tutmasını tenbîh ve tefhîm eyledi.

Zavallı karı hekimin efkârını anlayamayarak aldığı ‘ilâcı ve on altın için bin türlü teşekkürle hânesine ‘avdet ve işini bir baştan bir başa kızına nakil ve hikâyeye ettikten sonra derhâl bir kat temiz esvâb alarak ertesi günü kızını tezyîn ve kibârzâdeden birisinin konağına irsâl eyledi. Merkûme kız zâten mâlike-i hüsn ü ân ve dil-firib-i zamân olan

kızlar sırasındayken yeniden yeniye giyinip kuşanması hüsnüne bir kat daha güzellik vermiş ve hemen herkesin gönlünü kendisine celbeylemek derecesine gelmiş olduğundan gâyet zengin ve mâl-dâr bir adamın hânesine girmekle konak havlinde bir lokma nân-ı ‘azîz için ağlayan ve melîl mahzûn oturup ihsân bekleyen fukarâların tehditle kovuldukları sırada bizim süslü kız kemâl-i ta’zîm ve tekrîm ile kabûl olunup konak sâhibinin nezdine getirildi.

Süslü kız şu hâli ‘ilâcın te’sîrine hamledip gönlünce hekimbaşuya bin türlü du‘â ve senâ ettikten ve konak sâhibiyle selâmlaşıp istifsâr-ı hâtır eyledikten sonra ma‘hûd delikanlıyla beynlerinde geçmiş olan mu‘âmeleyi hikâyeye ederek şu işte himmet ve kendisini şu beliyeden kurtarmaya mürüvvet buyurmasını ricâ eyledi.

Mâl-dâr adam şu vukû‘attan ma‘lûmât aldığı hâlde kızın hâline rehm ve şefekat edip ‘Sakın kızım esef etme, sana büyük keder olmuş fakat ben o delikanlıyı çağırıp lâyıkıyla tekdîr ettikten sonra size va’d ettiği beş yüz altını alır ve az gün zarfında elinize yetiştiririm.’ diye va’d eylemesi gibi fi’l-vâki pek az zamân içinde ta‘ahhüdünü icrâ edip bî-çâre vâlide ve kızının memnûniyetlerine sebep-i müstakil oldu. Gelelim ki beri tarafta Kadri Bey’in râhatı büsbütün zâ’il olup birkaç gün sonra bi’t-tekrâr hekimin dükkânına giderek su‘âl ettiğinde istediği ‘ilâcın bulunmuş olduğunu haber almış ve sevincinden çıldırmak derecesine gelmiş olduğundan hemen bol keseden bin tane altın vererek şunun te’sîrini gördükten sonra bir o kadar daha vereceğini va’d etmişti.

Her nasılsa mezkûr ‘ilâc hazırlandı ve ne yolda isti‘mâl edileceği merkûm hekim tarafından Kadri Bey’e bi’t-tefhîm nâ’il-i murâd olduktan sonra gelip kendisine haber verilmesi tenbîh olundu. Evet tenbîh olundu ama Kadri Bey’den de paralar çorap sökümü vermeye başladı. Hey gidi tecrübesiz gençlik hey! Böyle sıralarda bak ki paranın teki çifti bakılır mı? Kadri Bey hekim tertîbi üzere birtakım köhne esvâb giyerek ve mezkûr sudan yüzüne sürerek bilâ-fütûr saray kapısından içeriye dâhil ve merdivenden çıkarak Minazinka’nın odasına vusûl buldu.

Orada yüzünü yıkayıp Minazinka’ya görünmesiyle merkûme işâretlerinin bu vech ile icrâ edilmesini mücerred Kadri Bey’in liyâkat ve fetânetine hamledip memnûniyet duydu ve merkûmenin beslemelerinden biri vaktiyle Türkiye civârında bulunmuş olduğundan Kadri Bey’le hîn-i mülâkatta söyleşebilmek üzere şu birkaç haftalar zarfında merkûme beslemeden biraz Türkçe öğrenebildiğinden bu kere vukû‘-i mülâkatta Türk lisânı üzere merâsim-i hoş-âmedîyi îfâ ettikten sonra oraya niçin gelmiş ve efkârı

ârzûsundan ‘ibâret olduğunu su’âl eylemiş olmakla beyinlerinde şu vech ile mukâleme açılmıştı.

- Efendim, kulunuz Türkiyeliyim. Bundan üç sene evvel sizin tasvîrinizi birisinin elinde görerek Çin kralının kerîmesi olduğunuzu haber aldığım ânda kalbimde hâsıl olan ateş-i sevdâyı söndürecek hiçbir çâre ve dermân bulamadığım cihetle kendimi sâ’ik-i kadere teslîm edip hezâr mihen buraya düşebildim. Âh efendim, bundan sonra ben sizin azâd kabûl etmez kulunuz ve bî-çâre üftâdenizim.

- Güzel ama a kuzum, öyle ta‘cîl etmemelisiniz. Çünkü öyle şartlar vardır ki onlar tekâmîl icrâ edilmezse benimle ülfet mümkün olamaz. Evet ben de seni sevdim ve seveceğim. Ancak şerâit-i lâzime icrâ ve ba‘dehû ülfet ibkâ olmalı.

- A benim iki gözüm efendim! ‘Âşık ma‘şûk beyninde öyle şart ve şerâ’it ve birtakım ‘akd-i mukâvele ne demektir? İkimiz birbirimizi sevdiğimiz gibi her şart ve her mukâvele yetmiş olur. Sizin için bunca vakitten beri kan yaş ağladığım yetmez mi? Benim gibi bir bî-çâre kulunuz ve derdmendiniz hakkında rehm ve şefekat etmez misiniz?

- Sizin gibi pek çokları derd-i ‘aşkımla yanıp kül oldular. Fakat odama girmek değil hele perde altında yüzümü bile görmeye nâ’il olmadılar. Sizi odamda kabûl etmiş, oturmuş olduğuma memnûn olmuyor musunuz? Ne hâlse vakit geçmeksizin bana efkârını beyân etmelisin. Buraya gelmekten garazın nedir ve ne demek istersin?

- Aman efendim, ben de şaşardım. Ne söyleyeceğimi ben de bilmem. Âh efendim öleceğim.

Beyt

‘Arz-ı hâl etmeye câna seni tenhâ bulamam

Seni tenhâ bulacak kendimi aslâ bulamam

- Bu lakırdılarla sökmez. Efkarınız neyse kat‘iyyen söyleyip bitirmelisiniz ki ona göre şartlarımı size beyân edeyim.

- Efendim kulunuz haddimi tanırım ve bir kral kızına nâ’il olmak haddimden çok yukarı olduğunu bilirim fakat gönül bu ya efendim. İsterim ki bundan sonra benim olasınız ve birlikte yaşayalım. (Ayaklarına kapanır.)

- Beni peder ve vâlidemden istediğiniz hâlde seni divâne yerine koyarak katil ve i'dâm edeceklerine şüphe yoktur. İşte o vakit benim için de dünyâ yoktur. Ancak ben bunun çâresini bulur ve er geç sizin olurum. İşte bugünden ben size söz veririm ki ben sizin olacağım. Fakat bakalım beyân edeceğim şartı kabûl edip de icrâ edebilecek misiniz?

-Emrinize muntazırım efendim.

-Öyleyse beni dinle. Bundan dört sene kadar evvelce kayıkla deniz üzerinde geşt ü güzâr ederken parmağıma takmış olduğum emsâli görülmemiş tek taş bir elmas yüzüğümü kazâen denize düşürdüm. Filvâki mahal-i mezbûra dalgıçlar indirdik ve belki beş yüz bakıcı ve falcıya baktırdık bir türlü bulamadık. Ben şimdi niyet etmişim ki o yüzük bulunmayınca evlenmeyeceğim. İsterse bir padişah evlâdı istesin ve babam beni evlendirecek olsun evlenmek ihtimâlim yoktur. Ancak yüzüğümü getiren adam hele bir kayıkçı ve balıkçı bile olsa beni almak istedikten sonra ona varacağım. İşte kuzum, şart ve mukâvele dediğim bundan ibârettir. Eğer kabûl edip yüzüğü bulmaya muvaffak olursan beni alacağına şüphen olmasın.

-Vâkı'a teklîfiniz ağırca bir mes'eyleyse de 'âşığa Bağdat uzak değil fehvâsınca dağ taş koymayıp şu yüzüğü taharrî edeceğim, diyerek Minazinka'ya vedâ' edip yanından olan mu'âleceden yüzüne gözüne sürmesiyle gözden nihân olarak odadan ve saray kapısından dışarıya çıkmış gitmiş.

Burada Cemîle'nin pederi hiddetlenerek 'Demektir ki benim oğlum büsbütün divâne olmuş. Vah vah vah! Bu ne 'akıl? Kral kızı nerede kendisi nerede? Allâh müstehâkını versin evlâd, ne diyeyim!'

Çoban hikâyeyi şuracıkta kesip de şöyle bir tavırla Necîb Bey'e bakmasını müte'âkib 'O değil ama beyefendi, siz dahi Refika'nın 'aşk u sevdâsıyla dağlara düşmüş ve aman Refika'cığım 'acabâ sana ne vakit kavuşacağım diye feryâd ve figân etmekte bulunmuşsunuz. Lâkin hikâyatımdan güzellerin hâl ve hareket ve hîle ve desâ'isine vâkıf olabildiniz mi? Mahbûbelerin hiçbirinde insâf ve merhamet yoktur. İsterse 'âşıkları ağlasın dünyâları dolaşsın geceler tâ-be-sabâh râhat ve huzûrunu kaybetsin. Kimin vazîfesinde? Onlar 'aşk u sevdâlarıyla perîşân olan 'âşıklarına zerre kadar rehm ve şefekat etmekten başka onun 'aşk ve 'alâkasını ba'zıları kendi eğlencesine ve ba'zıları menâfi'-i zâtiyesine ve ba'zılarıysa istediği metâ' ve eşyâyı buldurup aldırmasına hasreder. Buralarını biliniz de ona göre şu genç ve nev-civân çağınızda ahlâkına ma'lûmâtınız

olmayan bir kız için kendinizi bu derece aldatmayınız. Hayırhâhâne ettiğim şu nasihatler için kulunuza gücenmezsiniz zannedirim.’

Necîb Bey bir mikdâr düşündükten sonra “Çoban arkadaş sen bu husûs için merâk etme, ben güzeli severim ve Refîka’yı ez-cân ü dil seviyorum ancak sevdiğim kız da nîm bir ahlâk bozukluğu görecektir oysa hele dünyâ güzeli olsa bir daha yüzüne bakmak ihtimâlîm yoktur. Ben Refîka’yı görecektir oysa ne Cemîl Bey gibi parmağının ucunu görmek için yüz altın veririm ve ne de Kadri gibi denize düşüp de falcıların ve dalgıçların bulamadığı yüzüğü aramaya giderim. Onların ettiği bir nev’ divâneliktir. Şu koynumdaki tasvîre bakılınca Refîka güzellerin güzeli demek sezâdır fakat ahlâkını tecrübe etmedikçe ‘akd-i izdivâc etmek mümkün değildir. Ez-cümle benim Refîka’cığının ahlâkı dahi hüsnü gibi güzel oldukça zâten böyle divânece şeyler teklîf etmez. Ancak bu makûle divâne ‘âşıkların sergüzeştinden dahi kişinin mütenassih ve tenebbüh olacağı der-kâr olduğundan şu Kadri divânesinin hikâyesini hitâm etmenizi ricâ ederim.” deyince çoban şu vech ile devâm eyledi. “Kadri Bey Minazinka’dan ayrıldığı gibi atına süvâr olup memleket memleket dolaşmaya ve şu yüzüğün nerede olduğunu bilmeleri için rast geldiği falcıya külliyyetli akçe vererek baktırmaya başladıysa da hiçbir tarafta bulamayıp nihâyet Hindistan civârına düştü.

Hindistan memleketinin pâyitahtı olan memlekete yakınca diğer bir şehirde Yusuf nâmında gâyet zengin ve dil-ber bir delikanlı olup yine o şehirde Zeliha nâmında olan diğer bir zengin kızına ta’âşuk etmişti.

Merkûme Zeliha on üç on dört yaşında gâyet hüsnâ ve beyâz, kara kaşlı ve kara gözlü bir kız olduğundan mahsûs bu kız için methiye olarak söylenmiş olan gazeli okuyayım da dinleyiniz:

Evvelâ gördüm beğendim bir melek-simâ beyâz
 Penbeveş cismi beyâzdır misli bî-hemtâ beyâz
 Saf saf inciler gibi hokka-dehândan der-kenâr
 Eylemiş dendânlar hep lülü şehlâ beyâz

Kar gibi çehrende o kâkûl ne hoş mûylar semûr
 Tığ-ı müjgânlar semûr tuğrâ-yı ebrûlar semûr
 İşte püşt üzere dökülmüş mâr-gîsûlar semûr

Bir karış gerdan göğüs billûr som sırma beyâz

Sizde yazmanın kenârı hep boyalı fıstıkî
 Feste püskül fıstıkî pûş meyyâli fıstıkî
 Gûn-â-gûn elvândan özge belde şâli fıstıkî
 Kâh giyer hep kırmızı kâhice pür-zibâ beyâz

Kıl nazar sevdâyı be ey gül yanağı penbe renk
 Rûhlar al penbe renk şeker dudağı penbe renk
 Hep vücûdu penbe renk hem sol ve sağ penbe renk
 Hâk hatâdan saklasın seni ki her a'zâ beyâz

İşte Zeliha hakkında söylenen ebyâtan kendisinin ne derece dil-ber ve mâlike-i hüsn ü ân olduğu anlaşılacağından âhar türlü tasrîhâta hâcet yoksa da merkûmenin 'aşk ve 'alâkası yolunda çok delikanlılar nâlân ve 'uryân ve şerbet-i eceli nûş ederek sefil ve ser-gerdân olmuşlardır.

Her güzelin birer türlü ahlâkı olduğu gibi merkûme Zeliha dahi kendisinden bî-haber olan delikanlıları kafes altından seyr-i temâşâ edip 'aşk u sevdâsıyla ölüm mertebesine gelmiş bî-çârelereyse hemen hiç bakmaz ve istihzâdan geriye durmazdı.

Zavallı Yusuf, merkûme Zeliha'ya öyle kapılmış ve o derece gönüllü olmuş ki bir kerecik mahbûbesinin yüzünü görmek için bütün variyetini değil hele cânını bile kurbân edeceğini va'd ve ta'ahhüd ettiğine nisbetle merkûme Zeliha hezâr nâz ve istiğnâ eder ve saçının telini bile göstermezdi.

Merkûm Yusuf ne yapacağını şaşırıp nihâyetü'l-emr birtakım bakıcılara ve falcılara düşerek mahbûbesini celbetmek üzere mu'alece aramaya çıkıştığında bu madde için Zeliha'nın bir tel saçına ihtiyâcı olduğunu haber almasıyla merkûmenin beslemelerini elde ederek ve bir külliyyetli masraflar eyleyerek güç hâlle bir tel saça destres olabildiği.

Yirmi Yedinci Gün

Muhabbet ‘Îlâcî

Merkûm Yusuf şu bir tel saç falcılara verip okuttuktan ve nefeslettikten sonra alıp cebine koydu ve falcıların ifâdesi üzere bundan böyle Zeliha'nın dahi kendisi için yanıp tutuşacağına inanarak yoluna gitti.

O gece bî-çâre Yusuf kâh uyur kâh uyanır ve rü'yâsında bir düziye Zeliha'yı görüp gûyâ mahbûbesinin dahi tıpkı kendisi gibi 'aşka düşmüş ve nâz ve niyâza başlamış olduğunu görürdü. Aç tavuk kendisini buğday enbârında zanneder fehvâsınca merkûm Yusuf o gece rü'yâsında Zeliha'yla birleşip 'İşte kimseye vermediğim gönlümü nihâyet sen celbettin. Hemen yarın akşam vakit karardığı gibi hânemize teşrîf ediniz kapılar açık odalar döşenmiş evde kimse yok. Ortalık ağyârdan halî iken zevk ü sefâ ve merâmımızı icrâ edelim.' yollu hezâr nâz ve şîveyle mahbûbesinden va'd aldıktan sonra bir aralık uyanıp kendisini yastığa sarılmış buldu.

Yusuf o günü dar akşamlayıp Zeliha'nın rü'yâda va'd ettiği zamân yetiştigi gibi bilâ-imhâl gidip kapıdan içeriye girmiş ve Zeliha Hanım'la görüşeceğini hizmetkârlara beyân etmiş olduğundan ber-mûcib-i mu'tâd keyfiyet hanım mûmâileyhâ ihtâr olundu.

Zeliha şu hâli işitince gülmeye başlayıp 'Yusuf beni belki rü'yâsında görebilir. Başka türlü görmesi mümkün değildir.' kılıklı verdiği cevâbı merkûm Yusuf'a teblîğ olduğundan zavallı delikanlı durduğu yerde buz kesilip ve eli ayağı titremeye başlayıp nihâyet muhabbeti 'adâvete tebdille hîn-i iktizâda merkûmeden intikâm almak niyetiyle kapıdan dışarı çıkıp gitti.

Bir müddet sonra merkûme Zeliha hastalanarak esîr-i firâş olmuş ve hastalığı günden güne kesb-i şiddet ederek ölüm derecesine varmış olduğundan bu hâli kendi inkisâr ve bed-du'âsına hamlederek kalbinden ferâh eder ve merkûmeyi tedâvi eden etibbâdan birisiyle olan ülfeti cihetle hastalığının derecesinden her gün kesb-i ma'lûmat eylerdi.

Vâkı'a hekimler pek dikkatli baktılar ve her türlü mu'âleceyi ettilerse de merkûme ifâkat bulamayıp âhar Hindistan melikinin mutasarrıf olduğu çiftlikte husûle gelen bir cins ottan celbolunmasına karâr verdiler.

Yusuf divânesi şu hâli işitince hemen yola revân olup doğruca çiftlik mezkûra gitmesi ve bekçiyle görüşüp hâl ve hâtırını su'âl etmişse de merkûmun mükedder ve

mağmûm bir hâlde olduğunu görerek sebebini istifsâr eylemişti. Bekçi burada bir âh-ı serd çekip ‘Efendim ben kederlenmeyim de kim kederlendirsin? Kişi ma‘şûkasını memlekette bırakıp da diyâr-ı âhara gitmek kadar daha müşkül bir derd olur mu? Âh benim iki gözüm Zekiye’ciğim! ‘Acabâ şimdi ne hâldesin? Bilirim ki sen dahi benim için kan yaş ağlıyorsun fakat bed-çehre rakîb hangi ‘âşık ma‘şûkun beyninde tohm-ı fesâd ve fitneyi ekmemiştir? Memleketteyken birbirimize kavuşmuş olsak gûyâ geçinmek için bir ta‘rif bulamayacak mıydık? Gurbet-i ihtiyârla şuralara kadar düşüşüm ve senden ayrılışım bütün rakîb-i bed-likânın semere-i füsûn ve fitnessi değil midir? (Sükût-i hâlde ağlar.)

- Ağlama bekçi arkadaş, gün doğmazdan neler doğar fehvâsınca belki benim buraya gelişim senin memleketine gidişine sebep olur fakat asıl derdin nedir? Onu söyle bakalım.

- Ne söyleyeyim a efendim? Derdimi size nasıl anlatayım? Ben Zekiye’yi sevdiğim gibi o da beni sevmiştir. Her söz bitmiş ve hemen evlenmek sırasına gelmişken merkûmenin teyzesi etrâfı kandırıp daha kızımız on dört yaşındadır. Evlenmek için üç dört sene vakti olduğundan delikanlı da gurbete gitsin, biraz para kazansın demiş. Zekiye’nin peder ve vâlidesi bana şu teklifi ettikleri hâlde dünyâ başıma zindân oldu fakat başka bir çâre bulamadığımdan beş seneye va‘de keserek Zekiye’yle bile ağlaya ağlaya birbirimizden ayrıldık.

Yârdan dûr eyledi bu bendesin vah ayrılık
Gösterüptür neyleyim âh ey müddet râh ayrılık

Bülbül olmuş gelişin gâm içre vuslat beklerim
Ettirir bir gül için her dem-be-dem âh ayrılık

Kaldı gönlüm zulmet gam içre hem-pâ ebr ile
Ol sebebden gözlerim kan döktürür kâh ayrılık

Böyle nakşetmiş benim alnımda nakkaş hudâ
Ta ezelden say ki bir olmuş bana câh ayrılık

Eğer sual etse bana bir ehl-i derd ahvâl-i derd
İşte derdler içre yektâ-yı derd billâh ayrılık

Anlaşıldı kim bu derdden kurtuluş yok güftiyâ
Ah ne müşkül derd imiş ya Allâh Allâh ayrılık

- Kaç senedir buraya gelmişsin?

- Memleketten çikalı tamam üç sene oldu. Beşinci senenin hitâmında üç yüz altınla memlekette bulunacağımı va'd ve ta'ahhüt etmişken üç senede elli altın bile tedârik edemedim.

- Korkma bekçi kardeş. Tâli'in yâvermiş ki ben buraya geldim. Sana üç yüz altın yerine bin üç yüz altın veririm. Ancak benim de sana bir teklîfim var, kabûl edip icrâ etmelisin.

- Eğer elimden gelirse cân baş üstüne. Kerem efendim emir buyurun.

- Hay hay! Hem elinden gelir ve hem de sana dokunur bir yeri yoktur. İşte heybem altınla dolu olduğundan sana verilecek olanlar için zannım şüphe etmezsiniz.

- Vâkı'a felek bana meserret-bahş günler hazırlamış olduğunu görüyorum. Fakat teklîfinizin ne olduğunu söylemediniz.

- Adam pek kolay şeydir. Hani bu çiftlikte bir cins ot husûle gelir ki hekimlerin çâre bulamadıkları derde dermân olur ya! İşte o ottan bana bir mikdâr veresin ve ben gittikten sonra her kim gelip de mezkûr ottan isterse yoktur deyip def' edesin.

- İşte bu olmadı. Çünkü var olan şeyi yok dediğim bu hâlde yalan söylemiş olurum.

- Allâh Allâh! Bu kadar yalandan ne çıkar? Burada ot yoktur dediğin gibi az vakit zarfında külliyetli akçeyle kendini mahbûbenin yanında bulacaksın.

- Allâh göstermesin. Ben bunu yapamam. Ben yirmi beş yaşına vardım aslâ yalan söylemedim. İnşâallâh bundan böyle de söylemeyeceğim.

- Demektir ki senin Zekiye'ye olan 'alâka ve muhabbetin yalanmış. Çünkü sahîh olmuş olsa teklîfimi kabûl eder ve her tarafını altın yüklenerek salâcı olurdun. Eğer istersen daha ziyâde vereyim.

- Zekiye'ye olan muhabbetimin derecesini size ta'rif edemem. Fakat doğruluğu Zekiye'den daha ziyâde severim. Benim için yalanla Zekiye'ye kavuşmaktansa doğrulukla yılanı kavuşmak daha evlâdır.

- Ben de seni 'âkil bir şey zannettim. Meğer sen divânelerin eli bayraklısı imişsin, diyerek merkûm Yusuf hiddetle bekçiyi terk ettiği gibi memleketine 'avdet etti. Şimdi şu bekçinin ettiği bir nev' ta'accüb ve cehâlet ve doğruluğun öte yüzüne geçmek demek değil midir? diye çoban Necîb Bey'e su'âl ettiğinde merkûm cevâb verip:

- Hayır. Bekçinin ettiği ne ta'assub ve ne de cehâlettir. Çünkü yalan denilen şey öyle mezmûm bir şeydir ki gerek küçük ve gerek büyük her ne türlü olursa olsun hep yalandır vesselâm âferîn bekçi doğrusu hem 'âşık-ı sâdık ve hem de müstakîm'ül-etvâr imiş ki şeytanlara mahsûs olan yalanı reddetmiş.

- Güzel ama beyefendimiz, 'aşk ve 'alâka ve hasretle gurbete düştüğün mahbûben için îcâb-ı takdîrde bu kadarcık bir yalan söylemez misin?

- Hâşâ, yalan mı söyleyeyim? Sen bilmez misin ki yalan söylemekle yalandan başka bir şey kazanılmaz. Her ne işte olursa olsun ben işin hakikatini ve doğrusunu söyler ve üst tarafını da kadere havâle eylerim. Yalancılardan işi bir vakte kadar mihver-i lâyığında gitse bile nâgehân altüst olarak yalancılıklarının meydâna çıkmasıyla rezil ü rüsvâ olacaklarına şüphe yoktur. Sen hemen şu bekçinin hikâyesine devâm et bakalım sonu nasıl oldu?

Yusuf hiddetlenerek gittikten sonra bî-çâre bekçi yine kapının önünde oturup kendi Zekiye'sini düşünmekte olsun hekimlerin tertîbi üzere Zeliha'nın birâderi şu çiftliği aramaya ve oradan bir mikdâr ot toplayıp hemşîresine götürmek üzere yola düşmeye mecbûr olmuştu. Minazinka'nın divâne 'âşığı Kadri Bey ise hâlâ yüzüğü bulmak sevdâsıyla o civârlara düşmüş olduğundan Zeliha'nın birâderiyle birleşip ikisi birlikte mezkûr çiftliğe gittiler.

Hindistanlı delikanlı bekçiye ricâ ederek hekimlerin tertîbi olan otlardan bir mikdâr toplayıp 'avdet ettikten sonra Kadri Bey dahi bir müddetçik oralarda 'ömür geçirmek üzere bilâ-ücret bekçinin yanına intisâb ederek toprak kazmak ve odun taşımak gibi âdî hizmetlerle meşgûl oldu."

Cemîl Bey, Cemîle'nin îcâdı olan şu hikâyeyi naklettikçe Kadri Bey'in pederi hiddetinden ne söyleyeceğini bilemeyip 'Toprak kazmak ve odun taşımak ha! Hay divâne hay! Ne diyeyim, Allâh çok çektirmesin!' deyince Cemîl Bey tekrâr hikâyeye başlayıp

‘Kadri Bey birkaç aylar mezkûr çiftlikte toprak kazmakla meşgûl olduktan sonra bir gün çukurca bir mahali hafrederken tek taş büyücek bir elmâs yüzük bulur ki dünyâda emsâli görülmüş değildi.

Kadri Bey şu yüzüğün kendi aradığı yüzük olduğuna şüphesi kalmayıp fakat nasıl oldu da oralara düşmüş ve topraklara karışmış olduğu için ta‘accüb ederek her nasılsa kat kat bezler ve kâğıtlar içine sardıktan sonra kemâl-i meserret ile bekçinin yanına gelip kendisinin öyle âdî hizmetlerde istihdâm olacak adam olmadığını ve fakat bir niyet ve maksada mebnî şu çiftliğe gelip hele derdine dermân bulduğunu bi’l-beyân merkûm bekçiye bin altın ihsân ettikten sonra artık orada duramayacağını dermiyân eyledi.

Bekçi baba bin tane altına kavuştuğu gibi yeniden dünyâyâ gelmişe dönüp hemen ikisi birden çiftliği terk ettiler.

Hele şu yüzük hikâyesi pek tuhâfiyâtandır. Kralın kızı Minazinka mezkûr yüzüğü denize düşürdüğü gibi bir balık yutmuş birkaç gün sonra balıkçının biri bir mikdâr balık avlayıp şunları ayıkladığı sırada birisinin karnından mezkûr yüzük nümâyan olmasıyla her ne kadar sâhibini bilirse de cüz’î bir bahşişle elinden alacaklarını teferrüs eylediğinden götürüp lâıyıklı bir fi’âtle Hindistan melikine satmış.

Melikin kızı şu yüzüğü parmağına takarak çiftlikte geşt ü güzâr ederken kazâ’en düşürmüş ve nerede düşürdüğünü dahi unutmuş olduğundan topraklara karışarak orada kalmışmış. Sen şu Kadri Bey’in tâli‘ine bak ki şu kadar insânların bulamadığı şöyle bir nâdirü’l-emsâl yüzüğü me’mûl etmediğin yerde bulabildi fakat şu yüzüğü bulmasıyla büsbütün başını belâyâ uğrattı. Çünkü mahbûbesine kavuşabilecek ümîdiyle gözüne bir şey görünmeyerek doğruca Pekin’e ‘avdet etmesiyle tertîb-i sâbık-ı vech ile yüzünü gözünü ma’hûd suyla yıkayıp gözden nihân olarak Minazinka’nın nezdine bi’l-vusûl kendisini merkûmeye beyân ve yüzüğü teslim ettikten sonra va‘d-i sâbıkını hâtırına bıraktığında merkûme Minazinka yüzüğü aldığı gibi der‘akab odadan çıkıp gitmesini ya yoksa âvaz-bülend ile kendisini rezil ü rüsvâ edeceğini beyân eyledi.

Kadri Bey’in bin türlü niyâz veistirhâmına mukâbil ‘Benim yüzüğüm bulundu artık sana olan muhabbetim de geçti bitti.’ cevâbından başka bir şey işitemediğinden kemâl-i ye’s ve nevmîdî ile merkûmeyi terk etmeye mecbûr oldu.

Zengin delikanlılarının kendilerine gönül vermiş zannettikleri kızların ‘alâkası neden ibâretmiş işitiyorlar mı ‘acabâ?

Cemîl Bey hikâyeyi buraya kadar getirip ‘İşte efendim, oğlunuz Kadri Bey hakkında olan ma‘lûmâtım bu kadardır ancak merkûm dahi Minazinka’nın sevdâsından fâriğ gelmiş olduğundan şu aralık buraya gelmesi me‘mûldur.’ dediğinde pederi kemâl-i hiddet ve gazapla başını sallayarak ‘Hele bir gelsin de îcâbına bakarız.’ yollu lakırdıyla bir aralık dışarıya çıktığında Cemîl Bey hemen Cemîle’nin yanına koşup yüzünü öptü. Bî-çâre delikanlı bûselerin fi’âtını tenzîl edemem emeliyle sarılıp tekrâr öpmek istediye de merkûme âvaz-bülend ‘Aman pederim imdadıma yetiş!’ diye feryâd ettiğinden Cemîl Bey neye uğradığını bilemeyip yerine oturduğu gibi kızın pederi dahi içeriye girdi.

Cemîl Bey havf ve dehşetle işin nihâyetini beklemekteyken Cemîle kelâma şürû‘ edip ‘Cânım babacığım siz dışarıya çıktığınızda ben dahi çıkmak istedim fakat bir müddetten beri kımıldamayarak oturduğumdan mı bilmem neden bütün vücûdum tutulmuş ve ayağa kalkmaya mecâlim kalmamıştı. Fakat siz içeriye gelinceye kadar hamdolsun kesb-i ifâkat bularak ayağa kalkabildim.’ deyince pederi dahi biraz tesellî eylediğinden Cemîl Bey’in kalbi biraz râhatlayıp koca karıyla birlikte evden dışarıya çıktılar. Cemîl Bey odasına gelerek Cemîle’ye olan ‘alâkasının kendisine kaçâ mâl olduğunu ve olacağını düşündükten sonra bir aralık şu sevdâdan fâriğ gelmeyi kurduysa da son def’a mahbûbesinin pederine kurduğu tertîb ve remini hâtırına getirip Cemîle beni mücerred seviyor ma’nâsını verirdi.

Bî-çâre delikanlı bilmez ki Cemîle’nin şu tertîbi mahzâ elinden sağılır ineği kaçırmamak ve kıskanç pederinin şüphesini da‘vet etmemek içindi. Fakat bu yolda gençler öteden beri hep aldaticı ahlâkta oldukları inkâr olunamaz.

Divâne Cemîl Bey, Cemîle düzenbâzının hîle ve desâ’isine vâkıf olup tecrübeyle dahi anlayıncaya kadar tekâmîl variyeti telef olmuş olduğundan bir daha mahbûbesinin yüzünü bile göremez oldu.

Vâkı‘a şu hikâye ettiğim maddelere hâlâ mesel nazarıyla bile bakılacak olsa zannım Kadri’nin, Yusuf’un ve Cemîl’in harekâtına iyi bir ma’nâ verilemez. Bunların içinde yalnız çiftlik bekçisi ‘âşık-ı sâdık olduğundan mahbûbesine kavuştuğuna şüphe yoktur. Cemîl Bey’in başına neler geldiğini anladınız ya! Siz dahi cânım beyim Cemîl gibi taharrî ettiğiniz kızın tuzağına düşecek olursanız halâsınız müşkül olur çünkü ta‘aşşuk ettiğiniz kızın hâlâ ne ahlâkta olduğu meçhulünüzdür ne bileyim elde olan variyeti tüketip de bir parasız memleketine ‘avdet etmek iyi bir şey midir? Ne hâlse

buralarını sizi mütâla‘anıza havâle ederim deyip de bir kere etrâfına baktığında sabâh olduğunu anlayarak o gece dahi uykusuz kaldılar.

Yirmi Sekizinci Gün

Sahte Kandırış

Ertesi gün Necîb Bey atını hazırlayıp yola revân olmak niyetinde olduğunu çobana ihtâr ettiğinde merkûm çoban izhâr-ı te’essüf etmiş ve o akşam dahi orada kalmasını ricâ ve ibrâm eylemişse de mûmâileyh kabûl etmeyip fakat dirâyet ve fetâneti cihetle kendisini ziyâdesiyle sevmiş olduğundan mahbûbesini aramak üzere kendisine refâkat etmek istediği hâlde der‘akab bir at mübâya‘a eyleyeceğini ve bir müddet gezip dolaştıktan sonra İstanbul’a gittiklerinde bir me’mûriyete ta’yîn edeceğini beyân eyledi.

Çoban, Necîb Bey’in teklîfini memnûnen kabûl edip ikisi dahi birer ata süvâr olarak yola revân ve akşamüzeri bir köye vâsıl olmalarıyla mihmân oldular ve zâten evvelki akşamdan uykusuz kalmış ve o gün dahi aşırı yorulmuş olduklarından tâ-be-sabâh râhata daldılar.

Necîb Bey ‘ale’s-sabâh kalkıp bî-hûd yerde öteyi beriyi dolaşır ve mahbûbesini araştırırsa da hiçbir eser ve emâre göremediğinden hemen kat‘ı-ümîd olmak derecesine yetişir.

Tesâdüfle iddi‘â olunmaz fehvâsında vukû‘ât-ı ma‘lûmeden sonra Refîka’nın teyzesi dahi Konya’da oturamayıp köyden köye dolaşarak nihâyet şu köye vâsıl ve ikâmet etmekle bulunmuş olduğundan Refîka teyzesini görünce ‘aklı başından gidip boynuna sarıldı ve kendisini merkûmeye tanıttırıp o güne kadar başından geçen vukû‘âtın cümlesini muhtasarca nakil ve hikâye eder.

Bî-çâre teyze kadın Refîka’ya rast geldiğine derecesiz memnûn olup Necîb Bey’le beyenlerinde ne yolda mu‘âmele vukû‘ bulduğunu ve efkâr ve tasvîri neden ibâret olduğunu istifsâr ettiğinde Refîka Hanım şu vech ile kelâma şürû‘ eyledi.

“Bakınız teyze hanım. Necîb Bey’in hâl ve kâlini oldukça tecrübe edip kendisinin ‘âkil, zekî, fatîn ve sâhib-i merhamet ve şefekat olduğunu anladım ve İstanbul’da tasvîrimi görerek ta‘aşşuk edip ‘aşk u sevdâm yolunda buralara kadar düştüğünü öğrenerek sadâkat-ı kâmileci cihetle ben dahi kendisine gönüllendim. Doğrusu böyle bir

dâmâdınız olduğu hâlde aldanmazsınız diye zannederim. Ancak tecrübelerimin içinde nâzik bir parça vardır ki onu henüz icrâ edememişim.

Çünkü merkûm bana çoban nazarıyla baktığından aradığı kız ben olduğumdan haberi yoktur. Hele ez-cümle serrişte vermek de işime gelmedi.

Tecrübelerimin içinde nâzik bir parça var dediğimi ta‘accüb etmeyiniz. Çünkü ekseri delikanlılar sevdikleri kızı gördükleri gibi ahlâk ve edebini taht-ı tahkîk ve tecrübeye almaksızın evlenmeye ve böylelikle bahtiyâr olmaya çalışırlar. Haberleri yok ki böyle ta‘cîl ederek dünyânın musîbetini başlarına da‘vet ederler. İnşâallâh yarın ben Necîb Bey’i yalnızca size gönderirim ve bir aralık kendisinden ayrılıp gizlice o bir odaya girmekle tebdîl-i câme ederim. Siz şundan bundan lakırdı ederken şüphesi zâ‘il olmak üzere bir kere yüzümü kendisine gösteririm. Tabî‘atıyla Necîb Bey beni senden isteyecek olduğundan böyle bir teklîf ettiğİ gibi eğerçi der‘akab burada nikâh olup alıp götürürse veririm yoksa vermem cevâbını i‘tâ edersin. Bakalım senin şu teklîfin için bana ne söyler deyip ve beylerinde böylece karâr verip birbirlerinden ayrıldılar.

Akşam olup köy odasına tecemmu‘ eden misâfirler dağıldıktan sonra çoban Necîb Bey’e hitâben “Bugün köy içinde gezerken tasvîrini bana gösterdiğin kıza benzer bir kız gördüm. Bakalım bu müjdeme ne bahşış vereceksin?” yollu bir lakırdı etti.

Necîb Bey bu haber-i meserret eserden derecesiz memnûn olup “Aman sahîh mi söylüyorsun çoban arkadaş?” diye telâş etmeye başlayınca çoban hiç bozmayarak “Evet a beyim hattâ yalnız kızı görmekle kanâ‘at etmeyip ismi Refika olduğunu ve teyzesiyle berâber yakında bu köye gelmiş olduklarını bile tahkîk ettim.

- Güzel tahkîk etmişsin. Tamam benim aradığım kızdır.

- Eğer doğrusunu istersen kızın teyzesiyle bile görüşüp senin Refika’ya ta‘aşşuk etmiş olduğunu bile anlattım.

- Bu bir cilve-i ilâhedir ki seninle görüşüp refik olduk. İnşâallâh murâdına nâ‘il olursam seni ihyâ edeceğime şüphen olmasın. Ancak kızın teyzesi ne cevâb verdi?

- Merkûme şu hâlde hemen râzı oldu desem câ‘izdir. Çünkü hânemizi kendisine ta‘rif et gelsin, kızı gözüyle görsün ben dahi kendisini göreyim, cevâbını verdi.

- Aman çoban kardeş, bu gece nasıl sabâh olacak? Yarın mahbûbemi göreceğim ha! Pek memnûn oldum, âferîn! diyerek bir köşeye çekilip yattılar. Çoban güzel güzel uyumaya başladıysa da Necîb Bey’in tâ-be-sabâh gözüne uyku girmeyip o geceyi bin

türlü efkâr ve mütâla‘ayla geçiştirdikten sonra sabâhleyin erkence çobana ses verip uyandırdı.

Bunlar ikisi birlikte teyze kadının hânesine giderek içeriye girdiler ve çoban Necîb Bey’i merkûmeye tanıttıktan sonra ruhsat alıp kapıdan dışarıya çıktıysa da tahta perdeden aşır ber-takrîp diğerk odaya girmesiyle elbisesini tebdîl etti. Yüzünü gözünü temizce yıkayıp saçlarını tarayarak teyzesiyle Necîb Bey’in mükâlemesini dinlerdi.

Necîb Bey teyze kadınla şundan bundan ba‘zı lakırdılar ettikten sonra Refika’nın ‘aşkıyla İstanbul’dan çıkarak oralara düştüğünden ve bin türlü mihnet ve meşakkat çektikten bi’l-bahs bir kerecik Refika’nın yüzünü görmek ârzûsunda olduğunu beyân edince merkûme râzı olup Refika’nın içeriye gelmesini emreyledi.

Refika Hanım bir kere oda kapısından görüldüğü hâlde Necîb Bey’in ‘aklı başından gidip kendi mahbûbesi olduğuna şüphesi kalmamışsa da bir görüp bir de gözünden kaybolması kalbine pek te’sîr etti ve bu sırada teyze kadın kelâma şürû‘ edip beyenlerinde şu vech ile mükâleme açıldı.

- Beyefendi, işte kızımızı gözünüzle gördünüz. Fakat bilmem ki beğendiniz mi?

- Ne söylüyorsun cânım, ben kızınızı şimdi mi beğendim? Zâten birkaç seneden beri kendisine gönül vermiş ve ‘aşk u sevdâsıyla buralara kadar gelmiş düşmüşüm hele bu kere kendisini görmek istemekten murâdım tasvîrini gördüğüm Refika Hanım olup olmadığını tahkîk etmekten ibâretti. Vâkı‘a dil-dâş olduğum Refika kendisi olduğuna şüphem kalmadı.

- Ey şimdi ne demek istersiniz?

- Allâh’ın emriyle almak isterim ama...

- Demek ki iki fikirlisiniz. Beyefendi bilmiş olmalısınız ki kızımızı almakla başına devlet alacaksın vâkı‘a memleketteyken çok zenginler istedilerse de bir türlü pederi vermedi. Bahtsızlığımızdan mı bilmem neden hayli müddettir pederi kayboldu. Biz de düşe kalka bu köye gelip tavattun ettik. Seni ‘âşık-ı sâdık görüyorum. Onun için arayıp sormaksızın Refika’yı sana vermeye râzı oldum. Buna ne dersin?

- Pek güzel söylüyorsunuz ve Refika Hanım’ın güzelliğine uyar yok desem câ’izdir. Fakat sıfat güzelliğiyle berâber ahlâk güzelliği de lâzımdır. Evet kızını cân ve dilden severim fakat böyle bir nâzik işte ‘acele etmeyi reddeylerim. Bendeniz Refika Hanım’ın hâl ve kâlini bilmez olduğumdan bunu birkaç kişiden sorup anlamak üzere bana birkaç günden ruhsat vermelisiniz.

- İşte bu olmadı bizim öyle ötekine berikine sorup soruşturup minnetle satılacak kızımız yoktur. Refika bu derece dil-ber oldukça biri almazsa diğerinin alacağına şüphemi var? Benim bildiğim bir kızın yalnız güzelliğine bakılır. Ahlâk iyiymiş fenâyımış o ne demektir zâten karı dediğin erkeğin elinde bal mûmuna benzer her ne tarafa eğersen o tarafa eğilir.

- Hayır kadın, bunda büyük sehviniz vardır. Bendeniz nice karısı güzel adamlar bilirim ki gece gündüz evlerinde mu'âraza eksik değildir. Evet güzelliğine kapılıp evlenmiş olan binlerce adamların evvelce karılarının ahlâkını taht-ı tahkîke almadıklarından dolayı nâdim ve pişmân olduklarına şüphe mi edersiniz? Bu makûle bî-çârelerin pek çoklarını bendeniz tesellî etmiş oldukça doğrusu kırk ölçer ve öylece biçerim.

- Benim dediğim karısını kullanmak bilmeyen erkekler için değildir. Eğerçi bir adam karısının mizâcını kullanabildi mi ondan iyi karı olamaz. Tabî'at ve ahlâk buyurduğunuz delikanlının karı kısmına hiç müte'allikâtı olmayıp onların tavır ve hareketi mücerred zevcine aittir. Kocasını iyi oldu mu karısı da iyi olur. Ancak bir delikanlının da güzel bir kıza mâlik olması büyük bir bahtiyârlık değil midir? Şurasını unutmayalım ki güzel kızların ekseri düşmanları da çok olur. Ancak kimsenin sözüne emniyet edilmemek câ'izdir. Memleketin birinde vaktiyle bir sâ'atçi delikanlısı güzelce bir kıza ta'aşşuk edip merkûmeyi peder ve vâlidesinden istemişse de vermediklerinden kendisini serseri ve pejmürde bir hâle koymuş Hamdi nâmında diğer bir delikanlı dahi Mısır'da Servinâz nâmında bir kıza 'alâka edip merkûmeyle oldukça ülfet dahi peydâ eylemişse de kendisi gâyetle fukarâ olduğundan bir düğün parası tedârik edebilmek emeliyle o memlekete gelmişti.

Merkûm Hamdi sâ'atçiyle dostluk peydâ ederek bir aralık Servinâz'ın güzelliğini ve ona gönüllü olmuş olduğunu ağız dolusuyla sâ'atçiye nakil ve hikâye ettiğinde merkûm hemen hiç dinlemiyor gibi görünerek bir aralık 'Adam sen de, güzel kıza gönül veren adamlara ben divâne nazarıyla bakarım. Evet ben dahi birisine 'alâka etmiştim fakat bir vukû'âta mebnî terk etmeye mecbûr oldum. Şöyle ki bir gün meyhânede oturmuş ve sevdiğimin 'aşkına üst üste doldurup çakmakta firâklı şarkılar okumakta olduğum hâlde yanıma bir delikanlı gelip kendisinin dahi esir-i 'aşk ve 'alâka olduğunu beyânından sonra şu vech ile hikâyeye başladı. Bir gün falan sokaktan geçerken falan hânenin penceresi vurulduğundan başımı çevirdiğim sûrette gâyet hüsnâ bir kız gördüm. Ancak bendeniz

oralarda olmayarak yoluma gidip ertesi gün bi't-tekrâr geçtiğimde mezkûr câm yine vuruldu.

İşte şu câm vuruluşu keyfiyeti üç beş gün tekrâr ettikten sonra bir gün de merkûme kız pencereyi açtığı gibi 'A efendim bu kadar gündür sizi çağırıyorum niçin işitmemezlikten gelirsiniz?' yollu su'âline 'Af buyurun efendim. Belki başkasını çağırıyorsunuz ümîdiyle âşinâlık vermedim.' kılıklı cevâb vermiştim. Şu sırada merkûme 'Besbelli benim tâli'imdendir ki her gönül verdiğim delikanlı böyle ince ve derin düşünürler.' diyerek beni içeriye da'vet etti. Bu sırada ellerim ayaklarım titreyerek merdivenden düşe kalka yukarı çıktım ver merkûmeyle mükâlemeye başladım.

Esnâ-yı musâhabette merkûme benim san'atımı sormuş olduğundan her ne kadar bendeniz çöpçüysem de işi nezâkete dökmek için sâ'atçi olduğumu beyân ettiğimde merkûme kahkahayla gülmeye başlayıp benim meylettığım delikanlıların cümlesi de sâ'atçi oluyorlar. Bu da benim tâli'imden olmalıdır diyerek ara sıra hânelerine gitmekliğimi tenbîh ettiği gibi nihâyetinde bi'n-nefs kendisi bana geleceğini va'd ve ta'ahhüd ettiğinden kalbimde 'alâkası pek te'sîr etmiştir.' diyerek sözüne hitâm verdi.

Teyze kadın hikâyeyi buraya kadar getirdiğinde Necîb Bey'e hitâben 'Gördünüz mü beyefendi! Şu sâ'atçi berbâdı güzelim kızı bozmak için bak ne zemîn ve zamânla hikâyeler söylüyor. Bir güzel kızın hâl ve kâlini şundan bundan öğrenmeye kalkıştın mıydı erbâb-ı hasûdun âhar gûnâ ma'nâ vereceklerine şüphelen olmasın. İşte sâ'atçinin ettiği de tıpkı bu kabildendir.'

Necîb Bey burada bir mikdâr düşündükten sonra 'Doğrusu pek güzel hikâye naklettiniz. Fakat ebnâ-ı beşerde iyi ve fenâ her nasıl olursa olsun bir ahlâk var olduğunu şu hikâyenizle siz dahi tasdik ediyorsunuz.' dediğinde Refîka Hanım diğer odadan nîm gülmeye başladı.

Teyze kadın tekrâr kelâma şürû' edip sâ'atçi musîbeti şu düzme hikâyeyi Mısırlı Hamdi'ye nakil ve beyân ettiğinde merkûm Hamdi me'mûldur ki böyle bir vukû'ât olmuş olsun 'âlem bu ya çok şeyler olmak ihtimâli vardır fakat ben Servinâz'ımla görüşmüş konuşmuş ve ahlâkına vâkîf olmuş olduğumdan aslâ kasvet ve şüphem yoktur.

- Şüphelen yok mudur? Nasıl da kapılmışsın yâhu! Hiç işitmedin mi ki kızlar 'âşıklarına serrişte vermemek ve şüphelendirmemek kaziyesinde dahi pek erbâb ve mâhiredirler?

- Be cânım olabilir ki öyle kızlar da bulunsun ancak benim Servinâz'ım senin dediğin sıralarda değildir. Ben onu tecrübe etmiş ve ne ahlâkta olduğunu öğrenmişim bu bâbda hiçbir merâk ve vesvesem olmayıp yalnız merâkım bir düğün parası tedârik etmektir.

- Artık bu iş iddi'âya bindi. Beni Mısır'a kadar gitmeye mecbûr edeceksin. Eğerçi senin iyi tabî'at sâhibidir diye bellediğin Servinâz'ından bir numûne getirir ve ibrâz ve irâ'e edersen bir diyeceğin kalır mı?

- Servinâz'dan değil numûne getirmek hele yüzünü bile göremeyeceğini bilirsem de işte şimdiden sana ruhsat veririm. Mısır'a git ve her bir zemîn ve zamânı icrâ et. Eğer murâdına nâ'il olabilirsen sana köle olurum diyerek beyinlerinde kavlı karâr ettiklerinden merkûm sâ'atçi semt-i Mısır'a müterâhî oldu.

Yirmi Dokuzuncu Gün **Refika'nın Pederine Rast Gelmesi**

Sâ'atçi Hamdi'den ayrılarak doğruca Mısır'a gitti ve Servinâz'ın hânesi önünden belki binlerce def'a geçtiyse de merkûmeyi ne kapıda ve ne pencerede göremediği gibi hânelerine dahi erkek olarak hiç kimsenin girmediğine derecesiz ta'accüb ederdî. Servinâz'ın ikâmet ettiği hânenin ittisâlinde ufak bir evceğiz olup şu evi merkûm sâ'atçi kiralayarak beş on günler oturduğu sırada hezâr zahmet merkûmenin odasına nâzır olan bir duvara aralık açmaya muvaffak oldu.

Şu aralıktan merkûm sâ'atçi dürbünle Servinâz'ı seyr-i temâşâyâ çıkıştığında Hamdi'nin ta'rifi üzere gâyet hüsnâ ve dil-ber olduğuna iyiden iskât oldu.

Hele her güzelliğinden başka Mısır kızlarına mahsûs o siyâh perçemler insânın 'aklını başından alırdı.

Gazel

Âh efendim o senin kıvrıcık perçemin
Zehri saldı büsbütün sevdâ kıvrıcık perçemin

Bin zehm açtı derûnumda o çeşm-i müjgânın

Hançeriniz midir âyâ kıvrıcık perçemin

Mergûl mûy sefidindir perîşân hâl eden
Gerçi kaldı ‘aklımı yağma kıvrıcık perçemin

Hükmeder ebrûların ey şehnişâh seyr-i kîl
Kışver-i mâfihâya şehâ kıvrıcık perçemin

Hâk-i pây yâre sen yüz sür ricâ et güftiyâ
İnmesin bâbında kul fedâ kıvrıcık perçemin

Beyt

Seni Yusuf ile güzellikte sorarlarsa bana
Yusuf’u görmedim ama seni ra’nâ bilirim

Fehvâsınca Servinâz’ın güzelliğine ve pâk dâmenliğine hiç uyar yok desem câ’izdi. Bir gün bî-çâre kızcağız odasının kapı ve pencerelerini sıkı sıkı kapamış ve perdeleri indirip kendisini setr ve siper ederek câme-şûy değiştirmekle meşgûl bulunmuş olduğu hâlde merkûm sâ’atçi duvar aralığından dÛrbÛnle bunu seyreyler olduğundan göğsünde olan siyâh hâli görünce fırsatı gani’met addederek Mısır’dan çıktığı gibi gelip keyfiyeti birçok ilâvelerle Hamdi’ye nakleyledi. Hamdi bu hâli işitince ‘aklı başından gidip mahbûbesinin ‘adem-i sadâkatine câmi sıkılarak âh ve figânla birkaç günler serserî ve derbeder gezdikten sonra nihâyet kendisini telef eyledi.

- Anladınız mı beyefendi! Servinâz’ın hiçbir cÛnha ve taksîrâtı yokken sâ’atçinin düzenbâzlığı hem kızın ismini bozdu ve hem de Hamdi’nin telef-i nefis etmesine sebep oldu. Şimdi siz dahi Refika için şuna buna sorduğunuzda kimi boyuna ve kimi enine birtakım ma’nâ vereceklerine şÛphe yoktur. Sonra hem kızın ismi lekelenir ve hem de siz dahi sevgilinizden mahrûm kalırsınız.

-A vâlideciğim! DÛnyâda insânların hiçbir taksîrâtı olmasın olamaz. Ben bunun için sizden te’mînât istemiyorum. Gelelim ki hased ve garaz efkârıyla söylenen bir lakırdı her ne kadar ustalık ve gerçeklikle dahi naklolunsa onun yalana benzer olduğunu

erbâbı çâbuk fark edebilir. Şu sâ'atçiyle Hamdi beyninde vukû' bulan mu'âmeleye gelince zâten şu iş bir tahkîk ve teccessüs demek olmayıp sırf bir garaz ve iddi'âya çıkışmak demek olduğundan bizim mes'elemize emsâl tutulamaz. Bendeniz her ne kadar vücûd güzelliğine mecbûrsam de ahlâk-ı hamîdeye ondan ziyâde mecbûrum. Keşke her delikanlı bana hem-efkâr olsalardı. Çünkü böylelikle ahlâk bozukluğunun def' ve izâle olacağına şüphe yoktur. Hemşîrezâdeniz Refika Hanım'ın kimseden sorulmaması hakkında olan ısrârınız ona bir i'tibâr kazandırmaktan başka nâmusuna dahi dokunur desem câ'izdir. O hâlde bana ruhsat vermelisiniz ki birkaç günler tahkîk edeyim.

- Bu teklîfinizi kabûl edemem. İşte kızımızı gözünle gördün eğer böylece kabûl edip alırsan febihâ almadığın hâlde kısmetinizi başka yerden aramalısınız.

- Öyle oldukça siz dahi kısmetinizi başka yerden arayınız, deyip Necîb Bey kapıdan dışarıya çıkararak odasına geldi.

Bir aralık çoban dahi odaya gelip Necîb Bey'i mahzûn bir hâlde görünce söze başlayıp 'O değil ama cânım beyefendi sizi mükedder görüyorum. Sakın kızı mı göremedin? Yoksa görüp de beğenmedin mi veyâhut başka bir vukû'ât mı oldu? Kerem buyurun, söyleyin.'

- Kızı gördüm ve tasvîrin sâhibi Refika olduğunu anladım. Doğrusu güzel kız fakat teyzesiyle ba'zı mukâlemeye giriştiğimizde kızımızı sorup soruşturmaksızın alırsan veririz yoksa vermeyiz, yollu iddi'âda bulunduğundan kısmetinizi başka yerden arayınız deyip kapıdan dışarı çıktım.

- Böyle yapmanıza ne sebep vardı?

- Mâşâallâh Refika vücûdca güzeldir deyip ahlâkını aslâ tahsîs altına almamalı mı? Hiç öyle şey mi olur?

- A efendim ona bu kadar gönüllemişsiniz şu kâdarcık bir teklîfi kabûl edip işi der'akab bitirmeliydiniz.

- Ne münâsebet? Siz bilmez misiniz ki nisâ tâ'ifesinde olan bed-ahlâk erkelere takaddüm etmiştir. Güzellik dediğin muvakkattır fakat bed-ahlâk dâ'imî olduğundan ondan ihtirâz ve ictinâb gerektir. Refika sevilecek bir kızdır. 'aşk u sevdâsıyla yanıp tutuştuğum için pişmân değilim ancak ne ahlâkta olduğunu öğrenmek de benim için en mukaddes bir borçtur. Bir de şuna ta'accüb ettim ki kızın teyzesi beni gördüğü gibi yalnız beyliğime kapılarak kimim kim değilim hiç bunları tahkîke çıkışmaksızın hemen Refika'yı bana vermeye kıyâm etti. Merkûmenin şu hâli cânım çoban tahsîn olunur bir

şey midir ve bu tuttuğu yol yeğenini sevmek mi demektir? Çok adamlar kızlarını zengin bir adam istediği gibi hâl ve kâl ve ahlâkını tecrübe etmeksizin menâfi'-i şahsiyeler için çıkarıp verirler. Fakat bed-ahlâkta olan dâmâdlarından bir fâ'ide göremedikleri gibi zemmetmeye başlarlar. Velhâsıl ahlâk-ı hamîde gibi güzellik olamaz. Bed-ahlâk bir zengindense ahlâk-ı hamîdeyle muttasıf olan bir fukarâ daha evlâdır. Bu mübâhase tabî'atıyla uzun sürer. Hemen biz bu gece de bu köyde râhat edelim de yarın inşâallah yolumuza gidelim vâkı'a murâdına nâ'il olamadımsa da bunu da kadere havâle ederek hayırlısı buymuş derim.

- Şu hâle pek esef ediyorum.

- Ne çâre a kuzum! Teyze kadının teklîfi pek ağır olup kabûl etmek mümkün değildi.

Beyt

Cihânın ikbâl ve idbârı takdîre muhavveldir

Fakat tedbîrde noksân etmemek için olmalı efkâr

Fehvâsınca kişi kırk ölçüp bir biçmeli de üst tarafını da kadere havâle etmeli. Son pişmânlık akçe etmez iki gözüm diyerek ikisi dahi birer köşede yatıp râhatlandılar.

Ertesi gün 'ale's-sabâh ikisi birlikte atlarına süvâr olarak akşama kadar dere tepe aştıktan sonra bir köye vâsıl olup odanın birisinde misâfir oldular.

Şu odadan içeriye girdiklerinde misâfirler arasında oturmakta olan pederi Hacı Emîn Efendi'yi çoban kıyâfesinde olan Refika görünce gözleri kanlı yaşlarla dolup ağlamaya başladı.

Bî-çâre peder hiddet belasıyla şöyle bir taksîrâtta bulunduğuna binlerce def'a nâdim ve pişmân olup her ne kadar atına süvâr olarak hükûmetin elinden halâs olabilmişse de dest-i gadr ile bir tanecik evlâdını katl ve i'dâm etmiş olduğuna sabır ve tahammül edemeyerek ve zamîr ve vicdânı râhat bulamayarak gece gündüz kan yaş ağlamakla meşgûldü. Çoban kıyâfetli Refika bed-baht pederini görünce tanıyıp her ne kadar kucağına atılmak ve kendisini bildirmek istediye de bu hâl belki zavallı adamın mevtine sebep olur mütâla'asıyla sukût edip yalnız gözyaşı dökmekle iktifâ eyledi.

Necîb Bey çobanın bu hâline bir ma'nâ veremeyip ağladığının sebebini su'âl ettiğinde ba'zı kısa cevâblar vererek odadan içeriye girip birer tarafta oturdular. Hacı Emîn Efendi çobanın gözlerinin kendi kızının gözlerin benzer olduğunu görünce yüreği oynayıp bir âh-ı serd çektikten sonra bunların yanına gelerek nereden gelmiş ve nereye gitmek niyetinde bulunmuş olduklarını su'âl eyledi.

Necîb Bey kelâma başlayıp 'Efendim bendeniz bir me'mûriyetle bu taraflara gelmiş ve işimi bitirmiş olduğumdan yine İstanbul'a 'avdet ediyorum.

- Ey bu çoban nereye gidiyor?

- Bu çoban garîb bir delikanlı olduğundan bendenize refik olarak o dahi İstanbul'a geliyor.

- Sahîh mi söylüyorsunuz? 'Acâyip, çoban kısmı İstanbul'da ne yapacak? Davar yok mu bâri güdüp de sebeplensin.

- Buna niçin ta'accüb ediyorsunuz? Öyle çobanlar bulunamaz mı ki kıyâfetleri dirâyetlerini setr ve siper etmiş olsun?

- Hakkınız var. Bunu inkâr edemem. Fakat şu çobanın böyle genç hâlinde İstanbul'a gitmesine bir ma'nâ veremem.

Şu sırada çobanın sabrı tahammülü kalmayarak hemen dışarıya koşmasıyla yerlere kapanıp bütün yüreğiyle ağlamaya karâr verdi.

Hacı Emîn Efendi, Necîb Bey'den bu kadar bir ma'lûmât aldıktan sonra gözleri kızının gözlerine benzer olan çobanı yolundan alıkoyup kendi yanına almak üzere niyet ederek bir aralık kendisi dahi dışarıya çıkıp merkûmun yüzü üzerine kapanmış ağlamakta olduğunu görünce tesellî etmeye ve kolundan tutup oturmaya çalıştı. Ba'dehû 'Oğlum o değil ama niçin ağlıyorsun?' diye su'âl ettiğinde 'A benim efendim garîb kısmı nerede gülmüştür? Garîbin kâr ve kesbi gece gündüz ağlamak ve tekrâr ağlamaktır. Garîbin sermâye-i tesellîsi yalnız eceldir, âh ecel! Herkese dehşet verici ecel! Sen garîbler ve bî-çâreler için ne kadar tatlısın!'

Boyadı sînemi al kana meded didelerim

N'ola bir gün beni rahât koya bu çeşm-i terim

Dil-i nâşâdımı şâd etmeye sa'y eyler iken

Niçün olsun şu cihânda bana hemşâ kederim

Gün-be-gün nâs-ı cihân işve-i zevkinden ölüp
Neye ben gam-hâneyi kendime mesken ederim

- İşte böyle babalık, merd garîbin ağlamaktan başka kârı olamaz.

- Öyle ama oğlum garîblikten daha beter derdler vardır. Hiddet belâsına uğrayarak kendi eliyle evlâdını öldürmüş olan pederin derdleri daha büyük değil midir?

- Hakkınız var efendim. O da müşkül derddir, deyip bi't-tekrâr ağlamaya başlayınca Hacı Emîn Efendi dahi gözlerinden kan yaş dökerek böylelikle bir mikdâr yüreklerini ferâhlandırırdılar ve mu'ahharan Hacı Emîn Efendi şu vech ile sohbe başladı.

- Sen Necîb Bey'le İstanbul'a gidiyormuşsun, öyle mi?

- Evet efendim.

- A oğul, İstanbul'da ne yapacaksın? Seni ben oldukça 'âkil bir çocuk görüyorum. Bu beye refâkat edip de vatanını terk etmek cehâlet değil midir? Eğer beni dinlersen Necîb Bey'in yakasını bırak ve benimle gel. Ben sana ondan daha iyi bakar ve ma'âş dahi veririm.

- Beni vikâye ettiğiniz için teşekkür ederim fakat bir kere söz vermiş olduğumdan sözümünden dönemem ve bi't-tab' bu teklifinizi de kabûl edemem. Çünkü va'dini icrâ etmeyen yalancı demek olduğundan bed-nâmlığı edinmeye ber-vech ile râzı olamam.

- A kuzum zâten bu işte bed-nâmlığa ve yalancılığa mütedâ'ir ne iş var ki bu derece ihtirâz ediyorsun? Sen şimdi onun bir hizmetkârı makâmında olduğundan hizmetkâr kısmı nerede aylığı çokça görürse oraya gitmesi tabî'îdir.

- Olamaz efendim, ben bir kere söz vermişim, sözümü geriye almak ihtimâlim yoktur. Kişi her işten evvel sözünde sâdık olmalı ki diğer hizmetlerinde sadâkat üzere bulunabilsin.

Hacı Emîn Efendi çobanın bu derece ısrârına bir ma'nâ veremeyip hiddetlenerek tekrâr içeriye girince çoban dahi gidip Necîb Bey'in yanında oturdu. Köy odası bu ya! Herkes birer türlü lakırdı ederken içlerinden birisi şu vech ile bir hikâyeye nakletmeye başladı:

'Vaktiyle zengin bir adam Kâmile nâmında gâyet güzel bir kızı alıp merkûmenin çar-ı aktâr-ı cihâna yayılmış olan güzelliği cihetle hemen herkes bunun peşinde dolaşmakta ve 'aşk u sevdâsıyla tutuşmakta olduğundan merkûmeyi dîde-i ağıyardan

muhâfaza etmek üzere pederi mükemmel ve fevkâ'l-âde yüksek bir kârgir ev yaptırmış ve her bir kapıya bekçi makâmında ikişer tane yırtıcı aslan bağlatmış olduğu gibi kerîmesi Kâmile'nin dahi vâlidesiyle birlikte evin yukarıdaki katında oturmasını emretmişti.

Otuzuncu Gün **Güzellik Dahi Bir Belâdır**

Meşhûr hırsızın biri kendisini belli etmez derecede bir elbiseyle bir gün kasabaya girmiş ve pazar yerini gezmekte bulunmuş olduğu hâlde bir koca karının elinde bir câm parçası ve ihtiyâr bir adamın elinde ufak bir merdiven ve ihtiyâr bir 'Arab'ın elinde dahi bir köhne beyâz gömlek görmesiyle bunların yanına varıp şu ellerinde olan eşyânın ne olduğunu ve ne işe yarayabileceğini su'âl eyledi. Mezkûr câmı bir âdem gözüne koyup baktığında on beş günlük uzak bir mahali görebilir olduğu gibi şu ufak merdivenle de en yüksek bir mahale dahi çıkabileceği ve mezkûr gömleği giyen âdemin yırtıcı cân-verlerden emîn olacağını anlamasıyla üçünün de gönlünü ederek satın aldı.

Çoban buracıkta hazırûna hitâben "Şu üç parça eşyâyı sevdâkâr delikanlıların cümlesi dahi satın alsa menfa'atten hâlî olamaz." zannederim deyince Necîb Bey kelâma şürû' edip "Bunda büyük sehviniz var çoban arkadaş. Çünkü bir delikanlının 'alâka ettiği kızın gönlü elde edilmedikçe bu makûle tılsımlı eşyânın hiçbir şey şeyi müfid olamayacağı der-kârdır," yollu cevâb vererek "lakırdının içine lakırdı karıştırma ki şu zâtı dinleyelim." dedi. Köylü tekrâr hikâyeye başlayıp "Şu meşhûr hırsız bunlardan mezkûr üç parça eşyâyı alarak dağa çekildikten sonra berây-ı tecrübe câmı gözüne koyup etrâfı nazar eylediği hâlde uzaktan kal'a şeklinde bir binâ ve binânın üst katındaki odada bir duhter-i dil-rübâ görmesiyle 'aklı başından gidip şu hâneye kadar gitmek ve tılsımlı merdivenle kaleden içeriye girmek üzere kendisince karâr vererek yola revân oldu. Beş gün sür'atle gittikten sonra hâne-i mezbûra yetişip köhne gömlek sâyesinde arslanların ızdırıp ve dehşetinden dahi kurtularak tılsımlı merdiveni kurup bir taraftan uzanmasıyla kızın oturduğu üst kata kadar çıkabilerek ber-tertîb hânedan içeriye girdi. Kâmile'nin oturduğu odanın kapı aralığından merkûmenin peder ve vâlidesiyle ta'am etmekte olduklarını görerek ses sedâ çıkarmaksızın yanındaki odaya girip oturdu.

Şu odanın dört köşesini taharrî eylediği sırada bir demir sandık bulup yavaşçacık kapağını açmasıyla derûnunda kâğıtlara sarılmış dünyâda emsâli görülmedik bir elmâs yüzük ve bir de pırlantayla müzeyyen bir sâ‘at gördü.

Elmâs yüzüğün üzerindeki kâğıtta “Bu yüzük Hindistan şehzâdesinden gelmişse de Kâmile Hanım beğenmediği için şehzâdeye varmak istemedi.” diye yazılmış olduğu gibi sâ‘atin kâğıdında dahi “Bu sâ‘at İngiliz kralzâdesi tarafından gönderilmişse de Kâmile Hanım’ın istediği gibi ay ve gün ve yağmur ve fırtına gibi ‘alâmeti göstermediğinden merkûme beğenmeyerek kralzâdeye cevâb bile yazmadı.” diye yazılmış olduğu hırsızın ta‘accüb ve tahayyürünü mûcib oldu.

Hele ez-cümle büyücek bir defterde Kâmile’nin ‘aşk u sevdâsı yolunda telef-i nefis eden bî-çâre kâ’in-i esâmîsini görüp okuyunca büsbütün hayrette kalıp Kâmile’yi tamamıyla görmek ârzûsundan başka gözüne bir şey görünmezdi.

İşte bu vech ile bir iki sâ‘atler geçıştirdikten sonra merkûme Kâmile Hanım’ın peder ve vâlidesinin yatakları ortasında yapılmış kardan beyâz yatakta yatmış ve güzelliği sâyesinde odayı mâlâmâl tenvîr eylemiş ve üçü de hâb-ı râhata varmış olduklarından sârik merkûm içeriye girip Kâmile’nin başı ucuna vararak bir kere yüzüne baktığında mâhitâb rûy-ı zemîne inmiş ve şu hâneye misâfir gelmiş zannetti.

Gazel

Tıfl-ı nâzım kim büyötmüş böyle bî-pervâsını
Kim yetiştirmiş bu gûnâ servden bâlâsını

Bundan hoş renkten pâkindedir nâzik tenin
Beslemiş koynunda gûyâ kim gül ra‘nâ seni

Güllü dîbâ giydin ama korkarım âzâr eder
Nâzenînim câme-i hâr gül dibâ seni

Bir elinde gül bir elde câm geldin sâkiyâ
Hangisin alsam gülü yâhut ki câmı ya seni

Sandım olmuş ceste bir fevvâre-i âb-ı hayât
Böyle gösterdi bana ol kadd-i müstesnâ seni

Saf iken âyîne-i endâmdan sînem diriğ
Aldım bir kerecik âgûşa sertâpâ seni

Ben dedikçe böyle kim kaldı yedimi nâtüvân
Göster engüşt ile meclisteki mînâ seni

Pâre pâre olmasın yanılsın bî-çâre dil
Her nazarda bin tecelli göster dîdâr-ı ‘aşk

Fehvâsınca sârik merkûme Kâmile’nin bu derece güzelliğine sabır ve tahammül edemeyerek eli ayağı titrer, gözleri kararır ve ayakta durmaya mecâli kalmayıp kendisinden bî-haber Kâmile’nin yanına düşüp bayılır.

Bir müddetçik sonra kızın pederi uyanıp kerîmesinin yanında birisinin yatmakta olduğunu görünce bir uçan kuşun bile kal‘aya girmesi mümkün değilken bu adamın burada bulunması mücerred kızımın ma‘lûmâtındadır zu‘m-i fâsîdine zâhib olarak her ne kadar hırsız çoktan rûhunu teslim etmişse de kıskanç peder işi hiç tahkîkâta çıkışmayarak kamayı eline almasıyla kızının göğsüne saplaması bir oldu.

Hikâye buraya geldiğinde Hacı Emîn Efendi sirişk-i çeşmini huzûrundan ketm ü ihfâya vakit bulmayarak hıçkırma hıçkırma ağlamaya başlayınca herkes altüst olup birbirinin yüzüne bakmaya ve merkûmu tesellî etmeye çıkıştılsa da o daha ziyâde ağlayarak kılıcını kınından çıkarıp kendisini telef etmeyi tasavvur ederdi. Hacı Emîn Efendi’nin şu hâli herkese hayret getirip bin türlü tesellî ve nasîhat ettilerse de bir türlü kâr etmeyip nihâyetü’l-emr kendisinin dışarıya çıkarılmasını ricâ etmiş ve bir ağaç altına getirilmiş olduğundan çoban kıyâfetli Refîka dahi evlâdlık muhabbetiyle artık odada oturamayıp pederinin yanına gitmekle gözlerinden kan yaş dökerek “Cânım efendim, ihsân buyurun bu derece ağlamayın. Derdiniz her neyse kulunuza söyleyin. Belki bir dermân bulunur.” Yollu niyâz ve istirhâmına cevâben Hacı Emîn Efendi kelâma başlayıp:

- Sen ne söylüyorsun çoban arkadaş? Benim derdime lokman bile çâre bulamaz. Âh neredendi de şu köylü şu müte’essir hikâyeyi nakleyledi? Bilir misin kalbime nasıl

te'sîr etti? Ben dahi Kâmile'nin pederi gibi bî-çâre kızımın cânına kastetmişim. Zavallı Refîka'mın bî-günâh olduğu der-kâdır. Fakat taksîrâtsiz olduğunu anlatabilmeye vakit oldu mu?

- Ölüme çâre bulunmaz olduğundan her ne kadar ağlayıp feryâd etseniz hakkınız vardır. Ancak öyle vukû'âtlar olabilir ki kişi kendi eliyle katl ve i'dâm ettim zannettiği kimse bir hikmete mebnî kurtulmuş olur.

- Ben bu lakırdıya âmîn diyemem çoban arkadaş. Lakırdı içimizde kalırsa sevgili Refîka'mı, âh ciğerpâresi evlâdımı ben kendi elimle öldürdüm. O şimdi hûrî kızlarına karıştı. Artık buna hiçbir hikmet ve sebebiyet sığamaz.

- Diyelim ki sizin söylediğiniz gibi olmuş olsun bendeniz dahi hafiyen size şu kadarcık anlatırım ki sizin kızınız hâlâ ber-hayât olmalıdır.

Hacı Emin Efendi buracıkta çâr-nâ-çâr gülüp söyle bakalım çoban arkadaş kızımın hâlâ ber-hayât olacağını nereden biliyorsun?

- Efendim bundan bir hafta evvel davarları suya indirdiğimde nâgehân ırmağın başına iki atlı gelip şurada birer lüle tütün içelim diyerek atlarından inmeleriyle beyenlerinde şu vech ile bir sohbet açıldı.

İki Atlının Mukâlemesi

- Yâhu bî-çâre kız ne hâle girmiş? Korkusundan eli ayağı titriyordu. Doğrusu çok acıdım.

- Ne diyorsun a kardeş? Zavallı kız nasıl korkmasın? Biz hem erkek hem de atlı olduğumuz hâlde o dehşetli derenin içinden geçerken korkmadık mı? Öyle bir nâzik kız haydûdlar eline düşmüş ve ber-takrîb kurtulmuşsa da iki günden beri bir şey yememiş olduğu hâlde korkmaz ve titremez mi?

- Lâkin bilir misin Konya'dayken yüzümüze bile bakmazdı. Dağ başındaysa sizi bana Allâh mı gönderdi diyerek nasıl boynumuza sarıldı.

- Elbet arkadaş, şehir başka dağ başı başka. Denize düşen yılanı sarılır. Bî-çâre kızını atın terkisine alarak köye getirdiğim hâlde kendisini öldürmeye çıkışan pederi miymiş yoksa hâriciden bir kimse miymiş telâşla bunu soramadım.

- Ben sordum birâder.

- Ey ne cevâb verdi?

- İşte dünyânın birtakım edepsizleri ehl-i ‘ırz gürûhunun başını belâyâ sokup akrabâ ve müte‘allikleriyle bi’n-nefs atalarının bile vesvese ve şüphesini da‘vet ettirirler.

Hacı Emîn Efendi şuracıkta bi’t-tekrâr ağlamaya başlayıp:

- Âh çoban şu hikâyeyle kalbimi altüst ettin ve beni ızdırap ve endîşeye giriftâr eyledin. Vâkı‘a benim kızım ölmüş ve benim gibi hasûd, kıskanç ve bed-baht bir pederin hiddeti uğruna kurbân gitmiştir. Ancak şu hikâyeyen eğerçi sahîhse atlıların köye getirdikleri kız tıpkı benim kızım gibi pederinin hiddetine uğramış ve fakat yakayı kurtarabilmiş olan başka bir kız olmalıdır. ‘acabâ şu atlıları tanır ve nereye gittiklerini bilir misin?

- Merkûmanı zâten tanımam ve kim olduklarını bilmem. Ancak şimdi yine göreceğim olsam tanıyabilirim. Şurasını iyi bilirim ki merkûman atlılar bizim yarınki gün gideceğimiz yola doğru gittiler. Eğerçi yarınki gün bizimle berâber yolcu olsanız merkûman atlıları rast geleceğimizi ve kerîmenizden haber alabileceğinizi me’mûl ederim.

- Benim zavallı kızımın çoktan beri zümre-i ferîştegâna karışmış olduğunu çok kere söylediğim gibi tekrâr ederim. Fakat senin şu sevimli hâlin için teklîfini kabûl ederek sizinle berâber yolcu olacağım. Şimdilik bu kadar kâfidir, diyerek hitâm-ı kelâm eylediler.

Otuz Birinci Gün

Hasrete Kavuşmak

O gece dahi köy odasında misâfir kalarak ertesi gün ‘ale’s-sabâh Necîb Bey ve Hacı Emîn Efendi ve merkûm çoban atlarına süvâr olarak yola revân oldular.

Bunların üçü de birer efkârda ya‘nî Hacı Emîn Efendi inanılmaz ve emniyet olunmaz bir havâdis arkasından koşmakta ve Refika Hanım kendisini pederine ve sevgilisine beyân etmek üzere münâsib bir vakit ve fırsat beklemekte ve Necîb Bey ise şu yolculuğundan bir semere hâsıl olmadığından ince ince bu maddeyi düşünmekte velhâsıl her biri birer gûnâ efkâra sâhib oldukları hâlde yol üzerinde rast geldikleri etrâf ve eknâfında dest-i kudret ile müzeyyen vâsi‘ ve şükûfe-zâr bir ovanın ortasından akar bir ırmak görmeleriyle şu müferreh mahalde bir mikdâr âram veistirâhat etmek üzere atlarından aşağı indiler.

Bu müferreh ve bî-nazîr mahalde Hacı Emîn Efendi ferâh edeceği yerde bi'l-'aks mahzûn ve me'yûs bir hâlde bulunurdu.

Mahal-i mezkûrda üç arkadaş bir yere toplanarak şundan bundan bir mikdârcık sohbet edildikten sonra Necîb Bey çobana hitâben:

- Yâhu bu gece tuhaf bir rü'yâ gördüm. Sözde Refîka Hanım araya vâsıtalar koyup kendisini istediğim adamdan sorup su'âl etmek ve tahkîk eylemekliğim için hassaten bana haber göndermiş.

- Efendim, kişi ârzû ettiği şeyi ekseri rü'yâsında görür. Nasıl ki cebinde beş parası olmayan rü'yâsında sandıklar dolusu altın ve mücevherâta kavuşur. Eğer bendenize kalırsa bu bâbda zâtınız gördüğünüz rü'yâyı nakletmeyip kalbinizden geçmekte olanı söylediniz, deyince Hacı Emîn Efendi merkûm çobanın zekâvet ve dirâyetine hayrân olup “Doğrusu çoban arkadaş sana çoban demektense vâ'iz ve hatîb demek daha evlâdır.” yollu medh ü senâ eyledikten sonra Necîb Bey'le sohbe başlayarak:

- Cânım beyefendi, su'âl 'ayb olmasın ama nasıl olup da bu taraflara teşrîf ettiniz ve Refîka tesmiye ettiğiniz kız kimmiş anlayıp görebildiniz mi?

- Efendim, bendeniz İstanbul'da umûr-ı ticâriye ile me'lûf iken bu taraflarda Refîka nâmında bir kızın güzelliğini işitmiş ve bir müddet sonra merkûmenin tasvîrini dahi görmüş olduğumdan gönüllenerik ve 'aşk u sevdâya düşerek kendisini bulmak ârzûsuyla bu havâliye gelmiş ve bir hayli müddet arayıp bulamadığımın üzerine 'avdet etmeyi kurmuşken bu bizim çoban arkadaşına rast geldim.

Bundan birkaç gün evvel köyü birinde misâfir olduğumuz hâlde bizim çoban arkadaş Refîka'nın o köyde oturduğunu haber alarak bendenize ihtâr etmesiyle gittim. Kızı gözümle gördüm. Vâkı'a benim ta'aşşuk ettiğim Refîka olduğunu tanıdımsa da ba'zı mevâddan dolayı vukû' bulan ihtirâzâta mebnî merkûmeyi almak istemeyip sevdâsından fâriğ oldum.

- Bu Refîka dediğiniz kimmiş ve kimin kızıymış anlamadınız mı?

- Peder merhûm hîn-i vefâtında bendenize şu vech ile nasîhat etmişti. “Bak oğlum te'ehhül edeceğin zamân alacağın kızın kim ve kimin kızı olduğunu tahkîke çıkışmayıp başlıca ne hâl ve ahlâkta olduğunu taht-ı tedkîke alasin.” vasiyetini etmiş olduğunsan bu emrini her vech ile icrâyâ borçluyum. Doğrusu kendisini tecrübe ettirmek istemeyen kızları hem sevemem ve hem de sevmek ihtimâlim yoktur.

- Hakkınız var. Merhûm pederiniz güzel nasîhat etmişler. Çünkü ahlâk güzelliği kadar güzellik olamaz.

- Vâkı‘a gördüğüm Refika dünyâ güzeli bir kızdır. Fakat her ne olursa olsun tecrübe etmedikçe ‘akd-i izdivâc edemem. Çünkü böyle yapmadığım hâlde peder merhûmun vasiyetine karşı harekette bulunmuş olurum. İşte bu efkârdı ki ‘alâka ve sevdâsını ber-taraf ederek ‘avdete mecbûr oldum. Bu sırada bizim ‘âkil çoban bunların sohbetini dinleyip bir müddetçik sukût ettikten sonra “Eğer ruhsatınız olursa bendeniz dahi bu gece görmüş olduğum rü’yâyı nakleyeyim.” dediğinde Hacı Emîn Efendi hâhnâhâh gülerek “Artık işimiz rü’yâ nakletmeye kaldı. Söyle de bârî dinleyelim.” demesini müte‘âkib merkûm çoban şu vech ile hikâyeye başladı.

“Nakledeceğim rü’yâ bir dereceye kadar dehşetliyse de elhamdülillâh sonu selâmet çıktı.

Bendeniz gûyâ rü’yâda bir kız olmuşum. Lâkin kız deyip de geçmeyelim. Öyle bir kız ki güzellikte hemen emsâlim yok gibiymiş.

Pederim beni gözünden esirgercesine sever olduğuna nisbetle dîde-i ağıyardan dahi sakınır ve ‘âdetâ kafes altında bile oturmaklığımı tecvîz görmezmiş.

Vâkı‘a kıskandığına hakkı var çünkü ‘âlemde nâmussuz adam çok. Zavallı peder nâmusunu bu vech ile vikâye etmenin yolunu bulmuş.

Fenâlık şurasında ki bir aralık pederimin diyâr-ı âhara gitmesi iktizâ edip beni hânesinde olan ihtiyâr bir hâtûnun taht-ı himâyesine bırakarak gitmiş. Hânemizin karşısındaki evde oturmakta olan delikanlının biri müddet-i ‘ömründe beni bir kere kafes altından görmesiyle ta‘aşşuk etmiş ve pederimin memlekette bulunmadığını fırsat addederek beni almak niyetinde olduğunu vâlidesine söyledikçe o kız sana vermezler cevâbını almış.

Komşuluk cihetiyle merkûmun vâlidesi hemen her gün evimize gelir gider olduğundan bir gün pederim tarafından gelmiş olan bir mektûbu merkûmeye verip mektûb-ı mezkûru oğluna okutmasını ve me‘âlini anlayarak bize beyân etmesini ricâ etmişmişiz.

Şu mektûbda on, on beş güne kadar pederimin geleceği yazılmışken her ne efkâra mebnîyse pederimin vefât etmiş olduğuna dâ’ir bir mektûb olduğunu söylediğinden bu haberi işittiğim gibi ağlayarak âh ve feryâd etmeye başlamışım.

Birkaç günler geçtikten sonra bir akşam vâlidesi yine bizim eve geldiğinde oğlu dahi hafiyen içeriye girip aşağı odada saklanmışmış.

Vâlidesi gittikten sonra dahi merkûm yine orada kalmış ve ben dahi ba'zı iş sebebiyle aşağı odaya inmiş olduğumdan 'asker kıyâfetinde olarak şu delikanlıyı görmekliğim beni havf ve dehşete giriftâr eylemiş.

Zikrolunan delikanlı benim korkmuş olduğumu anlayarak derhâl cebinden bir mektûb çıkarıp "Bu mektûb bugün pederinden geldi. Hâtırınız için mahsûs alıp getirdim." demesi üzerine gözüme hiçbir korku görünmeyerek "Aman efendim, pederim sağ mıdır?" diye sormaya cesâretle ta yanına gitmiş ve lakırdı etmeye başlamışım.

Pederimse şu aralık gurbetten dönmüş ve sokak kapısının önünde attan inmiş olduğundan nısfü'l-leylde aşağı odada mûm yanmakta olduğuna merâk ederek bir kere pencereden içeriye bakmasıyla benim bir delikanlıyla musâhabet etmekte olduğumu gözüyle görmüş.

Zavallı pederim için aslına vâkîf olmaksızın musahâbetimizi başka bir fikre alarak kapıyı kırıp içeriye girmesiyle kılıcı kınından çekerek bir delikanlıya bir de bana vurduğu gibi ikimizi de yere devirmiş.

Şu sırada kan ter içine batarak uyanıp da kendimi köy odasında bulduğum hâlde şöyle bir mahûf rû'yâdan kurtulduğum için hamd ü senâ etmeye başladım." deyince Hacı Emîn Efendi sabır ve tahammül edemeyerek ağlamaya başlayırken Refika'nın dahi sabra mecâli kalmayıp üzerindeki çoban elbisesini bir tarafa attığı gibi pederinin boynuna sarılarak "Ah pederim efendim! Senin ölmüş diye bellediğin kızın Refika hayâtta ve huzûrundadır."

Hacı Emîn Efendi kerîmesinin boynuna sarılarak ağlayışını görünce 'âdetâ nutku tutulup gözlerine bile inanamaz oldu.

Necîb Bey ise şu vukû'âta ne ma'nâ vereceğini bilemeyip ba'zen güler ve ba'zen dahi onlarla berâber ağlardı.

Refika bir düziye pederinin ellerini öperek "Sen bugün gurbetten ve muhârebeden geldin ve evlâdını sağ sâlim buldun!" deyip ağlamasına netîce veremezdi.

Bir müddetçik bu hâlde geçtikten sonra Hacı Emîn Efendi:

- A kızım sen nasıl olup da sağ kaldın? diye su'âl ettiğinde Refika Hanım kelâma şürû' edip vukû'-i hâli ve başından geçen ahvâli tamamıyla bast-ı beyân eyledikten başka Necîb Bey'e rast gelip kendisinin 'âşığı olduğunu ve beş on günden beri her bir tavır ve

hareketini tecrübe edip ahlâk-ı hamîdeyle muttasıf bir delikanlı olduğuna ma'lûmât kesbetmiş idiğini serd ve ityân eyledi.

Necîb Bey şöyle bir nîm tebessümle “Alimallâh ben seni gördüğüm günden beri çoban ismini vermeye dilim ileriye varmıyorduydu da ne fâ'ide ki kıyâfetin beni aldatmıştı.” yollu irâd ettiği makâlâta Refika Hanım gülümsemeye başladı.

Fi'l-vâki Necîb Bey şu kadar zamândan beri yanıp tutuştuğu Refika'sını bulduysa da 'alâkasının son çilesini çekmek üzere beş on günler daha beklemeye mecbûrdur.

Bu üç kişinin meserret ve memnûniyeti ta'rif kabûl etmez derecede olduğundan bu kıt'ayı erbâb-ı mütâla'anın tefkîrine havâle ile iktifâ eyleriz.

Hacı Emîn Efendi şöyle bir derin uykudan uyanır gibi bir aralık:

- A kızım kaç gündür berâberiz. Niçin kendini bana tanıtıp da sirişk-i çeşmini dindirmedin?

- Güzel ama efendim, her mevki'de böyle bir sır açılabilir mi? Ez-cümle sizi göreliden beri benim de gözlerimin yaşı durmadı. Fakat kendimi birdenbire size beyân edişim mazarrattan vâreste mi olurdu zannedersiniz?

- Hakkınız var a kızım. Sizi birdenbire görmüş ve tanımış olsaydım ferâhımdan vefât edeceğime şüphe yoktu.

- Evet efendim. Necîb Beyefendi'yle görüştüğümüz ânda kemâl derece bana ta'aşşuk etmiş olduğunu bildiğim hâlde dahi ber-vech ile kendimi tanıtmayıp evvel emirde ne ahlâkta adam olduğunu bi't-tecrübe anladım. Me'mûl ederim ki o dahi benim ne hâl ve ahlâkta olduğumu anlamıştır. Vâkı'a onun beni sevdiği kadar ben de ona gönüllendim ve Allâh'ın emri üzere kendisine varmaya karâr verdimse de elhamdülillâh velî-ni'metim pederim ber-hayât oldukça re'y-i rızânızı tahsîl etmeye mecbûrum.

- Bak kızım herhangi işte olursa olsun güzelce tahkîk ve tecessüs etmedikçe atılmamak ve bilâ-muhâkeme hükmetmemek için bu def'a elimden çıkan şu kazâ beni erbâb etti. Hele bir kızın haklı murâd ve maksadına engel olmamak ve cebretmemek ve şu haklı merâmında kendisini serbest bırakmak için kezâlik pek erbâb oldum. 'Ale'l-husûs siz birbirinizi sevmiş ve yek-dîgerinizin tabî'atına vâkıf olmuş olduğunuzdan buna bi'z-zât vukû'ât müsâ'ade ettikten sonra ben dahi memnûnen ruhsat veririm. Varın kızım safâ-yı hâtır ile imrâr-ı vakt eyleyin. Cenâb-ı Hakk birbirinizden ayırmasın, du'âsını ettikten sonra cümle atlarına süvâr olarak beş on gün yolculuk etmekle İstanbul'a dâhil oldular.

“İşte oğlum,” dedi dede derviş, “o gördüğün evde Necîb Bey’le Refika Hanım’ın düğünü olmaktadır. Cenâb-ı Hakk cümleyi ber-murâd eylesin.

HİTÂM

2. BÖLÜM: İNCELEME

2.1. ‘ÂŞIKLA MA‘ŞÛK DÛRBÛNÛ VE HER MİLLETİN GÜZELİ ESERİNİN ÖZETİ

1289/1872 yılında, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Matbaası’nda beş ciltli ve anonim olarak basılan ‘*Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*’ adlı eser, aynı yıl Viçen Tilkiyan tarafından yazılan, dört ciltlik *Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel* adlı eserin Arap harfli basımıdır. Otuz bir güne bölünen ve çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanan eserde, sekiz iç anlatı ve bu anlatılarda iç içe geçen kısalı uzunlu on dokuz anlatı bulunmaktadır. Kurgu tekniği ve günlere bölünerek anlatılmasıyla *Binbir Gece Masallarını* andıran eserin temel konusu, başlıktan da anlaşılacağı üzere aşktır. Hikâyelerde doğruluktan ayrılmamak, kötü niyetli kişilerin vaatlerine kanmamak, evlilikte ahlâklı eş seçimi yapmak gibi öğütler verilmektedir. Osmanlı coğrafyasındaki kişilerin yanı sıra Asya, Avrupa, Amerika ve Afrika kıtasından kişilerin de bulunduğu ve hayatlarının belli bir kesitine yer verildiği hikâyelerde, âşıkların sevgililerine kavuşma serüvenleri anlatılmaktadır. Bu bölümde hikâyeler ana hatlarıyla özetlenecek ve eserin yapısını çözümlmek için zemin oluşturulacaktır. Aşağıdaki tablo, ana hikâyelere eklenmiş, temel fikri destekleyen veya eser-okur arasındaki etkileşimi kuvvetlendirmek amacıyla anlatılan iç hikâyelerin, okuyucu ve araştırmacılarda sebep olacağı kafa karışıklığını önlemek adına hazırlanmıştır.

1. Tablo: ‘*Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*’nin Hikâye Dizini [(*) iç hikâyeleri ifade etmektedir.]

Birinci Gün	<i>Çerkez Güzeli</i>
İkinci Gün	<i>Ma‘şûka Olan Kızın Hâli</i>
Üçüncü Gün	<i>Kastamonu Güzeli</i>
Dördüncü Gün	<i>Ma‘şûkanın Hatırı İçin Neler Olur?</i>
Beşinci Gün	<i>Evvelki Menkıbenin Bakiyyesi</i>
Altıncı Gün	<i>Karnaval ya‘nî Et Kesimi Güzeli</i>
Yedinci Gün	<i>Rum Güzeli</i>

Sekizinci Gün	<i>Elena'nın Nişanlısı</i>
Dokuzuncu Gün	<i>Zor ile Tama'</i>
Onuncu Gün	<i>Ermeni Güzeli</i>
On Birinci Gün	<i>*Kadının Desîsesi</i>
On İkinci Gün	-
On Üçüncü Gün	<i>Alafranga Güzeli</i>
On Dördüncü Gün	<i>Misuna Güzeli</i>
On Beşinci Gün	<i>*Macera-yı Müdâhin</i>
On Altıncı Gün	<i>*Cebren 'Âşıklık</i>
On Yedinci Gün	<i>*Mezârdan Çıkan Kız</i>
On Sekizinci Gün	<i>'Aşka Düşen Kocakarı</i>
On Dokuzuncu Gün	<i>Vakt ü Zamân Güzeli</i>
Yirminci Gün	<i>Kukla Güzeli</i>
Yirmi Birinci Gün	<i>'Osmânlı Güzeli</i>
Yirmi İkinci Gün	<i>Haydûdlar</i>
Yirmi Üçüncü Gün	<i>Köy Odası</i>
Yirmi Dördüncü Gün	<i>'Âşıklık Ne Müşkûl Derttir</i> <i>*Hikâye-i Cemîl Bey ve Cemîle Hanım</i>
Yirmi Beşinci Gün	<i>*Kral Kızı</i> <i>*Sergüzeşt-i Kadri Bey</i> <i>*Derdli Karının Hikâyesi</i>
Yirmi Altıncı Gün	<i>*Görünmemek İlacı</i>
Yirmi Yedinci Gün	<i>*Muhabbet İlacı</i>
Yirmi Sekizinci Gün	<i>*Sahte Kandırış</i>
Yirmi Dokuzuncu Gün	<i>Refîka'nın Pederine Rast Gelmesi</i>
Otuzuncu Gün	<i>*Güzellik Dahi Belâdır</i> <i>İki Atlının Mukâlemesi</i>
Otuz Birinci Gün	<i>Hasrete Kavuşmak</i>

2.1.1. Çerkez Güzeli (Birinci Gün)

Çerkez Güzeli başlıklı birinci günde yazar anlatıcı, İstanbul'un Hasköy ile Tatavla semtleri arasında bulunan Okmeydanı'nda gezinirken bir tepecikte etrafı seyre dalar. Gördüklerini yakınına getirebilecek bir dürbünün hayalini kurup yoluna devam ettiği sırada karşısına bir derviş çıkar. Dervişin yanında hayal ettiğinden çok daha güzel bir dürbün olduğunu görür ve yarım saat kadar etrafı seyretmek için dürbünü ondan ister. Derviş isteğini kabul edip bu dürbünün büyük bina ve dağların arkasını dahi gösterdiğini ve o ana kadar insan hüneriyle icat edilen diğer dürbünlerle kıyaslanamayacağını dile getirir. Ayrıca dürbünün daha büyük bir kerameti de vardır ki o da yalnızca dervişin elindeyken ortaya çıkar. Ona izlediği insanların başlarından geçmiş ve geçmekte olan olayları gösterir. Yazar anlatıcı dürbünü eline alıp Üsküdar tarafına doğru bakar. İki dağ arasında akmakta olan güzel bir ırmak ve bu ırmak kenarında bir çobanla genç bir kızın konuştuğunu görür. Mahali ve kişileri anlatmak için dürbünü eline alan derviş, yazar anlatıcının Üsküdar dağlarının öbür tarafında gördüğünü zannettiği yerin aslında günümüzde Samsun sınırları içinde bulunan Ladik ilçesindeki Akdağ dağlarının etekleri olduğunu söyler. Irmağın bir kıyısında gördüğü kızın adı Ziba'dır, babası da Keşiş Dağı'ndaki Çerkezlerin beyidir. Diğer kıyıda gördüğü delikanlının adıysa Meftun olup Afrikalı zengin bir derebeyinin oğludur.

Meftun henüz Afrika'da bulunduğu günlerde Ziba'yı rüyalarında görerek âdeta Mecnun'a döner ve bir dervişe başvurur. Derviş, kızın adını ve bulunduğu yeri söyleyip bir an evvel ona kavuşmazsa mezara kadar gideceğini söyler. Meftun'un babası ise oğlunun bir kıza gönül verip evlenmesine katıyen izin vermemektedir. Çünkü memleketin falcıları, eğer Meftun evlenirse hanedanlarının başına büyük bir kötülük geleceği kehanetinde bulunmuştur. Meftun, bunun üzerine Afrika'dan Anadolu'ya, Ziba'nın bulunduğu dağların eteklerine kaçıp çoban kılığına girer. Bir gün Ziba yanına birkaç cariye alıp dağdan ırmak kenarına iner. Karşı kıyıdaki Meftun, kızın Ziba olduğundan şüphelenir; Ziba da Meftun'u görür görmez ona gönül verir. Heyecanını hissettirmeyerek kaval sesini sevdiğini ve karşıdaki çobana kaval çaldırıp eğlenmek istediğini cariyelerine söyler. Ancak o sırada babasının arabalarından biri yanaşıp beyin evde acele beklediği bildirildiğinden Ziba ve cariyeler dağa döner.

Ma'şûka Olan Kızın Hâli başlıklı ikinci günde derviş, gördüklerini anlatmaya devam eder. Ziba'nın babası kızına çok düşkün olduğundan evlenip gitmesine gönlü yoktur. Ancak Ziba, çobana olan aşkıdan vazgeçmeyerek bir gün yine cariyeleriyle birlikte ırmağa iner. Meftun da gördüğü kızın Ziba olduğunu öğrendiğinden onunla tekrar karşılaşabilmek için günlerini o ırmak kenarında geçirmektedir. Ziba'nın cariyeleriyle birlikte karşıda kıyıda oturduğunu görünce kendini kaybeden Meftun, önündeki çukuru fark edemeyip içine düşer. O sırada babasının kendisini arayıp getirtmek için gönderdiği Tatarların elinden bu sayede kurtulur. Bir anda gözden kaybolan çobanı merak eden cariyeler durumu fark edip bu delikanlının Tatarların aradığı kişi olduğunu Ziba'ya söyleyip eğlenmeye başlarlar. Meftun'un yardımınaysa yakınlardan geçmekte olan bir adam koşar. Çukurdan çıkmaz karşıya geçip Ziba'nın yanına gelerek onu seyre başlar. Birbirini izleyen günler boyunca o ırmak kenarında görüşüp hâllerini birbirlerine anlatırlar. Babası Ziba'nın evlenmesine gönlü olmadığı gibi, bir çobanın kızına talip olarak gelmesine de şiddetle karşı çıkacağından Ziba bir oyun düşünür. Meftun'a içinde bir arzuhâl bulunan Çerkez kıyafetleri gönderecektir. Bu kıyafetleri giyen Meftun, Çerkez beyine sığınıp arzuhâli takdim ederek o mahalde ikamet etmek istediğini bildirecek ve bunun üzerine Çerkez beyi kendisine çiftçilik yapabileceği alet edevat tedarik edecektir. Bu sayede sevdiği kızla birlikte şehirden uzakta, sağlıklı ve saadetli bir şekilde yaşayacaktır. Derviş hikâyeyi burada bitirir ve yazar anlatıcıyla birlikte ertesi gün aynı saatte ve yerde buluşmak üzere ayrılırlar.

2.1.2. Kastamonu Güzeli (Üçüncü Gün)

Kastamonu Güzeli başlıklı üçüncü günde dervişle sözleştiği saat ve yerde buluşan yazar anlatıcı, dürbünü eline alıp Ayasofya Câmii tarafına doğru baktığında bir evin penceresinde genç bir kız ile o eve yakın başka bir pencerede bir delikanlının söyleştiğini görür. Derviş, dürbünü gözüne koyduğunda kızın adının Saçısümbül olduğunu ve beş altı ay önce anne ve babasıyla Kastamonu'dan o haneye taşındığını söyler. Delikanlının adı ise Yanağıgül'dür.

Yanağıgül, bir gün o sokaktan geçmekteyken Saçısümbül'ün evlerinin avlusunu süpürdüğünü görür. Genç kıza o anda tutularak avluya girip annesini çağırmasını ister. Kız kabaca bir söyleyişle annesini çağırdığında, onun gibi kabaca bir dile sahip olan

annesi aşığı iner. Yanağıgöl ona zenginlerden biri olduğunu ve kızını istediğini söyler. Kızına halihazırda zengin bir talip arayan kadından, durumu akşam kocasına anlatacağını, cevabını yarın bu saatlerde gelirse alabileceğini duyunca cebinden kıymetli bir yüzük çıkarıp Saçısümbül'e verir. Akşam eve gelen adam kızına çıkan talibi ve verilen yüzüğü öğrendiğinde son derece hiddetlenip karısını ve ağlayan kızını dayakla tehdit ederek susturur. Ertesi gün tekrar gelen Yanağıgöl'e olanlar anlatılınca adamın nerede ve ne iş yapmakta olduğunu sorar. Adamın her gün Yeni Çarşı başındaki gözlemeciden gözleme alıp sattığını öğrendikten sonra kadına elli lira vererek evden ayrılır. Kadın akşam kocasına Yanağıgöl'ün tekrar geldiğini söyleyince adam yine hiddetlenerek anneyle kızı tütün çubuğıyla döver ancak bıraktığı parayı görünce yumuşar. Ertesi gün akşam Yanağıgöl'ün gelip onunla görüşmesini ister.

Ma'sûkanın Hatırı İçin Neler Olur? başlıklı dördüncü günde derviş, gördüklerini anlatmaya devam eder. Yanağıgöl gönül verdiği kızı anne babasına anlatır. Onlar da Yanağıgöl gibi, bu kaba ailenin İstanbul âdet ve usûllerini öğrenmeleri gerektiği düşüncesindedir. Kızın babasıyla görüşüp rızasını aldıktan sonra kaba adamı yola getirip görgü kurallarını ona öğretmek çabasına düşen Yanağıgöl, bu amaçla dost ve yakınlarından oluşan bir dizi ziyâfette birbirinden garip davranışlar sergileyerek onu rezil eder. Yanağıgöl'ün ondan yapmasını istediği şeylerin aksine safça hareketlerde bulunarak misafirleri şaşkınlığa uğratır.

Evvelki Menkıbenin Bakiyyesi başlıklı beşinci günde derviş, hikâyenin sonunu nakleder. Yanağıgöl, olan biteni Saçısümbül'e anlatır. Derviş'in dürbünle onları seyrettiği an, o andır. Hikâyenin sonunda derviş, aşkın terbiyesizlere terbiye ve terbiyelilere de sabır ve tahammül öğrettiği öğüdünü verir.

2.1.3. Karnaval ya'nî Et Kesimi Güzeli (Altıncı Gün)

Karnaval ya'nî Et Kesimi Güzeli başlıklı altıncı günde yazar anlatıcı, dürbünü gözüne koyup Beyoğlu'na doğru bakar. Her milletten, her esnaftan büyük bir kalabalığın farklı kıyafet ve garip maskelerle eğlendiğini görür. Derviş dürbünü elinden alıp kalabalığa doğru baktığında bunun et kesimi sırasında yapılan bir karnaval olduğunu söyler. Bu karnavalda kimse birbirini tanımaz, yalnızca aralarında hangi kıyafeti giyip hangi

maskeyi takacağını bilenler birbirini tanır. Bir kural da konuşmamaktır, merâmlar el kol işaretleriyle ifade edilir. Daha sonra derviş bir hikâye nakletmeye başlar: Birbirine tutkun iki genç, yılda bir kez bu karnavalda bir araya gelir. Çünkü kızın erkek kardeşleri çok kıskançtır. Kızı dışarıya salmadıkları gibi eve bir erkek horozun girmesine dahi müsaade etmezler. Âşıklar o karnaval gününde yine birbirlerine ne giyeceklerini ve nerede buluşacaklarını bildirirler. Kız buluşacakları mekâna gidince âşığının orada oturmakta olduğunu görüp yanına oturur. Ancak âşığı zannettiği o oturan kişi, aynı zamanda âşığına düşmanlığı olan kardeşlerinden biridir. Birlikte içip eğlenmeye başlarlar. Ağabeyi de teklifsiz bir şekilde yanına oturan kızdan hoşlanır. O sırada kızın âşığı gelip görüntüsünü bildiği sevgilisinin diğer yanına oturur. Aynı kıyafetli iki kişinin ortasında kalan kız hangisinin âşığı olduğunu anlayamadığından paniğe kapılır. Kısa bir süre sonra önce âşığının sonra da kardeşinin maskesi iner. Kız, kendi maskesini indirmemeleri için onlara epey direnir, ancak sonunda kendi yüzü de ortaya çıkar. Son derece hiddetlenen kardeşi elindeki iskemleyi âşığın kafasına vurarak oracıkta öldürür. Kız da kaçar.

2.1.4. *Rum Güzeli* (Yedinci Gün)

Yazar anlatıcı, dürbünü gözüne koyup Sultanahmet tarafına doğru bakar. Bir evin şâh-nişinin penceresinden etrafa bakmakta olan, fistan ve şapkasından Hristiyan olduğu anlaşılan genç bir kız görür. Derviş dürbünü eline alıp baktığında evin Sultanahmet civarında değil; İzmir’de, iskelenin üçüncü sokağında bulunan bir Rum hanesi olduğunu dile getirir. Gördüğü kızın adının Elena olduğunu ve bu kızın, çok cimri olan annesi Fani ve babasıyla yaşadığını söyler. Yanlarında bir de İspiro adında bir genç bulunur. İspiro, babasının ölümünden sonra Elena’nın babasının himayesi altına girmiş, yirmi iki yaşında bir gençtir. Fani, İspiro eve gelir gelmez ona tutulmuştur. Bir gün kocası, İspiro’yu bir tüccar yanında işe soktuğunu ve evden ayrılacağını söyleyince fenalaşır İspiro’ya bir mektup yazar. Mektupta kendisine olan aşkı itiraf edip onunla bu yolda görüşmek istediğini dile getirir. Uşağı çağırıp mektubu doğrudan İspiro’ya götürmesini tembih eder ancak kocası uşağa tesadüf ederek mektubu ondan alır. Fani’ye, kendisine hiç rastlamadığını ve mektubu İspiro’ya teslim ettiğini söylemesini emreder. Daha sonra kocası bir kurnazlık ederek İspiro’nun ağzından karısına mektuplar yazar ve oyunun sonunda Fani kaderine boyun eğerek İspiro’dan vazgeçer.

Elena'nın Nişanlısı başlıklı sekizinci günde derviş, gördüklerini anlatmaya devam eder. Elena, açgözlü ve cimriliklerinden misafir dahi kabul etmeyen anne babasının yanında dışarıya hasret yaşayan bir genç kızdır. Ebeveynleri kiliseye sırf kadınların üstünden düşen kıymetli mücevherleri toplamak ve ortada bulunan mumlardan aşırmaq için giderler. Bir gün Elena'nın babası hastalanıp yataklara düşer ancak masrafından korkup hekim bile getirtmezler. Bir süre sonra kendiliğinden iyileşerek ayağa kalkar. Elena her şeyden mahrum olarak yaşadığı bu evin penceresinde oturduğu bir gün, adını önceden duyduğu zengin bir İngiliz lordunun oğlu olan Bernar'ın dikkatini çeker. Bernar sıkça geçtiği pencere önünden bir gün Elena'ya anne ve babasının neden evlenmesine engel olduğunu sorar ancak Fani orada olduğu için Elena cevap veremeyip birtakım işaretler yaparak babasının adresini tarif eder.

Zorla Tama' başlıklı dokuzuncu günde derviş, hikâyenin sonunu nakleder. Bernar, Elena'nın tarif ettiği adrese giderek adama bir oyun oynar. Kendisini, bir kuruş harcamaktan çekinen cimri bir adam olarak tanıtır. Elena'nın babası karşısındaki adamı kendinden bilerek çok sever ve kızıyla evlenmesini teklif eder. Ertesi gün Bernar evlerine gelir ve adam karısıyla beraber bu evliliğe razı olduklarını ancak evlenmeden önce oturacakları evi görmek istediklerini söyler. Bernar da onları iskelede bulunan kayıkhanenin yanında, zindan gibi karanlık bir kulübeye götürür. Evin bu hâlini gören Fani ve kocası, Bernar'ı daha da çok severler. Hikâyenin sonunda Bernar ve Elena, bu oyunun nihayetini konuşur ve geleceklerine dair hayal kurarlar.

2.1.5. Ermeni Güzeli (Onuncu Gün)

Yazar anlatıcı dürbünü gözüne koyup Büyükdere dağları tarafına bakar. Su başında söyleşmekte olan bir genç kız ve delikanlı görür. Derviş dürbünü eline alıp baktığında gördüğü yerin Erzurum civarındaki dağların etekleri olduğunu söyler. Etraf köylerinde ikamet etmekte olan kızın adı Elbis, çobanlık yapan delikanlının adı ise Nerses'tir. Bir gün Elbis, babasıyla birlikte Bingöl'e gider. Yolda babası, sürüden ayrılan bir koyunun kurdun elinde olduğunu görerek onu kurtarmaya koşar. Babasının kendisinden uzaklaştığı fark etmeyen Elbis de çiçek toplamaya dalar. O sırada, herkesçe bilinen güzelliğini haber alıp kızı kaçırmak için yakın bir yere pusulanan eşkıyalar Elbis'in üstüne hücum eder. Korkuyla kaçıp bir uçurumun kenarına gelen kız, onlara teslim

olmaktansa uçurumdan atlamayı seçerek kendisini aşağı bırakır. Uçurum dibine yakın bir yerde koyun otlatmakta olan Nerses ise Elbis'in düştüğünü görüp yanına koşar. Olduğu yerden kaldırıp onu bir değirmene götürerek rahat ettirir. Kendisine yapılan iyilikten etkilenen Elbis, delikanlıya gönül verir. Nerses de tutulduğu bu kıza insaniyetli davranarak akşam olunca babasına götürüp teslim eder.

Derviş daha sonra Elbis'in Gammaz ve Nifak adındaki erkek kardeşlerini anlatmaya başlar. Yedi yıl önce kısmet aramak için İstanbul'a giden kardeşlerden Gammaz, zengin bir sarrafın konağında vekilharçlık yapar. Bir gün efendisinin karısı Zoise hastalanınca tedavisi için Paris'ten yeni gelmiş olan genç bir doktor tutulur. Kadın yirmi günde iyileşmiş olsa da doktor eve girip çıkmaya devam eder. Gammaz bu durumdan şüphelenir.

Kadının Desîsesi başlıklı on birinci günde derviş, Gammaz'ın hikâyesini nakletmeye devam eder. Zoise kendisinden şüphelenildiğini fark ettiğinden bahşişlerle Gammaz'ı avutmaya çalışır ancak delikanlı durumu gidip efendisine anlatır. Deliye dönen adam her gün farklı saatlerde ve çeşitli sebeplerle eve gelip karısını, yatak odalarını kontrol eder. Zoise de doktoru eve gelmemesi yönünde tembih ederek tedbirli davranıp yakayı ele vermez. O sıralarda kadın, Gammaz'ın elinde büyük bir yara çıkmasını fırsat bilerek hem ondan intikam almayı hem de onu defetmeyi amaçladığı bir oyun tertip eder. Aynı doktor, Gammaz'ı muayene edince elinin kötü durumda olduğunu, bunun ancak insan sütüyle tedavi edilebileceğini ve evin hanımından sütünü alarak tedaviye bir an önce başlaması gerektiğini söyler. Bunun üzerine hanımının odasına çıkıp boynunu bükünce Zoise, ne diyecekse yarın öğleden sonra gelip söylemesini isteyerek Gammaz'ı gönderir. Ertesi gün öğleden sonra kadının odasına çıktığı sırada doktor da kıskanç kocayı getirerek kapı arkasından ona, Gammaz'ın kadından sütünü istediğini dinletir. Adam son derece hiddetlenerek Gammaz'ı döver ve konaktan atar.

Derviş, ikinci kardeşi anlatmadan önce o günlerde İstanbul'da meydana gelen buna benzer başka bir olayı nakleder:

Sultan Bayezid civarında bir hanede Hasan Baba ve Nazife Hanım adında bir karı koca yaşar. Hasan Baba, epeyce mülk sahibi olmasına rağmen cimri bir adam olduğundan

evleri küçük ve dar bir sokaktadır. Kocasının kıskançlığından evden dışarı çıkamayan Nazife Hanım'ın pencere önünde oturmaya dahi izni yoktur. Bir gün Hasan Baba'nın kolu kırılınca eve cerrah çağrılır. Cerrah, adamın kolundan çıkan kemiğin acısına dayanamayacağını bildiğinden onu ruh koklatarak bayıltır. Nazife Hanım bunu fırsat bilerek doktordan biraz ruh alıp ertesi gün kocasını bayıltarak dışarı çıkar. İsteği yalnızca kıyafet ve eşya bakmaktır. Çarşıda Didar Bey isimli bir delikanlı, onu görür görmez tutulur. Artık sık sık çarşıya çıkan Nazife Hanım'ı yılmadan takip eder. En sonunda konuşmak için yanına sokulur ve hâlini anlatır. Nazife de delikanlıya ilgi gösterir.

Hasan Baba ayık olduğu bir gün meyhaneye gider. Didar Bey ve arkadaşları da oradadır. Didar Bey, başından geçen aşk macerasını anlatırken Hasan Baba da sohbeta katılır ve bu kadının kim olduğunu sorar. Sohbetin sonunda iş, kadının oturduğu eve gitmeye kadar varır. Pencereden kocası ve aşığının birlikte geldiğini gören Nazife Hanım panikler ancak kapıyı açmak zorundadır. Didar Bey kadını görünce durumu anlayıp tekrar meyhaneye döner. Hasan Baba, bu adamı nereden tanıdığını hiddetle sorduğunda kadın elindeki ruhu tekrar koklatıp adamı bayıltır. Hasan Baba uyandığında ona o gün hiç dışarı çıkmadığını, gördüklerinin rüya olduğunu söyler.

Başlıksız bırakılan on ikinci günde derviş, Elbis'in ikinci kardeşi olan Nifak'ın hikayesini anlatmaya başlar. Kavgacı biri olan Nifak, kısmet aramak için İstanbul'a gelmiş ancak verilen işlerin hiçbirini beğenmeyip dağlara düşmüştür. Bir gün çamurlu bir ovada gezinirken dikili bir mermer direğin altında Biladon isimli bir adam görür. Adam bu direğin altında bir tılsım olduğunu keşfetmiştir. Bu tılsımı çıkarmak için direği devirmeye gücü yetmediğinden ona yardım edecek bir adam aramaktadır. Nifak'a eğer yardım ederse çıkacak altının yarısını vereceğini söyler. Nifak başta kabul etse de kötü ahlâkta biri olduğu için adam hakkında vesveselere kapılıp direği devirmekten vazgeçer. Bir süre daha dağlarda perişan bir hâlde dolaştıktan sonra memleketine döner. İki kötü ahlâklı kardeş, Elbis'i hiç rahat bırakmayarak her şeyden bezdirirler. Ancak Nerses'in yiğitliğinden korktukları için kız kardeşlerinin ara sıra onunla görüşmesine de ses çıkaramazlar.

Son olarak derviş, talihin Elbis ve Nerses'e Bingöl'deki köyde nasıl yardım ettiğini nakleder. Köyün yakınlarında, haydutluk yapmakta olan ancak yoksullara da elinden geldiği kadar yardım eden bir haydut ve aveneleri bulunmaktadır. Bu adam Elbis'in eşkiyalardan kaçmak için uçurumdan atladığını duyunca kızı bulup ona yardım etmek ister. Elbis'le Nerses bir gün çayırdan evlerine dönerken karşıdan altı atlı neferin geldiğini görürler. Nerses, Elbis'e korkmamasını, yalnız olursa ona dokunmayacaklarını söyleyerek bir köşeye saklanır. Haydut, kızı görünce kim olduğunu ve o saatte neden yalnız dolaştığını sorar. Elbis de kardeşlerinin kendisine zulmettiğini, kötü ahlâklı insanlarla yaşamanın çok zor olduğunu, bu sebeple dışarı çıktığını ve daha önce başından geçen eşkiya olayını anlatınca haydut aradığı kızın kendisi olduğunu söyler ve atına alıp evine kadar götürür. Ertesi gün Elbis, olayları Nerses'e olduğu gibi anlatır. Derviş hikâyenin sonunda dünyada bir insanın kardeşinden görmediği iyiliği hiç tanımadığı bir adamdan görebileceğini söyler.

2.1.6. *Alafranga Güzeli* (On Üçüncü Gün)

Yazar anlatıcı, dürbünü gözüne koyup Beyoğlu taraflarına bakar. İlk tellal ya da maskara olduklarını düşündüğü, hâl ve tavırları garip iki üç kişi görür. Arkalarında şal, bazılarında da kürek bulunmaktadır. Başlarında da hasırdan bir şapka vardır. Derviş, dürbünü eline alıp baktığında alafranga güzelini tarif etmeden önce alafrangalığın zenginlere mahsus, hadsiz hesapsız birçok usûl ve âdeti olduğunu anlatır. Yazar anlatıcının gördüğü kişiler, tellal ya da maskara değil alafranga usûlünce giyinmiş kadınlardır. Bu kadınlar, kolalı ağır elbiseler giyerek dolaşan, ellerini yıkamadan fincan tuttu diye hizmetlisini, çamaşırlarını iyi yıkamadı diye çamaşırcısını kovan; yemek yerken çatalı iki parmağıyla tutan kadınlardır. Misuları o kadar uzun ve serttir ki yürüdüklerinde sokaktaki çöpleri de beraberinde götürürler. Hatta sokakları süpüren görevliler bu sebeple yüklerinin azaldığını dile getirirler. Yapmacık bir nezakete sahip olan bu kadınların etekleri altında kaybolan mektuplar dahi bulunur.

Misuna Güzeli başlıklı on dördüncü günde derviş, yazar anlatıcının gördüğü kadınlardan biri olan Katina'nın hikâyesini nakletmeye başlar. Katina, eli ayağı tutmadığı için odasından bile çıkamayan bir adamla evli, 92 yaşında, ihtiyar ve çirkin bir kadındır. Dünyada kendisinden daha güzel bir kız olmadığını düşündüğünden, yaşlılık izlerini

gösteren her aynayı kusurlu bulur. Kendisini aldatmak için saçlarını sürekli boyayıp ağır makyajlar yaparak gösterişli bir şekilde giyinir. Bu abartılı gençlik ve güzellik arzusu çoğu insanı rahatsız eder ve özellikle genç kızlar ondan uzak durur. Kendisine yapılan her eleştiri ve hakareti iltifat şeklinde yorumlayan Katina, önüne çıkan her delikanlının kendisine tutkun olduğunu iddia eder. Bu yolda kendisini kandırıp parasını alan, evinde yatıp kalkan, yemeğini yiyen birçok kadın dahi bulunmaktadır.

Derviş, yazar anlatıcıya bu yolda birkaç öğüt verir. Doğruluktan hiçbir zaman ayrılmamasını, değerli vaatlerle kendisini kandırmaya çalışan kötü niyetli kimselere karşı daima temkinli olmasını söyler. Daha sonra öğüdünü, arkadaşları tarafından oyuna getirilen Mahir Bey'in hikâyesiyle devam ettirir. Bu zengin adam, güzelliğiyle bilinen Rukiye adında bir kıza gönül verir. Arkadaşlarına bu hâlianlatınca, halihazırda Mahir Bey'in parasıyla yiyip içen bu kişiler, bir oyun tertip edip ondan daha çok para sızdırmaya karar verirler.

Mâcerâ-yı Müdâhin başlıklı on beşinci günde derviş, Mahir Bey'in hikâyesine devam eder. Arkadaşlarından biri Mahir Bey'e, Rukiye'nin beslemelerinden birinin akrabası olduğu yalanını uydurarak bu besleme aracılığıyla Rukiye'ye ulaşabileceğini söyler. Her şeye inanarak hayali beslemeye yüzlerce lira kaptıran Mahir Bey'i sadık arkadaşlarından biri uyarsa da onu tersleyip yalancılıkla suçlar.

Cebren 'Âşıklık başlıklı on altıncı günde de hikâye sürdürülür. Oyun öyle bir noktaya gelir ki Mahir Bey, kendisine âşık olduğunu zannettiği oysa ismini dahi bilmediği Rukiye'yi kaçırmaya karar verir. Arkadaşları bu durum neticesinde oyunun bozulacağını anlayınca onu vazgeçirirler. İçlerinden biri kız kaçırmanın çok canlar yaktığına dair Aydın dağlarında yaşadığı bir olayı da anlatınca kendisini toplar. Derviş de bu hususta yazar anlatıcıya birtakım açıklamalarda bulunur. Cebren sadece vücuda yapılmadığını, hile ve yalanla, servet ve büyüklükle de yapıldığını dile getirir.

Bir gün Mahir Bey, arkadaşlarıyla yine meyhanede içmekteyken onlara Rukiye'nin evinin önünde yaşadığı son olayı anlatır. Kapısının önünde gezinmekteyken içeriden bir uşak elinde bir sandıkla çıkar. Mahir Bey'i orada beklediğinden iş arayan biri olduğunu

zannederek sandığı vereceği adrese götürmesini ister. Mahir Bey de hamal olmadığını söyleyerek oradan ayrılır. Arkadaşlarından biri hemen atılarak büyük bir fırsat kaçırdığını, Rukiye'nin kendisine kaçmak için bir yol bulup sandığın içine girdiğini söyler.

Mezârdan Çıkan Kız başlıklı on yedinci günde, Rukiye'nin sandığa saklandığını ancak Mahir Bey'in bu fırsatı kaçırdığını söyleyen arkadaşı bu yolda bir hikâye nakletmeye başlar. Vaktiyle fakir bir delikanlı bir zenginin kızına gönül verir. Bir gün evinin önünde büyük bir kalabalık görerek kızın evlendiğini zanneder. Birkaç kişiye sorduğunda kızın evlendiğini değil öldüğünü öğrenir. Kederinden kendini kaybeden delikanlı cenaze alayına katılır ve herkes dağılana kadar kabristanda bekler. Yalnız kalınca kızın toprağını öper ve hasretinden kızı mezarından çıkarıp kendi evine götürür. Yaşarken göremediğini şimdi görebilmek için kızı duvara dayayıp seyretmek istediği sırada kız yere devrilir. Alnına tesadüf eden bir çivinin tesiriyle alnı kanamaya başlar. O sırada delikanlı, kızın nefes alıp verdiğini fark ederek korkuyla odadan kaçır. Daha sonra kendisini toplayıp içeri girerek kızın kafasını sarar ve iki gün sonra kız ayağa kalkar. Kendisini diri diri gömüldüğü mezardan çıkaran bu delikanlıya teşekkürler eden kız, zamanla ona gönül verir. Annesini görme arzusunu da geri çevirmeyen delikanlı aradan beş altı ay geçtikten sonra kızı hanesine götürür. Annesi kızına benzeyen bu güzeli görünce dehşete düşüp bayılır. Daha sonra kızı olduğunu anlayarak başından geçen her şeyi dinleyince onları yeniden evlendirir ve mutlu bir ömür sürerler.

Derviş bu hususta yazar anlatıcıya tekrar öğüt verir. Doğru yoldan saptırmaya çalışanların çeşitli göz boyamalarla insanı aldatabileceğini bu yüzden kendi bildiğinden şaşmaması gerektiğini söyler. Mahir Bey, aşktan ve içkiden dolayı yolunu çoktan kaybettiğinden kınamaması gerektiğini de ilave eder.

Arkadaşları Mahir Bey'in servetinin tükendiğini öğrenince onunla ilişkilerini bitirip ortadan kaybolurlar. O sırada Mahir Bey, yine Rukiye'nin evinin önünde dolaştığı bir gün aynı uşağın dışarıya bir sandık çıkardığını görür. Bu sefer içinde Rukiye'nin gizlenmiş olduğuna emin olarak sandığı aldığı gibi evine götürür. Ancak içinden birçok şal ve kumaş çıkar. Uşak onu takip edip polise haber verince hırsızlıktan tutuklanıp hapishaneye

gönderilir. O günlerde hapisaneyeye, Mahir Bey'e zamanında doğruyu söyleyen arkadaşı bir dostunun kefaleti için gelir. Onu penceresinden gören Mahir Bey, hemen bir tarafa savuşarak eğer buraya doğru gelecek olursa arkadaşlarının önüne geçip kendisine siper olmalarını ister. Daha sonra derviş, doğruluk zehir gibidir, bu yüzden ondan nefret edilir yolundaki sözleriyle hikâyeyi sonlandırır.

'Aşka Düşen Kocakarı başlıklı on sekizinci günde derviş, tekrar Katina'nın hikâyesini nakletmeye başlar. Katina'nın evinin karşısında fakir bir İtalyan aile ikamet eder. Bu hanede Biyanka adında herkesçe sevilen, güzel bir kız ve onun çamaşırcılık yaparak evi geçindiren ihtiyar annesiyle kötürüm babası yaşamaktadır. Derviş, Avrupa halklarında böyle güzel bulunmadığını ancak Biyanka'nın güzelliğinin İstanbul'da doğup büyüdüğünden ileri geldiğini dile getirir. Ona göre Avrupa ve Amerikalıların çoğu zayıf, saç sakal ve kaş renkleri birbirine uymadığından çirkin insanlardır. Afrika'dakilerse siyah yahut melezdir. Çin ve Japonya'da kolu beli eğri, sırtı kambur, yüzü uzun, alınları sivri ve gözleri çukur insanlar görülür. Yalnız Gürcistan, Çerkezistan, Ermenistan ve o civar halklarından başlayarak Asya kıtasının Akdeniz kıyılarına kadar uzanan halkları tamamıyla güzel anılır. Akdeniz adalarında da birtakım güzeller bulunmaktadır.

Biyanka hem rahata ermek hem de ailesini iyi geçindirebilmek için zengin bir kısmeti çıksın istemektedir. Ancak Kunduracı Karlo nâmında bir gence gönül verince bu arzusundan vazgeçer. Ancak Karlo ile beraber parayı başka bir yolla kazanmaya karar verirler. Biyanka, Katina'nın genç erkeklere düşkünlüğünü bildiğinden Karlo adında bir gencin onun adını Amerika'dan duyup geldiğini ve kendisine talip olduğunu söyler. Katina, gence haber verip onu bekleyeceğini söylemesi için Biyanka'ya on lira verir. Ancak Biyanka bu yaptığından pişman olarak Karlo'ya bu işten vazgeçmeleri gerektiğini söyler. Karlo o karakterde biri olmadığından, eğer vazgeçerse kıza onu terk edeceğini dile getirir. Biyanka buna razı olur ve ayrılırlar. Derviş bu hususta yazar anlatıcıya, eğer evlenirse Biyanka gibi helal süt emmiş bir kız almasını öğütler.

Vakt ü Zamân Güzeli başlıklı on dokuzuncu günde derviş, hikâyeye devam eder. Karlo daha sonra bu oyunu devam ettirebileceği Marigo adında bir Rum kızı bulur. Marigo, yalan söylemekte o kadar beceriklidir ki bazen söylediği yalanlara kendisinin bile

inanacağı gelir. Kötü ahlâklı genç kız ve Karlo, planlarında başarılı olurlarsa Katina'nın paralarını çalacak ve birlikte zevk ve sefa içinde yaşayacaklardır.

Marigo, Biyanka'nın yaptığı gibi Katina'ya giderek Karlo'nun ona olan aşkından bahseder. Katina da delikanlının hiç görünmediğini, bunun sebebinin de başka bir sevdalısının delikanlının yolunu kesmiş olabileceğini söyler. Biyanka'nın da Karlo'yu kendine istediği düşüncesine kapılır. Akşam Karlo'yu kabul edeceğini söyleyen Katina, Marigo'ya on lira vererek gönderir. Saatlerce giyinip kuşanıp “alafranga oyuncaklarla” süslendikten sonra gece on ikide gelen Karlo ve Marigo'yu kabul eder. O sırada aşağıdan bir gürültü duyulur. Kadının giyinip süslenmekten yemeğini vermeyi unuttuğu kocası sonunda dayanamayıp tahtalara vurmaktadır. Kocasının bir şeyler sezdiğini söyleyip kendisini kışkırttığını düşünerek aşağı inip ona çıkışır ancak yukarıda olanlar adamın umurunda bile değildir.

Karlo ve Marika, kadın aşağı inince paraların odanın köşesinde bulunan sandığın içinde olduğunu fark eder. Sandık kaldırılamayacak kadar ağır olduğundan Biyanka, fistanın altından bir bıçak çıkarıp Katina'yı öldüreceğini söyler. Karlo, kızın gözü dönmüş hâliinden korkarak buna razı olmadığını söyleyince sandığı evden çıkarmaya karar verirler. Katina yukarı çıkarken sokak kapısının açık ve âşığı zannettiği adamın sandığını çalmakta olduğunu görünce zabıtalara bağırır. O sırada nöbetçi karakol görevlileri yetişip Karlo ve Biyanka'yı tutuklayarak hapse gönderir. Biyanka da penceresinden olan biteni izler ve hâline şükreder.

Derviş, yazar anlatıcıya bu yolda öğütler verir. Yalan mutlaka bir gün ortaya çıkar ve insanı rezil rüsva eder. Yalancılığa düşkün olan bir akıllıdansa, doğruluğu benimseyen bir cahil her zaman daha iyidir.

2.1.7. Kukla Güzeli (Yirminci Gün)

Kukla Güzeli başlıklı yirminci günde derviş, yazar anlatıcının gördüğü alafranga kadınların içinde elinde kukla bulunan kadının hikâyesini nakletmeye başlar. Bu kadın elindeki kuklayı, önceki kuklasını kaybeden kızına götürür. Gerçek bir kız çocuğunu andıran bu kayıp kukla, çocuğun pencerede oynadığı sırada elinden düşer ve oradan

geçmekte olan ihtiyar bir kadın, kuklayı alıp kaçar. Bunu karşı hanenin penceresinden gören bir adam, kadının hâline şaşırarak onu takibe başlar.

Kadın, önüne gelenlere Muhabbet Çarşısı'na nasıl gidebileceğini sorar. Oraya ulaştığında aradığı haneden içeri girerek bir kokonaya kuklayı verir ve bahşişini alarak evden ayrılır. Daha sonra kokona, kuklayı bir güzel giydirip penceresinde oynatmaya başlar. Bunu gören iki kişi içeri girerek kuklayı seyrederek içip eğlenmek ister. Kuklaya âdeta tutulan çakırkeyif adamlar içmeye devam ederken iki adam hiddetle içeri girer. Birisi kuklaya aşkından yandığını söyleyip göğsüne kamasını saplar. Ardından iki kişi daha gelir. Çıkan kavgada bıçaklar çekilir, birisi ölür. Bu esnada eve ilk gelen iki adam kaçarak bir kahvehaneye sığınır. Kahvehanede söyleşirken birisi kendi hikâyesini anlatır:

Bu kişi, yirmi yıl önce işlerini yoluna koyarak parasını eline alıp bir esnaf kızıyla evlenir. Kadınların sarhoş adamlardan nefret ettiklerini bildiğinden karısının gönlünü hoş tutmak için içkiye eline sürmez. Ancak karısı moda, takıp takıştırmaya çok düşkün olduğundan adamın serveti giderek erir. Kadının isteklerine ret cevabı vermeye başlayınca kadın evi terk edip bir ecnebiyle yaşamaya başlar. Herkese de kocasının parasını içki masalarında kaybettiğini, bu yüzden kendisini hoş tutamadığını söyler. Adama göre kadınların bu sarhoşluk kelimesini ezber edinmeleri, kocalarının alafranga modalarına karşı geldikleri için ettikleri kuru bir iftiradan ibarettir. Adam bu hususta yaşadığı bir olayı daha nakleder. On dört yıl hizmetlerinde bulunan bir besleme kız yanlarından ayrılarak kuklalığa başlar. Bir gün bu kız bir evin penceresinde görünce neden bu yolu tuttuğunu sorar. Kız da adama, bütün parasını karısının alafranga merakına harcadığından kendisine doğru dürüst bir aylık veremediğini, başka bir haneye girse yine aynı durumun başına geleceğini bildiğinden buraya düştüğünü söyler.

2.1.8. 'Osmânlı Güzeli (Yirmi Birinci Gün)

'Osmânlı Güzeli' başlıklı yirmi birinci günde yazar anlatıcı, dürbünü gözüne koyup Ayasofya tarafına bakar ve bir hanenin kapısı önünde büyük bir kalabalık görür. Hanenin kafesinde eşsiz güzelliğe sahip genç bir kızın yüzünü göstermesiyle ortadan kaybolması bir olur. Derviş dürbünü eline alıp baktığında o kızın Refika adında bir güzel olduğunu ve aşağıdaki kalabalığı da düğününe katılanların meydana getirdiğini söyler.

Refika'nın annesi on yıl önce Konya'da vefat edince babası Hacı Emin Efendi'yle bir başına kalır. Daha sonra babası yüzbaşı rütbesiyle savaşta görevlendirildiğinden Refika'yı teyzesine emanet ederek savaşa gider. Kızının güzelliğinin başına kötü hâller getirmesinden korkan Hacı Emin Efendi, hem kızına hem de teyzesine erkeklerden uzak durmasını, evden çıkmak bir yana pencereden dahi bakmamasını tembih eder. Evlerinin karşısında Timur adında Kürt bir delikanlıyla annesi ikamet etmektedir. Timur, Refika'ya gönül verdiği için annesine kızı istemesini, eğer alamazsa kadını öldüreceğini söyler. Oğlunun deliliğinden korkan kadın, Refika'nın teyzesinden kızı isteyince babasının gönlü olmadığından ret cevabı alır. Bunun üzerine evlerine sıkça gidip gelmeye başlayan ve böylelikle ahabları olan kadın, oğluyla birlikte Refika ve teyzesine bir oyun oynar. Refika'nın teyzesi, Hacı Emin Efendi'den gelen mektubu okuma yazma bilmediğinden oğluna okutmasını için kadına verir. Mektupta Hacı Emin Efendi, on beş güne kadar geleceğini yazar. Ancak Timur ve annesi, Refika'yı alabilmek için yalan söyleyerek adamın öldüğünü bildirirler. Refika'nın matemine aldırmayan Timur, daha da sabırsızlanarak annesine elini çabuk tutmasını söyler. Kadının birkaç gün daha beklemesi gerektiği yollu sözlerini reddederek bir oyun oynamaya daha karar verir. Bir gün annesi kızın evine gittiğinde arkasından asker kıyafeti giyip eve gireceğini ve babasının dostu olduğunu söyleyerek bir mektup daha getirdiğini söyleyecektir.

İki gün sonra kadın, Refika'ya gider ve Timur da arkasından girerek alt kattaki sokağa bakan odaya saklanır. Geç vakitlere kadar oturan kadın evine dönüp teyzesi de uyuyunca sokak kapısını kapamaya inen Refika, karşısında asker kıyafetli delikanlıyı görünce nutku tutulur, bağıramaz. Timur, babasının dostu olduğunu ve mektup getirdiğini söyleyince kız sakinleşir. O sırada Hacı Emin Efendi eve gelir ve evde yanan ışığı merak edip pencereye doğru sokulunca kızının bir erkekle konuştuğunu görür. Hiddetinden deliye dönen adam kılıcını ilkin Timur'a vurarak kafasını vücudundan ayırır. Daha sonra da kızına bir darbe indirir. O sırada gürültüyü duyan teyzesi korkudan pencereden atlayarak kaçır. Dehşete düşen adam ne yaptığının farkında olmayarak her iki cesedi de kömürlüğe kazdığı çukurlara gömer.

Haydûdlar başlıklı yirmi ikinci günde derviş, hikâyeye devam eder. Kendi kızına kıydığı için feryat figân içinde ağlayarak ertesi sabah Konya'dan ayrılan Hacı Emin Efendi, Timur'a indirdiği darbeden sonra karanlıkta kılıcının kör tarafının döndüğü fark etmeyerek Refika'ya vurmuştur. Kesici bir darbe almayan Refika, babasının ne yaptığını bilmediği ve kazma kürek almaya gittiği sırada odadan çıkıp sokak kapısından kaçmayı başarmıştır.

Derviş, Hacı Emin Efendi'nin bu hususta yaptıklarını barbarlık olarak değerlendirir. Refika'yı gönül vermiş olduğu bir delikanlıyla bile görmüş olsa bir fiske vurmaya hakkı yoktur. Refika'ya cebreden biri dahi olsa onun cezası da kendi elinden değil hükümetçe verilmelidir.

Perişan hâlde bir dere kenarına gelen Refika, babasının kendi canına kıymasından da endişelenir. Ondan haber alabilmek için kılık değiştirip birilerini bulmaya karar verir. Ancak kısa bir süre sonra dere yakınlarında sekiz on haydudun arasında kalır. İçlerinden biri kıza kim olduğunu ve burada ne yaptığını sorar, kendilerinden korkmamasını söyler. Hayduda güvenip derdini anlatacağı sırada, ileriden bir çatışma sesi gelir. Grubun içinden bir haydut, mahsulünü toplayıp köyüne dönen birini soymaya kalkınca köylüler hiddetlenip gruba saldırır. Refika bu sırada bir kayalığa gizlenir. Daha sonra, ölen haydutların yiyecekleriyle karnını doyurup kıyafetleriyle kılığını değiştirir. Çıktığı yolda koyunlarını otlatan birkaç çobanla karşılaşır. Onlara, çoban olmak niyetinde olduğunu ve aralarına katılmak istediğini söyler. Refika, bu iyi niyetli adamlardan aldığı çarık ve külahla bir çoban, dolayısıyla bir erkek kılığına girmiş olur.

Köy Odası başlıklı yirmi üçüncü günde derviş, hikâyeye devam eder. Refika, çobanlarla akşam köye gelir. Yemekten sonra yapılan sohbete katılır ve kendisine Kendigelen ismi verilir. O sırada kapıdan biri, odada bulunan birine evinin penceresine bir mandanın kafasının sıkıştığını ve çıkaramadıklarını söyler. Sonra hepsi birden bu işi yalnızca Hikmet Ağa'nın çözeceğini söyleyerek adamı beklemeye başlarlar. Hikmet Ağa, her şeyi bildiğini iddia eden cahil bir adamdır. Gelince önce duvarın yıkılmasını emreder, duvar yıkılınca boynuzlar yine pencerede kaldığından mandanın kafasını kestirir. Köylüler adamın her yaptığını safça takdir edip anlattığı her şeye inanırlar.

Bu sırada köye Necip Bey adında biri gelir ve kendisini misafir etmelerini ister. Köylüler onu kırmayarak arzusunu kabul eder ve yatacak başka bir yer olmadığı için Kendigelen’le aynı odayı paylaşır. Necip Bey’i o köye düşüren, cebinde tasvirini taşıdığı ve daha önce hiç görmediği bir kızdır. Kendigelen’le dertleşmeye başlayınca tasviri çıkarıp gösterir. Tasvirdeki kızın kendisi olduğunu gören Refika, bulunduğu çoban kıyafeti altında şaşkınlığını gizlemeyi başarır. Necip Bey bu tasviri İstanbul’da bulmuş ve kızın kim olduğunu araştırarak Konya’ya kadar gelmiştir. Hatta Hacı Emin Efendi’yi soruşturduğu gibi şüpheli sıfatıyla tutuklanıp sorgulanmış; serbest kalınca Refika’yı aramak için bu köye kadar gelmiştir.

‘Âşıklık Ne Müşkül Derttir başlıklı yirmi dördüncü günde derviş, hikâyeye devam eder. Bir akşam yine odada toplandığında Hikmet Ağa, Necip Bey’in yeni bir misafir olduğunu görünce ona İstanbul’u sorar. Necip Bey de adamın kara cahil biri olduğunu fark edip İstanbul’la ilgili uydurduklarına inanmış gibi yaparak kendince eğlenir. Gece Necip Bey’le odalarına çekilen Kendigelen, dertli adamın derdini dinleyip onu teskin etmeye devam eder. Hiç görmediği bu adamın kendisine duyduğu aşktan ve her şeyi göze alarak yollara düşmesinden çok etkilenir. Kızların âşıklarıyla alay ettiği, onlara yüz vermeyip ölüme kadar götürdükleri yolundaki sözlerinin ardından Necip Bey’e *Hikâye-i Cemil Bey ve Cemile Hanım*’ı anlatır.

Cemil isminde bir delikanlı, kulaktan duyduğu Cemile ismindeki genç bir kıza âşık olur ve onu aramak için yola çıkar. Yolda karşısına bir ihtiyar çıkar ve ona acıyıp atının arkasına almak ister. Ancak ihtiyar sevdiğini aradığı için bu zahmete katlanacağını söyler. Cemil, adama şaşırarak sevdiğinin kim olduğunu sorar. İhtiyar, Cemile isminde bir kıza aradığını, yola çıktığında onun gibi bir delikanlı olduğunu söyler. Cemil’in duyduklarından cesareti kırılmaz ve yoluna devam eder. Sonunda Cemile’nin evini bulur ve karşı hanesinde oturan ihtiyar kadından yardım ister. Kadın, babasının kıskançlığından dışarı çıkamayan kızın yalnız tırnağını göstermek için yüz altın, parmağını göstermek için bir kez daha yüz altın istediğini söyler. Eğer ki bin altın daha verirse yüzünü cam arkasından görebilecektir. Ertesi gün kadın, Cemil’i tekrar evine çağırır.

Kral Kızı başlıklı yirmi beşince günde Kendigelen, hikâyeye devam eder. Cemil gelince kadın ona bir mektup verir. Cemile, Cemil'e ertesi gün saat beşte, beş bin altınla kadının hanesinde bulunmasını istediği bir mektup yazar. Cemil ertesi gün beşte, kadının hanesine gidip pencerenin önüne oturur. Cemile bu sırada babasına bir oyun tertip eder. Cemil'i, sevdiği kıza kavuşamadığı için kaçan ve çoktandır haber alamadıkları kardeşi Kadri'den haber getiren biri olarak tanıtır. Bunun üzerine adam, ihtiyar kadının evine giderek Cemil'den oğluna dair ne biliyorsa anlatmasını ister. Cemil de *Sergüzeşt-i Kadri Bey* başlığı altında verilen, Kadri'nin macerasını naklettiği uzunca bir hikâyeye uydurur:

Cemil, memleketinde bulunan bir kıza gönül verir ancak ana babası evliliklerine rıza göstermediğinden kendini yollara vurarak Çin'in Pekin şehrine kadar gider. Orada Kadri'yle karşılaşır dost olurlar. Kadri, Çin'e yakın bir yerde, Çin kralının uzun boylu, zayıf, kemikleri birbirine geçmiş, gözleri çukura batmış ve tek kelime Türkçe bilmeyen kızı Minazinka'nın tasvirini görüp ona tutulmuş ve Pekin'e de bu sebeple gelmiştir. Cemil, Çincenin çok zor bir dil olduğunu, insanın yirmi sene Çince çalışsa sekiz lakırdıyı bir araya getirip de bir şey söyleyemeyeceğini iddia eder. Bu hususta Çin'de meydana gelen bir olayı nakleder:

Otuz sene kadar önce Mr. James adında zengin bir Amerikalı, Çin'e gelir. Çince bilmediğinden fakir bir kadın ve yirmi yaşındaki oğlunun evinde misafir olup delikanlıdan Çince dersleri alır. Mr. James on beş yıl süren bu derslerin ilk iki yılında delikanlıya İngilizceyi de öğretir. Kendisinden emin olduktan sonra orada edindiği dostlarına bir ziyâfet tertip edip medeniyet ve bedeviyet üzerine üç ay çalıştığı Çince nutku sunmak ister. Ancak konuşmasından hiç kimse bir şey anlamaz. Bunun üzerine delikanlıya nutkun İngilizcesini söyleyerek misafirlerine Çince anlatmasını ister. Cemil, "Tamam bir ecnebi Çince söylemeye başladı mı git birisine İngilizce öğret!" sözünün bu olayın neticesinde ortaya çıktığını dile getirir.

Kadri Bey, her gün Minazinka'nın bulunduğu dairenin önüne gider. Minazinka da Kadri'nin güzelliğinden etkilenerak alâka gösterir. Bir gün prenses, dilini anlamadığı bu delikanlıya penceresinden birtakım işaretler yapar. Kadri de bu işaretlerin ne anlama geldiğini bir falcıya danışır. Falcı bu işaretlerin anlamını, prensesin kendisiyle ancak

görünmez olursa görüşebileceği ve mektuplaşarak anlaşabilecekleri şeklinde yorumlar. Ardından Kadri, Türkçe bilen ve göz hekimi olan bir dostuna gider. Ona derdini anlatıp gittiği sırada dükkâna fakir ve dertli bir ihtiyar kadın gelir. Hekim kadına şefkatli davranıp derdini anlatmasını söyler.

Derdli Karının Hikâyesi başlığı altında verilen bölümde, ihtiyar kadın başından geçenleri anlatır. Bu kadının gözü gibi baktığı güzel bir kız vardır. Üç ay önce başlarına gelen kötü bir olay hayatlarını mahveder. Bir gece kızı, vücuduna birinin dokunduğunu hissederek çılgılık çılgılığa annesini çağırır. Kadın evin her yerine bakıp bir şey bulamaz ancak bu durum defalarca tekrarlanır. En sonunda kız elindeki sopayla odasında birini sıkıştırır. Elindeki küçük teneke kutu düştüğü için ansızın sopanın ucunda beliren genç, memleketin zenginlerinden birinin oğludur. Kıza sevdalandığı için bu işe kalkıştığını söyleyip onlardan af diler ve ertesi gün beş yüz altın göndereceğini vadeder. Kızın annesi olayı polise bildirirse kendi tarafının tutulmayacağını bildiğinden teklifi kabul eder. Ancak genç ertesi gün parayı göndermediği gibi ortadan kaybolur. Sekiz on gün sonra kadın, çarşıda gence tesadüf edince yanına gidip çıkarır. Genç, kadını dövmeye kalkışınca olayı görenler başlarına toplanır ve gencin tarafını tutarlar.

Bu sırada Kendigelen, Necip Bey'e zengin ve kibar görünüşte olan her insanın dirayet, merhamet ve liyâkat sahibi olmadığını, çoban kıyafetinde olanların bile bu erdemleri onlardan daha çok sahiplendiklerini dile getirir.

Görünmezlik 'Îlacı başlıklı yirmi yedinci günde, başlarına gelenleri anlatmaya devam eden kadın, delikanlının oyununu ortaya çıkarıp vadettiği parayı alabilmek için nüfuzlu birçok insana başvurur. Ancak gittiği her yerde görmezden gelinir, âdeta yokmuş gibi davranılır. Bunun üzerine kadın, üzerinde bir görünmezlik hâli olduğu fikrine kapılarak hekime müracaat eder. Görünmezlik ilacı talep eden Kadri Bey ve görünmediğini düşünerek yardım dilenen kadının üst üste dükkanına gelmesiyle şaşkına dönen hekim bu işten kendisinin de kârlı çıkacağını düşünerek kadından delikanlının düşürdüğü teneke kutuyu ister. Kadın yanındaki kutuyu çıkarıp verince kutunun dibinde gözyaşı olduğunu görür. Ancak kadına bunun son derece etkili bir zehir olduğunu, eğer yanında kalmaya devam ederse onu tamamen gözden kaybedeceğini söyler. Ardından küçük bir şişeye

biraz su ve şeker koyarak kızının bu ilaçla yüzünü yıkamasını ve vereceği on altınla kızına güzel kıyafetler alıp giydirmesini ister. Kızı bu hâlde başvuracağı yerlere yollarsa görünür olup muradına ereceğini söyler. Ertesi gün kız, hekimin verdiği ilaçla yüzünü yıkayıp yeni kıyafetlerini giyerek zengin bir adamın hanesine gider. Fakirlere yüz verilmeyen bu evin kapısında öyle güzel ve bakımlı bir kız görülünce içeriye davet edilir. Derdini anlatınca zengin adam oğlanı çağırıp azarlar ve anneyle kız kendilerine vaat edilen beş yüz altına kavuşur.

Bu sırada Kadri, hekime giderek ilacının hazır olduğunu öğrenir. O da kız gibi ilacı yüzüne sürecektir ancak eski kıyafetler giyerek sevdiğine gidecektir. Hekime bin altın vererek hemen saray yoluna koyulur ve görünmeden prensesin odasına girer. Taleplerinin istediği gibi yerine getirilmesinden memnun olan Minazinka, Kadri'yi beklerken Türkçe bilen beslemelerinden biriyle çalışarak biraz da olsa Türkçe öğrenir. Kadri, onunla evlenmek istediğini söyleyince tek bir şartı olduğunu, eğer bu şartı yerine getirirse kimsenin onlara karşı gelemeyeceğini dile getirir. Prenses, dört yıl önce bir gün kayıkla denize açıldığında parmağındaki emsalsiz yüzüğü suya düşürür ve bu yüzüğü yüzlerce dalgıç, bakıcı ve falcı arar. Kadri ancak yüzükle prensesin huzuruna gelirse onunla evlenebilecektir. Hemen yola çıkar ve sonunda Hindistan'a kadar varır.

Hikâyenin bu kısmında Kendigelen, Necip Bey'e mahbûbelerin ne derece insafsız ve merhametsiz olduklarından bahseder. Aradığı ve ahlâkını hiç bilmediği kızın da böyle biri olabileceğini söyleyince Necip Bey, eğer Refika'nın kötü bir ahlâkı varsa onunla evlenmeyeceğini dile getirir. Ardından Kendigelen, hikâyesine başka bir hikâye ekleyerek anlatmaya devam eder:

Hindistan'ın başkentine yakın bir şehirde Yusuf adında zengin bir delikanlı, Zeliha adında bir zengin kızına âşık olmuştur. Zeliha, merhametsiz bir kız olduğundan âşıklarına bir kez olsun bakmayıp hepsiyle alay ederek onları ölüm derecesine kadar getirir. Yusuf aşkıdan perişan olunca falcılara gidip Zeliha'yı kendisine bağlamak için bir ilaç ister. Bunun için saçından bir tel alıp getirmesi istenince Zeliha'nın beslemelerinden biriyle anlaşılacak şekilde elde eder.

Muhabbet 'Îlâcî başlıklı yirmi yedinci günde Kendigelen, hikâyeye devam eder. Yusuf, saç telini falcılara okutup cebine koyar. O gece rüyasına gelen Zeliha'yı kendisine bağlanmış görür. Ertesi gün kızın evine gidip hizmetkârlara Zeliha'yı görmek istediğini söyler. Fakat Zeliha'nın onu ancak rüyasında görebileceğini söyleyip kendisiyle eğlendiğini öğrenince öfke ve intikam hırsıyla dolarak evi terk eder. Bir süre sonra Zeliha kötü bir hastalığa yakalanır. Yusuf, dostu olan doktordan her gün kızla ilgili bilgi alır. Tedavi için tek çare olarak Hindistan melikinin sahibi olduğu bir çiftlikte yetişen bir ota ihtiyaç duyulur. Yusuf bunu duyunca hemen yola çıkarak çiftliğe gider. Çiftliğin bekçisi de Zekiye isimli sevdiği kız uğruna memleketinden ayrılan bir delikanlıdır. Evlenecekleri sırada kızın teyzesi Zekiye'nin yaşının küçük olduğunu, oğlanın gurbete giderek biraz para kazanması gerektiğini söyler. O da beş sene sonra üç yüz altın getireceği vaadiyle sevdiğinden ayrılmaya mecbur olur. Yusuf, bekçinin çaresizliğini görünce eğer isteğini yerine getirirse ona bu paranın çok daha fazlasını vaat eder. Ancak kendisinden başkası aynı istekle gelirse otun orada olmadığını söyleyecektir. Hayatı boyunca yalandan uzak duran bekçi, bunu duyunca teklifi reddeder. Yusuf da otu alamadan memleketine dönmek zorunda kalır.

Otu bulmak için yola çıkan Zeliha'nın ağabeyiyle yüzüğü bulmak için diyar diyar gezen Kadri o çiftlikte karşılaşırlar. Zeliha'nın ağabeyi otu alıp gider, Kadri de bir müddet orada yaşamak için toprak kazmak ve odun taşımak gibi hizmetlerde bulunur. Aylar sonra, kazdığı bir çukurda değerli bir yüzük bulur ve aradığı yüzüğün o olduğunu anlar. Nasıl toprağa karışmış olduğunu düşünüp hayretler içinde kalarak yüzüğü bez ve kağıtlara sarar. İyiliğinden dolayı bekçiye bin altın verir ve ikisi de sevdiklerine kavuşmak üzere yola çıkarlar.

Eserin bundan sonraki kısmında yüzüğün hikâyesi anlatılır. Yüzüğü düştüğü yerde bir balık yutar. Bir balıkçı yüzüğü balığın karnında bulunca, sahibini bilse de kendisine verilecek bahşişin az olacağını bildiğinden, götürüp iyi bir fiyata Hindistan melikine satar. Hindistan melikinin kızı da kendisine hediye edilen bu yüzüğü o çiftlikte düşürür. Kadri hiç ummadığı bir yerde murâdına ermiş olur.

Kadri, ilaçla yüzünü yıkayıp Minazinka'ya gider. Ancak prenses, çok sevdiği ve tek arzusu olan yüzüğüne kavuşunca Kadri'yi kovup eğer bir daha karşısına çıkarsa onu rezil rüsva edeceğini söyler. Kadri ne kadar yalvarsa da Minazinka razı olmaz ve memleketine dönmek üzere yola çıkar.

Cemil, hikâyeyi burada bitirip Kadri'nin dönüşünün yakın olduğunu söyler. Aradan bir süre geçtikten sonra Cemil'in parası bittiğinden düzenbaz kız, ona yüzünü göstermez olur. Kendigelen hikâyenin sonunda Kadri, Yusuf ve Cemil'in yaptıklarına iyi bir mana verilemeyeceğini, bunların arasında bir tek bekçinin sadık bir âşık olduğundan sevdiğine kavuştuğunu dile getirir. Necip Bey'e bu yolda, görmediği bir kız için varını yoğunu harcamanın iyi bir şey olup olmadığını sorarak onu tekrar düşünmeye sevk eder.

Sahte Kandırış başlıklı yirmi sekizinci günde derviş hikâyeye devam eder. Necip Bey sabah uyanıp yola çıkmak için hazırlanır. Kendigelen üzüntüsünü belli ederek bir gece daha orada kalmasını istediğinde Necip Bey kabul etmeyerek arzu ederse kendisiyle birlikte gelebileceğini, İstanbul'a döndüklerinde de onu bir memuriyetine tayin edebileceğini söyler. Kendigelen memnuniyetle teklifi kabul edince ikisi birlikte yola çıkarlar. Akşamüzeri bir köyde durup dinlenmeye çekilirler. Necip Bey sabah erken kalkıp Refika'yı aramaya devam eder ancak ümidi yavaş yavaş tükenmektedir.

Refika'nın teyzesi, yeğenini kaybettiği o geceden sonra Konya'da duramayıp bu köye yerleşmiştir. Yalnız gezdiği sırada teyzesine tesadüf edince dayanamayıp boynuna sarılan çoban kıyafetindeki Refika, ona başından geçenleri bir bir anlatır. Necip Bey'in güvenilir bir adam olduğunu ancak ondan tam olarak emin olabilmesi için küçük bir oyun daha oynamak istediğini dile getirir. Bu oyunu, âşıkların yalnızca güzelliğe aldanıp kızların ahlâk ve terbiyesine bakmadıklarını bildiği için Necip Bey'in de o âşıklardan olup olmadığını anlamak üzere oynayacaktır.

Refika tekrar çoban kıyafetini giyerek Necip Bey'e gider. Ona köyde Refika isminde bir kızın teyzesiyle birlikte ikâmet ettiğini öğrendiğini, hatta kızın teyzesiyle konuşup hâlini anlattığını ve kadının hanesinde onu beklediğini söyler. Ertesi gün Kendigelen ve Necip Bey kadının hanesine giderler. Kendigelen, Necip Bey'i tanıttikten sonra izin isteyerek

çıkıp hızlıca kıyafetini değiştirir. Daha sonra Refika'yı bir kerecik de olsa görmek isteyen âşığı, teyzesinin çağrısı üzerine kapıda aniden belirip kaybolan kızını görünce onun Refika olduğunu anlar. Kadın, yeğenini bir an önce evlendirmeye razı olduğunu söyleyince Necip Bey, bu işin aceleye gelmeyeceğini ve birkaç gün Refika'yı başkalarından soruşturmak istediğini dile getirir. Bunun üzerine Refika'nın teyzesi öfkelenmiş gibi davranarak bir hikâyeye anlatmaya başlar:

Bir memlekette Hamdi adında bir delikanlıyla genç bir saatçi arkadaşlıklar. Hamdi, Servinaz adında bir kıza tutkun olup evlenebilmeleri için para kazanması gerektiğinden o memlekete gelmiştir. Saatçi de sevdiği kız kendisine verilmeyince serseri ve pejmürde bir hâlde memleketini terk edip oraya yerleşmiştir. Bir gün Hamdi, arkadaşına Servinaz'ı anlattığı sırada onun bu gönül işini divanelik olarak niteleyen saatçi, kendisinin de bir kıza gönül verdiğini ancak bir sebepten dolayı onu bıraktığını söyler. Bir gün meyhanede içerken yanına bir delikanlı gelmiş ve ona aşkın esiri olduğunu söyleyerek bir hikâyeye anlatmaya başlamıştır:

Çöpçülük yapan bu delikanlı bir gün sokaktan geçerken bir evin penceresinin vurulduğunu duyar. Kafasına çevirip baktığında pencerede güzel bir kız görür. Ancak kızın kendisi için cama vurmadığını düşünerek yoluna devam eder. Bu olay birkaç gün daha devam edince kız dayanamayıp delikanlıyı durdurarak neden çağrısına cevap vermediğini sorar ve onu yukarı çağırır. Delikanlıya mesleğini sorunca saatçilik yaptığını söyler. Bunun üzerine kız gülmeye başlayarak taliplerinin hep aynı işi yaptığını ve bunun kaderi olduğunu dile getirir. Daha sonra kız, ara sıra ona uğramasını tembihleyerek kendisine sözler vaat edip delikanlıyı gönderir.

Refika'nın teyzesi, Necip Bey'e delikanlının yalanına dikkat etmesini, bir kızın başka birilerinden soruşturulduğunda umulmayan cevaplar alınabileceğini söyler. Necip Bey de iyi ve kötü her nasılsa bir ahlâkın var olduğunu, kadının bu hikâyeyle kendisinin tasdik ettiğini söyler. Daha sonra kadın uydurduğu hikâyesinin kalanını anlatır:

Saatçi bunları anlattığında Hamdi, herkesin farklı ahlâkı olduğunu ancak Servinaz'dan hiç şüphesi olmadığını söyler. Her kızdan şüphelenilmesi gerektiği inancında bulunan

saatçi, işi bir iddiaya kadar götürür. Mısır'a gidip Servinaz'ın umduğu gibi biri olmadığını ispat edecek bir numune getirmeye karar verir. Saatçinin değil bir numune getirmek, Servinaz'ın yüzünü bile göremeyeceğine inanan Hamdi'ye eğer iddiasında haklı çıkarsa ona köle olacağını söyler.

Refika'nın Pederine Rast Gelmesi başlıklı yirmi dokuzuncu günde Kendigelen, hikâyeye devam eder. Saatçi Hamdi'den ayrılarak Mısır'a gider. Servinaz'ın evini bulup defalarca önünden geçmesine rağmen kıza rastlayamaz. Daha sonra evin bitişiğinde bulunan boş evi kiralarak kızın odasına bakan duvarına bir delik açar. Dürbünle Servinaz'ın güzelliğini seyrettiği sırada kızın göğsünde siyah bir ben olduğunu fark eder. Aradığı numuneyi bulan saatçi, memlekete dönüp gördüklerini ilavelerle Hamdi'ye anlatır. Duyduklarıyla perişan olan delikanlı, bir süre sonra ızdırabından ölür.

Refika'nın teyzesi, saatçinin düzenbazlığının kızın isminin lekelenmesine ve delikanlının ölmesine neden olduğunu, Refika için söylenenlerin de ikisine aynı akıbeti getirebileceğini söyler. Necip ise bu hikâyenin bir iddiadan ileri geldiğini ve kendi hâllerine benzemediğini dile getirerek her delikanlının kendisi gibi ahlâk güzelliğini dış güzellikten üstün tutmasını diler. Refika'yı soruşturmasına izin verilmediğini kesin olarak anlayınca evden çıkıp odasına gelir. Daha sonra gelen Kendigelen'e olanları anlatır, her şeyi kadere havale edip bu işten vazgeçtiğini söyler.

Ertesi gün atlarına binip bir köye varırlar. Misafir oldukları odada bedbaht bir hâlde olan Hacı Emin Efendi de bulunmaktadır. Hacı Emin Efendi, Kendigelen'in gözlerini kızının gözlerine benzetince onların kim olduklarını ve nereye gittiklerini sorar. O sırada Refika dayanamayıp dışarı çıkarak hüngür hüngür ağlamaya başlar. Hacı Emin Efendi de arkasından çıkıp ona hem ne derdi olduğunu sorar hem de kendi derdini anlatır. Daha sonra kendisiyle gelmesini teklif ederek ona iyi bakacağını, iyi de bir maaş vereceğini söyler. Ancak Kendigelen bu teklifi kabul etmez. Tekrar içeriye girdiklerinde odada bulunanlardan biri hikâye anlatmaya başlar. Vaktiyle zengin bir adam, herkesin tutkunu olduğu kızı Kâmile'yi muhafaza etmek için yüksek bir kârgir ev yaptırmış, üst katına kızı annesiyle birlikte oturmuş ve dış kapıya da iki yırtıcı aslan bağlamıştır.

Güzellik Dahi Bir Beladır başlıklı otuzuncu günde odada bulunan kişi, hikâyeye devam eder. Kamile'nin yaşadığı kasabaya meşhur bir hırsız gelir. Pazar yerinde bir kocakarının elinde bir cam parçası, bir ihtiyarın elinde ufak bir merdiven ve bir ihtiyar Arap'ın elinde de eski beyaz bir gömlek görüp bunları satın alır. Cam on beş gün uzaklıktaki bir yeri bile gösteren, merdiven çok yüksek yerlere uzanan ve gömlek de yırtıcı hayvanların saldırılarından koruyan sihirli eşyalardır. Hırsız, bu eşyalarla beraber dağa çıkar; camla baktığında kale gibi bir ev ve bu evin üst katında oturan güzel bir kız görür. Süratle giderek beş günde bu kale gibi eve ulaşır. Gömleği sayesinde aslanlardan kurtularak içeri girer. Merdiveni evin duvarlarına dayayarak girdiği odada bir sandık görür. İçinde kâğıtlara sarılı bir elmas yüzük ve pırlantalarla süslü bir saat görür. Yüzüğün sarıldığı kâğıdın üstünde bir Hindistan şehzâdesi tarafından Kamile'ye gönderildiği ancak Kamile yüzüğü beğenmediği için şehzâdeye varmak istemediği; saatin sarıldığı kâğıtta ise İngiliz kralının oğlu tarafından Kamile'ye gönderildiği ancak saatin ay, gün, yağmur ve fırtına göstermediği için Kamile'nin prence cevap bile vermediği yazılıdır. Hırsız, sandıktaki büyük bir deftere yazılan Kamile'nin aşkı uğruna telef olmuş delikanlıları da okuyunca iyice meraklanıp kızın yakından görmek ister. Birkaç saat sonra uykuya dalan Kamile'nin odasına girince kızın güzelliğinden eli ayağı kesilerek yanına düşer ve bir süre sonra ölür. Babası uyanıp da kızın yanında bir adamın yattığını görünce kıskançlığından kamasını eline alarak kızın göğsüne saplar.

Hikâyeyi dinleyen Hacı Emin Efendi, tekrar ağlamaya başlayınca odadakiler onu dışarı çıkarır. Kendigelen de yanına gelip kızının hayatta olabileceğini söyler.

İki Atlının Mukâlemesi başlıklı bölümde Kendigelen, bundan bir hafta önce koyunları suya indirdiğinde ırmağı başına iki atlının geldiğini söyler. Aç susuz dolaşan, birtakım kişilerin başını belaya soktuğu ve pederinin kendisini öldürmeye çalıştığı bir kızdan bahsederler. Hacı Emin Efendi, Kendigelen'in anlattıklarından şüphelenerek atlıların kim olduklarını sorar. Kendigelen de bu adamların ertesi gün Necip Bey'le devam edecekleri yola gittiklerini söyler. Onlarla gelirse kızından haber alabileceğini dile getirir.

Hasrete Kavuşmak başlıklı otuz birinci günde derviş, hikâyeye devam eder. Necip Bey, Kendigelen ve Hacı Emin Efendi yola çıkar. Bir ırmak kenarında durup dinlendikleri

sırada Necip Bey gece gördüğü rüyayı anlatır. Rüyasında Refika, araya vâsıtalar koyup onu istediği adamdan sorup soruşturmasını haber gönderir. Hacı Emin Efendi, Refika'nın kim ve kimin kızı olduğunu sorunca Necip Bey, kıza tasvirini görerek tutulduğunu, onu aramak için yollara düştüğünü ve Kendigelen'in bir köyde kızın izini bulmasıyla onu canlı olarak görebildiğini söyler. Ancak ahlâkını tecrübe edemediği için evlenmekten vazgeçtiğini de ilave eder. Daha sonra Kendigelen de gece gördüğü rüyayı nakletmeye başlar. Rüyasında bir kız olduğunu söyleyerek çoban kıyafeti altındaki Refika'nın başına gelenleri bir bir anlatır. Hacı Emin Efendi duyduklarından sonra sabır ve tahammülü kalmayarak ağlamaya başlayınca Refika, üstündeki kıyafetleri atıp babasının boynuna sarılır. Nutku tutulan adam gözlerine inanamayarak kızının hayatta olduğunu görünce nasıl sağ kaldığını ve neden kendini belli etmediğini sorar. Refika da onun ani ölümünden korktuğu için kendisini bir süre daha gizlediğini söyler. Necip Bey ise olanları müdahale etmeden izleyip onlarla gülüp ağlar. Daha sonra Refika, Necip Bey'in kendisini güzelliği için değil ahlâkı için seveceğini ortaya koyduğundan ona gönül verdiğini söyler. Hacı Emin Efendi memnuniyetle evliliklerine razı olur ve beş on gün süren yolculuktan sonra İstanbul'a varırlar. Derviş'in gördüğü düğün, Refika ve Necip Bey'in düğünüdür.

2.2. ESERİN YAPISI

Çalışmamızın bu bölümünde, *'Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli'* nin kişi, zaman ve mekân unsurları E. M. Forster, W. J. Harvey, Gérard Genette, Mehmet Tekin, Ayşe Eziler Kıran ve Zeynel Kıran'ın metot ve kuramsal yaklaşımları temel alınarak incelenecektir. Ortaya koyulan yapısal çözümlerinde, eserdeki sözlü kültür etkileri vurgulanacak ve modern Türk hikâyesinin oluşum evresine kaynaklık eden yönleri değerlendirilecektir.

2.2.1. Kişiler

Kurmaca eserlerin temel unsurlarından biri kişilerdir. Roman sanatında “kişi, anlatıdaki eylem ve anlatımın biçimlenmesinde rol oynayan temel elemandır” (Tekin, 2009, s. 98). Romandaki işlevleriyle tematik ve karşı gücü temsil eden kişiler, “entrik kurguyu oluşturan güçlerin en görünür yüzüdür; iyiliğin ve kötülüğün, cesaretin ve ihanetin, inancın ve tereddüdün okuyucuyla doğrudan konuştuğu, yaratıcı ruhun ete kemiğe bürünmüş biçimleridir” (Korkmaz, 2018, s. 11). Karakter sınıflandırmasında ilk

ayrımından birini yapan E. M. Forster'a göre roman kişileri, “romancının kendisi ve öteki insanlar hakkında tahmine dayanan bilgilerinden” ortaya çıkar (2001, s. 83-84). Bazı yönleriyle “tip”in “düz/yalıncat” (*flat*) ve “karakter”in “yuvarlak” (*round*) kişiler olarak karşımıza çıktığı Forster'da, düz/yalıncat kişiler şu şekilde tanımlanmıştır:

Yalıncat kişilerin bir büyük yararı, romanda ne zaman ortaya çıksalar, kolayca tanınabilmeleridir. Okuyucunun bakan gözü değil de gönül gözü tanır onları; bakan gözler, kişileri ancak özel adları geçtikçe görür. Rus romanlarında yalıncat kişiler pek bulunmaz; oysa bulunsalardı kesinlikle yararlı olurlardı. Yazarın bu noktaya tüm gücüyle yüklenmesi kendisine kolaylık sağlar. Yalıncat roman kişileri işte bu yüzden yazar için çok yararlıdır; bir kez okuyucuya tanıtıldılar mı, bir daha tanıtılmaları gerekmez. Hiçbir zaman yazarın denetiminden çıkmaz, gelişmeleri için çabada bulunmasını gerektirmez, kendi havalarını kendi yaratırlar. Uzay boşluğunda ya da yıldızlar arasında, tavla pulları gibi oraya buraya itilen, boyutları önceden saptanmış ışıklı diskler gibidirler.

Yalıncat roman kişilerinin ikinci yararı, okuyucunun bunları sonradan kolayca anımsayabilmesidir. Olayların etkisiyle değişmediklerinden, okuyucunun aklında değişmez bir biçimde yer ederler (2001, s. 108).

Forster'a göre yuvarlak, yani çok boyutlu kişiler okuru şaşırtmalıdır. Forster, bu kişilerin eğer bizi hiç şaşırtmıyorsa yalıncat olduğunu; şaşırtabiliyor da inandırıcı olamıyorsa yuvarlaklık taslayan yalıncat kişi olduğunu ifade eder. Ona göre çok yönlü kişi, “yaşamın (bir romanın içindeki yaşamın) hesaba kitaba uymayan değişkenliğine sahiptir. Bu tür kişileri kimi zaman tek başlarına ama daha çok yalıncat kişilerle bir arada kullanarak, yazar kişilerinin ortama uymalarını ve romanın öteki öğeleri ile bağdaşır kaynaşmalarını sağlar” (2001, s. 119). Bu durum romanda sosyal ve renkli bir ortamın oluşturulmasını da kolaylaştırır.

Berna Moran'a göre tip “kendi dışında bir şeyi temsil eden roman kişisidir. Yani, roman dünyasının dışında kalan, dış dünyada mevcut bir kavramı ya da bir insan türünü temsil eden bir roman kişisidir” (1982, s. 95). Murat Belge ise tipi öncelikle toplumsal gerçekliğin bir kesitini yansıtan; bireysel özelliklerinden, yani çeşitli huyları, davranışları, duygulanış ve düşünüş biçimleri, içsel gelişim ve değişimlerden pek fazla söz edilmeyip, daha çok dıştan görünüşüyle ele alınan, nesnel şekilde gösterilen, benzerlerinin temsilciğini yapabilmek için genel niteliklerle donatılmış kişi olarak tanımlamaktadır (Belge, 2016, s. 23). Belge karakterin ise “toplumsal gerçeklikleri

yansıtısa da ilkin kendi hayatını yaşıyan, olumlu ya da olumsuz yönde gelişen, psikolojik yaşantısına ve öznelliğine öncelik tanınarak anlatılan, karmaşık yapılı kişi” (2016, s. 23) olduğunu ifade eder.

İlk Türk romanlarında, ağırlıklı olarak sosyal problemlerin konu alındığı ve aydın tipinin idealize edildiği görülmektedir. Bir bakıma “kahraman”ın yerini “kişi”nin aldığı bu anlatılarda Gökalp-Alpaslan’a göre “düz kişiler yuvarlaklaşmaya başlar, yan kişiler işlevlerini yerine getirip sonra ortadan kaybolan iyiler ve kötüler olmaktan çıkıp anlatıya renk katan özgün kişilikler hâline gelir; figüranlar etkinlik kazanır ve hayalî bir dünyanın değil sosyal yaşamın yansıtıcısı olur” (2002, s. 948). Genel bir ifadeyle Tanzimat dönemi romanlarının şahıs kadrosunu genelde tiplerin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanıp otuz bir güne taksim edilen ‘*Âşıkla Ma’şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*’nin kişi kadrosu oldukça geniştir. Temel konusu aşk olan eserde, aksiyonlara etki eden veya sadece dekoratif işlevde kullanılan birçok kişi bulunmaktadır. Bu kişileri, eser incelemelerinde sıklıkla başvuru olan W. J. Harvey’in yaklaşımına göre sınıflandırdık. Başkişi/tematik güç/birinci dereceden kahraman (*protagonist*), norm karakter/yardımcı kişi/ikinci dereceden kahraman (*ficelle*), fon karakter/dekoratif ve figüratif unsur (*background character*) ve kart karakter (*card character*) (Stevick, 2010, s. 179-182) şeklinde dört başlığa ayrılan bu yaklaşım, kişilerin hem işlevsel hem de karakteristik özelliklerini bir arada incelemeye imkân sağlamaktadır.

Eserin çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanıp iç anlatıların oldukça karmaşık bir düzende sunulması, kişiler konusunda bizi iki yöntemli bir incelemeye sevk etmiştir. Harvey’in gruplandırma yönteminin yanında metindeki değişken anlatı düzeylerini ve aynı zamanda eserin kişileri olan anlatıcıların bu düzeylerdeki işlevlerini ele almak için başvurduğumuz diğer yaklaşım, Fransız yazın kuramcısı Gerard Genette’e aittir. Genette, Türkçeye *Anlatının Söylemi Yöntem Hakkında Bir Deneme* (2020) şeklinde çevrilen, orijinali 1972 yılında yayımlanan *Discours du récit* isimli çalışmasında, anlatı söylemini “düzen”, “süre”, “sıklık”, “kip” ve “ses” başlıkları altında incelemiştir. Çalışmamızın bu bölümünde, ‘*Âşıkla Ma’şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*’ndeki anlatıcılar, Genette’in

çalışmasının “kip” ve “ses” başlıklı bölümlerindeki anlatı düzeyleriyle birlikte sınıflandırılan anlatıcı tipleri esas alınarak incelenecektir.

Genette “ses” bölümünde anlatıcıyı, “şahıs” ve “anlatı düzeyleri” alt bölümleri altında değerlendirmiştir. İlk sınıflandırması, “şahıs” alt bölümünde yer alan, anlatıcının anlatıdaki varlığı üzerinedir. Anlatıları, anlatıcı hikâyede bir karakter olarak yer alıyorsa iç anlatıcılı (*homodiegetik*), anlatıcı eğer hikâyede yer almıyorsa dış anlatıcılı (*heterodiegetik*) şeklinde adlandıran Genette, *homodiegetik* anlatılarda anlatıcının, hikâyenin ya başkişisi (*autodiegetik*) ya da tanık/gözlemci anlatıcısı konumunda olduğunu ifade eder (2020, s. 244-245). “Anlatı düzeyleri” alt bölümünde ise anlatı seviyelerini sınıflandırır. Anlatının aktarıldığı en dıştaki düzey için dış öyküsel düzey (*extradiegetik*), anlatının içerisindeki olayların anlatıldığı düzey için iç öyküsel düzey (*intradiegetik*) ve iç öyküsel düzeyde anlatılan hikâyelerde bulunan bir kahramanın anlatıcı olduğu, yani en içteki düzey için ise üst öyküsel düzey (*metadiegetik*) terimlerini kullanır (2020, s. 226-230). Genette daha sonra anlatıcının konumunu hem anlatı düzeyiyle hem de hikâyeye ilişkilendirerek bir terim kümesi daha ortaya koyar. İçinde kendisinin yer almadığı bir hikâyeye anlatan birinci dereceden anlatıcı “dış öyküsel-dış anlatıcılı paradigma”, kendi hikâyesini anlatan birinci dereceden anlatıcı “dış öyküsel-iç anlatıcılı paradigma”, içinde kendisinin yer almadığı bir hikâyeye anlatan ikinci dereceden anlatıcı “iç öyküsel-dış anlatıcılı paradigma” ve kendi hikâyesini ikinci dereceden anlatan anlatıcı ise “iç öyküsel-iç anlatıcılı paradigma” şeklinde adlandırılır (2020, s. 247-248). Bahar Dervişcemaloğlu bu terimlere “üst öyküsel-dış anlatıcılı ve üst öyküsel-iç anlatıcılı” paradigmasını da eklemiştir (Dervişcemaloğlu, 2014, s. 127). *‘Âşıkla Ma ‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli’*nde anlatıcı kümesini oluşturan birincil anlatıcı, derviş ve üst öyküsel düzeydeki anlatıcılar, aşağıdaki tabloda anlatıcı ve anlatı düzeylerine göre konumlandırılmıştır:

2. Tablo: ‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’nin Anlatı Düzeyleri ve Anlatıcıları

<p style="text-align: center;">Zeybeklerin kız kaçırmaya olayını anlatan Mahir Bey’in arkadaşı, <i>Mezardan Çıkan Kız</i>’ı anlatan Mahir Bey’in arkadaşı, <i>Hikâye-i Cemil Bey ve Cemile Hanım</i>’ı anlatan Kendigelen, Yusuf ve Zeliha’nın Hikâyesini anlatan Cemil Bey, Saatçi, Hamdi ve Servinaz’ın hikâyesini anlatan Refika’nın teyzesi, <i>Güzellik Dahi Bir Belâdır</i>’ı anlatan köylü, <i>İki Atlının Mukâlemesi</i>’ni anlatan Kendigelen (Üst öyküsel düzeyde dış anlatıcı)</p> <p style="text-align: center;"><i>Sergüzeşt-i Kadri Bey</i>’i anlatan Cemil Bey, <i>Derdli Karının Hikâyesi</i>’ni anlatan ihtiyar kadın ve kendi hikâyesini anlatan saatçi (Üst öyküsel düzeyde iç anlatıcı)</p> <p style="text-align: center;">Derviş (İç öyküsel düzeyde dış anlatıcı)</p> <p style="text-align: center;">Anlatıcı (Dış öyküsel düzeyde dış anlatıcı)</p>
--

Dış öyküsel düzeyde dış anlatıcı olan ve diğer kişiler gibi hayatından yalnızca bir kesit sunulan anlatıcı, eserin girişinde, Hasköy ile Tatavla arasında bulunan Okmeydanı’nda bir gezintiye çıkar. Seyrettiği manzaranın etkisiyle gördüklerini yakınına getirebilecek bir dürbünün hayalini kurduğu sırada, yanında dürbün taşıyan bir dervişle karşılaşır ve etrafı seyretmek için dürbünü ondan ister. Bu, en dıştaki çerçeve hikâyeyi oluşturur. İç öyküsel düzeyde dış anlatıcı olan derviş, bu dürbünün sihirli olduğunu, uzak dağların ardını gösterdiğini ve yalnızca kendisine bahşedilen bir kerametinin bulunduğunu söyler. Bu kerametle, seyrettiği kişilerin kim olduklarını, başlarından ne geçtiğini ve geçmekte olduğunu görebilmektedir. Bu aşama ise ortadaki halkayı, yani üst öyküsel hikâyelerin çerçeve hikâyesini oluşturur.

Hikâyelerin girişinde dürbünü dervişten alarak etrafı seyreden anlatıcı, gördüğü birçok kişi ve yeri İstanbul sınırları içerisinde zanneder. Ardından derviş, anlatıcıdan dürbünü alıp bu kişi ve yerler hakkında bilgi vererek hikâyelerini anlatmaya başlar. Eserde

dervişin temel fonksiyonu, anlatıcının fiziksel olarak gördüğü kişiler hakkında ayrıntılı bilgiler vererek onların hikâyelerini ve bu hikâyelerin iç hikâyelerini anlatmaktır. Bu etkinliğin dışında başka hiçbir harekette bulunmayan derviş, hikâyelerin başında ve sonunda ortaya çıkarak kimi yerlerde anlatıcıya, onun şahsında da okura öğütler vermektedir. Tarihsel olarak bakıldığında Türk halk hikâyelerinde sıkça kullanılan “derviş”, “ak sakallı ihtiyar” ve “hızır” motiflerinin, İslamiyet’in kabulünden önceki halk hikâyelerinde kullanılan “ak koca”, “gök koca”, “ak sakallı koca”, “gök sakallı koca” ve “altın sakallı koca” motifleriyle işlevsel olarak benzer nitelikler taşıdığı söylenebilir. Doğüstü güç ve fonksiyonlara sahip olan bu Türk kocaları, çocuğu olmayan çiftlere çocuk ihsan eden, çocuğa isim koyan, tarlasından verim alamayan çiftçilerin topraklarını bereketlendiren, yol arayan ya da yolunu kaybeden kişileri doğru yola yönlendiren tiplerdir.

Bahattin Ögel, bu kocaların, Türklerin İslam coğrafyasındaki hâkimiyetlerinin artması ve şehir kültürünün gelişmesiyle daha çok “hızır” adını aldıklarını ifade etmiştir (2002, s. 89). Konuları aşk ve kahramanlık olan halk hikâyelerinde genellikle beklenmedik bir anda ortaya çıkan bu kişiler, anlatılarda baş kahramana rüyalarında ya da çıktığı yolculuk sırasında görünürler. Rüya motifinin kullanıldığı anlatılarda derviş, âşığa üç bade sunar; kimi zaman da bu üç badeyi ona kendi elleriyle içirir. Badeyi içtikten sonra bayılan âşık, rüyasında sevgilisinin adını ve yüzünü öğrenir. Derviş motifinin hikâyelerde bunun gibi birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Birçok hikâyede derviş, sevgiliyi âşığa fotoğraf şeklinde, endam aynasında, parmak ucunda veya arasında ya da yanında getirip elinden tutarak gösterir. Sonunda da onlara kaderleri hakkında kehanette bulunur. Anadolu halk anlatılarında karşımıza çıkan “uçler, beşler, yediler” veya “kırklar”; “pir”, “Hz. Pir”, “Hz. Pir Dede” veya “Pirler”; “yeşilbaşlı”, “yeşil cübbeli”, “nur yüzlü”, “sakallı”, “ihtiyar” veya “ihtiyarlar” vs. derviş için kullanılan ifadelerden bazılarıdır (Cemiloğlu, 1997, s. 70-71). *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’*ndeki derviş motifi, yukarıda bahsedilen halk hikâyelerindeki derviş tipiyle yalnızca birden ortaya çıkma, bilgelik ve doğüstü bir ayrıcalığa sahip olma yönünden benzerlik göstermektedir. Eserin yazıldığı dönem dikkate alındığında, derviş tipinin daha gerçekçi bir biçimde kurgulandığını söylemek mümkündür.

Eserde üst öyküsel düzey grubunda değerlendirdiğimiz anlatıcılar ise, dervişin anlatmaya devam ettiği ancak anlatı düzeyi değiştiği iç hikâyelerde karşımıza çıkan kişilerdir. Bunlar, zeybeklerin kız kaçırma olayını ve *Mezardan Çıkan Kız*'ı anlatan Mahir Bey'in arkadaşları; *Hikâye-i Cemîl Bey ve Cemîle Hanım* ve *İki Atlının Mukâlemesi*'ni anlatan Kendigelen; *Sergüzeşt-i Kadri Bey* ve Yusuf ile Zeliha'nın hikâyesini anlatan Cemil Bey; saatçi, Hamdi ve Servinaz'ın hikâyesini anlatan Refika'nın teyzesi; *Güzellik Dahi Bir Belâdır*'ı anlatan köylü; *Derdli Karının Hikâyesi*'ni anlatan ihtiyar kadın ve kendi hikâyesini anlatan saatçidir.

2.2.1.1. Başkişiler

Kurmaca eserlerde olay örgüsü, kişilerin etkinlikleriyle şekillenmektedir. Harvey'in "başkişi" (*protagonist*) olarak konumlandığı birinci dereceden anlatı kişileri, Mehmet Tekin'e göre, motifleri birbirine bağlayarak anlatıda bütünlüğün doğmasına vesile olan kişiler grubudur. Tekin, romanın genel yapısında yer alan diğer anlatı kişilerinden farklı bir rol ve işleve sahip olan bu kişileri, okuyucunun en çok ilgi duyduğu, sevinç ve kederlerini paylaştığı, ahlakî ve felsefî tutumunu benimsediği veya reddettiği, yerine göre öykündüğü, yerine göre özdeşleştiği kişiler şeklinde tanımlamıştır (Tekin, 2009, s. 84-85). Harvey ise başkişileri işlevsel özellikleriyle şu şekilde değerlendirmektedir:

Başkişiler, iç dünyaları ve hayatları en ayrıntılı bir şekilde belirten karakterlerdir. Bunlar, daha canlı olmasa da, daha karmaşık bir şekilde, hikâyenin akışı içinde çatışmalar ve değişme süreçler yaşayan, tepkilerimizi sürekli ve tam olarak yönlendiren karakterlerdir. Başkişiler, romanda en ilgi çekici soruların ortaya atılmasına hizmet eden araçlardır; bizde inanç, sempati ve ani duygusal değişiklikler yaratır, bütün romanda ifade edilen ahlak felsefesinin somutlaştırılmasına hizmet ederler. Bu anlamda roman başkişileri, romancının esas ürünleridir, romanın varoluş sebebidirler; roman, onlara hayat vermek için yazılır. Bundan dolayı roman başkişileri hakkında genelleme yapmak doğru değildir; her roman başkişisi, bir birey olarak varlığını sürdürür ve özel bir ilgi ile incelenmesi gerekir (2010, s. 180).

'*Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*'nin, çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanmış olması, başkişi grubunu iki katmanda incelemeyi gerektirmiştir. Bu katmanlardan ilkinin, çerçeve anlatıda bulunan, yukarıda değerlendirmiş olduğumuz anlatıcı ve derviş, ikinci katmanı ise iç anlatı kişileri oluşturmaktadır. İkinci katmanda yer alan başkişiler, aşağıdaki tabloda, buldukları hikâyelere göre gruplandırılmıştır:

3. Tablo: ‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’nin Başkışileri

Meftun - Ziba	<i>Çerkez Güzeli</i> (Birinci Gün)
Yanağıgül - Saçısümbül	<i>Kastamonu Güzeli</i> (Üçüncü Gün)
İsimsiz - İsimsiz	<i>Karnaval ya ‘nî Et Kesimi Güzeli</i> (Altıncı Gün)
Bernar - Elena Fani	<i>Rum Güzeli</i> (Yedinci Gün)
Nerses - Elbis Didar Bey - Nazife Hanım	<i>Ermeni Güzeli</i> (Onuncu Gün)
Mahir Bey İsimsiz Karlo - Biyanka Tulumbacı ve avukat - Marigo	<i>Alafranga Güzeli</i> (On Üçüncü Gün)
İsimsiz kişiler	<i>Kukla Güzeli</i> (Yirminci Gün)
Necip Bey - Rukiye Cemil Bey - Cemile Hanım Kadri Bey - Minazinka İsimsiz - İsimsiz Yusuf - Zeliha Bekçi Hamdi - Servinaz Saatçi Hırsız - Kamile	<i>‘Osmânlı Güzeli</i> (Yirmi Birinci Gün)

‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’nin iç anlatılarında yer alan âşık ve maşûklar, eserde sözlü kültür unsurlarıyla çevrelenen temel kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserdeki âşıkların, halk anlatılarında kurgulanan kahraman-âşıklarla benzeşmesi hususunda karşımıza çıkan en belirleyici özellik, onların âşık olma biçimleri/motifleridir. Gonca Gökalp Alpaslan, sözlü kültür etkileri taşıyan ilk basılı anlatılarda “düşte âşık olma”, “methini duyarak âşık olma”, “resmini görerek âşık olma”,

“birlikte yetişen kız ile erkeğin birbirine âşık olması” ve “ilk görüşte aşk” motiflerinin kullanıldığını tespit etmiştir (2002, s. 211-247). İncelememizde, bu grupta yer alan “birlikte yetişen kız ile erkeğin birbirine âşık olma”sı dışındaki bütün motiflerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Anlatılardaki âşıklar, masal ve halk hikâyelerinde çizilen idealist kahramanlarla ortak ve farklı birçok özelliğe sahiptir. İlk basılı anlatılarda olduğu gibi ‘*Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*’nde de idealist kahramanların yerini gerçeğe daha yakın kişiler almıştır. Hayatlarından belli bir kesitin sunulduğu âşıklar, gerçekçi yaklaşımın yansıması olarak doğumu kutsallaştırılmamış, doğüstü güçlere sahip olmayan, ahlakî ve fiziksel kusurlara sahip, sıradan erkekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişiler, halk anlatılarında olduğu gibi sevgililerine kavuşmak için çeşitli yollara başvurur. Kimi zaman dervişlere, falcılara ya da parasında gözü olan arkadaşlarına danışır, kimi zaman da sihirli nesnelere, görünmezlik ilaçlarından veya planladıkları masalsi oyunlardan medet umarlar. Anlatılardaki genç kızların ise genellikle evden dışarı çıkarılmadığı, pencerelerinden delikanlıları büyüledikleri veya âşıklarını bekledikleri görülmektedir. Eserde kocasının ya da erkek kardeşlerinin baskısından bunalan veya başlarına gelen kötü olaylar nedeniyle dışarı çıkmak zorunda kalan genç kızlar da bulunmaktadır. Halk anlatılarındaki namus probleminin bu çerçevede ele alınarak eserdeki birçok anlatıda konu edildiği görülmektedir.

‘*Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*’nin ilk anlatısı olan ve belirsiz bir sonla bitirilen *Çerkez Güzeli*’nde, düşte âşık olma ve ilk görüşte aşk motifleri kullanılmıştır. Afrikalı bir derebeyinin oğlu olan Meftun, “kar gibi zîbâ ve ay gibi değirmi sıfatlı, ala gözlü, hilâl kaşlı, sırma saçlı, ince belli, fidan boylu bir nur seyyide-i cihân ve serfirâz-ı cinân olup misl-i mânend-i cihân gezmekle bulunmaz nâz ve şîvesi ta‘rif olunamaz ve cilvesine doyulmaz” şeklinde tasvir edilen Ziba’ya, rüya yoluyla âşık olur. Kılık değiştirme, falcıya ve dervişe danışma gibi masal kalıplarının kullanıldığı anlatıda, babasının evlenmesine karşı çıktığı delikanlı, rüyasında gördüğü kızı bir dervişe danışıp ismini ve yerini öğrenince memleketini terk ederek uzun bir yolculuğa çıkar. Halk anlatılarında genellikle kahraman-âşığın serüvenini başlatan yola/gurbete çıkma motifi, *Çerkez Güzeli*’nde derinlikli bir biçimde işlenmemiştir. Meftun, Afrika’dan bir anda

Anadolu'ya geçer; yolculuğunun nasıl ve ne kadar sürede gerçekleştiğine dair bilgi verilmez.

Halk hikâyelerinde sıkça işlenen ilk görüşte aşk motifi, *Kastamonu Güzeli* anlatısında Yanağıgöl'ün âşık olma biçimidir. Âşık ve sevgilinin halk hikâyelerindeki gibi sembolik isimler aldığı bu anlatıda, memleketin kibar ve zenginlerinden birinin oğlu olan Yanağıgöl, beş altı ay önce anne ve babasıyla Kastamonu'dan İstanbul'a taşınan Saçısümbül'ü kapısının önünden geçmekteyken görür ve o anda aklı başından gidip kızı istemeye karar verir. Belirsiz bir sonla bitirilen hikâyede derviş, Saçısümbül'ü şu şekilde tasvir eder:

Saçısümbül her ne kadar esmerceyse de ekseriyâ taşralılara mahsûs olduğu üzere aslâ boya ve diğer hîlesi olmayarak asıl güzeller güzeli bir kızdır. Şöyle ki kaşları üç günlük ay gibi, cemâli değirmi, karpuz dudakları, kiraz gözleri, parlak yıldız gibi saçları, yarı belinden aşağı, kendisi orta boylu ve karar şişman yaş on dört, on beş, başta çalan şişman kolda bilezik, tombalak parmaklarda yüzükler ama bir kusûru vardır ki şimdiki hâlinde çokluk söyletmeye gelmez (c. 1, s. 33).

Karnaval ya'nî Et Kesimi Güzeli anlatısında âşık ve sevgili isimsizdir. Kıskanç kardeşlerinin evden çıkmasına izin vermediği genç bir kız, âşığıyla senede bir kere, et kesimi karnavalında kılık değiştirerek görüşebilmektedir. Bu kılık değişimi, halk anlatılarındaki gibi değil, katıldıkları karnavalın bir gereği olarak yapılmaktadır. Namus probleminin ele alındığı ve âşığın geri planda olduğu anlatıda, daha çok kızın ağabeyinin serüvenlerine odaklanılır. Bu sebeple, sunulan aşk, derinlikli bir nitelik taşımaz. Okur, âşığın öldüğü trajik sonda, sevgilinin üzüntüsünü bile tam olarak hissedemez.

Sonu açık uçlu bitirilen *Rum Güzeli* anlatısındaki âşık, Bernar isminde İzmir'de yaşayan bir İngiliz asilzâdesidir. Yanağıgöl gibi Bernar da sevgilisi Elena'ya ilk görüşte âşık olmuştur. Eserde, dünyayı yalnızca penceresinden izleyebilen ve âşığıyla bu yolla iletişim kurabilen genç kızlardan biri olan Elena, aşırı derecede cimri ve açgözlü annesi (Fani) ve babasıyla yaşayan mutsuz bir kızdır. Yaşadığı hayattan kurtulmak için Bernar'ı tek çaresi olarak görür ve onunla birlikte ebeveynlerine bir oyun oynar. Elena, hikâyede şu şekilde tasvir edilmektedir:

Merkûmenin ismi Elena olup ince belli, fidan boylu, yaş on beş on dört, yüzleri kar gibi beyâz, gözleri ela, kaşları keman, bir bakan bir daha bakmaya pişman değil. Gerdanı beyâz, bir karış iki tarafa karılır saçlarını arkaya etmiş, kâkûl perîşân değil; sineler turunç, lekesiz, arası nîm açık, perdesiz; câna susayan, insafsız dağda ok atan hırsız öyle gaddar düşman değil; fistanı al canfesten, belde kuşak, gümüşten misusu ince tülde ileri varacak zamân değil (c. 1, s. 86-87).

Rum Güzeli anlatısında Bernar ve Elena'nın hikâyesi anlatılmadan önce, Fani'nin İspiro'ya duyduğu aşk da anlatılmıştır. Eserde tek kadın âşık olan Fani, kocasının himayesi altına aldığı eski bir dostunun oğlu olan İspiro'ya âşıktır. Ona aşkını mektuplarla itiraf edip karşılığını beklerken kocası tarafından oyuna getirilince daha gaddar bir kadın hâline gelir.

Sonu açık uçlu bitirilen ve masalsı bir atmosfere sahip olan *Ermeni Güzeli*'nde âşık Nerses, Erzurum civarındaki dağların eteğinde çobanlık yapan bir delikanlıdır. “Rençber kızı olup orta boylu ve nîm esmer, kara kaşlı, kara gözlü, siyâh saçlı, yaşı on üç ön dört, gâyetle mahbûbe bir kızcağız olup fakat öyle şehri kızları gibi cilve bilmez ve kırılıp dökülmez ama desîse ve hîle de bilmez” (c. 2, s. 44) bir kız olarak tasvir edilen Elbis'i kurtarması, ona masallardaki kahraman-âşık görünümü kazandırmıştır. Evlenebilmeleri için paranın sağlayacağı mutluluğa duydukları inanç, gerçekçilikten uzak niteliğiyle hikâyenin masalsı atmosferini kuvvetlendirmiştir.

Ermeni Güzeli anlatısında bulunan iç hikâyede Didar Bey adında genç bir âşık daha bulunmaktadır. İlk görüşte âşık olduğu, genç ve güzel bir kadın olan Nazife Hanım ise çirkin ve zenginliğine rağmen açgözlü olan kocası Hasan Baba'yla küçük bir evde yaşamaktadır. Eserde, eşleri veya ailelerinin çizdiği sınırları aşabilen kadınlardan biri olan Nazife Hanım, hapsediği evden, kocasını bir ilaçla uyutarak çıkmayı başarır. Ancak kötü bir tesadüfle sonlandırılan hikâyede kimse hayal ettiği sona kavuşamaz.

Alafranga Güzeli anlatısında, adından da anlaşılacağı üzere alafrangalık konu alınmıştır. Eserdeki tek alafranga tip olan Katina, makyaja, süse ve moda oldukça düşkün; kendisini hâlâ güzel bir genç kız olarak gören ve delikanlıların kendisi için yarıştığını düşünen doksan iki yaşında bir kadındır. Gençlik ve güzelliğe aşırı derecede takıntılı olan bu kadın, tasvirini Amerika'da görüp uğruna İstanbul'a gelen birinin varlığına inanacak

kadar kendisine güvenli ve bir o kadar da saftır. Anlatının ikinci bölümünde kendisinden para sızdırmak için oyunlar tertip eden Karlo, Biyanka ve Marigo'nun tuzağına düşer. Ancak hem Biyanka'nın oyundan vazgeçmesi hem de Karlo ve Marigo'nun yakalanmasıyla paralarını kurtarır. Gonca Gökalp Alpaslan, dönemin basılı anlatılarında alafranga tipinin ele alınış biçimini şu şekilde ifade etmektedir:

Tanzimat'ın siyasal temellerinin kuruluşunda olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru, yani saraydan halka doğru gerçekleşen bu sosyal değişim, özellikle XIX. yüzyılın büyük kentlerinde hissedilen bir olguydu. Fakat günlük yaşamının olağan çizgisini sürdüren halk tabakası içinde henüz yerini bulmuş bir şey değildi. Dolayısıyla da halk hikâyeleri gibi lirik anlatılarda ya da destanlar gibi epik anlatılarda konu olarak batılılaşmanın ve alafrangalığın işlendiğinden söz edilemez. Oysa dönemin meddah hikâyelerinde ve özellikle Karagöz ve Ortaoyunu gibi canlandırmaya dayalı gösterim sanatlarında, bir komedi ögesi olarak kullanılan alafranga tiplmesi, halkın Batılılaşma hakkındaki tavrını yansıtmaktaydı. Büyük kentlerin yüksek tabakadan aileleri arasında yaygınlaşan Avrupa'yı taklit, halkın alaya aldığı 'Monşer' tipini yaratırken, bu tip Karagöz oyunlarına 'Çelebi' tiplmesinin içerdiği özelliklerle geçer. (...) 1796-1876 yılları arasındaki döneme bakıldığında, Batılılaşma konusunun işlendiği eser sayısının pek fazla olduğu söylenemez. Öte yandan, bu konuyu işleyen yazarların genellikle sorun karşısında eleştirel ve alaycı bir tavır aldıkları ve yazılı anlatıda âdeti bir komedi sahnesi yarattıkları da söylenebilir. Gerek Ahmet Mithat'ın gerek diğer yazarların, konuyu işlemek için buldukları yol, Karagöz ve Ortaoyunundaki Çelebi tiplmesinin çeşitlemelerini kullanmaktır (2002, s. 97-99).

Alafranga Güzeli'ndeki Katina da Gökalp-Alpaslan'ın ifade ettiği gibi Karagöz ve ortaoyununda rastlanan alafranga tiplerle benzerlik göstermektedir. Onu, giydiği kolalı misuları ve abartılı makyajıyla hem derviş hem de toplum alaya alır. Anlatıda, Katina'ya benzer bir şekilde alafranga tarzda giyinen kadınlardan da komik örnekler sunulur. Bu kadınların, etekleriyle sokaktaki çöpleri süpürdüğü ve bu pis eteklerle evde oturmalarına rağmen dışarıdan gelen bir köpeği ayaklarının pis olması sebebiyle eve almadıkları söylenir. Yazar, anlatının girişinde alafrangalık hakkındaki tutum ve görüşlerini derviş aracılığıyla okura şu şekilde sunar:

Meselâ ba'zı memâlik ahâlisinin yemek ve içmek ve giyinmek için kendisine mahsûs bir 'âdeti vardır ki su'âl edecek olsak evet bizim 'âdetimiz budur bundan başka bir şey olmaz diye cevâb verirler.
Ancak her bir şeyi bilen ve isti'mâl edenlerden su'âl etmesi lâzım geldiği gibi şu alafranga usûlünün dahi neden ibâret bulunduğunu alafrangaya sülûk

edenlere su'âl etmiş olsak, 'acâ'ib bizim de 'âdetimiz şudur budur deyip bitirebilecekler mi? Hiç 'akıl ermez çünkü ma'lûm olduğu vech üzere alafrangalığın o derece hadsiz hesapsız usûl ve 'âdetleri vardır ki bütün Beyoğlu ahâlisi kâtip olup da yüzlerce sene o usûl ve 'âdetleri kaleme alsayın yine kâfi olamaz. (...) alafrangalık denilen şey yalnız zenginlere mahsûs bir keyfiyet olup evde karıların istedikleri gibi giyinip kuşanıp birtakım masraf etmelerinden ibâret bir şey olmuş olur. Hâl böyle olduğu hâlde niçin bu türlü şeylere zarîflik ve medeniyet ve terbiye ve daha bilmem ne diye birtakım isimler takmalı, hiç lüzumu yok. Çünkü bu yolda işlerin insâniyet ve medeniyete ta'alluk eden bir ciheti yoktur (c. 2, s. 103-108).

Katina'nın evinin karşısında fakir ve hasta ebeveynleriyle birlikte yaşayan İtalyan Biyanka ise "kar gibi beyâz ve ayın on dördü gibi değirmi çehreli" (c. 3, s. 91) bir kızdır. Derviş, Biyanka'nın tasvirinden sonra dünyanın farklı bölgelerindeki kişilerin güzellik ve çirkinliklerinden şu şekilde bahseder:

Fi'l-vâki' Avrupa ahâlisinde öyle 'ale's-seviye dil-ber çıkmaz ama merkûme Biyanka İstanbul'da doğup büyümüş olduğundan mı bilmem neden, sayılı güzellerden olduğu inkâr olunamaz.

İşte bu da cenâb-ı Hakk'ın bir cilve-i mahsûsudur ki ebnâ-yı beşere ihsân buyrulan her türlü 'akıl ve dirâyet ve her nev' hüner ve ma'rifet çâr-ı aktâr-ı cihâna yayılıp güzellikse Hazreti Âdem'in halk olduğu mahâlin civârlarında kalmıştır. Çünkü Avrupa ve Amerika ahâlisi ekseri zayıf, saç sakal ve kaş renkleri birbirine uymaz. Yüzleri başka ve gözleri başka bir hâlde. Hulâsa-i kelâm şehâdet-i 'âmmeyle çirkin âdemler diyebiliriz.

Afrika kıtasındaysa birtakım siyâh veyâhut melez âdemler müşâhede olduğu gibi Çin ve Japon ikliminde dahi kolu beli eğri, sırtı kambur, yüzü uzun, alınları sivri ve gözleri çukur insânlar görürüz. Yalnız Gürcistan, Çerkezistan, Ermenistan ve o civâr ahâlilerinden başlayarak Asya kıtasının Akdeniz kıyılarına kadar tekâmül güzel müşâhede eyleriz. Vâkî'a bir mikdâr güzeller de Akdeniz adalarında bulunduğu der-kârdır. Tabî'atın bu gizli sır ve hikmeti kim bilir ne sebeplerden dolayı neş'et etmiştir? (c. 3, s. 91-92).

Yazarın bu tasvirlerde, oldukça öznel bir değerlendirmede bulunduğu görülmektedir. Biyanka'yı İtalyan olmasına rağmen İstanbul'da büyüdüğü için sayılı güzellerden biri olarak anması, Osmanlı çatısı altındaki farklı etnik-dinsel gruplara mensup insanları yüceltmesi bakımından dikkat çekicidir. Biyanka, fakir bir ailede büyüdüğü için zengin bir adamla evlenmenin hayalini kurar. Ancak genç ve yakışıklı bir kunduracı olan Karlo'ya gönül verince bu hayalinden vazgeçer. Katina'dan para koparmayı hedefleyen Karlo ise, Biyanka'nın tertip ettikleri oyundan vazgeçmesiyle onu terk eder ve Marigo

adında yalancı ve tehlikeli bir kızla anlaşır. Anlatıda dürüstlüğün, yalancılığın ve iyi niyetli bir insan olmanın doğuracağı sonuçlar bu üç kişi üzerinden örneklenir.

Alafranga Güzeli'nin iç anlatısı olan Mahir Bey'in hikâyesinde ilk görüşte aşk motifi kullanılmıştır. Mahir Bey, “ayın on dördü gibi güzel ve nûr gibi beyâz bir cemâle mâlik olup öyle bir güzel gözleri vardı ki doksan yaşında bir ihtiyâra nazar etse ihtiyâr yirmi beş yaşında delikanlı gibi olurdu” (c. 3, s. 25-26) ifadeleriyle tasvir edilen Rukiye'yi pencerede görüp âşık olur. Babasından kalan serveti sefahat âlemlerinde harcayan Mahir Bey, bu yönüyle meddah hikâyelerindeki mirasyedi tipinin birebir aynısıdır. Dramatik bir anlatım esasına dayanan meddah hikâyelerinde, günlük hayatın, özellikle büyük şehirlerin sosyal yaşantısına ışık tutulur; idealize edilen kahramanlar yerine sıradan kişiler karşımıza çıkar. Nerin Köse, “Mirasyedi Delikanlı Tipi ve Türk Halk Hikâyeleri” başlıklı yazısında, meddah hikâyelerinin karakteristik özelliklerinden biri olan mirasyedi delikanlı tipinin yaygın olmamakla birlikte halk hikâyelerinde de kullanıldığını ifade etmektedir. Köse'nin incelediği hikâyelerin hepsinde, servetini har vurup harman savuran kahramanlar, kendilerini eğlence âlemine alıştırarak her şeyini kaybetmesine yol açan sözde dostları tarafından terk edilirler (Köse, 1995, s. 22-23). Mahir Bey'in düştüğü durum da bundan farklı değildir. Rukiye'ye sevdalandıktan sonra ona ulaşmak için kötü niyetli arkadaşlarından yardım isteyen Mahir Bey, bu kişiler tarafından oyuna getirilerek hem parasını kaybeder hem de hapishaneye düşer.

Bu iç hikâye içinde, Mahir Bey'in bir arkadaşı tarafından anlatılan *Mezardan Çıkan Kız* başlıklı hikâyede ise isimsiz bir âşık ve sevgili bulunmaktadır. Halk anlatılarında sosyal sınıf farklılığının âşık ve sevgilinin kavuşmasındaki engelleyici işlevi, masalsi bir atmosfere sahip olan bu anlatıda benzer şekilde işlenmiştir. Hikâyede fakir bir delikanlı, kendisinden haberi olmayan zengin bir adamın kızına âşık olur ve onun karşısına çıkamayacağını bildiğinden acınası bir hâle düşer. Ancak kızı diri diri gömüldüğü mezarından çıkarıp hayatını kurtarıncaya hayaline kavuşur ve evlenip mutlu bir hayat sürerler.

Kukla Güzeli, eserde cansız bir nesneye duyulan aşkın konu alındığı tek hikâyedir. Bu hikâyenin başkişileri yaşlı kadın, Muhabbet Çarşısı'ndaki kukla oynatıcısı ve kukla

uğruna kavgaya tutuşan erkeklerdir. Derviş, anlatıcıya ve onun şahsında okura karşılıksız aşkın insanı harap edeceğine dair öğüt vermek için bu hikâyeyi anlatır. Kukla, alafranga kızlarla özdeşleştirilir; onlar uğruna işlerini ve varlıklarını kaybeden erkekler ise düştükleri sefil durumlarla örneklendirilir.

'*Osmânlı Güzeli*, eserin son iki cildine yayılan, oldukça uzun bir anlatıdır. Refika ve Necip Bey'in kavuşma maceralarını konu alan anlatıya, kısası uzunlu on iç anlatı eklenmiştir. Anlatının çerçeve hikâyesinde âşık Necip Bey, sevgilisi ise Refika'dır. Refika on sekiz yaşında, Konyalı, oldukça güzel ve cesur bir genç kızdır. Bir yanlış anlaşılma sonucunda babasının saldırısına uğrayarak ölümden kıl payı kurtulur ve şehirden ayrılarak dağlara gider. Karşılaştığı haydutların kıyafetlerini alarak erkek kılığına giren genç kız, daha sonra çobanlara rastlar ve köyde onların arasına katılır. Anlatının bu bölümünde halk anlatılarında kullanılan yola çıkma ve kılık değiştirme motifleri hikâyenin iskeletini oluşturan temel unsurlardır. Refika'nın tasvirini İstanbul'da görüp onu bulmak için Konya'ya ve o köye kadar gelen Necip Bey ise, erkek kılığına girip Kendigelen ismini alan genç kızla arkadaşlık kurar. Ona, birbirini izleyen günler boyunca Refika'yı anlatır ve sonunda ikisi birlikte genç kızı bulmak için yola düşer.

Refika'nın Necip Bey'le yola çıkmasının amacı, ona güvenmek, ahlâkından emin olmak ve bir anlamda onu sınamaktır. Refika'ya yalnızca resmini görüp âşık olan ve ahlâkını, yaşayışını hiç bilmediği bir genç kız uğruna türlü tehlikeler atlatan Necip Bey, halk anlatılarındaki gibi sebatlı ve cesur bir kişiliğe sahiptir. İki de anlatının sonuna kadar birbirlerine direnir: Genç kız, hikâyeleri ve oynadığı oyunla delikanlıyı âdeta yolundan döndürmeye, delikanlı ise genç kızı bulup ahlâkından emin olunca onunla evlenmeye kararlıdır. Anlatının sonlarına doğru Refika'nın teyzesi ve babasıyla karşılaşması, mutlu sonun habercisi olan ilk aksiyonlardır. Refika, teyzesiyle Necip Bey'e son bir oyun daha oynar. Bu oyunun amacı yine Necip Bey'i denemektir. Oyunun sonunda delikanlı, Refika'yı etraftan soruşturmaya izin alamayınca ondan vazgeçer ve kaderine boyun eğip Kendigelen'le yoluna devam eder. Bu sırada Refika, babası Hacı Emin Efendi'yle karşılaşır ve ona da kendileriyle gelmesi için bir hikâye uydurur. Anlatının sonunda Refika'nın üstündeki kıyafetleri atıp kendisini babasına ve âşığına göstermesiyle iki yönlü bir kavuşma gerçekleşir. Baba kızına, âşık da sevdiğine kavuşarak muradına erer.

'*Osmânlı Güzeli*'nin çoğunlukla masal unsurlarının kullanıldığı iç anlatıları, Refika ve Necip Bey'in hikâyesine paralel bir izlekte kurgulanmıştır. Yazar bu anlatılarda, ahlâk ve yaşayışı bilinmeden âşık olunan kızların kişinin başına getirebileceği fenalıkları örnekler. Refika'nın teyzesinin anlattığı Hamdi ve Servinaz'ın hikâyesi dışındaki bütün hikâyelerin anlatıcısı Refika'dır.

Hikâye-i Cemil Bey ve Cemile Hanım'da methini duyarak âşık olma motifi kullanılmıştır. Cemil Bey, Cemile Hanım'ı bulmak için uzun bir yolculuğa çıkar. Yukarıda belirttiğimiz gibi huyu suyu bilinmeden âşık olunan Cemile, düzenbaz ve paragöz bir kızdır. Kendisini görmek isteyen Cemil Bey'e tırnağını, parmağını, elini ve yüzünü cam arkasından, para karşılığıyla gösterir. Bu uğurda oyuna getirdiği babasına, Cemil Bey'i, yıllardır haber alamadıkları kardeşi Kadri Bey'den haber getiren bir adam olarak tanıtır. Cemile'nin Kadri Bey'le ilgili uydurduğu hikâyeyi kızın babasına anlatan Cemil Bey, bunu bile para karşılığında yapar. Sonunda bütün varlığını kaybeden delikanlı, Cemile Hanım'ın yüzünü bir daha göremez.

Sergüzeşt-i Kadri Bey hikâyesinde tasvirini görüp âşık olma motifi kullanılmıştır. Anlatıda kara kaşlı, kara gözlü, beyaz ve dilber bir delikanlı olan Kadri Bey, sevdiği kızla evlenemediği için ona benzeyen başka bir kız bulmak ümidiyle gurbete gider. Yolda bir tasvirini görüp sevgilisine benzediği için âşık olduğu "uzun boylu fakat zayıf, kemikleri birbirine geçmiş, gözleri çukura batmış, saz benizli bir kız" (c. 4, s. 105) olan Çin prensesi Minazinka'ya kavuşabilmek için Pekin'e ulaşır. Masalsı bir atmosfere sahip olan hikâyede, görünmezlik ilacıyla saraya girebilen ve Minazinka'nın gerçekleşmesi imkânsız olan arzusunu yerine getiren delikanlı, beklediği karşılığı alamaz.

Sergüzeşt-i Kadri Bey hikâyesine eklenen *Derdli Kadının Hikâyesi*'nde, görünmezlik ilacıyla genç bir kızını taciz eden delikanlı ve bu kızın annesinin hikâyesi anlatılmaktadır. Cemil Bey'in uydurduğu hikâyede, fiziksel tacize uğrayan genç kız ve kendilerine delikanlı tarafından vadedilen parayı alabilmek için çaresizce yardım isteyen annesi, toplumdaki eril yandaşlığın baskınlığı sebebiyle görmezden gelinip hakarete uğrar.

Ancak hikâyenin sonunda sözde sihirli bir ilaç ve nüfuzlu bir erkek aracılığıyla amaçlarına ulaşırlar.

Sevdikleri kızlar tarafından aldatılan Cemil ve Kadri Bey'in hikâyeleri, '*Osmânlı Güzeli*'nin mutsuz sonla bitirilen ilk iç anlatıdır. Bu yönüyle hikâyeye sonlarının, halk anlatılarından farklı olarak gerçeğe daha yakın kurgulandığı söylenebilir. Belirsiz de olsa çaresizlik sebebiyle mutsuz bir sonu çağrıştıran Yusuf ve Zeliha'nın hikâyesinde Yusuf, Hindistan'ın başkentine yakın bir şehirde yaşayan zengin ve yakışıklı bir delikanlıdır. Gönül verdiği "gayet hüsnâ ve beyâz, kara kaşlı ve kara gözlü" (c. 4, s. 66) Zeliha ise, güzelliğiyle görenleri büyüleyen; aşkı uğruna sefil olan delikanlılara hiç yüz vermeyip onlarla alay eden zalim bir kızdır. Yüzünü dahi görmediği genç kıza âşık olan Yusuf, kendisine de aynı muamelede bulunulunca öfke ve intikam hırsıyla dolar. Ancak Zeliha kötü bir hastalığa tutulunca tedavisi için gerekli olan otu bulmak üzere yola çıkar. Otun bulunduğu çiftliğe gelince, hikâyeye paralel olarak bekçinin hikâyesi anlatılır. Halk anlatılarında âşık ve maşûkun kavuşmasında engelleyici bir işleve sahip olan para, bu hikâyedeki temel motiftir. İyi ahlâklı ve yalanı hiç sevmeyen bekçi, Zekiye isimdeki sevgilisiyle evlenecekken kızın ailesi Zekiye'nin henüz on dört yaşında olduğunu söyler ve delikanlıdan birkaç yıl gurbete gidip para kazanmasını ister. Bekçi de o çiftliğe gelip çalışmaya başlar ancak üç senede hedeflediği paranın üçte birini bile kazanamaz. Yusuf'la karşılaşınca hâlini ona anlatır ve Yusuf eğer istediği otu kendisine verip ardından gelenlere otun o çiftlikte olmadığını söylerse hedefindeki paranın çok daha fazlasını vereceğini bekçiye vadeder. Ancak bekçi bu teklifi reddeder, otu alamayan Yusuf da memleketine eli boş döner.

Refika'nın teyzesinin anlattığı Hamdi ve Servinaz'ın hikâyesinde de mutsuz bir sonla karşılaşılır. Hamdi adındaki Mısırlı genç, sevgilisi Servinaz'la evlenebilmek için bekçi gibi para kazanmak amacıyla gurbete gider. Orada saatçi bir delikanlıyla karşılaşır ve onunla dost olur. Bir gün Hamdi, Servinaz'ı ve ona duyduğu aşkı saatçiye anlatır. Ayrıldığı kız yüzünden bütün kızların güvenilmez olduğuna inanan saatçi ise güzel kızlara gönül verenlere divane gözüyle baktığını ve Servinaz'ın da mutlaka kötü ahlâkta biri olduğunu iddia eder. Hatta bu iddiasını ispatlamak için kalkıp Mısır'a giden saatçi, Servinaz'ın oturduğu evin karşısındaki boş evi kiralayarak dürbünle onu gözetler. Bir gün

giyinirken izlediği Servinaz'ın göğsünde bir ben görünce aradığı delili bulduğunu düşünerek Mısır'dan ayrılır. Hamdi'ye gördüğü beni uydurduğu hikâyelerle anlatınca delikanlı büyük bir azap çeker ve bir süre sonra ölür. Anlatıda kullanılan “ben” motifi, halk anlatılarında işlenen namus konusunun işlevsel unsurlarından biridir. Bu “motif, halk anlatılarında da ilk yazılı anlatılarda da genç kızların namusuna ilişkin önemli bir ayrıntı olarak varlığını korur ve dönemin sosyal yaşamı açısından bakıldığında kapalı düzenin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir” (Gökalp-Alpaslan, 2002, s. 63). Namık Kemal'in 1874 yılında yayımlanan romanı İntibah'ta da ben motifiyle karşılaşılmaktadır. Mahpeyker'in Dilaşub'un evine kadınlar gönderip vücudundaki beni öğrenmesiyle, saatçinin Servinaz'ın göğsünde gördüğü beni delil olarak sunması iki kıza da iftira atmak için kullanılan motiflerdir.

Kendigelen kılığındaki Refika'nın, yaşadıklarına paralel olarak anlattığı son iç anlatı, Kamile ve hırsızın hikâyesidir. Bu kısa anlatıda amaç, babasının kendisine yaptıklarıyla yüzleşmesini sağlamaktır. Masalsı bir atmosfere sahip olan ve ilk görüşte aşk motifinin kullanıldığı hikâyede, kasabaya gelen meşhur bir hırsız, pazarda karşılaştığı kişilerden üç sihirli nesne (cam, gömlek, merdiven) alarak dağa çıkar. Gözüne koyduğu sihirli camla, babasının kendisini muhafaza etmek için yaptırdığı kale gibi evin penceresinden Kamile'yi görür. Hızlıca bu eve gidip giydiği sihirli gömlekle aslanları, çıktığı sihirli merdivenle de evin yüksek duvarlarını aşar. Birkaç saat sonra herkes uykuya çekilince Kamile'nin odasına gidip onu seyreder ve heyecandan yanına bayılır. Kamile'nin babası ise uyanıp kızının yanında bir erkeğin yattığını görünce öfkesinden deliye döner ve elindeki kamayı kızının göğsüne saplar. Mutsuz bir sonla bitirilen hikâyede hırsızın da bayıldıktan sonra öldüğü anlaşılır.

*'Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli'*nde âşık ve maşûklar, masal, halk ve meddah hikâyelerindeki başkahramanlarla birçok açıdan benzerlik göstermektedir. Anlatılarda aşk, masal ve halk hikâyelerindeki âşık olma motifleriyle başlamaktadır. Bu motiflerden ilk görüşte âşık olma *Çerkez Güzeli*, *Kastamonu Güzeli* ve *Rum Güzeli*'nde; tasvirini görerek âşık olma *'Osmânlı Güzeli* ve onun iç anlatısı olan *Sergüzeşt-i Kadri Bey*'de; methini duyarak âşık olma *'Osmânlı Güzeli*'nin iç anlatısı olan *Cemil Bey ve Cemile Hanım* ile Yusuf ve Zeliha'nın hikâyesinde; düşte âşık olma ise *Çerkez Güzeli*'nde

kullanılmıştır. Eserde bunların yanı sıra âşığın sevgilisine ulaşabilmesi için yola/gurbete çıkması ve önlerine çıkan engelleri aşmak için dervişlere, falcılara başvurması gibi motifler de *Çerkez Güzeli* ile *'Osmânlı Güzeli* ve iç hikâyelerinde tespit edilmiştir. Maşûklara bakıldığında ise hem halk anlatılarındaki hem de klasik Divan şiirindeki kadınlarla benzeştikleri görülmektedir. Anlatılarda görünüşleri ve güzellikleri tasvir edilen bu kişiler, 13-18 yaş aralığında ve genellikle ev ve oda gibi kapalı mekânlarda çizilmiştir. Namus probleminin bir alt konu olarak işlendiği eserde, evlerinden dışarı çıkarılmayan kadınlar, pencerelerde, kafes ve şâh-nişinlerde âşıklarıyla iletişim kurarlar. Hatta birçok anlatıda temel aksiyonların bu iletişimle başladığı görülür. Fırsatını bulup evden dışarı çıkabilen kadınlar ise genellikle kendilerini tehlikeli mekânların veya trajik olayların içinde bulurlar.

Tanzimat dönemi anlatılarında kişiler, geleneğin etkisini yitirmeye başlamasıyla daha gerçekçi bir biçimde çizilmiştir. Bu noktada eserdeki âşıkların, masal ve halk hikâyelerindeki kahraman-âşıklardan daha az yüceltildiği ve pasif bir mücadele etkinliğine sahip oldukları görülmektedir. Geleneksel anlatılarda hayatı doğum çizgisiyle başlatılıp olağanüstü unsurlarla kurgulanan âşıklar, *'Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli'*nde hayatlarının yalnızca bir kesiti sunulan, daha sıradan kişilere dönüşmüştür. Âşık ve maşûkların türlü engelleri aşip kavuşmaları veya engelleyicilerin üstün gelerek kavuşmanın gerçekleşmemesi yine halk anlatılarındaki mutlu-mutsuz son motifleriyle kurgulanmıştır. Anlatılardaki mutlu sonlar gerçeklikten uzak, masalsi sonlardır. Mutsuz sonlarda ise gerçeğe yaklaşıldığı görülmektedir. Eserin sözlü kültür ürünleriyle farklılık gösteren belirgin bir özelliği de bazı anlatıların açık uçlu sonlandırılmasıdır. Bu anlatıların bitiminde âşık ve maşûklar geleceğine dair hayaller kurar, çünkü derviş bu kişileri o anda görür ve geleceğine dair herhangi bir çıkarımda bulunmaz.

2.2.1.2. Norm Karakterler

Kurmaca eserlerde ikincil/yardımcı karakter olarak da adlandırılan norm karakter (*ficelle*), olay örgüsünün ana aksiyonlarında önemli rol oynayan kişi veya kişilerdir. Anlatıda belli bir fonksiyonu icra eden bu kişi veya kişiler, başkişinin aksine, amaç olmaktan çok bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır. Harvey, norm

karakterlerin pek çok şekilde ve özellikle derinliği olan perspektiflerle, roman başkişisinin kusurlarını yansıtan bir ayna gibi kullanılabileceğini ifade eder. Ona göre, başkişisinin eksik yönlerini tamamlayan, bu özellikleriyle de ona yakın bireysel bir derinlik kazanan bu kişiler, başkişisinin zorluklar karşısında gücü tükendiğinde onun gücü, korktuğunda cesareti ve sustuğunda ise konuşan dili/vicdanı olurlar:

Norm karakter de, bir fon karakter gibi, romanın yapısı içinde tamamen mekanik bir rol oynayabilir veya koronun görevini yerine getirebilir; roman başkişisi ile toplum arasındaki iletişimi sağlayan bir araç olabilir; en basit anlamda tezat yaratmak ve okuyucuyu rahatlatmak için kullanılabilir. O da, kart karakter gibi, roman başkişisinin karmaşık yapısı ve meselelerini anlamak için yaptığımız mücadeleden sonra, hayâtın bildiğimiz belli yönlerini anlamaktan duyduğumuz zevk ve rahatlamayı sağlayabilir. (...) Bazen derinlemesine anladığı gerçekleri yansıtarak, bazen de sağduyunun ve akli başında gerçeğin sözcüsü olarak roman başkişisinin moral körlüğünü ve hatalarını aydınlığa çıkarabilir. Norm karakter, eserin başkişisinin sahip olması gereken nitelikleriyle, yazarın tercihini ifade edebilir. (...) Veya norm karakter, eserde kahramanın yaşadığı tecrübenin bir benzerini daha basit bir şekilde yaşayan bir karakterdir. (...) Öteki roman kişilerindeki sapmaları görüp yargılamamızı sağlayan ahlâki bir ölçü olabilir; basit ve statik bir yapıya sahip olduğu için, roman dünyasındaki değişme ve gelişmeleri değerlendirmede kullanılacak bir ölçü olabilir (Stevick, 2010, s. 186).

'*Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*'ne geniş bir açıdan bakıldığında norm karakterlerin genellikle âşık ve sevgilinin anne ve babası, eşi, kardeşi, teyzesi veya arkadaşı olduğu görülmektedir. Bu karakterler hikâyelerde ikinci/yardımcı kişi konumunda olup âşık ve sevgilinin kavuşup kavuşamamasında belirleyici rol oynarlar. Hikâyelerin iyi ve kötü sonlarında da büyük oranda bu kişilerin etkinlikleri söz konusudur.

Eserde birinci gün anlatılan *Çerkez Güzeli* ve yirminci gün anlatılan *Kukla Güzeli*'nde başkişiler dışında yalnızca fon karakterler bulunmaktadır. *Kastamonu Güzeli*'nde Saçısümbül'ün annesi, âşık ve sevgilinin arasında, kocasından sonraki etkin gücü temsil eden bir norm karakterdir. Kızı ve kocası gibi İstanbul'da taşralı tavır ve yaşayışını sürdüren kadın, kızı için zengin bir koca arayışındadır. Yanağışül'ün zenginliği ve verdiği hediyelerle aradığı damadı bulduğunu düşünerek kocasını ikna etmeye uğraşır. Hatta bu uğurda adamdan şiddet görür.

Karnaval ya'nî Et Kesimi Güzeli'ndeki norm karakter, kızın erkek kardeşidir. Âşık ve sevgilinin kavuşmasını engelleyen bu karakterle âşık arasında önceden meydana gelen düşmanlığın sebebine dair bir bilgi verilmez. Tutkulu bir aşktan ziyade gerilimi yüksek bir kavganın konu alındığı hikâyede erkek kardeş, âşıktan daha fazla aksiyona sahiptir ve hikâyenin sonunda onu öldürür.

Rum Güzeli'ndeki norm karakter Fani'nin kocasıdır. İspiro'ya âşık olan karısına mektuplarla oyun oynayan kurnaz adam, amacına ulaşarak Fani'yi İspiro'dan uzaklaştırır. Kötü bir hastalığa yakalandığında masraf olacağını düşünerek doktoru bile gereksiz gören bu karakter, kızını, kendisi gibi cimri bir adam olarak tanıdığı Bernar'a verir. Ancak bu sefer delikanlı tarafından kendisi oyuna getirilir.

İç hikâyeleriyle birlikte *Ermeni Güzeli*'nde beş norm karakter bulunmaktadır. Bu kişiler, Gammaz'ın hikâyesindeki karı koca ve doktor, Nifak'ın hikâyesindeki Biladon ve Nazife Hanım'ın kocası Hasan Baba'dır. Gammaz'ın hikâyesinde entrikayı başlatan Zoise, kocasını genç doktoruyla aldatır ve kendisini ispiyonlayan Gammaz'dan intikam almak için bir oyun tertip ederek onu evden kovdurur. Elbis'in diğer kardeşi Nifak'ın hikâyesinde bulunan Biladon ise keşfettiği tılsımlı direğin altındaki hazineyi çıkarmak için Nifak'tan yardım ister. Çıkacak olan hazinenin yarısını da ona vereceğini söyler ancak Nifak işten vazgeçince her ikisi de hazineden mahrum kalır. Hasan Baba ise, hikâyede baskıcı ve aldatılan koca olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisine oynanan oyunu tesadüfi olarak fark edip karısıyla yüzleşmek isteyince yine aynı ilaçla uyutulur.

Alafranga Güzeli'ndeki norm karakterler, iç hikâyede yer alan Mahir Bey'in arkadaş grubudur. İsim verilmeyen bu kişiler, miras yoluyla zengin olan Mahir Bey'in çaresiz durumundan faydalanarak ondan para koparmış ve parasının bittiğini anlayınca bir anda ortadan kaybolmuşlardır. Aşkından gözüne hiçbir şey görünmeyen Mahir Bey, türlü yalanlar söyleyen ve hikâyeler anlatan bu kişiler yüzünden hapishaneye kadar düşmüştür.

'Osmânî Güzeli, iç hikâye halkalarıyla oldukça kalabalık bir kişi kadrosuna sahiptir. Necip Bey ve Refika'nın kavuşma macerasında onlara eşlik ederek boyut kazanan norm karakterler Refika'nın babası Hacı Emin Efendi, Refika'nın teyzesi ve Timur'un

annesidir. Karısını on sene evvel kaybeden ve namusuna oldukça düşkün olan Hacı Emin Efendi, çok sevdiği kızıyla bir başına kalır ve yüzbaşı rütbesiyle savaşta görevlendirilince onu teyzesine teslim eder. Refika'ya güzelliğinden dolayı ileride birçok kişinin düşman olacağını sezen adam hem ona hem de teyzesine eve erkek girmemesi ve dışarıya çıkılmaması hususunda tembihlerde bulunarak evden ayrılır. Ancak Refika'ya sevdalanmış olan karşı evdeki genç Timur, annesi aracılığıyla tehlikeli bir oyuna kalkışır. Onlara Hacı Emin Efendi'den gelen bir mektupta, adamın öldüğünü söyler. Timur'un annesi hem kendi canından olmaktan hem de oğlunun aşkı uğrunda çıldırmasından korkarak Timur'un her isteğini yerine getirir. Fakat oğlunu Hacı Emin Efendi'nin kılıcından kurtaramaz. Sonrasında kızını öldürdüğünü düşünerek pişman olur ve şehri terk eder. Refika'nın teyzesi ise, Hacı Emin Efendi savaştan dönüp Timur ve Refika'ya saldırınca korkuya kapılarak evden kaçır. Ancak Kendigelen'in Necip Bey'le yaptığı yolculuk sırasında tekrar ortaya çıkarak hikâyenin sonu için belirleyici bir norm karaktere dönüşür.

'*Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*'nde norm karakterler, genellikle âşık ve maşûkun yakın çevresinde olan ve anlatının mutlu-mutsuz sonunu belirleyici temel aksiyonlara etki eden kişilerdir. Eserin kişiler kadrosundaki genişlik, bu kişilerde de işlevsel bir çeşitlilik meydana getirmiştir. Norm karakterler birçok anlatıda yalnızca olumlu ve yardımcı yönleriyle öne çıkarken, bazı anlatılarda ise temel aksiyonun gerçekleşmesi için ikincil derecede önem arz eden olumsuz nitelikteki karakterler olarak belirir. Âşıkla maşûkun anne ve babası, eşi, kardeşi, teyzesi, arkadaşı veya ilk kez karşılaştığı biri olan bu karakterler, eserin anlatı düzeylerinde başkişiden sonra öne çıkan ve bazı anlatılarda anlatıcı konumuna gelen karakterlerdir.

2.2.1.3. Fon Karakterler

Kurmaca eserlerde fon karakterler (*background characters*), bireysel bir boyut kazanmayan, derinliksiz, yalnızca başkişinin sosyal ortamı için ihtiyaç duyulan kişilerdir. Figüratif veya dekoratif olarak da adlandırılan bu karakterler eserde "bir an için ilgi merkezi yapılabilir ve derinlik kazanabilirler, fakat bireysel anlamda önem ve boyut kazanmaksızın tamamen isimsiz birer ses olarak kalırlar" (Stevick, 2010, s. 180). Veysel Şahin, bu karakterlerin, eserin içinde bulunduğu mekân, zaman, durum ve eylemlere

gerçeklik veya uygunluk kazandırmakla yükümlü olduklarını; anlatıcının onlara sadece bir ayna görevi verdiğini ve sadece etraflarına gerçeklik kazandırdıklarını ifade etmiştir (2008, s. 13-14). Şerif Aktaş ise fon karakteri şu şekilde tanımlamıştır:

Tiyatro ve sinemada figüran rolündeki oyuncular gibi anlatma esasına bağlı edebi eserlerde, mahalli rengi aksettiren, dikkatlere sunulmak istenen vaka veya vaka parçalarına ait tablonun gözler önünde daha iyi tecessümüne hizmet eden şahıslar da vardır. Bunların vaka içinde yüklendikleri herhangi bir fonksiyon yoktur, eserde psikolojik hususiyetlerinden de söz edilmez (1991, s. 158).

‘Âşıkla Ma ‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli, halk ve meddah hikâyelerinde karşımıza çıkan kişilerle benzer bir kişi kadrosuna sahiptir. Çerçeve anlatı tekniğiyle yazılan eser, çok kültürlü bir nitelik taşıdığından fon karakter yelpazesinde de çeşitlilik görülmektedir. *Çerkez Güzeli* hikâyesinde Ziba ve Meftun’un karşılaşmasında rol oynayan ve hikâyenin sosyal ortamını şekillendiren fon karakterler Meftun’un babası, Ziba’nın babası, falcılar, arabacı, cariyeler, Tatarlar ve Meftun’u kurtaran adamdır.

Kastamonu Güzeli’nde Yanağıgöl’ün anne ve babası, yalnızca çocuklarının evliliği için görüş belirten, hikâyede başka bir fonksiyonu olmayan fon karakterlerdir. Yanağıgöl’ün misafirleri de Saçısümbül’ün babasının kart karakterini şekillendirmek için kurgulanmış, tek bir amaca hizmet eden fon karakterlerdir.

Karnaval ya ‘nî Et Kesimi Güzeli’nde kişi kadrosu, diğer hikâyelere göre daha sınırlıdır. Başkişileri âşık ve sevgili, norm karakteri kızın erkek kardeşi ve fon karakterleri ise çıkan arbedeye tepki gösteren dükkân sahibi ve orada bulunanlardır.

Rum Güzeli’nde Fani’nin âşık olduğu genç İspiro, hikâyede sesi olmayan bir karakterdir. Yalnızca Fani’nin kocasının onun ağzından yazdığı mektupla işlev kazanır. Fani bu mektupla beklediği karşılığı alamayınca aşkından vazgeçer. Hikâyede Fani ve kocasının mektuplarını taşıyan uşak da bir fon karakterdir.

Ermeni Güzeli’nde Elbis’in babası ve iki haydut grubu fon karakter özelliği taşımaktadır. Elbis’in babasının hikâyedeki tek etkinliği, kurdun pençesindeki bir koyunun peşinden

gidip ayağı taşa takılınca geri dönemeyiştir. Elbis, babasının kendisinden ayrıldığını fark etmeyerek haydutların kısıracına düşer ve kendisini uçurumdan atar. Hikâyede fon karakter olan diğer haydutlar da Elbis'in başına gelenleri duyup ona yardım etmek isteyen ve hikâyenin sonunda ortaya çıkan haydutlardır.

Alafranga Güzeli, iç hikâyeleriyle birlikte geniş bir kişi kadrosuna sahiptir. Kokona Katina'nın alafranga tavır ve yaşayışının sunulduğu bölümde fon karakterlerle zengin bir sosyal ortam oluşturulmuştur. Burada karşımıza sokak süpürücüleri, uşak, kolacı kadın, bakkal, dükkân önünde oturan iki adam ve hamal çıkmaktadır. Her biri, dervişin dönemin alafranga anlayışı hakkındaki tutumlarına fon oluşturmaktadır. Mahir Bey'in hikâyesinin anlatıldığı bölümde Rukiye'nin uşağı, zeybekler ve zabıtalara, *Mezardan Çıkan Kız* başlıklı iç hikâyede kızın annesi ve son olarak Katina'nın kocası *Alafranga Güzeli*'nin diğer fon karakterleridir.

Eserde cansız bir nesne uğruna kanlı bıçaklı kavgaya tutuşan kişilerin anlatıldığı *Kukla Güzeli*'nde, kuklayı kaçıran kadını takip eden adam ve kadının Muhabbet Çarşısı'nı sorduğu kişiler ilk fon karakterlerdir. Kadın, Muhabbet Çarşısı'ndaki evi buluncaya dek hikâye bu kişilerle ilerler. Kuklayı teslim alan kadın onu pencerede oynatmaya başlayınca iki adam eve girmek ister. Hikâyedeki fon karakterlerden biri olan besleme, adamları içeri alıp onlara bir içki masası kurar. Son fon karakterler ise kavgaya tutuşan adamları alıp götüreren zabıtalardır.

'Osmânlı Güzeli, iç hikâye halkalarıyla eserde kişi kadrosu en geniş hikâyedir. Refika'nın evden kaçışıyla başlayıp Kadri Bey'in macerasının anlatıldığı bölüme kadar üç fon karakter grubu karşımıza çıkmaktadır. İlki Refika'nın karşılaştığı haydutlar, ikincisi ona yardım eden çobanlar ve üçüncüsü de misafir olduğu evde bulunan köylülerdir. Bu iyi niyetli kişiler, Refika'nın yolculuğunda ona yardım edip dolaylı olarak cesaret kazanmasına katkıda bulunurlar. *Hikâye-i Cemil Bey ve Cemile Hanım*'da Cemil Bey ve Cemile Hanım'a aracılık yapan ihtiyar kadın, *Sergüzeşt-i Kadri Bey*'de Kadri Bey'in babası, balıkçı ve dalgıçlar, Mr. James'i misafir eden kadın ve onun oğlu, Kamile ve hırsızın hikâyesindeki üç pazarcı, Refika'nın anlattığı *İki Atlının Mukâlemesi*'ndeki atlılar ve farklı kişilerce başvurulmuş falcılar eserdeki diğer fon karakterlerdir.

'*Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*'nde fon karakterler, genellikle âşık ve maşûkun kavuşma serüvenlerinde ortaya çıkan, temel aksiyonlara etki etmeyen, derinliksiz kişilerdir. Çoğu anlatıda yalnızca bir isim ve ses olarak var olan bu kişiler, işlevsel olarak anlatının sosyal ortamını genişletmekte ve bağlı oldukları olay ve mekânlara kurgusal açıdan gerçeklik kazandırmaktadırlar. Eserin kişi kadrosundaki çeşitlilik, fon karakter kullanımında da bir zenginlik yaratmıştır. Genel bir gruplandırmaya gidildiğinde pastoral mekânlarda haydutların ve köylülerin; şehirlerde ise pazarcıların, sokak süpürücülerinin, bakkalların, maşûkların komşuları olan ihtiyar kadınların ve adres sorulan adamların fon karakter olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunların dışında karşılaşılan diğer fon karakterler ise konaklardaki beslemeler, rüyaların danışıldığı ve sihirli ilaçların istendiği derviş ve falcılardır.

2.2.1.4. Kart Karakterler

Kurmaca eserlerde başkişi/tematik güç ve fon karakterler arasında yer alan kart karakter (*card-character*), çatışma unsurunu doğuran tek boyutlu kişilerdir. Bu kişiler, “yalnık bir kişiliğe sahiptirler ve daha çok ‘hedef obje’ye varmayı engelleyen karşı güç grubunda yer alırlar” (Korkmaz, 1997, s. 300). Kendilerine has özelliklerini daima koruyan kart karakterler “hakkında hazır bir imaj vardır; bir iç değişim süreci yaşamazlar. Nispi olarak esnekliğe sahiptirler ama genel anlamda statiktirler” (Eliuz, 2001, s. 80). Harvey’e göre kart karakterin ayırıcı niteliği nispi anlamda statik oluşudur. O, her zaman kendisidir; dibinde kurşun olan bir oyuncak gibi, nereye fırlatılırsa fırlatılsın hep ayağının üstüne düşer. Basit olması gerekmediği gibi sadece komik bir karakter de değildir. Aynı zamanda hem komik hem de merhamet uyandıran bir kişidir (Stevick, 2010, s. 184). Harvey, kart karakterin diğer karakterlerle ilişkisini şu şekilde değerlendirmiştir:

Bir kart karakterle roman başkişisini ayıran çizgi, hâlâ kesin olmadığına göre, esas ayırıcı nitelik nedir? Bir kart karakter, esareti içinde hür olduğu için - veya aynı şekilde hürriyet içinde mahpus olduğu için- romancı sık sık onun hamuruna canlılık, enerji, bir roman başkişisinin karmaşık çizgilerini bulandıracak ve bozacak fazlalıklar katabilir. Kart karakterleri oluşturan kimyasal unsurlar saftır, işte bu yüzden bu karakterler, ekseriya çarpıcıdır. Kart karakterler, tek, yoğun, canlı unsurları somutlaştırırlar; roman başkişileri ise, karmaşık, saf olmayan ve bir oluş süreci içinde olan unsurlardan oluşurlar. (...) İlk bakışta kart ve norm karakterler birbiriyle zıt tipler olarak

görünebilirler. Kart karakter de başkişiden farklı olmasına rağmen, romanda gerçekleştirilmesi gereken bir amaçtır ve icra ettiği herhangi bir fonksiyon, bir yan üründür. Roman dünyası içine bir kart karakter sokmak tehlikelidir, çünkü böyle bir karakter, öyle bağımsız ve romanın temasının talep ettiği ölçülere meydan okuyacak boyutlardadır ki, kendisine tanınan sınırları aşır yaratıcısının kontrolünden çıkabilir ve bütün eserin yapısını bozabilir (2010, s. 184).

'*Aşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*'nde kart karakter özelliği taşıyan kişilerden ilki, *Kastamonu Güzeli*'ndeki Saçsümbül'ün babasıdır. Ailesiyle Kastamonu'dan İstanbul'a taşınıp taşralı tavır ve yaşayışını sürdüren saf tabiatlı, cahil ve görgüsüz adam, geleneksel Türk tiyatrosundaki Kastamonulu tipiyle benzerlik göstermektedir. Metin And, Karagöz ve ortaoyunundaki kişilere dair yaptığı bölümlerde Kastamonulu tipini Anadolu kişileri grubuna alarak bu tipi "Dili, tavırları kaba, böndür. Kendisine iyi sözler söylendikçe o bunları kötüye alır, ancak 'ayı' denilince dostluk bağı kurar" (1977, s. 306) şeklinde tanımlar. Özdemir Nutku ise Kastamonulu tipinin meddah hikâyelerinde cahilliği, saflığı ve kaba saba konuşmasıyla sergilendiğini, konuşma tarzıyla meddahın en çok taklit ettiği şiveler arasında yer aldığını dile getirmiştir (1976, s. 154). Hikâyede kaba adam, Yanağıgöl'ün kendisi için düzenlediği ziyafetlerde, onu, safça hareketleriyle zor durumlara düşürür. Akşam beşte davet edildiği meclise sabah beşte katılır, mecliste yaşça büyük olan kişiye dönük oturması gerekirken şişman ve boyca uzun kişiye dönük oturur. En sonunda hiçbir harekette bulunmaması ve herkes ne yapıyorsa aynısını yapması istendiğinde etrafındakileri taklit ederek hem kendisini hem de Yanağıgöl'ü rezil eder.

Ermeni Güzeli'ndeki kart karakterler, Elbis'in yedi yıl önce para kazanmak için İstanbul'a giden kötü ahlâklı kardeşleri Gammaz ve Nifak'tır. İsimleri, kişiliklerinin sembolü olan bu iki kötü ahlâklı kardeşin kart karakter özellikleri, hikâyeye sonunda Elbis'e yaptıkları eziyetle daha da belirginleşmiştir. Gammaz, İstanbul'a gidince zengin bir sarrafın konağında vekilharçlık yapar ve hizmetlerinden dolayı ailece takdir edilir. Ancak yaptığı gammazlık yüzünden efendisinin gazabına uğrar. Diğer kardeş Nifak ise, oldukça geçimsiz ve kavgacı bir kişiliğe sahiptir. İstanbul'da kendisine teklif edilen hiçbir işi beğenmediği için kendisini dağlara vurup ot yiyerek yaşar. Altında hazine olan bir direğe ve Biladon'a rast gelmesi kendisi için büyük bir fırsat olabileceken huysuzluğu yüzünden bu şansı elinden kaçıır. İki kardeşin memleketlerine dönüp Elbis'e eziyet

etmeleri, yaşadıklarından ders çıkarmayıp sabit karakterlerinden ödün vermediklerini gösterir.

Eserdeki diğer kart karakter ise '*Osmânlı Güzeli*'ndeki Hikmet Ağa'dır. Köylülerin bilgeliğine hürmet ettiği bu kişi, aslında onları kandıran, kara cahil bir adamdır. Kastamonulu tiplmesi gibi daha çok meddah hikâyelerinde görülebilecek niteliklere sahip olan Hikmet Ağa, kurgusal olarak işlevsiz bir kişidir. Hikâyeden çıkarıldığında bağlamsal bir boşluk da oluşmaz. Okuru güldürmek ve hikâyeye canlılık katmak için anlatıya dahil edilen bu kart karakter, İstanbul'da bulunan köprü, vapur ve telgrafla ilgili kendisine sorulan sorulara komik cevaplar verir.

Bu bölümde '*Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*'nin incelenen kart karakterleri, yalnızca hasım/karşıt güç işlevleriyle değil; tek boyutlu, değişime kapalı ve olaylara dahil edilip edilmeme özellikleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Sabit karakter özelliklerini koruyan ve iç değişim sürecinden geçmeyen bu kişilerden Saçısümbül'ün babası, Karagöz'deki Kastamonulu tipine benzeyen; cahil ancak kendi bildiğinden şaşmayan, olayların sonuca ulaştırılmasında türlü engeller çıkaran bir kart karakterdir. Taşralı sınıfın, şehrli insanların yaşayışına sağlayamadıkları uyum, bu kişiyle somutlaştırılmıştır. Elbis'in kardeşleri olan Nifak ve Gammaz da Kastamonulu adam gibi temel aksiyonun içinde yer alan kart karakterlerdir. İç anlatıda kendi hikâyelerine yer verilen bu kişiler, sabit karakter özelliklerinden gelen isimlerle anılmış ve hikâyelerinde gammazlık ve nifaktan dolayı başlarına gelen talihsiz olaylar anlatılmıştır. Gammaz ve Nifak'ın tek boyutlu karakter özelliklerini geliştiren bir başka durum da yaşadıklarından ders almayarak hayatlarına devam etmeleridir. Hikmet Ağa tiplmesi ise bu üç kişiden farklı olarak herhangi bir temel aksiyona dahil edilmemiştir. Meddah hikâyelerini andıran bir atmosferde, anlatı ritmini duraklatan bir unsur olarak kullanılan bu kart karakterde, cahillik ve çok bilmişlik somutlaştırılmıştır. Kart karakterleri fon karakterlerden ayıran farkın, bu noktada ifade edilmesi yerinde olacaktır. Hikmet Ağa'yı bir fon karakter olarak değerlendirmememizin sebebi, belirli bir tipin temsili olmasıdır. Anlatıda mutlaka somutlaştırılan bu temsil, çoğu zaman güldürü unsurlarıyla kurgulanır ve bir tiyatro havasında okuyucuya sunulur. Anlatıda sosyal

ortamın gelişimine katkı sağlayan fon karakterlerde ise kart karakterlerin sahip olduğu bireysel derinlik yoktur, bu sebeple yalnızca dekoratif bir işlev taşımaktadırlar.

2.2.2. Mekân

Kurmaca eserlerin temel yapı unsurlarından biri de mekândır. Olgusal olarak içinde bulunulan mekân, binlerce yıldır insanın toplumsal ve bireysel yaşayışını belirleyen temel bir gerçekliktir. Masal ve destan gibi ilk yazınsal ürünlerden romana kadar olan süreçte bu gerçekliğin tezahürü düşsel/soyut biçimde ortaya çıkmıştır. “Roman öncesi anlatılarda mekân, hemen tamamıyla ‘muhayyel’dir ve mekâna kazandırılan anlam ve işlev, olayın sahnesi olmanın ötesinde değildir” (Tekin, 2009, s. 132). Masal ve destanlarda sahne işlevi gören mekânlar, estetik bir kaygı güdülmeden yalnızca anlatıların sürükleyicilik ve etkileyicilik unsurları ön plana alınarak kurgulanmıştır. Gerçeğe daha yakın bir yazınsal tür olan romanda ise aydınlanma düşüncesinin dayandığı rasyonel paradigma ve pozitif bilimlerin gelişmesiyle mekân algısı değişmiştir.

Rönesansın mekân ve zaman kavramlarında yarattığı devrim birçok bakımdan Aydınlanma projesinin kavramsal temellerini atıyordu. Şimdilerde birçok insanın modernist düşüncenin ilk atılımı olarak gördüğü hareket doğa üzerinde hakimiyeti insanın özgürleşmesinin ilk gerekli koşulu olarak kabul ediyordu. Mekân doğal bir ‘olgu’ olduğuna göre, mekânın fethi ve rasyonel biçimde düzenlenmesi modernleşme projesinin ayrılmaz bir parçası hâline geliyordu. Bu defaki fark, mekân ve zamanın Tanrı’nın haşmetini yansıtmak üzere değil, bir bilinç ve bir irade ile donanmış özgür ve aktif bir birey olarak ‘insan’ın özgürlüğünü kutlamak ve kolaylaştırmak için düzenleniyor olmasıdır (Harvey, 1997, s. 279).

Harvey’in işaret ettiği Aydınlanma projesinin devamı niteliğinde olan ve “1798’den 1832’ye kadar uzanan zaman içinde en büyük eserlerini veren romantik akım”da (Kantarcıoğlu, 2009, s. 94) idealize edilen bir mekân algısı karşımıza çıkmaktadır. Romantik yazarlar, eserlerindeki çevreyi yaratıcı hayal gücü ve insan merkezli evren anlayışıyla tasarlamışlardır. Tekin, bu çevrenin, sadece yazarın gördüğü ve anlattıklarıyla sınırlı; dar ve durgun bir çevre olduğunu ifade etmektedir. Realist ve natüralistlere göre ise mekânın, olaylar için gerekli olan “fon” aracı olmanın ötesinde işlevsel (fonksiyonel) bir özellik kazandığını dile getirir (2009, s. 135-137).

Natüralizm, realizme göre daha fazla pozitivist unsurları içinde barındıran bir anlayışı ifade eder ve insan gerçeği, pozitif bilimle sınırlandırılır. İnsanın kişisel özellikleri, manevi dünyası ve psikolojisi, natüralizmde bir karşılığa sahip değildir. Realizmde insan, ruh ve beden bütünlüğüyle varken, natüralizmde insan daha çok, bedeniyle vardır. Dolayısıyla insan, tamamen yaşadığı mekânla özdeşleşerek ve onun bir ürünü olarak karşımıza çıkar. Her şeyin en ince ayrıntısına kadar tasvir edildiği bu akımların temel kaygısı, okuyucuda gerçeklik duygusu uyandırmaktır (Şengül, 2010, s. 536).

Mehmet Tekin, mekân unsurunun, bir tanıtım veya takdim sorununun ötesinde işlevsel bir özellik taşıdığını ifade ederek romancının mekânı kullanım amaçlarını şu şekilde sıralar: “Olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak ve atmosfer yaratmak” (2009, s. 129). Romancı bu amaçlardan biri ya da birkaçıyla kurguladığı mekânı, gerçek dünyada görünür kılmak ister. “İster gerçek ister hayali olsun mekân, aksiyona veya zamanın akışına bağlı olarak, kahramanlarla sıkı sıkıya bağlı ve kaynaşmış durumdadır. Mekândaki bir değişme doğrudan doğruya şahıslara ve olaylara da etki eder” (Bourneur, Qellet, 1989, s. 91).

Kurmaca eserlerde mekân türleri temel olarak iki grupta incelenmektedir. Olay merkezli anlatılarda ön plana çıkan açık/geniş/dış mekânlar, “olay örgüsünün üzerine asıldığı bir vestiyer işlevi üstlenerek coğrafi nitelikte bir güzergâh olmaktan öteye geçemezler” (Korkmaz, 2007, s. 403). Genellikle ülke, bölge, şehir, kır, orman, deniz gibi derinliği az olan bu mekânlar aynı zamanda kapsayıcı mekânlardır. Yazarın bakış açısına göre farklı işlevler kazanan açık mekânlarda, roman kişisi özgürlüğü, özgürce hareket etmeyi ve dinginliği deneyimler. Kimi zaman da saldırıya açık mekânın tekinsizliği sebebiyle korku içindedir, kendisini güvende hissetmez. Kapalı/dar/iç mekânlar ise genellikle ev, oda, köşk, konak, okul, dükkân gibi mekânlardır. Bu mekânlar çoğu zaman roman kişinin sahip olduğu, içinde yaşayıp kurgusal olarak geliştiği yerlerdir. Mehmet Bakır Şengül, *Romanda Mekân Kavramı* başlıklı yazısında, geniş ve kapalı mekânların özelliklerini genel olarak şu şekilde değerlendirir:

“Geniş mekân, olaylar arasında bağlantı kurulması ve kahramanların hareketleri için imkân sağlar. Roman kişinin geniş mekânda sahip olduğu hareket kolaylığı, olayın geniş bir alana kaymasını da sağlamış olur. Geniş mekânların sadece üzerinden geçilen veya durulan ama kişilik üzerinde çok belirleyici olmayan özelliği, kapalı mekânlarda dönüşerek kurgunun işleyişindeki temel unsurlardan olur. Kapalı mekândaki her parça ve köşe,

mekânın işleniş biçimi, olay ve kişiler üzerinde etkiye sahip bir pozisyon alır” (2010, s. 533).

Geleneksel anlatılara bakıldığında halk hikâyeleri, destan ve masallara göre daha gerçekçi bir dünya sunmaktadır. Olay merkezli bu anlatılarda fon olarak kullanılan mekânlar hakkında ayrıntılara girilmez. “Âşıkların yaşadıkları, dolaştıkları ortam ekonomik olarak anlatılır, çünkü bunlar birer etki nesnesi olarak düşünülmezler. (...) Yine de anlatıcının ustalığına bağlı olarak küçük fırça darbeleriyle dinleyiciye muhayyileye yardımcı olması için ufak mekân resimleri sunulması da ihmal edilmez” (Eglen, 2012, s. 58). Halk hikâyelerinde açık mekân olarak genellikle dağ, deniz, göl, orman, nehir, ırmak; kapalı mekân olarak da saray, konak (köşk), kahvehane, hapisane (zindan), bahçe gibi mekânlar kullanılmaktadır. Aksiyonun gerçekleşmesi ve entrikanın başlamasında rol oynayan bu mekânlar, âşık ve sevgilinin kavuşmasında genellikle yardımcı ya da engelleyici bir işleve sahiptir.

Çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanan *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*, geçiş dönemi eserleri içerisinde mekân çeşitliliği bakımından öne çıkan bir yapıttır. Osmanlı coğrafyası ve dünyanın birçok yerinden insanın hâl ve hayatlarının sergilendiği eserde merkez mekân İstanbul’dur. Sihirli bir dürbünle çizilen perspektifle, anlatılarda açık mekân olarak dört kıta (Asya, Avrupa, Afrika, Amerika), dokuz ülke (Osmanlı/Türkiye, Ermenistan, Gürcistan, Çerkezistan, Rusya, Mısır, Amerika, Çin, Japonya) ve on şehir (İstanbul, Kastamonu, Aydın, Konya, Erzurum, Bingöl, İzmir, Pekin, Atina, Marsilya) ismi geçmektedir. Anlatıcının bu perspektifle çizdiği mekânlar, geleneksel anlatılarda olduğu gibi ya kısaca tasvir edilmiş ya da aksiyonun gerçekleşmesinde başat bir rol oynamayacak şekilde ismen kullanılmışlardır.

‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’nin çerçeve anlatısında açık mekân kullanılmıştır. Bu mekân İstanbul’da, Hasköy ve Tatavla arasında bulunan Okmeydanı’ndaki bir tepeciktir. Anlatıcı bu tepecikte uzakta bulunan denizi, dere tepeleri, çiçeklerle süslü bahçeleri, dağları, sarayları izler. Mekân onda bu güzellikleri bir dürbünle yakından görme isteği uyandırır. Bu hayalle tepecikte dolanırken yanında bir dürbün taşıyan dervişe rastlayıp onunla konuşmaya başlar. Daha sonra buldukları tepecikten dürbünle etrafa önce anlatıcı sonra da derviş bakar. Günlere bölünerek

kurgulanan anlatıda bu iki kişi, birinci ve ikinci günün sonunda bir sonraki gün aynı yerde buluşmak üzere ayrılırlar. Bu sözleşme diğer hikâyelerin sonlarında görülmez fakat çerçeve anlatıda farklı bir mekânın belirtilmemiş olması, tepeciğin anlatı boyunca sabit bir mekân olarak kaldığı çıkarımını güçlendirmektedir.

Çerkez Güzeli anlatısındaki açık mekânlar; dağ, ırmak, Afrika ve yalnızca ismi geçen Üsküdar ve Rusya'dır. Anlatıcı, dürbünü gözüne koyup Üsküdar tarafına doğru baktığında iki dağ arasında güzel bir ırmak görür. Anlatıdaki aksiyonlar, âşık ve sevgilinin kavuşmasında hem yardımcı hem de engelleyici işleve sahip olan bu dağ ve ırmak kenarında gerçekleşir. Bu kavuşma mekânı, anlatıda kişilerle birlikte şu şekilde tasvir edilmiştir:

Ekseriyâ Çerkez kızlarının 'âdeti üzere o günlerde bir gün beyin kızı Zîbâ dahi yanına birkaç câriye alıp teferrüç için dağdan iner ve dağın eteğinde şimdi gördüğün iki tarafı sırayla ve sık ve yeşil yapraklı ağaçlar ve envâ' renkte çiçeklerle müzeyyen ırmağın kenarına vâsıl olur. O ânda yumuşak çayırların üzerine zî-kıymet 'Acem kaliçeleri atılır ve etrâfında duran câriyelerden hüsn ve dil-berliği ne kadar daha ziyâdeyse bunca dahi ziyâde olan bi-mânend Zibâ ince servi fidanları misillü şîve ve edâ rüzgârıyla iki tarafa bakarak gezinir ve gelip ipek kaliçelerin üzerine yan geldiğinde üzerindeki ağaçların yaprakları şemsin ziyâsını kah setredip kah Zîbâ'nın mâh-cemâline düştükçe mûmâileyhânın güzelliği kesb-i şîve eyleyip ve melek bakışlı gözlerini dört tarafa gezdirip nazar-endaz olduğu hâlde Meftûn dahi davarlarını sulamak için ırmağın karşı yakasına gelir. Meftûn her ne kadar çoban kıyâfetinde olup sırtında eski püskü ayağında çarık başında keçe külah ve elinde bir büyük sopa bulunmaktaydı ise de Zîbâ kendisini görür görmez kalbinde târizi muhkemsiz bir ateş-i 'aşk alev-gîr olmaya başladı (c. 1, s. 15).

Çerkez Güzeli'nde dağ ve ırmak, başkişiler için iki ayrı düzlemde kurgulanmıştır. Ziba, babasının reisi olduğu, Rusya'dan göç eden Çerkez kabilesiyle o dağın yüksek bir mevkiinde zenginlik içinde yaşar. Irmak kenarına da dinlenmek, eğlenmek için iner. Babasına karşı gelerek Afrika'dan Anadolu'ya kaçan Meftun'un ise tek amacı sevgilisine kavuşmaktır. Bu uğurda refâh içinde yaşadığı hayatını geride bırakan Meftun, dağın eteğinde ve ırmak kenarında çobanlık yaparak aylarca Ziba'yla karşılaşmayı bekler.

Anlatıda kapalı mekân olarak konak, saray, selamlık dairesi ve çukur kullanılmıştır. Ayrıntılara girilmeden yalnızca isimleri verilerek sunulan bu mekânlarda aksiyon oldukça

sınırlıdır. İçlerinde işlevsel olarak dikkat çeken çukur, dağ tarafından kapsanan bir mekândır. Meftun, Ziba'yı karşı kıyıda görüp ona ulaşmaya çalıştığı sırada bir çukura düşer. Bu çukur Meftun'un amacına ulaşmasında engelleyici, babasının adamlarından kurtulmasına yaradığı için ise yardımcı işlevdedir.

Kastamonu Güzeli anlatısındaki açık mekânlar Ayasofya Câmî ve civarı, Kastamonu, Yeni Çarşı/Uzun Çarşı, deniz, bahçe ve yalnızca isimleri geçen Okmeydanı, Marsilya, Karadeniz ve Akdeniz'dir. Olaylar çoğunlukla kapalı mekânlarda gerçekleştiği için açık mekânların ayrıntılarına girilmemiştir. Anlatıcı, anlatının başında dürbünü gözüne koyarak Ayasofya Câmî'ne doğru bakar ve bir evin kafesinde oturmakta olan Saçısümbül'ü görür. Saçısümbül ve ailesi beş altı ay önce Kastamonu'dan İstanbul'a taşınmışlardır. Genel mekân niteliği taşıyan taşra, anlatıda kişiler üzerinden işlev kazanır. Kaba, görgüsüz ve cahil bir adam olan Saçısümbül'ün babası, taşralı karakter özelliklerinden ödün vermez. Ancak Saçısümbül, mekân ve zamana bağlı olarak olumlu bir değişim gösterir. Böylelikle kahramanlar arasındaki kültürel farklılık, İstanbul-taşra zıtlığı üzerinden vurgulanır.

Anlatıdaki kapalı mekânlar ise ev, konak, kafes, oda ve avludur. 'Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli'nin diğer anlatılarında da sıkça kullanılan bu kapalı mekânlar, genellikle kadın kahramanların bulunduğu ve "hareket serbestisinin kısıtlı olduğu yerlerdir. Bu açıdan bir olay ufku yaratmaktan mahrumdurlar. Bu yerlerde daha ziyade kişilik özelliklerinin tanıtıldığı, âşıkların arkasından planların yapıldığı, yani bir bekleyişin ve heyecanlı olayların zeminin oluşturulduğu yerlerdir" (Eglen, 2012, s. 102) *Kastamonu Güzeli*'nde Saçısümbül ve annesi evin dışına hiç çıkmaz. Yanağıgöl, Saçısümbül'ü avluyu süpürürken görüp âşık olur. Kastamonulu baba ve Yanağıgöl'ün konuştuğu sahneler de genellikle kapalı mekânlarda gerçekleşir.

Karnaval ya'nî Et Kesimi Güzeli anlatısında açık mekânlar Beyoğlu, yol ve sokaktır. Anlatıcı dürbünü gözüne koyup Beyoğlu tarafında bir sokağa baktığında binlerce kişiden oluşan büyük bir kalabalık görür. Bu kalabalığı oluşturan insanlar o günlerde yapılan Et Kesimi karnavalında eğlenmektedir. Herhangi bir mekân tasviri yapılmayan anlatıda aksiyonların gerçekleştiği ev ve meyhane kapalı mekânlardır. Kiskanç ağabeyleri

yüzünden evden dışarı çıkamayan genç kız, âşığıyla senede bir gün bu karnavalda görüşebilmektedir. Yine bir karnaval günü buluşacakları meyhaneyi ve girecekleri kılığı önceden birbirlerine haber verirler. Ancak meyhanede başlarına beklenmedik olaylar gelir. Yazar bu mekânda bir gerilim atmosferi yaratarak okurun merakını anlatının sonuna kadar diri tutar.

Rum Güzeli anlatısında açık mekânlar Sultanahmet, sokak, İzmir ve yalnızca ismi geçen Aydın'daki çiftlikler ve Atina'dır. Anlatıcı dürbünü gözüne koyup Sultanahmet tarafına doğru baktığında “sarı boyalı gâyetle yüksek bir hânenin şâh-nişînin penceresinden bakmakta olan” (c.1, s. 118) Elena'yı görür. Ancak derviş dürbünü ondan alıp gördüğü yerin İzmir'de, iskelenin üçüncü sokağında bulunan bir Rum hanesi olduğunu söyler. Anlatıda olaylar çoğunlukla kapalı mekânlarda gerçekleşmiştir. Elena, cimri ve açgözlü anne babasıyla yaşayan mutsuz bir kızdır. O da Saçısümbül ve *Karnaval ya 'nî Et Kesimi Güzeli*'ndeki kız gibi evden dışarı çıkamaz. Hayallerini şâh-nişîn, pencere, kafes gibi kapalı, kapsanan ve feminen mekânlarda kurar. Bernar da Elena'yı pencerede görerek âşik olur. Anlatıda evin farklı bir işlevi, Elena'nın annesi ve babasına ekonomik açıdan bir korunma alanı sunmasıdır. Para harcamamak için mutfak hesaplarını komik ve minimum düzeyde yapan ve eve hiç misafir kabul etmeyen bu kişiler, masraf korkusundan Elena'yı evlendirmezler. Kapalı mekânlar ise ev, konak, oda, şâh-nişîn, kilise, iş yeri, kulübedir.

Anlatıdaki diğer kapalı mekânlar kilise, oda/iş yeri ve kulübedir. Elena'nın anne ve babası kiliseye dua ya da ibâdet etmek için gitmezler. Kadın, zengin kadınlardan düşen elmas ve pırlanta yüzükleri, küpeleri, altın saatleri ve kordonları toplamak; adam da orada yakılması için dağıtılan mumları eve getirmek ve belki sadaka veren olur diye fukarâların yanında durmak için gider. Oda/iş yeri ise Elena'nın babasının Vezir Hanı'nda bulunan yedi numaralı odasıdır. Bernar, adamı kandırmak için oraya gider ve amacına ulaştıktan sonra karı kocayı, yaşadığını iddia ettiği kulübeye götürür. Bu kulübe, zindan gibi karanlık ve denizin pis kokusunu içine alan köhne bir mekândır. Bernar, evlendikten sonra Elena'yı buraya getireceğini söyleyince, cimri çift son derece memnun olur.

Ermeni Güzeli'nin çerçeve anlatısında açık mekânlar dağ, köy/karye, uçurum, Bingöl ve Erzurum'dur. Anlatıcı dürbünü gözüne koyup Büyükdere dağlarına doğru bakar ve su başında oturmakta olan bir kız ve delikanlı görür. Daha sonra derviş dürbünü ondan alıp, gördüğü yerin Erzurum civarındaki dağların eteği olduğunu söyler:

Mezkûr dağların her tarafından tatlı sular akmakta ve aşağıda bulunan göller ve ırmaklarla birleşip yavaş yavaş büyük çay şekline girmektedir. Artık oraların manzara-i dil-küşâsını insân ta'rîf ve tasvîr edemez. Bundan mâ'adâ oralarda sâkin olanlar şehirler gibi öyle envâ' sefâhat ve zevke mecbûr olmayıp 'ömürlerini kemâl-i râhatla geçirirler (c. 2, s. 43-44).

Anlatıdaki olayların tamamı köyde, dağlık alanda gerçekleşmiştir. Elbis, babasıyla o Bingöl karyesine gitmekteyken haydutların kısıkcında kalır ve onlara teslim olmamak için kendisini uçurumdan atar. O sırada koyun otlatmakta olan Nerses de Elbis'in atladığını görüp yardımına koşar. Uçurum işlevsel olarak tehlikeli bir mekân olsa da bu iki kişinin karşılaşp ilişki kurmasında rol oynamıştır. Anlatıda kapalı mekân olarak yalnızca isim düzeyinde anılan değirmen ve ev kullanılmıştır. Nerses, Elbis'i düştüğü yerden kaldırıp bir değirmene götürür ve orada dinlenmesini sağlar. Ev ise anlatının sonunda karşımıza çıkmaktadır. Elbis, karşılaştığı ikinci haydut grubunun reisi tarafından vakit geç olduğu için evine götürülmüştür.

İç anlatılardan biri olan Gammaz'ın hikâyesinde olaylar açık mekân olarak İstanbul'da, kapalı mekân olarak da konak, oda ve iş yerinde geçer. Para kazanmak için memleketinden İstanbul'a giden Gammaz, zengin bir sarrafın konağında vekilharçlık yapar. Hızlı bir olay akışına sahip olan anlatıda mekânların derinliği yok denecek kadar azdır. Anlatıdaki entrika konakta başlayıp yine konakta biter. Yaptığı gammazlık sonucu dayak yiyip konaktan kovulan Gammaz, memleketine geri döner.

Nifak'ın hikâyesinde ise yalnızca açık mekân kullanımı görülmektedir. Bunlar İstanbul, dağ ve ovadır. İstanbul'a gittiğinde hiçbir işi beğenmeyip kendisini dağlara vuran Nifak, çamurlu bir ovadan geçmekteyken dikili bir mermer direğe ve bu direğin yanında oturan Biladon isimli bir adama rastlar. Nifak'tan, direğin altında bulunan altını çıkarmak için yardım isteyen Biladon, çıkan altının yarısını ona vereceğini söyler. Teklifi başta kabul

eden Nifak daha sonra vazgeçerek oradan ayrılır. Daha sonra kendisi gelip denese de direği devirmeyi başaramaz. O da Gammaz gibi memleketine geri döner.

Ermeni Güzeli'nin son iç anlatısı olan Nazife Hanım ve Hasan Baba'nın hikâyesinde açık mekânlar Sultan Bayezid semti ve meydanı, Kalpakçılarbaşı, sokak, çarşı; kapalı mekânlar ise ev, oda, dükkân ve meyhanedir. Anlatıda yine evden dışarı çıkarılmayan bir kadın karşımıza çıkmaktadır. Ancak Nazife Hanım bu çizginin dışına kocasını bir tür ilaçla uyutarak çıkmayı başarır. Anlatının derinliği olmayan açık mekânları, Nazife Hanım'ın evden çıkarak keyifle gezindiği ve Didar Bey'le karşılaştığı Sultan Bayezid Meydanı ve çarşısıdır. Bu sınırlı mekânlar Nazife Hanım'a istediği gibi bir özgürlük alanı sunar. "Sultân Bayezid civârında daracık bir sokak içinde iki kat ahşap yeni ve sarı boyalı" (c. 2, s. 71) olan evi ise onun için âdeta bir hapisane gibidir. İsteddiği gibi bir yaşama ve sevgiye kavuşmasını engelleyici bir işleve sahiptir. Anlatının diğer kapalı mekânı Didar Bey'in Nazife Hanım'la konuşmaya fırsat bulduğu dükkândır. Tanışıp anlaştıkları sırada konuşmaları dükkân sahibi tarafından kesilir. Oradan çıkıp kötü bir mekân olarak bilinen Kalpakçılarbaşı'na geldiklerinde ertesi gün Nazife Hanım'ın evinde buluşmak üzere ayrılırlar. Anlatının son kapalı mekânı ise meyhanedir. Yazar, Hasan Baba ve Didar Bey'in karşılaşp konuşmasına sahne olan bu mekânda düğümün çözülmesini bekleyen okur için gerilimli bir atmosfer yaratmıştır. Ancak düğümün çözülüşü meyhanede değil evde gerçekleştirilmiştir.

Alafranga Güzeli'nin çerçeve anlatısında açık mekânlar Beyoğlu, sokak, Samatya, Dutluk ve yalnızca adı geçen Çin ve Japon iklimi (coğrafyası), Amerika, Çerkezistan, Ermenistan, Gürcistan ve Akdeniz adalarıdır. Anlatıcı dürbünü gözüne koyup Beyoğlu tarafına baktığında yoldan geçmekte olan, tellal görünümlü iki üç kişi görür. Bu kişilerin kıyafetlerini garipseyip kim olduklarını öğrenmek için dürbünü dervişe verir. Derviş de gördüğü kişilerin alafranga modalara uygun bir biçimde giyinen kadınlar olduğunu söyleyip alafrangalık hakkında uzun bir açıklama yapar. Gördüğü kadınlardan biri olan Katina'nın kişilik ve alafranga yaşayış özelliklerinin belirtildiği bu bölümde temel bir aksiyon görülmez. İç içe geçen anlatılardan sonra Katina, Biyanka, Karlo ve Marigo ekseninde olaylar kurgulanır.

Kadınların alafrağa modalara merakı ve bu merak sonucunda düştükleri hâllerin komik bir biçimde anlatıldığı çerçeve anlatıda açık mekân olarak sokak, önemli bir işleve sahiptir. Giyilen kıyafetler, takılan aksesuarlar sokakta sergilenir; bu sayede toplumun tepki ve tutumu kişinin alafrağalık vasfını belirler. Anlatıda, genç ve güzel görünmeye son derece takıntılı olan ihtiyar Katina'nın alafrağa görünümündeki komikliği vurgulamak için başka kadınlar üzerinden canlandırılan sahneler dikkat çekicidir:

Hattâ geçenlerde dükkânın önünde iki adam oturup bunlardan birisi Samatyalı olduğu cihetle Samatya'da sâkin olan kardeşiyle arlarında vâki' olan bir mühîm madde hakkında mutlaka şehir postası vâsıtasıyla bir mektûb vürûduna muntazırken mektûbun zuhûr etmediğine gâyet cânı sıkıldığını beyân ve te'essûf eylediği sırada nâgehân Allâh râzı olsun bâlâda ta'rîf eylediğim vech üzere dükkânın önünden bir kokona geçerken her nasılsa misusunu biraz yukarı kaldırıncâ misusunun altından bir hayli evrâk ile mektûb döküldü. Bunları der'akab dükkânın derûnuna alıp mektûbun üzerini okumak için zikrolunan adamlara i'tâ' eylediğinde meğer mezkûr zâtın birâderinden beklediği mektûb buymuş açıp ve okuyup mesrûr ve müteşekkîr oldu ve bunun cihetiye merkûmun kardeşi mektûb-ı mezbûru yazıp şehir postasına bırakmak üzere pul akçesiyle berâber hizmetkârına vermiş ve hizmetkârı mezkûr paraya tam'an mektûbu postaya bırakmayıp Beyoğlu taraflarına gitmek üzere olan bir kokonanın misusu altına sürmüş imiş. İşte hizmetkâr merkûmun dirâyetini kemâle resîde kılan sebep-i 'azîm merkûme kokonanın misusunun kerâmet ve fazîleti değil midir? (c. 2, s. 110 – c. 3, s. 9).

Alafrağa Güzeli'nde kapalı mekânlar ev ve odadır. Anlatıda iki tip ev karşımıza çıkar. İlki, zengin bir kadın olan Katina'nın evidir; dahil olduğu olayların tamamı kendi evinde gerçekleşir. İkinci tip ise Katina'nın evinin karşısında bulunan, yaşlı ve hasta ebeveynleriyle zor bir yaşam sürdüren İtalyan Biyanka'nın evidir. Zengin bir delikanlıyla evlenip rahat bir hayata kavuşmayı arzulayan Biyanka, Karlo isimindeki kunduracıya gönül verince bu arzusundan vazgeçer. Daha sonra ikisi, zengin Katina'dan para sızdırmak için ona bir oyun oynarlar. Ancak Biyanka, kadını aldattığı için pişman olup oyundan vazgeçince Karlo onu terk edip Marigo adında bir Rum kızı bulur. Yazar, Katina'nın evinde ikisinin birlikte bulunduğu sırada gerilimli bir atmosfer yaratır. Karlo, paraya sahip olabilmek için kadını öldürmeyi göze alan Marigo'dan korkar. Sandıkla beraber çıktıkları sırada Katina onları fark edip bir çığlık koparır ve polisler yetişerek ikisini alıp götürür.

Mahir Bey'in hikâyesinin anlatıldığı iç anlatıda açık mekân olarak sokak kullanılmıştır. Kapalı mekânlar ise köşk, şâh-nişîn, gazino, sandık, hapishane ve yalnızca ismi geçen tımarhanedir. Anlatıda olaylar Mahir Bey'in Rukiye'yi pencerede görüp âşık olmasıyla başlar. Rukiye, âşıkların tımarhaneye düşürecek kadar güzel bir kız olduğundan “peder ve mâderi sekiz on kat yüksekliğinde bir köşk inşâ ettirip ve fakat Rukiye'nin cânının sıkılmaması için konağın en yukarıdaki katında bir şâh-nişîn yaptırıp hiç değilse herkes kendisini uzaktan görüp de bir kazâ vukû' bulmasın diye orada ikâmetini tertîb eylemişlerdi” (c. 3, s. 66). Düştüğü aşkı gazinodaki düzenbaz arkadaşlarına anlatan Mahir Bey, anlatı boyunca onlar tarafından kandırılır ve en sonunda hapishaneye düşer. Mekân tasvirlerine yer verilmeyen anlatıda gazino bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekleşen olaylar gazinodaki kişiler tarafından organize edilir. Sandık da bu kişilerce tasarlanır. Mahir Bey, köşkten çıkan sandığın içinde Rukiye'nin kendisine kavuşmak için saklandığı düşünür ancak Rukiye, Mahir Bey'in kim olduğunu bile bilmez.

Mahir Bey'in bir arkadaşının anlattığı *Mezârdan Çıkan Kız* başlıklı iç anlatıda açık mekânlar sokak ve mezarlık, kapalı mekânlar ise ev ve odadır. Sınırlı ve derinliksiz mekânlarla kurgulanan anlatıda, fakir bir delikanlı zengin bir adamın kızına gönül verir ancak kızın karşısına çıkamaz. Bir gün kız ölünce onu mezarından çıkarıp evine götürür. Ancak kızın nefes almakta olduğunu anlayınca korkusundan odadan kaçar. Daha sonra kendine gelip kızla ilgilenir. Bir süre sonra da evlenirler. Anlatının sonunda delikanlı, annesini görmek isteyen kızı beş altı ay sonra evine götürür. Öldü sandığı kızına kavuşan kadın, onlar için bir düğün daha tertip eder.

Mahir Bey'in başka bir arkadaşının anlattığı zeybeklerle ilgili iç anlatıda İzmir ve Aydın dağları açık mekânlar; oda ise kapalı mekândır. Bu kısa anlatıda anlatıcı, İzmir'de bulunduğu sırada bir sebepten Aydın dağlarına giderek oradaki zeybek grubuna katılır. Bir gün dağın eteğinden geçmekte olan kervandan kız kaçırmak üzere herkes silahlanır ve anlatıcının da gruba dahil olması istenir. Zorla güzellik olmayacağına inanan anlatıcı olayın nasıl sonuçlanacağını bildiğinden gruba katılmaz ve yakasını kurtarır.

Kukla Güzeli'nin çerçeve anlatısında açık mekânlar İstanbul, sokak, Muhabbet Çarşısı; kapalı mekân ise evdir. *Kukla Güzeli*, eserde cansız bir nesneye duyulan muhabbetin

kurgulandığı tek anlatıdır. *Alafranga Güzeli* anlatısının başında dervişin gördüğü kadınlardan biri olan kuklalı kadın, bu anlatıda elinde taşıdığı kuklayı kız çocuğuna götürmektedir. Çocuk, eski kuklasını evin penceresinde oynatırken yere düşürmüş, oradan geçmekte olan bir koca karı da kuklayı düştüğü yerden alıp yoluna devam etmiştir. Bu kadının amacı, Muhabbet Çarşısı denilen kurmaca mekâna ulaşip orada yaşayan başka bir kadına kuklayı teslim etmektir. Yolda giderken karşısına çıkan iki kişiye Muhabbet Çarşısı'nın yerini sorar. Doksana yakın ihtiyar bir adam, bu çarşının adını hiç duymadığını ancak İstanbul'da aranılanın mutlaka bulunabileceğini söyleyerek başka birine sormasını tavsiye etti. Karşısına çıkan siyah sakallı, gözlüklü, şapkalı ve bastonlu diğer adam ise çarşığı “bastonunun ucuyla ‘Falan taraftan gidip falan yokuştan aşağı indiğin gibi iki taraflı açık bir çarşıdır’” (c. 4, s. 32) diyerek tarif eder. Eserdeki özgün kurmaca mekânlardan biri olan bu çarşı, kuklanın teslim edildiği ve oynatıldığı ev göz önüne alındığında muhabbetle ilişkilendirilebilir. Anlatının sonunda kuklayı görür görmez ona hayran olan ve aynı evde oynatılan başka bir kuklanın aşkından kendini kaybeden adamlar kanlı bıçaklı kavgaya tutuşur.

Kukla Güzeli'nin iç anlatısında bu kavgadan kaçan iki adam sohbet etmektedir. Olaylar yalnızca kahvehane ve evde gerçekleşir. Kendilerini evden zor atıp kahvehaneye gelen bu iki adamdan biri, karısının alafranga modalara merakı yüzünden bütün servetini harcayıp bitirmiştir. Sonunda kadın, ağzına içki koymayan kocasını, parasını meyhanelerde harcadığı iddiasıyla terk eder. Adam, yanlarında on dört yıl çalışıp ayrılan bir besleme kızın da kukla oynatmaya başladığını söyler. Kız, adamın karısına para harcamaktan kendisine iyi bir ödeme yapılmadığını gerekçe göstererek evden ayrılmış ve kuklacılık yapmaya başlamıştır.

'Osmânlı Güzeli' nin çerçeve anlatısında açık mekânlar İstanbul, Ayasofya civarı, sokak, Konya, kömürlük, dağ, köy, dere, ırmak ve yalnızca ismi anılan savaş meydanı, Galata Kulesi, Kağıthane, Kız Kulesi, deniz, Akdeniz, Karadeniz ve Boğaz'dır. Sıraladığımız bu mekânlar içerisinde Galata Kulesi, Kağıthane, Kız Kulesi, deniz, Akdeniz, Karadeniz ve Boğaz, çerçeve anlatı içerisinde yalnızca isimleri anılan mekânlardır. Bu mekânlar, anlatının ritmini yavaşlatmak için kurgulanan Hikmet Ağa'nın sahnelerinde geçmektedir.

Anlatıdaki kapalı mekânlar ise ev, kafes, oda, mağaraya benzeyen bir yapı, köy evi ve köy odasıdır. Anlatıcı dürbünü gözüne koyup Ayasofya tarafına doğru baktığında kapı önü kalabalık olan bir evin kafesinde güzel bir kız görür. Daha sonra dürbünü eline alıp o tarafa bakan derviş, Refika ve Necip Bey'in olayları Konya'da geçen hikâyesini anlatmaya başlar. Eserde evden çıkarılmayan genç kızlardan birisi olan Refika, şans eseri babasının gazabından kurtulup kılık değiştirerek haftalar sürecektir bir maceraya atılır.

Kurmaca zamanı aylar öncesine uzanan anlatıda Refika, babası Hacı Emin Efendi savaşta görevlendirilince Konya'daki teyzesinin evinde yaşamaya başlar. Entrikanın başlangıcına sahne olan bu evde, Hacı Emin Efendi'nin savaştan döndüğü gece korkunç olaylar yaşanır. Timur ölür, Refika ve teyzesi farklı yönere kaçır, Hacı Emin Efendi de kızını katletmiş olmanın pişmanlığıyla evi terk eder. Bir anda ıssızlaşan bu eve daha sonra kimse geri dönmez. Refika, anlatının başında sığındığı sonra da canını kurtarmak için kaçtığı teyzesinin evinden açık mekânlara ulaşır. Şehirden çıkıp dere kenarında, dağ eteklerinde ve mağara şeklinde bir yapıda dinlenir. Karşılaştığı haydutlardan kalan yiyecekleri yiyip onların kıyafetlerini giyerek kırdaki karşılaştığı çobanlarla arkadaş olur ve akşam onlarla birlikte ikamet ettikleri köye gider. Anlatıdaki gerilim, açık mekânların zamansal dizilimleriyle önce artar sonra da giderek azalır. Refika girdiği kılık ve aldığı Kendigelen ismiyle kabul edildiği köy odasında kendisini güvende hisseder. Necip Bey'in de sonradan misafir olduğu köy odası köylülerin sohbet ettiği kapalı bir mekândır:

Köylerde meskûn ahâlinin hâlleri ma'lûm ya. Akşam ta'âmını ettikleri gibi bir odaya cem' olup şundan bundan ba'zı sohbetle vakit geçirirler. Fi'l-vâki şu hâl pek güzeldir çünkü bunlar hiç kimsenin akında karasında olmayıp işlerle meşgûl olurlar ve bütün sohbetleri de yine kendi köylerine ve işlerine müte'alliktir (c. 4, s. 68).

Bu odanın anlatıdaki asıl işlevi Refika ve Necip Bey'i bir araya getirmesidir. Necip Bey, Kendigelen'in Refika olduğunu bilmeden ona Refika'yı ne derece sevdiğini ve bu uğurda ne zahmetlere katlandığını bir bir anlatır. Çerçeve anlatıdaki iç anlatıların neredeyse tamamı da bu odada anlatılmıştır.

Hikâye-i Cemîl Bey ve Cemîle Hanım'da açık mekânlar köy, şehir, ova, deniz, Çin ve Pekin'dir. Kapalı mekân olarak ise sadece ev kullanılmıştır. Anlatıda Cemile'ye sadece

ismini duyarak âşık olan Cemil Bey, onu bulmak için yola çıkarak köyden köye, şehirden şehre dolaşır. Halk hikâyelerinde açık bir mekân olarak sıkça kullanılan yol, *Çerkez Güzeli*'nde Meftun'un Ziba'yı bulmak için çıktığı yolla aynı işlevdedir. Ancak Cemil Bey'in yolculuğu Meftun'unki gibi bir anda gerçekleşmez. O, yolculuğu sırasında, düz bir ovada yaşlı bir adama tesadüf eder. Bu adam, Cemile isminde bir kız aradığını ve onu aramaya başladığında Cemil Bey kadar genç olduğunu söyler. Duyduklarına şaşırarak ancak cesareti kırılmayan Cemil Bey, yoluna devam eder ve sonunda Cemile'nin evini bulur.

Esasen yol kelimesi de halk hikâyeleri söz konusu olduğunda, son derece muğlak bir kelimedir. Kahramanlar, hikâyelerin doğası gereği mutlaka yola çıkmaktadırlar. Ancak bu yolun nasıl bir yol olduğu belirsizdir. Bazı hikâyelerde örneğin Kerem ile Aslı'da, kahraman sevdiğine ulaşmak için yol kat etmektedir; ama bu yollar anlaşıldığı kadarıyla insan yapımı yollar değildir. Yolun üzerindeki dağlardan, nehirlerden bunu anlayabiliyoruz. Veya kahramanın önü haramiler tarafından kesildiğinde, haramiler ancak işlek olan yolları tuttuklarından, bu yolun doğal olmayan, insan elinden çıkan, sıkça kullanılan bir yol olduğunu anlıyoruz. Fakat hangisi olursa olsun yol, yolculuğa çıkan kahramanın zorunlu bağlamı hâline dönüşmektedir (Eglen, 2012, s. 61).

Anlatıda kapalı mekân olarak iki ev bulunmaktadır. İlki, Cemil Bey'in giremediği ancak para karşılığında sırasıyla tırnağını, parmağını, elini ve yüzünü penceresinden görebildiği Cemile'nin evidir. Diğeri ise Cemile'nin komşusu olan ihtiyar kadının evidir. Anlatı kişilerinin tamamının bir araya geldiği bu evde kısalı uzunlu beş anlatı nakledilir.

Sergüzeşt-i Kadri Bey'de açık mekânlar Çin, Pekin, tepecik ve deniz; kapalı mekânlar ise saray, Minazinka'nın dairesi ve dükkândır. Eserde yola çıkan âşıklardan biri olan Kadri Bey, memleketinden, Meftun ve Cemil Bey gibi sevgililerine kavuşmak amacıyla değil, sevdiği kızla evlenmesine izin verilmeyince ona benzeyen başka bir kız bulmak için ayrılır. Uzun bir yolculuktan sonra Çin'e yakın bir yere gelir. Bir ressam dükkânında, sevgilisine benzeyen Çin kralının kızı Minazinka'nın tasvirini görüp ona âşık olur. Bu sebeple Pekin'deki saraya gidip onu görebilmek için dairesi yakınındaki bir tepecikte altı ay kadar bekler. Saray, ona ulaşmasında engelleyici işleve sahip olan kapalı bir mekândır. Geleneksel anlatılarda olduğu gibi bu saray da yüceliğin, ulaşılmazlığın ve boyun eğmenin mekânıdır. Minazinka onun ancak görünmez olursa saraya girebileceğini

söyleyince Kadri Bey, göz hekimi olan arkadaşının dükkânına gider. Hâlini anlattıktan sonra göz hekimi, verdiği ilacı yüzüne sürüp eski kıyafetler giydiğinde saraya görünmeden girebileceğini söyler. Kadri Bey de söylenenleri yapıp prensesin dairesine ulaşır.

Anlatıdaki son açık mekân olan deniz de bu noktada karşımıza çıkar. Prenses, Kadri Bey'e evlenebilmeleri için dört yıl önce suya düşürdüğü yüzüğünü bulup getirmesini ister. Tekrar yola çıkan Kadri Bey ise yüzüğü suda değil, birkaç ay bulunduğu çiftlikte, toprak altında bulur. Mekânlar aracılığıyla gerçeklik çizgisi belirsizleştirilen bu bölüm, anlatıya masalsı bir hava katmaktadır.

Çincenin zorluğuna dair kısaca anlatılan Mr. James'in anlatısında açık mekân olarak Çin, Amerika ve bahçe; kapalı mekân olarak ise yalnızca ev kullanılmıştır. Anlatıda mekân kullanımı sınırlı ve işlevsizdir. Otuz yıl önce Amerika'dan ayrılıp bir aralık Çin'e gelen Mr. James, orada on beş yıl Çince çalışır. Onu çalıştıran kişi, Çin'e geldiğinde misafiri olduğu ihtiyar ev sahibinin oğludur. Çinceye olgunlaştığı bir gün, üç ay önceden hazırladığı nutku okumak üzere bağlık bahçelik bir mekânda bir ziyafet düzenler. Ancak orada bulunanlar Mr. James'in konuşmasından hiçbir şey anlayamaz.

Dedli Karının Hikâyesi başlıklı anlatıda açık mekânlar ev ve pazar yeri, kapalı mekânlar ise dükkân ve pazardır. Gerçeküstü unsurlar ve derinliksiz mekânlarla kurgulanan anlatıda, göz hekimine başvuran ihtiyar kadın, ona aylar önce kızı uykudayken başına gelen korkunç olayı anlatır. Kız odasında uyurken vücuduna birinin temas ettiğini hissedip çığlıklarla uyanır. Evin altını üstüne getirdikleri hâlde kimseyi bulamazlar. Birkaç kez daha tekrar eden bu olayın sonunda elindeki teneke kutuyla görünmez olabilen delikanlıyı yakalarlar. Kızı sevdiği için böyle bir olaya kalkıştığını söyleyen delikanlı kendisini affettirmek için ertesi gün beş yüz altın göndereceğini söyler. Ancak sözünde durmaz. Kadın, sekiz on gün sonra açık/genel bir mekân olan pazarda delikanlıya rastlar. Çıkan tartışmada delikanlı, kadını dövecek olur. Etrafta toplanan kişiler de delikanlının tarafını tutunca kadın derdine çare aramak üzere nüfuzlu, zengin kişilere başvurur. Ancak kılık kıyafetinden dolayı bu kişiler onu görmezden gelir. Saf kadın, görünmez olduğunu düşünerek göz hekiminden bir ilaç ister. Hekim de kadına şeker ve sudan oluşan bir

karışımla on altın verir. Karışımı kızın içmesini ve verdiği altınlarla kıza yeni kıyafetler olarak onu güzelce giydirmesini ister. Bu hâlde zengin bir adamın konağına giden kız, kabul görerek istediğine ulaşır. Delikanlıyı azarlayan zengin adam, kızı ve annesinin kendilerine söz verilen paraya kavuşmalarını sağlar.

Yusuf ile Zeliha ve bekçi ile Zekiye'nin hikâyelerinde açık mekânlar, Hindistan'ın başkentine yakın bir şehir, çiftlik ve bekçinin geldiği memleketdir. Kapalı mekân olarak kafes ve ev kullanılmıştır. Kurmaca zamanı eksiltilemlerle belirsizleştirilen anlatının mekânları, '*Osmânlı Güzeli*'nin olay merkezli diğer iç anlatılarında olduğu gibi yalnızca fon olarak kullanılmıştır. Hindistan'ın başkentine yakın bir şehirde geçen anlatıda Yusuf'un Zeliha'ya nasıl âşık olduğu belirtilmez. Âşıkların kafes arkasından izleyen Zeliha'nın yüzünü bir kere bile göremediği için çareyi falcılarda arayan Yusuf, kızın beslemeleri aracılığıyla saçından bir tel tedarik edip onu falcılara okutur. Cebine koyduğu bu saçla uykuya daldığı gece Zeliha'yı rüyasında görür. Zeliha onu evine, yani arzuladığı mekâna çağırır. Anlatıda belirtilmeyen bir günde eve gidip hizmetkârlara Zeliha'yı görmek istediğini söyler ancak Zeliha onu geri çevirir. Yusuf, bir süre sonra hastalanan kızın tedavisi için gerekli olan otu bulmak üzere bir çiftliğe gider. İç içe geçen anlatılardan biri olan bekçi ile Zekiye'nin hikâyesi burada anlatılır. Bekçi, sevgilisi Zekiye'yle evlenebilmesi için şart koşulan üç yüz altını biriktirmek amacıyla memleketinden ayrılıp bu çiftliğe gelir. Yusuf, otu verirse ona bin altın vereceğini ancak kendisinden sonra gelen olursa otun orada olmadığını söylemesini ister. Yalanı sevmeyen bekçi bu teklifi kabul etmez ve Yusuf eli boş döner. *Sergüzeşt-i Kadri Bey*'de bulunan yüzük de bu çiftlikte çıkmıştır. Kadri Bey, yüzüğü alıp çiftlikten ayrılırken bekçiye bin altın verip onun da amacına ulaşmasını sağlar. Âşıkların aradıklarını bulmak için geldikleri bu çiftlik, bu yönüyle mucizevî bir mekân niteliği kazanmıştır.

Refika'nın teyzesinin anlatıcısı olduğu Hamdi ve Servinaz'ın hikâyesinde açık mekân Mısır, kapalı mekânlar ise ev ve meyhanedir. Bu anlatıya eklenen saatçinin hikâyesinde ise açık mekân olarak sokak, kapalı mekân olarak da ev ve oda kullanılmıştır. Fakir bir delikanlı olan Hamdi, Mısır'daki sevgilisi Servinaz'la evlenebilmek için para kazanmak amacıyla bir memlekete gelir. Bu memlekette tanıştığı saatçi ise sevgilisini terk etmiş bir delikanlıdır. İki arkadaş bir gün meyhanede içmekteyken Hamdi, saatçiye Servinaz'ı

anlatır. Ardından saatçi de kendi hikâyesini nakleder. Bu hikâyede saatçi bir gün meyhanede içmekteyken yanına bir delikanlı gelip sevdalandığı kızını anlatır. Kız, delikanlıyı sokaktan geçerken pencereye vurarak durdurur. Ancak delikanlı başka birisinin çağrıldığını düşünerek yoluna devam eder. Üç beş gün daha pencereye vuran kız en sonunda dayanamayıp camı açarak delikanlıyı odasına davet eder. Böylelikle oda, eserde mahremiyetin bozulduğu kapalı mekânlardan birisi olur.

Saatçi hikâyeyi bitirdikten sonra Hamdi'ye, kızlara güvenilmemesi gerektiği yolunda birtakım sözler söyler. Servinaz'ın da bu kızlardan olduğunu Hamdi'ye ispat etmek için Mısır'a giden saatçi, kızın evinin yanındaki boş evi kiralayarak onu dürbünle gözetlemeye başlar. Bir gün Servinaz giyinirken göğsünde siyah bir ben görünce aradığı delili bulduğunu düşünerek memlekete geri döner. Gördüklerini abartılı bir şekilde Hamdi'ye anlatır ve delikanlı bir süre sonra üzüntüsünden ölür. Olay halkaları eksiltileyle iç içe geçen anlatıda, mahremiyetin bozulduğu bir diğer mekân Servinaz'ın odasıdır. Eserde derviş, dürbünüyle istediği her şeyi görse de özel mekânların mahremiyetini saatçi gibi ihlal etmez.

Hırsız ve Kamile'nin hikâyesinin anlatıldığı iç anlatıda açık mekânlar kasaba, pazar yeri ve dağ; kapalı mekanlar ise ev ve odadır. Köy odasındaki köylülerden birinin anlattığı bu hikâyede kasabaya bir gün meşhur bir hırsız gelir. Pazarda dolaşırken görüp aldığı tılsımlı eşyalarla (cam, gömlek ve merdiven) dağa çıkan bu adam, camı gözüne koyup etrafa baktığında kale gibi yüksek bir evde güzelliğiyle meşhur olan Kamile'yi görür. Bu ev, *Alafranga Güzeli*'nin iç anlatılarından biri olan Mahir Bey'in hikâyesinde Rukiye'nin muhafazası için yaptırılan sekiz on katlı köşkle aynı işleve sahiptir. Kamile'nin babası onu yabancılardan korumak için yüksek, kârgir bir ev yaptırarak en üst katına kızını annesiyle birlikte yerleştirir. Hatta kapının önüne bekçi niyetine iki tane de aslan bağlar. Kamile'nin evi, Rukiye'ninkinden daha korunaklı olsa da hırsız tarafından aşılır. Hırsız merdivenle tırmandığı odada Kamile'nin özel eşyalarını kurcalar. Birkaç saat sonra da kızın uyuduğu odaya girip onu yakından görmesiyle yatağına bayılır ve bir süre sonra oracıkta ölür. Kamile ise yanında bir adamın yattığını gören babasının gazabına uğrayarak göğsünden bıçaklanır.

‘*Osmânî Güzeli*’nin son iç anlatısı olan *İki Atlının Mukâlemesi*’nde yalnızca açık mekân kullanılmıştır. Refika, atlıların ırmak kenarında konuştuğu tek bir sahneyle kurgulanan bu anlatıyı, babasını sağ olduğuna inandırmak ve Necip Bey’le çıkacakları yolculuğa onu da dahil etmek için anlatır.

‘*Âşıkla Ma’sûk Dürbünü ve Her Millet’in Güzeli*’nde mekânlar, kişilerin yaşam tarzlarına ve maceralarına uygun bir biçimde kurgulanmıştır. Eserdeki gözleme dayalı realist mekân betimlemelerinde, genellikle bir atmosfer yaratılıp okuyucuyu olayın gelişimine hazırlamak amaçlanmıştır. Anlatılarda açık mekân olarak İstanbul başta olmak üzere İzmir, Aydın, Konya, Erzurum gibi dürbünle görülen uzak şehirler; köy, dağ, ırmak gibi geniş pastoral mekânlar ve sokak, meydan, çarşı, pazar gibi daha dar kamusal alanlar kullanılmıştır. Olayların pastoral mekânlarda daha canlı ve gerilimli; şehre ait açık alanlarda ise gündelik hayatın akışına uygun olarak daha durgun gerçekleştiği görülmektedir. Sokak, meydan, çarşı ve pazarlar, temel aksiyonlara etki eden karşılaşmaların, yüzleşmelerin yaşandığı mekânlardır. Eserde kapalı mekân olarak ev, konak, oda, kafes, şâh-nişîn, köy odası, saray, dükkân, meyhane, kahvehane gibi çeşitli mekânlar kullanılmıştır. Anlatılarda, ev, oda, şâh-nişîn ve kafes gibi mekânlar, çeşitli milletlerden Osmanlı kadınlarının kapalı yaşam biçimlerini yansıtan geleneksel mekânlardır. Dışarı çıkarılmayan bu kadınlar, dünyayı yalnızca pencerelerinden izleyebilip âşıklarıyla da bu yolla iletişim kurarlar. Genellikle bu mekânlarda âşıklarını bekledikleri, evliliklerine dair hayal kurdukları ya da âşıklarını kandırmak için planlar yaptıkları görülür. Anlatılardaki zengin-yoksul sınıf farkını ortaya koyan konaklar ise, varlıklı ailelerin oturduğu ya da kızlarını muhafaza etmek için anne ve babalarının yaptırdığı, sekiz on katlı yapılar şeklinde karşımıza çıkar. Eserde birçok anlatının fonu olan meyhane ve kahvehaneler, âşıkların eğlendikleri ve arkadaşlarına içlerini döktükleri mekânlardır. Genel olarak bakıldığında ‘*Âşıkla Ma’sûk Dürbünü ve Her Millet’in Güzeli*’ndeki mekân çeşitliliği, Tilkiyan’ın, çok kültürlü edebiyat izleğine ve pastorele olan ilgisine işaret etmektedir. Yazar, derinliksiz bir biçimde çizdiği anlatı mekânlarını, olaylara gerçeklik kazandırmak için kurgulamıştır. Halk anlatılarında da olduğu gibi eserdeki anlatıların girişinde bir atmosfer yaratmak için betimlenen bu mekânlar, kişilerin hareketlerini kısıtlama veya onları özgürleştirme fonksiyonlarına da sahiptir.

2.2.3. Zaman

İnsan gerçekliğinin temel ve soyut boyutlarından biri olan zaman, insanın eylediklerini, eylemekte olduklarını ve eyleyeceklerini içine alan bir mefhumdur. Tarih boyunca zamana dair yapılan türlü yorum ve değerlendirmelerde, sınırlandırılmış bir anlamın dışına çıkılamamıştır. Diegetik bir sistemin inşa edildiği anlatılarda bir eyleyici olarak yazar, zamanı, dünya zamanından yola çıkarak düzenleyebilme özgürlüğüne sahiptir. Rasyonel bir çizgide seyretsin seyretmesin, her anlatının kendisine özgü bir kurmaca ve öyküleme zamanı bulunmaktadır.

Anlatı, ister söz, ister yazıyla sunulsun, inşa edilmiş bir yapıdır. Doğal olarak, belirli bir amaç doğrultusunda inşa edilen bu yapı, zamana bağlı olarak asıl değerini bulur ve zaman içinde idrak edilir. Bu nedenle bir romanda hikâye, mutlaka -belirli veya belirsiz- bir zamanda cereyan eder. Yine bu hikâye, belli bir süre sonra öğrenilir/duyulur ve belli bir süre içinde de kaleme alınır anlatılır. Hâl böyle olunca “zaman” unsuru, romanın genel yapısını meydana getiren temel elemanlar arasında yer alır. Bir romanı, zamandan soyutlamak mümkün olamaz (Tekin, 2009, s. 110).

Anlatıda temel olarak iki zaman düzeyinden söz edilebilir: Anlatıcının öykülediklerini kapsayan vaka/kurmaca zamanı ve anlatıcının anlatma/öyküleme zamanı. “Bir olay belli bir zamanda cereyan eder (vaka zamanı), bu olay, belirli bir süre sonra romancı tarafından öğrenilir/duyulur, yine aynı olay, belli bir zamanda kaleme alınır (anlatma zamanı)” (Tekin, 2009, s. 118). Şerif Aktaş bunlara okuma ve yazma zamanlarını da ekleyerek daha geniş bir çerçeveye sunar:

Yazma zamanı, gönderici durumundaki sanatkarın eserine vücut vermek üzere harcadığı süreye verilen addır. Bunun itibarı zamanla alakası yoktur, takvim ve saatle ölçülebilen cinstendir. Okuma zamanı da aynı mahiyettedir. Ancak okuyucudan okuyucuya değişir, daha yerinde bir ifadeyle, okuma işine bağlı saat ve takvimle ölçülebilen zamandır. Bunların her ikisi de bir bakıma eserin dışındadır, vakayla alakası yoktur (Aktaş, 1991, s. 117).

G. Genette, *Anlatının Söylemi: Yöntem Hakkında Bir Deneme* isimli çalışmasında, anlatıdaki zaman konusunu süre, sıklık ve düzen başlıkları altında incelemiştir (2020, 21-170). Ayşe Eziler-Kıran ve Zeynel Kıran da *Yazınsal Okuma Süreçleri* başlıklı çalışmalarında, Genette’in teorisini uygulamalı olarak ele almışlardır. Eziler-Kıran, vaka/kurmaca zamanındaki olayların süredizimsel zamanda ilerlediğini, yani olayın belli

bir noktadan başlayarak çeşitli zaman birimleriyle (gün, hafta, ay, yıl, mevsim vs.) belirlenebileceğini ifade etmektedir (2007, s. 227). Anlatma/öyküleme zamanında ise olayların süredizimsel biçimde ilerlemesi gerekli değildir. Genette, anlatma/öyküleme zamanında yazarın sıralama özerkliğini elinde tuttuğu için anlatıda geriye dönüşler, ileriye atlayışlar, eksilteler, özetler ve duraklamalar (ara) gibi farklı seçimler yapabileceğini dile getirmiştir (2020, 93). Eziler-kıran, *Yazınsal Okuma Süreçleri*'nde öyküleme zamanı için tercih edilebilecek öyküleme biçimlerini artsüremsel, önsüremsel, eşsüremsel ve katılımsal başlıklarıyla sınıflandırmıştır. Artsüremsel öykülemede olaylar yaşanıp bittikten sonra araya belli bir süre girer ve öykülemeye bu sürenin sonunda başlanır. Olayların henüz gerçekleşmeden anlatıldığı önsüremsel öykülemede kişinin gelecek planları ve kurduğu hayaller söz konusudur. Vaka/kurmaca ve anlatma/öyküleme zamanının aynı çizgide ilerlediği eşsüremsel öykülemede genellikle şimdiki zaman ve geniş zaman fiil çekimleri kullanılır. Anlatıcının, içinde bulunduğu andan hareketle zamanda geriye ya da ileriye giderek zengin bir olay akışı sunduğu katılımsal öyküleme ise genellikle mektup ve günlük türü anlatılarda kullanılmaktadır (2007, s. 221-226).

Genette ise çalışmasında süre, sıklık ve düzen/sıra isimli üç kavram ortaya atmaktadır. Bu kavramlar anlatıdaki zamanın ortaya çıkarılmasına ışık tutar. Süre bölümünde, anlatıcının anlatıyı hareketlendirmek ya da anlatıda ritmi gerçekleştirmek için kullandığı dört anlatsal yol başlıklandırılır: Duraklama (ara), sahne, özetleme ve eksilti. Duraklamada, anlatıdan bir anda ayrılan anlatıcı, kahramanları askıda bırakır ve kişisel bir yorum veya betimleme yapar. Hareketsiz olan bu bölümlerde anlatıcının yaptığı yorumlar, öğütler vs. yine olay örgüsüne uygun olmalıdır. Sahnede, anlatıdaki ayrıntılar, kişilerin söz ve eylemleri canlı bir şekilde sergilenerek okura doğrudan sunulur. Duraklamada olduğu gibi sahne de anlatıyı yavaşlatır. Özetleme, yazarın anlatıyı hızlandırmak için kullandığı bir tekniktir. Bazen olayları, kişileri veya zamanı kurgularken bu tekniği kullanabilir. Eksilti ise anlatının ritmini hızlandırmak için zamanda ileriye doğru yapılan sıçramalardır. Bu sıçrama aralıkları yazarca belirlenir (2020, 93-114).

Genette sıklık kavramını, kurmaca zamanda gerçekleşen bir olayın öyküleme zamanında kaç kez tekrarlandığıyla açıklayarak sıklık ilişkilerini dört başlık altında değerlendirir. Bu

başlıklardan ilki bir kere olmuş bir şeyin bir defa anlatılmasıdır. Örnek olarak da “Dün yatmaya erken gittim.” cümlesini verir. İkinci başlık, n kere olmuş bir şeyin n kere anlatılmasıdır. Örnek olarak da “Pazartesi yatmaya erken gittim, Salı yatmaya erken gittim, Çarşamba yatmaya erken gittim, vs.” cümlelerini verir. Üçüncü sıklık ilişkisi bir kere olmuş bir şeyi n defa anlatmaktır. “Dün yatmaya erken gittim, dün yatmaya erken gittim, dün yatmaya erken gittim vs.” cümlelerini de bu ilişkiye örnek olarak verir. Son sıklık ilişkisi ise n kere olmuş bir şeyin bir kerede anlatılmasıdır. “Pazartesi yatmaya erken gittim, Salı, vb.” (2020, s. 116-118). Eziler-Kıran ise Genette’in dört başlık altında gruplandığı sıklık çeşitlerini, ikinci ve üçüncü grubu birleştirerek üç başlık altında toplamıştır. Eziler-Kıran’ın sözü edilen grupları, daha kapsamlı ve terminolojik olarak daha net bulunduğu için eserin çözümlenmesinde sıklık konusunda bu başlıklar esas alınmıştır. *Yazınsal Okuma Süreçleri*’nde olayların sadece bir kez anlatıldığı sıklık çeşidine “tekil anlatı”, kahramanların anlatıda sürekli olarak yaptıkları davranışların bir kez anlatıldığı sıklık çeşidine “yinelemeli anlatı” ve bir olayın birden fazla kez anlatıldığı sıklık çeşidine ise “çok kez yinelemeli anlatı” adı verilmektedir (2007, s. 231).

Çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanan ‘*Aşıkla Ma ‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*’nde zaman, çok katmanlı ve belirsiz bir çizgide sunulmuştur. Eserin çerçeve anlatısının kurmaca zamanına dair doğrudan bir tarih verilmediği gibi belirli bir tarihi çağrıştıran herhangi bir ipucu da kullanılmamıştır. Bu sebeple kurmaca ve öyküleme zamanı arasındaki mesafeyi belirlemek oldukça güçtür. Çerçeve anlatısı derviş ve anlatıcının konuşmaları üzerine kurulan eser, otuz bir güne bölünerek anlatılmış olsa da günler ve hikâyeler arasındaki geçişler esnek bir şekilde kurgulanmıştır. Bu esneklik, birinci ve ikinci günün sonunda ertesi gün aynı yerde buluşmak üzere ayrılan derviş ve anlatıcının diğer günlerin sonunda aynı şekilde sözleşmemelerinden ileri gelmektedir. Bu durum, hikâyelerdeki gün başlıklarını da işlevsiz kılar. Eserde bir günde anlatılıp bitirildiği açıkça anlaşılan birinci ve ikinci gün hikâyeleri dışında, onuncu ve yirmi birinci gün anlatılan hikâyelerin “bugün” ifadesiyle başlamış olması derviş ve anlatıcının ayrılıp tekrar buluştuklarına dair açık bir ifade olarak değerlendirilebilir.

Başlıktan da anlaşılacağı üzere eserin temel nesnesi olan dürbün, çerçeve anlatının kurgulanmasında önemli bir işleve sahiptir. Derviş, dürbün aracılığıyla anlatıcının

gördüğü yer ve kişiler hakkında bilgiler vererek onların hikâyesini anlatır. Dervişin anlatım biçimi de dürbünün işlev ve mekanizmasıyla birebir aynıdır. Uzak bir mesafeyi yakına getiren dürbün gibi, o da eserdeki sekiz iç anlatıda gördüğü kişilerin önce şimdiki zamanına daha sonra da geçmişlerine odaklanır; anlatıcıya bir perspektif çizer. Bu perspektifle derviş, bütün anlatılara eşsüremsel öykülemeyle başlar ve yaşanmış olayları anlattığı artsüremsel öykülemeyle devam eder. Anlatının sonunda ise anlatıcıya odaklanarak çerçeve anlatının zamanına geri döner. Eserin iç anlatılarında öyküleme zamanı, sıra, süre ve sıklık açısından farklı biçim ve teknikler kullanılmıştır. Özellikle duraklama ve özetleme tekniklerinin sıkça kullanılması eserin geleneksel anlatılarla benzerliğini ortaya koyar. Olaylar öyküleme zamanında genellikle bir kez anlatıldığı için anlatılar tekil anlatı niteliği taşır.

Çerkez Güzeli başlıklı anlatı, eserin ilk anlatısı olması bakımından diğer anlatılardaki zaman kurgusunun anlaşılmasına kaynaklık etmektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi anlatının ritmini belirleyen anlatısal yollardan biri olan özetleme tekniği, *Çerkez Güzeli* anlatısının başında mekân ve kişileri tasvir etmek için kullanılmıştır. Meftun'un Anadolu'ya gelmeden önce Afrika'da geçirdiği süre yalnızca Ziba'yı rüyasında gördüğü günlerle sınırlıdır. Anadolu'ya nasıl ve ne kadar sürede geçtiği hakkında da herhangi bir bilgi verilmemiştir. Kurmaca zamanı birkaç ayla sınırlandırılan anlatıdaki eksiltilerden biri, Meftun'un Ziba'yla karşılaşmayı beklediği zaman sürecinde kullanılmıştır:

Ber-minvâl-i muharrer birkaç mâh mürûr edip ne kendisi dağa çıkmaya cesâret ve ne dahi kimseye bu bâbda bir sır açmaya karâr verebilirdi. Çün olabilir diye ağızdan ağıza ve mahalden mahale öyle bir 'aşk u sevdâ sebebine oralara düşmüş olması evlâdına 'aybetmiş olan pederinin köşküne vasıl olduğunda herhâlde onu civân çağında pederinin hiddet ve şiddetine uğratacaktı. Hâlbuki kimseye de bir sır açmadıkça Zibâ'yı görebilmeye aslâ ümîdi olmayıp hasret-i cinân ile pençe-i ecele uğrayacağından ecel bî-çâreyi iki tarafından sarmış olup ümîdsiz bir hâlde kendisini görmekteydi (c.1, s. 14-15)

Anlatıda iki önsüremsel öyküleme örneği bulunmaktadır. İlki, Meftun'un rüyalarını anlattığı dervişin, ona, Ziba'yı bulmazsa öleceğini söylemesidir. İkincisi de Meftun ve Ziba'nın anlatının sonunda geleceklerine dair yaptıkları konuşmadır. Bu konuşmada

Ziba, kavuşabilmeleri için babasına oynayacakları oyunu Meftun'a anlatır. Hikâyeye, bu oyunun planıyla sona erdiği için olay önsüremsel öyküleme düzeyinde kalır.

Kastamonu Güzeli başlıklı anlatının kurmaca zamanı, Saçısümbül ve ailesinin Kastamonu'dan İstanbul'a taşınmasıyla başlamıştır. Anlatının girişinde Saçısümbül'le tasvirleri yapılan Yanağıgöl, anlatı zamanından birkaç ay önce, evlerinin avlusunu süpürürken gördüğü Saçısümbül'e âşık olur. Onu babasından istemesi ve düzenlediği ziyafetler günlerle ifade edilse de belirlenebilir bir zaman süreci ortaya konulmaz. Eserde kullanılan sahne tekniği Saçısümbül'ün babasının sahip olduğu kart karakter özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir:

Bu aralık Yanağıgöl kapıdan içeri girip gâyetle nâzik ve terbiyeli bir suretle “Akşam-ı şerifleriniz hayrolsun efendim.” deyip oturmak için kaynatasının emrine muntazırdı.

Herif dahi o akşam “Hayır bizim köylü hele şu herife bah! Ahşamında ucuna neler katıyu! Tazı gibi ne dikiliyordun öyle, yer dibine mi batıyu, oturuvirsene, de otur.” dedi.

Yanağıgöl ise temenni edip kaynatasından cüz'î uzağa oturdu. “Ne susarsın, iyü misin ha?” dedi herif.

Yanağıgöl: Çok şükür efendim. Du'acıyım zâtınıza efendim.

Herif: Gastamonuluydum, şimdi İstanbullu olduk.

Yanağıgöl: Pek güzel efendim ya niçin demişler ki insân doğduğu yere bakmayıp doydığı yere bakmalı.

Bunun üzerine herif hiddetlenip “İşte benim dediğim geldi çıktı. İstanbullu kısmı terbiyesizdir. Hiçbir adam yere bahılır mu?”

Yanağıgöl: Efendim bu ta'bîr vatan için söylenmiştir.

Herif: Ne boş lahırdı! Ben gözleme sattığım yerde çoh işitirim ki vatan re'âyâ adıdu (c. 1, s. 56-57).

Anlatılarda sıkça kullanılan duraklamalarda derviş genellikle anlaticıya öğütler verir. Bu duraklamaların ilki *Kastamonu Güzeli*'nde karşımıza çıkmaktadır:

Buracıkta derviş biraz eğlendikten sonra bana hitâben “Sen şimdi fikrinden şu Kastamonulunun hakkında, “Ne kaba adammış!” dersin ancak diğer kibârın mu'âmelesine dikkat etmezsin.

Kibârlığı görüyor musun kibârlık diye çok parası olmaya denmeyip işte buna derler. Ya'nî diğer birisi senin yanında ya bilmediğinden nâşî veyâhut bilerek bir yanlışlık ederse onu hiçbir vakit yüze vurmamalı hattâ sûretine göre onun ettiği kusûru kapatmalı. İşte bunun mugâyiri olarak kaba ve terbiyesiz adamlar birinde cüz'î bir noksan görürseler ettikleri söz kalmaz.” dedi (c.1, s. 75).

Karnaval ya 'nî Et Kesimi Güzeli başlıklı anlatının kurmaca zamanı diğer anlatılara göre daha sınırlıdır. Anlatıcı Beyoğlu tarafına baktığında büyük bir kalabalık görür. Daha sonra derviş dürbünü eline alıp bu kalabalığı, Et Kesimi karnavalına katılanların meydana getirdiğini söyleyerek karnaval hakkında bilgiler verir. Ardından bildiği bir hikâyeyi anlatmaya başlar. Bu durum dervişin anlatıcı olduğu diğer anlatılarda karşımıza çıkmaz. Yalnızca gördüğü kişilerin hikâyelerini anlatan derviş, bu anlatıda eşsüremsel öyküleme düzeyinden çıkarak kurmaca zamanı bir günle sınırlı olan hikâyeyi anlatır. Anlatının girişinde yaptığı özetleme şu şekildedir:

Evin birinde kızın birisi bir delikanlıya muhabbet verir. Hâlbuki kızın öyle bir kuyruğu omzunda ve kabadayı ve kıskanç oğlan kardeşleri vardır ki evin üstünden kuş bile uçurmayıp kapıdan içeri horozu bile salıvermezler. Kız kendi birâderlerinin bu derece kıskanç ve müthiş hâllerini gördükçe delikanlıya olan 'aşk u muhabbeti daha ziyâde artmaya başlarsa da o heriflerin evin içinde buldukça kendisiyle hiç olmazsa beş dakika kadar mülâkat etmenin imkânı olmadığını anlar.

Ey oğlum görüyor musun, şu kız kendi sevdiği delikanlıyla görüşüp mülâkat edebilecektir. Nasıl? İşte et kesimi güzeli kıyâfetine girip kendi sevgilisiyle berâber bir mahalde buluşmak vâsıtasıyla (c. 1, s. 102-103).

Rum Güzeli başlıklı anlatıda kurmaca ve öyküleme zamanı arasındaki mesafe oldukça belirsizdir. Derviş, Elena ve Bernar'ın hikâyesini anlatmadan önce geniş bir özetleme yapar ve ardından Elena'nın annesi Fani'nin İspiro'ya olan aşkını anlatır. İspiro'nun evden gideceğini öğrenen Fani ona bir mektup yazar ancak kocası bu mektubu İspiro'ya ulaşmadan ele geçirir. Daha sonra kadına, İspiro'nun ağzından beklediği karşılığı alamayacağını bildiren bir mektup gönderir. Eserde katılımsal öykülemeye örnek olan tek mektuplaşma bu anlatıda karşımıza çıkmaktadır:

Sûret-i Mektûb

“Nûr-i didem efendim İspiraki,

Tebe'an mâlik bulunduğunuz hüsn-ü cemâlle berâber ahlâk-ı hamîdeniz sizi ilk gördüğüm günden beri kalb-i âcizaneme te'sîr edip sizlere olan şu muhabbet ve 'aşkımı anlatmak için ba'zı tedâbire teşebbüs ettimse de âh siz benim kalbimin şu muhabbetine hissedâr olmak istemeyip ve nihâyet bir işle meşgûl olmak için hânedan çıkıp diğer bir efendi yanına gittiğinizden size olan 'aşk ve muhabbetim bir kat daha alevlendi ve en sonunda dahi beni 'âdetâ bir Mecnûne hey'etine vaz' etti. Şimdi işbu mektûbümü aldığınızda bana bir cevâb i'tâsına himmet buyurmanızı ve bugünlerde efendim iş

zımında Aden taraflarına gideceğinden size haber vereceğim bir gün de bizim uşaklardan gizlice aşağıdaki odaya gelip câriyenizle hiç olmazsa birazcık muhabbet etmenize muntazır bulunuyorum efendim.

İmza

Hasretkeşiniz

Fani (c.1, s. 126-127).

Anlatıda Fani ve kocasının konuştuğu sahne, Elena'nın hangi şartlarda yaşadığını açıkça göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Okurun ilgisini çekmek için kurulan bu komik sahenin sonunda derviş duraklayarak anlatıcıya durumla ilgili bir yorum yapar:

Ertesi gün sabâhleyin Elena'nın pederi yataktan kalktığında zevcesine “Artık öyle de battık öyle de. Bâri şurada hafifçe bir kahve pişir de içelim. Zîrâ bu gece Elena'nın gördüğü rü'yâ şâyed sahîh çıkar diye vesvesesiyle uyukum gelmedi.” demesi üzerine zevcesi “Cânım siz onun için merâk etmeyiniz. Çıkmış olsa şimdiye kadar çıkardı.”

- Ya öyle bir rü'yâ daha görürürse?

- Beni sen 'akılsız mı zannediyorsun? Bir daha öyle rü'yâ görmeyeceğini kemâl-i emniyete almadıkça kızın yakasını bırakmam.

- Ha işte şimdi kalbim biraz râhat etti. Aman ne yapıyorsun? Hiç öyle tanelerini saymayarak cezveye kahve konur mu?

- Te'essüf etmeyin efendim. Ben zâten onu döküp kutuya doldurduğumda saydım ve öyle doldurdum.

- Ey haydi çâbuk içelim. Şimdi kız da uyanır. Sonra bir kahve de ona pişirmek lâzım gelir. (...) İşte merkûmânın o derece olan idâreleri hakkında bu kadarca ma'lûmât verdikten sonra kusûru artık anlaşılır. İhtimaldir oğlum, şu ta'rîf ettiğim şeyler sana biraz mübalağalı görünür.” dedi derviş. “Fakat herkesin menfûru olan 'illet-i tama'ya dûçar olanlar hakkında her ne söylenecek olsa inanmak gerektir. Çünkü tama'kâr adamların gece gündüz efkâr ve mütâla'aları yalnız masraflarını işte bu derecelere kadar tenzîl etmekten ibâret olup fakat ba'zı esbâba mebnî icrâ edemediklerinden geriye çekilirler. (c. 2, s. 11-15).

Bernar'ın Elena'yı pencerede görüp âşık olması ve Elena'nın babasını kandırma süreci birbirini izleyen günlerle ifade edilmiştir. Anlatının sonunda ise öyküleme zamanı kurmaca zamanından önce gerçekleşerek önsüremsel öyküleme tekniği kullanılmıştır. Derviş, Elena ve Bernar'ın henüz kavuşmadıklarını, kavuştuklarında ise olacak olanları şu şekilde nakleder:

Derviş bu aralık yine bana dönüp “İşte oğlum, pencerenin önünde oturmakta olan kız, hikâyesini dinlediğin Elena nam kızcağızdır ki pederinin evinden bir ân evvel kurtulup Bernar'la evlendikten sonra mâlik buldukları serveti

safâ-yı hâtırla sarf ettikleri gibi ‘ömür geçirmeyi bekliyor. Bunlar olduktan sonra Elena’nın peder ve vâlidesiyse hîle ve desîse olduklarının farkına varıp gece gündüz ağladıklarından yahut daha doğrusu tama‘ huylarına galebe edemeyeceklerinden ve bir ân evvel mezâra kadar gideceklerdir.’ dedi (c. 2, s. 41-42).

Ermeni Güzeli başlıklı anlatının kurmaca ve öyküleme zamanı arasındaki mesafe, diğer anlatılarda olduğu gibi belirsizdir. İç içe anlatı biçiminde kurulan *Ermeni Güzeli*’nin kurmaca zamanı Elbis’in babasıyla birlikte Bingöl’e ulaşmasıyla başlar. Anlatının girişinde dervişin gördüğü yer ve kişilere dair şu şekilde bir özetleme yapılır:

Oğlum o senin Büyükdere Dağları zannettiğin mahal Erzurum civârındaki dağların eteğidir. Mezkûr dağların her tarafından tatlı sular akmakta ve aşağıda bulunan göller ve ırmaklarla birleşip yavaş yavaş büyük çay şekline girmektedir. Artık oraların manzara-i dil-küşâsını insân ta’rif ve tasvîr edemez. Bundan mâ‘adâ oralarda sâkin olanlar şehrîler gibi öyle envâ‘ sefâhat ve zevke mecbûr olmayıp ‘ömürlerini kemâl-i râhatla geçirirler. Gelelim o dağların eteğinde oturmakta olan kızcağızla delikanlıya. Bunlar etrâf karyelerinin birinde sâkin olup kızın ismi Elbis ve oğlanın ismi Nerses tesmiye olmaktadır. Elbis, karye-i mezkûrede bulunan bir rençber kızı olup orta boylu ve nîm esmer, kara kaşlı, kara gözlü, siyâh saçlı, yaşı on üç on dört, gâyetle mahbûbe bir kızcağız olup fakat öyle şehrî kızları gibi cilve bilmez ve kırılıp dökülmez ama desîse ve hîle de bilmez. Nerses ise karye-i mezkûrede çobanlık etmekteyken merkûmeye vech-i ati üzere ‘âşık olmuştur. (c. 2, s. 44-45).

Haydutların yolda kurduğu pusu, Elbis’in uçurumdan atlaması ve Nerses’in onu kurtarıp akşam olunca evine götürmesi aynı günde gerçekleşir. Anlatının sonunda Elbis ve Nerses’in Bingöl karyesinde buluştukları bir gün anlatılır. Akşam vakti ayrılmak üzereyken haydutların geldiğini görürler. Nerses, yalnız kalırsa ona dokunmayacaklarını düşündüğü için Elbis’i yalnız bırakarak bir yere saklanır. Haydutların başındaki kişi, iyi niyetli bir adam olduğundan Elbis’e para verip daha sonra onu evine götürür. Anlatının sonunda eşsüremsel öyküleme tekniği kullanılarak kurmaca ve öyküleme zamanı birleştirilir.

Ermeni Güzeli’nde üç iç anlatı bulunmaktadır. Elbis’in kötü ahlâklı kardeşleri Gammaz ve Nifak’ın maceralarının anlatıldığı iç anlatıların kurmaca zamanları yedi yıl öncesine uzanır. İstanbul’a iş bulup para kazanmak için giden bu kardeşler farklı konaklarda hizmetkâr olurlar. Gammaz’ın anlatısında vekilharç olarak girdiği konakta senelerce

çalıştığı ifade edilir. Ancak yaptığı gammazlık sebebiyle bir gün konaktan kovulur ve memleketine geri döner. Nifak ise geçimsiz ve kavgacı biri olduğundan verilen işleri beğenmeyip kendisini dağlara vurur. Bir gün çamurlu bir ovadan geçerken dikili bir mermer direğin altında duran Biladon isimli bir adamla karşılaşır. Bu adam direği devirip altındaki altınları almak için Nifak'tan yardım ister ve çıkacak altının yarısını ona vereceğini söyler. Başta teklifi kabul eden Nifak daha sonra bundan vazgeçer. Böylece altından mahrum olarak bir müddet daha dağlarda dolanıp Gammaz gibi o da memleketine geri döner.

Derviş, Gammaz ve Nifak'ın hikâyelerinde dört kere duraklayarak anlatıcıya, gammazlık ve geçimsizliğin ahlâk terbiyesinin eksikliğinden doğan huylar olduğunu ve bu huyların bir davranış biçimi hâlini aldığı beklenmedik olayların meydana gelebileceğini söyler.

Her ne hâlse bunların bu hâlerinden sarf-ı nazarla şimdi sana Elbis'in kardeşlerinin hâl ve harekâtlarına dâ'ir ma'lûmât vereyim. İnsanda tabî'î olan ba'zı hâller ber-teraf edildiği hâlde terbiye ve ta'lîmin herhâlde takdîri vardır. Şöyle ki terbiye insânın bi't-tab' mübtelâ olduğu bed-ahlâkı kâmilten tebdîl edegeldiği inkâr olunamaz. (...) Ba'dehû derviş bana hitâben "Gördün mü oğlum, gammâzlığın mükâfatını bu gammâzlık tâbir-i âharla boşboğazlık dahi denilir ki söylemesi îcâb etmeyen sözü söylemektir ki bundan nice nice uygunsuzluklar da vukû' bulmuştur. Bu gammâzlık ve boşboğazlıktan geçenlerde İstanbul'da da ba'zı halât zuhûr etmiştir ki şimdi sana nakil ve hikâye edeyim de dinle (c. 2, s. 50-71).

Diğer iç anlatıda Nazife Hanım ve Hasan Baba'nın hikâyesi anlatılmaktadır. "Geçenlerde İstanbul'da da bazı halât zuhur etmiştir ki şimdi sana nakil ve hikâye edeyim de dinle" ifadesiyle başlayan anlatının kurmaca zamanı, belirsiz bir zamanda başlatılarak birbirini izleyen günlerle sürdürülmüştür. Bu süreç, Nazife Hanım'ın kocasını ruhla bayıltarak ilk kez dışarı çıkması ve Hasan Baba'yla Didar Bey'in birlikte eve gelişi arasında sınırlandırılabilir. Anlatıda Didar Bey'in başından geçenleri Hasan Baba'ya anlattığı sahnede bir gerilim atmosferi oluşturulduğu hissedilir. Didar Bey'in anlattığı kadının kendi karısı olduğundan şüphelenen Hasan Baba, durumu delikanlıyla beraber kadının evine gittiğinde anlar.

Alafranga Güzeli başlıklı anlatı, eserdeki diğer anlatılardan farklı bir şekilde kurgulanmıştır. Anlatının girişinde temel bir olaydan ziyade dervişin Katina üzerinden

alafrangalığa dair komik bir biçimde aktardığı eleştirileri karşımıza çıkar. Kolacı kadın, dükkân sahibi, sokak süpürücüleri gibi fon karakterlerin dahil olduğu olaylar, artsüremsel öyküleme tekniğiyle aktarılır. İç içe geçmiş anlatılardan oluşan *Alafranga Güzeli*'nde Katina'ya dair özetleme yapılırken yinelemeli anlatım tekniği kullanılır:

Merkûm her sabah erken kalkıp saat beş altıya kadar düziye kendisine süs verir ve süs tekmîl oldukça ağzına ne yemek kor ve ne bir damla su içerdi. Süs tekmîl olunca bir iki lokma şey yiyip sokağa çıkar akşamın on ikisi olmayınca hânesine 'avdet etmezdi (c. 3, s. 15).

Anlatının Katina, Karlo, Biyanka ve Marigo ekseninde oluşturulan çerçeve hikâyesi üç iç anlatıdan sonra nakledilir. İlk iç anlatıda Mahir Bey'in hikâyesi anlatılır. "Vaktiyle memleketin birinde..." ifadesiyle başlayan anlatıda Mahir Bey bir gün Rukiye'yi pencerede görüp âşık olur. Arkadaşlarına düştüğü durumu anlatıp Rukiye'ye kavuşmak için her şeyi yapabileceğini söyler. Kötü niyetli arkadaşları ise ondan para sızdırmak için bir oyun planlar. Rukiye'nin kendisinden haberi dahi olmayan Mahir Bey, her söylenene inanıp en sonunda hapse düşer. Kurmaca zamanı bu şekilde sınırlandırılan olaylar genellikle birbirini izleyen günlerde meydana gelmiştir.

Bu anlatıda Mahir Bey'in arkadaşlarının anlattığı iki hikâye daha bulunmaktadır. Bu hikâyelerden ilki Aydın dağlarında geçer. Anlatıcı, İzmir'de bulunduğu sırada bir sebepten dolayı Aydın dağlarına giderek bir grup zeybikle birkaç ay geçirir. Hikâyede zeybekler dağa kız kaçırmayı planlar ancak olay önsüremsel öyküleme düzeyinde kalarak gerçekleşmez. *Mezardan Çıkan Kız* başlıklı diğer iç anlatının da kurmaca zamanına dair açık bir ifade yer almaz. Âşık, sevgilisini mezardan çıkarır ve beş-altı ay sonra annesini görmek isteyen kızı evine götürür.

İç anlatılardan sonra *Alafranga Güzeli*'nin çerçeve anlatısına on sekizinci günde geri dönmüştür. Bu bölümde daha çok bir yardımcı karakter özelliği taşıyan Katina, olaylara yine bir aldatmayla dahil edilir. Kurmaca zamanı, bazen belirsiz bir şekilde bazen de birbirini izleyen günlerle ifade edilen anlatıda Katina'yı önce Biyanka ve Karlo aldatır. Ancak Biyanka kadını aldatmaktan vazgeçince Karlo onu terk ederek Marigo adında bir Rum kızıyla anlaşır. Anlatının sonunda Karlo ve Marigo evden para dolu sandığı

çıkarırken zabıtalara yakalanıp hapse düşerler. Derviş, *Kukla Güzeli* anlatısına geçmeden önce duraklayarak anlatıcıya şu açıklamayı yapar:

“İşte oğlum” dedi derviş, “böyle iyi adamlar her ne kadar bayağı esvâb giyinip hâlâ kuru ekmeğe bile hasret çekerlerse de yalan dolanla giyinip kuşanan ve baklava börek yemek ârzüsünde bulunan fenâ adamların uğradıkları musîbeti karşidan seyr-i temâşâ ederler. Yalan dediğin öyle mezmûm şeydir ki bir gün değilse bir gün patlak verip insânı rezil ü rüsvâ eder.

Şu hikâyeyi naklederken kabildir sen dahi Biyanka’yı divâne bir kız yerine koymuştun, öyle değil mi? Fakat şimdi merkûmenin ‘âkile ve zekî olduğunu fark ettin zannedirim.

Yalancılığa mübtelâ olan bir ‘âkildense doğruyu iltizâm eden câhil daha evlâdır. Tuhafı şuradadır ki yalnız doğruluk meydâna çıkarmayıp ekseriyâ bir yalanı diğer bir yalan dahi meydâna çıkarır.

İşte o doğru yolda gördüğün karılardan birisinin hikâyesi budur. Eğerçi bundan sonra öyle saçı başı ak pak olmuş bir koca karıyı genç kızlar gibi giyinmiş kuşanmış ve kendisine türlü-be-türlü süs vermiş görürsen o makûlelerin divânece ve ecel şaşkınlığıyla ‘aşk ve ‘alâkaya düşmüş olduğuna başka isbât aramayasın. Ha gerçek, o karıların birisinin elinde bir kukla vardı. Şüphem yok ki görmüştün. Bu kukla dediğimiz ağaçtan me’ mül resimler olup üzerine elbise iksâ edilmiş ve alafrangaya müte‘allik bulunmuş olduğundan kısaca bunu dahi nakledeyim de biraz da sahîh güzeller seyrettireyim (c. 4, s. 27-29)

Kukla Güzeli başlıklı anlatı, dervişin *Alafranga Güzeli*’nin başında gördüğü kadınlardan biri olan kuklalı kadından yola çıkılarak anlatılmıştır. Eşsüremsel öyküleme düzeyinde başlayan ancak kaybolan kuklanın hikâyesiyle devam ederek artsüremsel öyküleme düzeyine geçen anlatıda pencereden düşen kuklayı ihtiyar bir kadın kaçıtır. Bu ihtiyar kadın, kuklayı Muhabbet Çarşısı’nda yaşayan başka bir kadına götürür. Kuklayı teslim alan kadın onu bir güzel giydirip pencerede oynatmaya başlar ve bunu gören iki erkek eve misafir olup kukla oyununu seyreder. Ardından o akşam eve ikişerli gruplar hâlde dört erkek daha gelir. Çıkan kanlı tartışmada eve giren ilk iki erkek oradan kaçarak bir meyhaneye gider. Birisi meyhanede kendi hikâyesini anlatmaya başlar, bu hikâye *Kukla Güzeli*’nin tek iç anlatısıdır. Kurmaca zamanı yirmi yıl öncesine uzanan hikâyede adam, karısının alafranga moda merakından bütün parasını bitirdiğini ve yine de tatmin olmayarak kendisini terk ettiğini anlatır. Derviş hikâyede bir kez duraklayarak cansız bir nesneye duyulan aşkla bir âşığın sevgilisine duyduğu karşılıksız aşkı karşılaştırır:

“Ne dersin oğlum,” dedi burada dede derviş, “şöyle bir cânsız ve duygusuz kukla parçasına gönülleniş de birbirini telef etmek ve mahbûslarda çürümek divânelik değil mi? Fakat şu hikâyemden şunu anlamalısın ki bir kuklanın ya’nî ağaçtan yapma bir oyuncağın duygusu olmadığı gibi seni sevmeyen güzel bir kızın da tıpkı duygusu olamaz. Bu makûle bir güzele rast geldiğin hâlde yakasını bırakmalı ve sevmemeli. Çünkü mukâbele-i bi’l-misil olmayan yerde muhabbet ve ‘aşk ve ‘alâka olamayacağı inkâr edilemez. Eğerçi sen de gönlü olmuş olmamış olan bir güzeli sevmek istediğin sûrette ne lâzım birtakım kama ve bıçakla mu‘âraza ederek birbirini öldürmek. Katrolar ve el ile masnû‘ tasvîrler yere geçmemiş ya! Onların seyriyle ne cândan ve ne de paradan çıkılır. Fakat şu münâza‘atın ve öyle duygusuz güzellere gönül vermenin sebebi fistanın altındaki ağacı görmemektir (c. 4, s. 37-38).

Eserin en uzun anlatısı olan ‘*Osmânlı Güzeli*, kısıklı uzunlu iç anlatılarıyla beraber oldukça karmaşık bir zaman kurgusuna sahiptir. Refika ve Necip Bey’in hikâyesinin anlatıldığı çerçeve anlatıya eklemlenen ilk iç anlatı *Hikâye-i Cemil Bey ve Cemile Hanım*’dır. Refika’nın teyzesinin Hamdi ve Servinaz’ın hikâyesini anlattığı bölüme kadar olan bütün iç anlatılar doğrudan çerçeve hikâyeye değil, *Hikâye-i Cemil Bey ve Cemile Hanım* ve *Sergüzeşt-i Kadri Bey*’e eklemlenir. Biz kafa karışıklığını önlemek adına çerçeve ve iç anlatılardaki zaman kullanımlarını ayrı ayrı paragraflar hâlinde inceleyeceğiz.

‘*Osmânlı Güzeli*’nin çerçeve anlatısı olan Refika ve Necip Bey’in hikâyesini sınırlandırılabilir bir zaman sürecinin içine koymak oldukça güçtür. Bunun başlıca sebebi, anlatının başında karşımıza çıkan zamansal ve kurgusal belirsizliklerdir. Derviş, dürbünle düğün gününü gördüğü Refika’nın hayli sene evvel İstanbul’a geldiğini söyler. Ardından anlatı zamanından on yıl öncesine atlayarak Refika’nın annesi Konya’da ölünce önce babası, sonra da Konya’daki teyzesiyle yaşamaya başladığını ifade eder. Bu noktada Refika’nın annesi ölmeden önce Konya’da yaşadıkları ve annesi öldükten bir süre sonra babasıyla İstanbul’a gittikleri çıkarımında bulunulabilir. Babası savaşa gitmeden önce Refika’yı Konya’daki teyzesine emanet eder. Bundan sonraki süreç babasının üç ay sonra bir mektup gönderip on beş gün sonra geleceğini haber vermesi, gece vakti geldiğinde kızını Timur’la konuşurken görüp ikisine birden saldırması ve Refika’nın şehirden ayrılarak kırsal alana ulaşmasıyla devam eder.

Anlatının olay örgüsündeki diğer temel halkalar ise Refika'nın çoban kıyafetiyle bir köye sığınıp Necip Bey'le karşılaşması ve başka köylerde önce teyzesi sonra da babasına tesadüf etmesidir. Hikâyenin sonunda Refika kendisini babasına ve Necip Bey'e gösterdikten sonra hep birlikte İstanbul'a giderler. Refika'nın kaçışından düğün vaktine kadar olan süre yaklaşık olarak üç haftadır.

Anlatının sonunda Refika'nın kendi maceralarını rüya olarak tekrar anlatması, çok kez yinelenmeli anlatı türündedir. '*Osmânlı Güzeli*'nin çerçeve anlatısında iç anlatılara geçilmeden bir kez duraklama tekniğinin kullanıldığı görülür. Derviş bu duraklamada "Güzellik de insanın başına beladır. Aynaya bakıp da çirkin oldukları için kızlar bu hikâyeden ibret alıp bir daha merâk etmemelidirler" (c. 4, s. 64) diyerek anlatıcı üzerinden okurlara öğüt verir.

Kart karakter olarak değerlendirdiğimiz Hikmet Ağa, '*Osmânlı Güzeli*'nin çerçeve anlatısında iki sahnede karşımıza çıkmaktadır. Kara cahil ve çok bilmiş bir adam olan Hikmet Ağa'nın köylüler ve Necip Bey'le yaptığı konuşmalar kurmaca zamanına etki etmez. Bu sahneler yalnızca okuru güldürmek için kurgulanmıştır:

Misâfirlerden birkaçı kelâma şurû' edip "Cânım Hikmet Ağa işitiyoruz ki İstanbul'da denizin üzerinde köprü yapılmışmış. 'Acabâ suyun içine nasıl binâ kurdular?'" diye su'âl ettiklerinde Hikmet Ağa bir tavr-ı 'azîm ile şu vech ile cevâb verdi:

- Ben İstanbul'a gittiğimde bu maddeyi merâk edip anladım o köprü direk üstündedir. Açılacak yerlerinin direklerinin altına iki çift manda koymuşlar. Mandalar yüzerek köprüyü öteye beriye getirip götürürler.
- Cânım Hikmet Ağa şu vapur dedikleri şey nasıl şeydir?
- Vapur şu bizim öküz arabalarının büyük cinsidir. İki yanına birer kanat takmışlar, suyun üzerinde kuş gibi çırpınarak yüzüyor. Benim İstanbul'da olduğum vakit vapurlar salt denizde yürürdü. Şimdi karadan da yürüyormuş (c. 4, s. 71).

Kendigelen'in (Refika) anlattığı *Hikâye-i Cemil Bey ve Cemile Hanım*, eserin masalsı nitelikler taşıyan iç anlatılarından birisidir. Belirli bir yer ve zaman belirtilmeyen anlatıda Cemil Bey, Cemile'yi bulmak için uzak diyarlara gider. Eksilti yapılarak anlatılan uzun bir yolculuktan sonra Cemile'nin evini bulur. Onu görebilmek için komşusu aracılığıyla kendisine yüzlerce altın verir. Cemile düzenbaz bir kız olduğundan Cemil Bey'e başka

bir oyun daha oynar. Babasına Cemil Bey’i, yıllardır haber alamadığı oğlu Kadri Bey’den haber getiren bir adam olarak tanıtır ve uydurduğu düzmece hikâyeyi Cemil Bey’den babasına anlatmasını ister. Hem babasını hem de Cemil Bey’i aldatan kız, anlatının sonunda Cemil Bey’in parası bitince ona bir daha yüzünü göstermez. Anlatıda dervişin, “Necip Bey çobanın şu hikâyesini kemâl-i memnûniyetle dinlediği sırada ta‘bîrâtında olan fasîhlikten başka çobanlık hâliyle şöyle bir menkıbeyi fikrinde saklamasına ve yerli yerine nakledebilmesine ta‘accüb ederdi” (c. 4, s. 96) diyerek bir kez durakladığı görülmektedir.

Cemil Bey’in anlattığı *Sergüzeşt-i Kadri Bey*’in kurmaca zamanı, Cemil Bey’in memleketini terk etmesi ve Pekin’de Kadri Bey’le karşılaşmasıyla başlar. Kadri Bey, tasvirini üç sene önce görüp âşık olduğu Çin prensesi Minazinka’yı görebilmek için altı ay boyunca onun dairesi etrafında dolaşır. Bir gün onu görür fakat aynı dili konuşmadıkları için anlaşamazlar. Minazinka’nın yaptığı işaretlerle görünmez olarak saraya girmesi gerektiğini anlayınca göz hekimi arkadaşına gidip ondan bir görünmezlik ilacı ister. Bu sayede prensesin huzuruna çıkar ancak Minazinka evlenebilmeleri için dört yıl önce suya düşürdüğü yüzüğünü bulup getirmesini ister. Bunun üzerine Kadri Bey yüzüğü bulmak için uzun bir yolculuğa çıkar ve sonunda bir çiftliğe gelir. Birkaç ay çalıştığı bu çiftlikte tesadüfen prensesin yüzüğünü bulur. Hızlıca Pekin’e dönüp prensese yüzüğünü takdim eder ancak prenses yüzüğü aldıktan sonra onu huzurundan kovar. Anlatının sonunda Cemil Bey, yakında Kadri Bey’in memleketine döneceğini söyler.

Cemil Bey’in anlattığı *Sergüzeşt-i Kadri Bey*’e eklenen dört anlatı daha bulunmaktadır. İlki, Çince’nin kolayca öğrenilemeyecek bir dil olduğu fikrini destekleyen Mr. James’in anlatısıdır. Mr. James adındaki Amerikalı, otuz yıl önce seyahat fikriyle yola çıkıp Çin’e gelerek oraya yerleşir. Ev sahibinin oğluyla on beş yıl Çince çalışır. Anlatının sonunda dostlarına Çince öğrenip konuşabildiğini göstermek için bir konuşma hazırlar. Ancak beceremeyip konuşmayı ev sahibinin oğluna yaptırır.

Derdli Karının Hikâyesi başlıklı ikinci anlatıda, Kadri Bey hekimden ilacı isteyip gittikten sonra dükkâna gelen ihtiyar kadın ve kızının başına gelenler anlatılır. Anlatının girişinde kadının hayatı şu şekilde özetlenir:

Ah iki gözüm hekimbaşı! Ben zâten fakîr bir adamın kerîmesi olup bundan yirmi sene kadar evvelce fakîr bir adamla evlendim. Evlendiğim ikinci senesi bir kız evlâdım dünyâyâ gelmesiyle karı koca bütün ‘aklımızı bu çocuğa verip gözümüzden sakınırcasına sevdiğimiz sırada zevcim bî-çâresi füc’eten vefât etmekle gerek kızım gerek bendeniz bî-kes ve bî-vâye kaldık. Hâlbuki fakîrlik gözüme görünmeyerek evlâdımı bağrıma basıp gece ve gündüz terbiyesiyle meşgûl oldum ve nihâyet ‘ırz ve edebiyetle büyüttüm. Vâkı‘a doğduğumdan beri fakîrlik esâretinden kurtulamadım ve evlâdımı da fakîrlikle büyüttümse de şimdi tamam on sekiz yaşında olduğu hâlde dünyâ güzeli bir evlâda mâlike olduğum için kendimi zenginler sırasına koymuştum. Hâlbuki felek bu hâlîme müsâ‘ade etmeyip başıma öyle bir belâlî derd getirdi ki işittiğiniz ânda beni derecesiz acıyacağınıza şüphem yoktur (c. 5, s. 2-3).

Anlatının kurmaca zamanı birkaç ay öncesine uzanır. Kadının kızı uykusunda ona dokunan birinin varlığını hissedip çığlıklarla uyanır. Bu durum birbirini izleyen günler boyunca devam eder ve sonunda elindeki kutuyla görünmez olabilen delikanlıyı odada yakalarlar. Delikanlı kıza sevdalandığı için bunu yaptığını ve ertesi gün beş yüz altın gönderip kendisini affettireceğini söyleyince kadın onu affeder. Ancak delikanlı sözünü tutmaz. Sekiz on gün sonra kadın, delikanlıya pazarda rastlar. İstedğini alamayan kadın derdini anlatabileceği insanlara başvurur ancak kimse onunla ilgilenmediği için kendisini görünmez sanır. Hekimden aldığı ilaç ve tavsiyeyle ertesi gün kızın yüzünü ilaçla yıkayıp güzel kıyafetler giydirerek zengin bir adamın konağına gönderir. Bu adam, sözünde durmayan delikanlıdan paralarını alınca muratlarına ererler.

Yusuf ve Zeliha’nın hikâyesinin anlatıldığı üçüncü anlatının kurmaca zamanı Yusuf’un Zeliha’ya âşık olması ve onun yüzünü bir kere görebilmek için falcılara gitmesiyle başlar. Anlatının başında Yusuf ve Zeliha’nın kim olduklarına dair şöyle bir özetleme yapılmıştır:

Hindistan memleketinin pâyitahtı olan memlekete yakınca diğer bir şehirde Yusuf nâmında gâyet zengin ve dil-ber bir delikanlı olup yine o şehirde Zeliha nâmında olan diğer bir zengin kızına ta‘aşşuk etmişti. Merkûme Zeliha on üç on dört yaşında gâyet hüsnâ ve beyâz, kara kaşlı ve kara gözlü bir kız olduğundan mahsûs bu kız için methiye olarak söylenmiş olan gazeli okuyayım da dinleyiniz: (...) İşte Zeliha hakkında söylenen ebyâttan kendisinin ne derece dil-ber ve mâlike-i hüsn ü ân olduğu anlaşılacağından âhar türlü tasrîhâta hâcet yoksa da merkûmenin ‘aşk ve

‘alâkası yolunda çok delikanlılar nâlân ve ‘uryân ve şerbet-i eceli nûş ederek sefil ve ser-gerdân olmuşlar.

Her güzelin birer türlü ahlâkı olduğu gibi merkûme Zeliha dahi kendisinden bî-haber olan delikanlıları kafes altından seyr-i temâşâ edip ‘aşk u sevdâsıyla ölüm mertebesine gelmiş bî-çârelereyse hemen hiç bakmaz ve istihzâdan geriye durmazdı (c. 5, s. 26-28).

Falcıların istediği bir tel saçı kızın beslemeleri aracılığıyla tedarik edip onu okutur ve cebine koyarak uyur. O gün rüyasında Zeliha’nın onu çağırıldığını görür fakat anlatıda hangi gün çağırıldığı belirtilmez. O gün geldiğinde Zeliha’nın evine gidip onu görmek istediğini hizmetkârlara söyler. Zeliha da hizmetkârları aracılığıyla kendisini ancak rüyasında görebileceğini söyleyerek onunla dalga geçer. Bir süre sonra Zeliha kötü bir hastalığa tutulur.

Sergüzeşt-i Kadri Bey’deki son anlatıda ise çiftlikteki bekçinin hikâyesi anlatılmaktadır. Anlatının kurmaca zamanı üç yıl öncesine uzanır. Bekçi, Zekiye isimindeki sevdiği kızla evlenmeye hazırlandığı sırada kızın anne ve babası Zekiye’nin yaşı küçük olduğundan o biraz büyüyene kadar bekçiden çalışıp para kazanması ister. Bunun üzerine bekçi beş senenin sonunda üç yüz altınla döneceğini söyleyerek memleketten ayrılır ve o çiftliğe kadar gelir. Ancak üç yılda elli altın bile tedarik edemez. Yusuf’la karşılaşmasında yalan söylemek istemediği için bin üç yüz altın teklifini geri çeviren bekçi Kadri Bey’in cömertliği sayesinde aynı parayı ondan alarak memleketine geri döner. Anlatıda bir kez duraklama tekniğinin kullanıldığı görülür:

Burada Cemîle’nin pederi hiddetlenerek ‘Demektir ki benim oğlum büsbütün divâne olmuş. Vah vah vah! Bu ne ‘akıl? Kral kızı nerede kendisi nerede? Allâh müstehâkını versin evlâd, ne diyeyim!’

Çoban hikâyeyi şuracıkta kesip de şöyle bir tavırla Necîb Bey’e bakmasını müte‘âkib “O değil ama beyefendi, siz dahi Refika’nın ‘aşk u sevdâsıyla dağlara düşmüş ve aman Refika’cığım ‘acabâ sana ne vakit kavuşacağım diye feryâd ve figân etmekte bulunmuşsunuz. Lâkin hikâyatımdan güzellerin hâl ve hareket ve hîle ve desâ’isine vâkıf olabildiniz mi? Mahbûbelerin hiçbirinde insâf ve merhamet yoktur. İsterse ‘âşıkları ağlasın dünyâları dolaşsın geceler tâ-be-sabâh râhat ve huzûrunu kaybetsin. Kimin vazîfesinde? Onlar ‘aşk u sevdâlarıyla perîşân olan ‘âşıklarına zerre kadar rehm ve şefekat etmekten başka onun ‘aşk ve ‘alâkasını ba‘zıları kendi eğlencesine ve ba‘zıları menâfi’-i zâtiyesine ve ba‘zılarıysa istediği metâ’ ve eşyâyı buldurup aldırmasına hasreder. Buralarını biliniz de ona göre şu genç ve nev-civân çağınızda ahlâkına ma‘lûmâtınız olmayan bir kız için kendinizi bu derece aldatmayınız.

Hayırhâhâne ettiğim şu nasîhatler için kulunuza gücenmezsiniz zannederim.”
(c. 5, s. 23-24).

Refika'nın teyzesinin Hamdi ve Servinaz'ın hikâyesini anlattığı iç anlatıda yine iç içe geçen hikâyeler söz konusudur. İsmi verilmeyen bir memlekette arkadaş olan Hamdi ve saatçi aynı kaderi paylaşan dert ortaklarıdır. Anlatının başında Hamdi ve Servinaz'a dair yapılan özetleme şu şekildedir:

Memleketin birinde vaktiyle bir sâ'atçi delikanlısı güzelce bir kıza ta'aşşuk edip merkûmeyi peder ve vâlidesinden istemişse de vermediklerinden kendisini serseri ve pejmürde bir hâle koymuş Hamdi nâmında diğer bir delikanlı dahi Mısır'da Servinâz nâmında bir kıza 'alâka edip merkûmeyle oldukça ülfet dahi peydâ eylemişse de kendisi gâyetle fukarâ olduğundan bir düğün parası tedârik edebilmek emeliyle o memlekete gelmişti (c. 5, s. 57-58).

Saatçi ise istediği kız kendisine verilmediği için kederinden serserice yaşayarak o memlekete gelmiştir. Anlatının kurmaca zamanı, bir gün Hamdi'nin saatçiye Servinaz'ın güzelliğini ve ona olan aşkını anlatmasıyla başlar. Arkadaşını dinleyen ve her sevgilinin bir kusuru olduğuna inanan saatçi de kendi hikâyesini nakleder. Bu hikâyede bir gün meyhanede içmekteyken yanına bir delikanlı gelip âşık olduğu kızını anlatır. Delikanlı bir gün, falan sokaktan geçmekteyken evin birinde bir kızın pencereye vurduğunu duyar. İlk buna aldırmayan delikanlı üç beş gün daha aynı olay başına gelince pencereyi vuran kızla konuşmaya başlar. Kız onu odasına çıkarıp mesleğini sorunca çöpçülük yapan delikanlı saatçi olduğunu söyler. Bunun üzerine kız kendisine talip olanların hep aynı mesleği yaptığını söyler ve tekrar gelmesini tembih ederek delikanlıyı gönderir. Anlatıda bir kez duraklama tekniğinin kullanıldığı görülür:

Teyze kadın hikâyeyi buraya kadar getirdiğinde Necîb Bey'e hitâben 'Gördünüz mü beyefendi! Şu sâ'atçi berbâdı güzelim kızını bozmak için bak ne zemîn ve zamânla hikâyeler söylüyor. Bir güzel kızın hâl ve kâlini şundan bundan öğrenmeye kalkıştın mıydı erbâb-ı hasûdun âhar gûnâ ma'nâ vereceklerine şüphen olmasın. İşte sâ'atçinin ettiği de tıpkı bu kabildendir.' Necîb Bey burada bir mikdâr düşündükten sonra 'Doğrusu pek güzel hikâyeye naklettiniz. Fakat ebnâ-ı beşerde iyi ve fenâ her nasıl olursa olsun bir ahlâk var olduğunu şu hikâyemizle siz dahi tasdîk ediyorsunuz.' dediğinde Refika Hanım diğer odadan nîm gülmeye başladı (c. 5, s. 61-62).

Başkişileri Kamile ve hırsız olan iç anlatıda, olaylar yine belirsiz bir zaman ve mekânda gerçekleşir. Anlatının kurmaca zamanı hırsızın kasabaya gelmesiyle başlar. Pazarda üç farklı kişiden aldığı sihirli eşyalarla dağa çıkarak etrafı seyreden hırsız, kale gibi bir ev ve bu evin içinde güzelliğiyle meşhur olan Kamile’yi görür. Kamile’nin kıskanç babası onu muhafaza etmek maksadıyla yüksek bir ev yaptırmış ve annesiyle birlikte Kamile’yi evin en üst katına oturtmuştur. Dış kapıya da iki yırtıcı aslan bağlamıştır. Hırsız, Kamile’yi görünce beş gün süratle giderek eve ulaşır. Sihirli gömlekle aslanlardan yara almadan kurtularak merdivenle bir odaya ulaşmayı başarır. Birkaç saat sonra Kamile’nin odasına girip onu yakından görür görmez yanına bayılır ve bir süre sonra ölür. Daha sonra kızının yanında bir adamın yattığını gören adam elindeki kamayı kızının göğsüne saplar ve anlatı bu şekilde sonlandırılır. Anlatıda bir kez duraklama tekniği kullanılmıştır:

Çoban buracıkta hazırûna hitâben “Şu üç parça eşyâyı sevdâkâr delikanlıların cümlesi dahi satın alsa menfa’atten hâlî olamaz.” zannederim deyince Necîb Bey kelâma şürû’ edip “Bunda büyük sehviniz var çoban arkadaş. Çünkü bir delikanlının ‘alâka ettiği kızın gönlü elde edilmedikçe bu makûle tıslımlı eşyânın hiçbir şey şeyi müfîd olamayacağı der-kârdır,” yollu cevâb vererek “lakırdının içine lakırdı karıştırma ki şu zâtı dinleyelim.” dedi (c. 4, s. 79-80).

‘*Osmânlı Güzeli*’nin son iç anlatısı ise *İki Atlının Mukâlemesi*’dir. Kendigelen’in, Hacı Emin Efendi’yi kızının sağ olduğuna inandırmak için uydurduğu bu hikâyeye sahne tekniğiyle anlatılmıştır. Kurmaca zamanı bir hafta öncesine uzanan anlatıda, Kendigelen sözde bu iki atlıyı dinler ve konuşmalarını Hacı Emin Efendi’ye nakleder:

- Yâhu bî-çâre kız ne hâle girmiş? Korkusundan eli ayağı titriyordu. Doğrusu çok acıdım.
- Ne diyorsun a kardeş? Zavallı kız nasıl korkmasın? Biz hem erkek hem de atlı olduğumuz hâlde o dehşetli derenin içinden geçerken korkmadık mı? Öyle bir nâzik kız haydûdlar eline düşmüş ve ber-takrîb kurtulmuşsa da iki günden beri bir şey yememiş olduğu hâlde korkmaz ve titremez mi?
- Lâkin bilir misin Konya’dayken yüzümüze bile bakmazdı. Dağ başındaysa sizi bana Allâh mı gönderdi diyerek nasıl boynumuza sarıldı.
- Elbet arkadaş, şehir başka dağ başı başka. Denize düşen yılanı sarılır. Bî-çâre kızın atın terkisine alarak köye getirdiğim hâlde kendisini öldürmeye çıkışan pederi miymiş yoksa hâricden bir kimse miymiş telâşla bunu soramadım.
- Ben sordum birâder.
- Ey ne cevâb verdi?

- İşte dünyânın birtakım edepsizleri ehl-i ‘ırz gürûhunun başını belâyâ sokup akrabâ ve müte‘allikleriyle bi’n-nefs atalarının bile vesvese ve şüphesini da‘vet ettirirler (c. 5, s. 87-88).

‘*Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*’nde zaman kullanımları, yapısal ve işlevsel olarak geleneksel anlatılardaki muğlaklıkla özdeşdir. Bu muğlaklığın başlıca sebebi, eserde, kapağında görülen basım tarihi dışında belirli bir tarih ifadesinin yer almamasıdır. Eserin çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanmış olması, zamanı da farklı katmanlara bölmüştür. Derviş ve anlatıcının konuşmaları üzerine kurulan çerçeve anlatı, bu iki kişinin belirsiz bir günde karşılaşmasıyla başlamış ve birbirini izleyen günlerde tekrar buluşmalarıyla devam etmiştir. Süredizimsel olarak ilerleyen ve belirlenebilir bir kurmaca zamanına sahip olmayan anlatının öyküleme zamanı da kuruluşundaki esneklikten dolayı tespit edilemez durumdadır.

Eserde, anlatının ritmini gerçekleştirmek için, özellikle masal ve halk hikâyelerinde olay akışını belirleyen; anlatıyı kimi zaman yavaşlatan kimi zaman da hızlandıran duraklama, eksilti, özetleme ve sahne teknikleri sık sık kullanılmıştır. Yazarın, anlatılarda eksilti tekniğiyle yaptığı ileriye sapımların, masalsı bir atmosfer yaratmada oldukça etkili olduğu görülmüştür. Anlatıların öyküleme zamanında kullanılan eşsüremsel, önsüremsel, artsüremsel ve katılımsal öyküleme biçimleri ise olay, kişi kadrosu ve mekâna göre kurgulanmıştır. Dervişin, gördüğü kişilerin yaşamlarından kesitler anlattığı hikâyelerde şimdiki zamandan geçmiş zamana uzanılmıştır. Eşsüremsel öyküleme biçiminden artsüremsel öyküleme biçimine geçilen bu hikâyelerde, olayların henüz yaşanmadan anlatıldığı önsüremsel öyküleme biçimi *Çerkez Güzeli*, *Rum Güzeli* ve *Alafranga Güzeli*’nin iç anlatısı olan Mahir Bey’in hikâyesinde; genellikle mektup ve günlük formlarıyla ilişkilendirilen katılımsal öyküleme biçimi ise *Rum Güzeli* hikâyesinde kullanılmıştır.

SONUÇ

‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli, Tanzimat dönemi Türk edebiyatının sözlü kültür etkileri taşıyan ilk basılı anlatılarından biridir. 1872 yılında, beş ciltlik ve anonim olarak yayımlanan eserin yazarına dair bugüne kadar iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Kimi araştırmacılar mukaddimenin altında bulunan imzaya dayanarak yazarın Vâzî olduğunu savunmuş, kimi araştırmacılar da eserin, aynı yıl Ermeni harfli Türkçe yayımlanan *Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel*’in Arap harfli versiyonu olduğunu dile getirmiştir. Yapılan araştırmalarda, Viçen Tilkiyan’ın yazdığı *Dürbün-i ‘Aşk ve Mahbûbe-i Milel*’in Türkiye’de bulunmadığı anlaşıldığından, Ermenistan Milli Kütüphanesi’ne başvurulmuş ve eserin üçüncü ve dördüncü cildine ulaşılmıştır. Karşılıklı okumalarda iki eserin de ufak tefek sözcük ya da harf ve noktalama değişiklikleri dışında, büyük ölçüde birebir aynı olduğu, aralarındaki cilt farkının ise punto büyüklüğü ve sayfa ölçülerinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu sayesinde, *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*’nin yazarının Viçen Tilkiyan olduğu anlaşılmıştır.

Binbir Gece Masalları ve Emin Nihat Bey’in yazdığı *Müsâmeretnâme*’ye benzer şekilde otuz bir güne bölünen *‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*, çerçeve anlatı tekniğiyle kurgulanmıştır. Eserin, sekiz iç anlatı ve bu anlatılarda iç içe geçen kısalı uzunlu on dokuz anlatıyı kapsayan çerçeve anlatısı, iki kişinin konuşmaları üzerine kurulmuştur. Bu iki kişi, yani anlatıcı ve derviş, İstanbul’da bir tepecikte karşılaşır ve birbirini izleyen günlerde bir araya gelmeye devam eder. Mekânın değişmediği çerçeve anlatıda, iki anlatıcının etkinliklerini ve iç anlatılar arasındaki geçişleri belirleyen temel unsur, sihirli bir dürbündür. Her anlatıda yazar anlatıcı önce dürbünü dervişten alarak etrafa bakar ve daha sonra gördüğü kişilerin hikâyelerini anlatması için dürbünü dervişe geri verir. Anlatılan her olay, dervişin gördüğü âşık ve maşûkların etrafında gelişir. Dervişin anlattığı hikâyeler bitirdikten sonra dönülen çerçeve anlatı, başka bir iç anlatıya geçilmeden duraklatılarak kurgulanır.

‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli’nin kişi kadrosu oldukça geniştir. İkincil anlatıcı olan bilge derviş, anlattığı hikâyelerle kendisini dinleyen anlatıcıya ve onun üzerinden okura öğüt vermektedir. Temel konusu aşk olan eserde, doğru eş seçimi,

yalancılık, cimrilik, açgözlülük, alafrangalık, namus, önyargı gibi alt konular da bu öğütler çerçevesinde sunulmaktadır. Anlatıların başkişileri olan âşık ve maşûklar, masal ve halk hikâyelerinde olduğu gibi birbirlerine kavuşmak için birçok engelle karşılaşmış ve bu engelleri aşmak için falcılara, dervişlere veya büyülü nesnelere başvurmuşlardır. Eserde, halk anlatılarından gelen çeşitli biçimlerde âşık olma, yola/gurbete çıkma, kılık değiştirme, mutlu-mutsuz sona ulaşma gibi eylemsel motifler ile derviş, meddah, Karagöz ve ortaoyunu tiplerini, âşık ve maşûkların kavuşma maceralarında entrikayı başlatan ve temel aksiyonları belirleyen işlevlerde kullanılmıştır. Anlatılardaki âşık ve maşûkların fiziksel ve davranışsal özellikleri, masal ve halk hikâyelerindeki standart kahramanlarla benzeşse de dönem gereği daha modern bir şekilde çizilmiştir. Halk anlatılarında hayatları, doğumuyla birlikte çizilip olağanüstü unsurlarla sunulan kahraman-âşıklar, ‘*Âşıkla Ma ‘şûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*’nde modernleşmenin bir tezahürü olarak, hayatlarından sadece bir kesit sunulan, daha az yüceltilen ve pasif bir mücadele etkinliğine sahip olan kişilere dönüşmüştür. Anlatılarda zengin-yoksul, şehirli-köylü, iyi-kötü ahlâklı, eşine sadık-eşini aldatan gibi çatışık gruplarda çizilen maşûklar ise farklı etnik grupları temsil etmektedir. İstanbul ve İstanbul dışındaki Osmanlı kadın yaşamını yansıtan bu kişilerin yaşlarının genellikle on üç on sekiz arasında; evli, falcı ve komşu kadınların ise orta yaşlı veya doksanlı yaşlarda olduğu görülmektedir. Kapalı bir yaşam süren ve namus probleminin doğurduğu sonuçlarla yüzleşen bu kadınlar, evlerinden çıkamayıp dünyayı odalarının pencerelerinden izlerler. Fırsatını bulup evden çıkabilenler ise kendilerini tehlikeli veya trajik olayların içinde bulurlar.

Başkişilerin çiziminde geleneksel anlatılarla kurulan özdeşlik, eserin norm, fon ve kart karakterlerinde de tespit edilebilecek düzeydedir. Anlatılardaki norm karakterler, halk anlatılarında olduğu gibi âşık ve maşûkların yakınında olan, temel aksiyonları ikinci derecede belirleyen/destekleyen kişilerdir. Fon karakterler ise daha çok masal ve halk hikâyelerinde görülen figüratif kişiler gibi derinliksiz bir biçimde çizilmiştir. Kart karakterlerin, yalnızca hasım güç olarak ele alınmayıp belirli bir özelliği yansıtan ve anlatıda bir an ilgi odağı hâline gelen kişiler olduğu düşünüldüğünde, eserdeki kullanımlarının meddah hikâyelerindeki komik, kaba, kara cahil tiplerle benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

*‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’*nde mekânlar, Tilkiyan’ın edebiyat evrenindeki çok kültürlülük ve pastorele olan ilgisi sebebiyle, İstanbul merkezli geniş bir coğrafyada kurgulanmıştır. Eserde kapalı mekân olarak daha çok Müslüman Osmanlı kadınlarının kapalı yaşam biçimlerini yansıtan ev, oda, pencere önü, şâh-niş’in ve kafes gibi mekânların kullanıldığı görülmektedir. Bu mekânlar elbette ki kadınlarla sınırlandırılmamıştır ancak işlevsel bir mekân olarak ev, maşûkların âşıklerini beklediği, kendilerini onlara gösterdiği veya onları aldatmak için oyunlar tertip ettikleri bir yer olarak öne çıkmıştır. Açık mekân olarak ise İstanbul başta olmak üzere İzmir, Aydın, Konya, Bingöl gibi dürbünle görülen uzak şehirler ve dağ, ırmak, köy gibi geniş pastoral mekânlar kullanılmıştır. Anlatılarda olayların gerçekleştiği açık mekânlar, şehirlerde sokak, meydan ve pazar yerleri; kırsal mekânlarda ise dağ etekleri ve ırmak kenarlarıdır. Halk anlatılarında olduğu gibi kısa tasvirlerle sunulan bu mekânlar, genellikle kişileri tanıtmak ve anlatının genel atmosferini oluşturmada bir araç olarak kullanılmıştır. Pastoral mekânlardaki genişliğin bazı anlatılarda gerilimin tırmandırıldığı olaylara bazılarında da kavuşma, buluşma gibi olumlu durumlara sahne olduğu görülmektedir. Mekânlarla yaratılan bu atmosferler, okuru metne hazırlamak veya anlatıdaki gerilimi yükselterek okurun heyecanını artırmak hususunda önemli unsurlardır.

*‘Âşıkla Ma‘şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli’*nde zaman, farklı katmanlarda kurgulanmıştır. Eserde basım tarihi dışında net bir tarih olmadığı gibi kurgu biçimindeki esneklik de çerçeve anlatının kurmaca ve öyküleme zamanını belirleyebilmeyi imkânsız kılmaktadır. Eserin otuz bir güne bölünmüş olması, ilkin okura, yazar anlatıcı ve dervişin bir ay boyunca bir araya geldiği izlenimini verebilir. Ancak günler arasındaki geçişlerde bu iki kişinin ayrılıp buluştuklarına dair ifadelerin tekrarlanmaması belirsiz bir anlatma zamanının doğmasına sebep olmuştur. Çerçeve anlatıda, anlatıcının yazar anlatıcı olduğu giriş bölümlerinde geçmiş zaman kipi; dervişin anlatıcı olduğu bölümlerde ise şimdiki zaman kipi kullanılmıştır. Derviş, hikâyelerini anlattığı kişilerin şimdiki zamanlarından geçmiş zamanlarına uzanır. Hikâyenin sonunda da çerçeve anlatıya geri döner. Bu durum, yazarın, eşsüremsel öykülemeyle başlattığı anlatıyı artsüremsel öykülemeyle devam ettirdiğini ve sonunda tekrar eşsüremsel öykülemeye döndüğünü ortaya koymaktadır. Yaşanmış olayların anlatıldığı iç anlatılarda önsüremsel ve katılımsal öyküleme biçimlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Olayların henüz yaşanmadan anlatıldığı

önsüremsel öyküleme biçimi, anlatı kişilerinin gelecekte haber verme ve geleceğe dair hayal kurma etkinlikleriyle; genellikle mektup ve günlük formlarıyla ilişkilendirilen katılımsal öyküleme ise eserde bir kez kurgulanan mektuplaşmayla örneklendirilmiştir.

Esere, kurmaca ve öyküleme zamanı arasındaki ilişkiler düzleminde bakıldığında, çerçeve anlatının süredizimsel sıraya uyduğu ancak iç anlatılara geçildiğinde yapılan geriye dönüşlerle bu düzenin değiştiği görülmektedir. Anlatının ritmini hareketlendirmek veya ritmi gerçekleştirmek için yazarın sıkça başvurduğu duraklama, sahne, özetleme ve eksilteler, olay akışının hızını ve sapımlardaki zamansal mesafeyi belirleyici işlevlerde kullanılmıştır. Anlatının hızını yavaşlatan duraklama tekniği, genellikle dervişin, hikâyeyi sürdürdüğü sırada bir anda yazar anlatıcıya yönelip ona öğüt verdiği noktalarda kullanılmıştır. Anlatılardaki aksiyonların canlı bir şekilde okura sunulduğu sahnelerde, duraklamalarda olduğu gibi anlatının hızı yavaşlatılmıştır. Kişi, mekân tasvirlerinin yapıldığı, belirli olayların hızlıca anlatılarak geçildiği özetlemeler ve ileriye sapımların kullanıldığı eksiltelerde ise anlatı ritminin hızlandırıldığı görülmektedir.

19. yüzyıl İstanbul'unun sözlü kültür ortamında görülen zenginlik, matbaanın kazandığı işlerlik ve genişleyen okur-yazar kümesi yeni bir tür olan hikâye ve romanın popülerliğini artırmıştır. Sözlü kültür unsurlarının yoğun olarak kullanıldığı ilk basılı anlatılar, popüler edebiyat bağlamı içerisinde düşünüldüğünde, dönemin okurunun zevkine uygun okuma ve dinleme deneyimlerine uygun bir tarzda yazılmıştır. Bu nedenle incelenen metnin de kişi, zaman, mekân düzeylerinde gelenekle sıkı bir ilişkisinin olduğu, dolayısıyla geçiş dönemi eserlerinden biri olarak kabul edilebileceği tespit edilmiştir. *'Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli*, ilk basılı anlatılar içerisinde eğlendirirken eğitmeyi amaçlayan ve farklı yerleşim birimlerinden çeşitli etnik-dinsel gruplara mensup insanların yaşam biçimlerini, kültürlerini tecrübe etme imkânı sunan bir metindir. Eser, bu yönüyle 19. yüzyıl Osmanlı coğrafyasına insan ve mekân odaklı geniş bir ayna tutmaktadır. Bu alanda yapılacak olan çalışmalarda, genel kabul gören Türk edebiyat tarihinin sınırları ve Nabizade Nazım'ın *Karabibik*'iyle başlatılan köy merkezli edebiyat anlayışı, *'Âşıkla Ma'sûk Dürbünü ve Her Milletın Güzeli* dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- '*Âşıkla Ma'şûk Dürbünü ve Her Milletin Güzeli*. (1872). (c. 1-5). İstanbul: Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Matbaası.
- Ahmet Mithat. (1870). *Kıssadan Hisse*. İstanbul: Muharririn Zatına Mahsus Matbaa.
- Ahmet Mithat. (1870-1895). *Letâif-i Rivâyat*. İstanbul: Muharririn Zatına Mahsus Matbaa, Haçopulo Çarşısında 13 Numaralı Matbaa, Kırkambar Matbaası, Matbaa-i Âmire, Tercüman-ı Hakikat Matbaası.
- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alpaslan, G. G. (2002). *XIX. Yüzyıl Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- And, M. (1977). *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*. Ankara : Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arslan, N. (2007). *Türk Romanının Oluşumu*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Ayaydın-Cebe, G. Ö. (2016). *Cervantes'ten Tilkiyan'a Osmanlı Edebiyatında Pastoralin Sergüzeşti*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Başlı, Ş. (2010). *Osmanlı Romanının İmkânları Üzerine. İlk Romanlarda Çok katmanlı Anlatı Yapısı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, M. (2016). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourneur, R. Quellet, R. (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Cankara, M. (2011). *İmparatorluk ve Roman: Ermeni Harfli Türkçe Romanları Osmanlı/Türk Tarihyazımında Konumlandırılmak*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Cemiloğlu, M. (1997). Azerbaycan ve Anadolu Halk Hikâyelerinde Kahramanların Âşık Olması ile İlgili Motifler ve Bunların Yapısı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Edebiyat Dergisi*(3), 62-91.
- Çetin, N. (2005). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları
- Delikgöz, Ö. (2016). *Tanzimat Dönemi Türk Romanı ve Ermeni Harfli Türkçe Romanda Kimlik*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Dervişcemaloğlu, B. (2014). *Anlatıbilime Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dino, G. (1978). *Türk Romanının Doğuşu*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Doğan, M. D. (1990). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Rehbet Yayınları.
- Eglen, M. S. (2012). *Anadolu Sahası Âşık Hikâyelerinde Zaman ve Mekan*. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Eliuz, Ü. (2001). Dede Korkut Hikâyelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 63-83.
- Emin Nihat. (1871-1875). *Müsâmeretname*. İstanbul: Hacı Mustafa Efendi Matbaası.
- Evin, A. Ö. (2004). *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi*. İstanbul: Agora Kitaplığı .
- Finn, R. (1984). *Türk Romanı İlk Dönem 1872-1900*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Forster, E. M. (2001). *Roman Sanatı*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Giritli Ali Aziz. (1852). *Muhayyelât*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Genette, G. (2020). *Anlatının Söylemi Yöntem Hakkında Bir İnceleme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Köse, N. (1995). Mirasyedi Delikanlı Tipi ve Türk Halk Hikâyeleri. *Erciyes Dergisi*(210), s. 21-23.
- Kıran-Eziler, A., Z. (2007). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Kantarcıoğlu, S. (2009). *Edebiyat Akımları Platon'dan Derrida'ya*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Kanar, M. (2015). *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2005). *Tanzimat Dönemi II Hikâye ve Roman*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Korkmaz, R. (2018). *Romanda Kişiler Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, R. (2007). Romanda Mekânın Poetiği. (Süer Eker, Ayşenur Külahlıoğlu İslam Dü.) *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan* (s. 399-415) içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkmaz, R. (1997). *Sabahattin Ali (İnsan ve Eser)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). *Türk Modernleşmesi*. (M. Türköne, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Misailidis, E. (1871-1872). *Temâşâ-i Dünya ve Cefakar ü Cefakeş*. İstanbul: Kulalı Evangelinos Misailidis Matbaası.
- Moran, B. (1982). Soruşturma: Romanda Tip Olgusu ve Tipin İşlevi. *Yazko Edebiyat*(24).

- Moran, B. (1983). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nabizade Nazım. (1890). *Karabibik*. İstanbul: Asır Kütüphanesi.
- Nutku, Ö. (1976). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara : Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Okay, M. O. (2005). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ögel, B. (2002). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özön, M. N. (2015). *Türkçede Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özege, S. (1971-1979). *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. İstanbul: Faith Yayınevi.
- Özgül, M. K. (2000). Hikâyenin Romanı. *Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, 46-47.
- Pamukciyan, Kevork. (2003). *Ermeni Harfli Türkçe Metinler. Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkıları-II*. İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Polater, D. (2018). Tanzimat'tan Milli Edebiyat'a Hikâye ve Roman Türlerinde Adlandırmalar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi*, 22 (1), 130-154.
- Samipaşazâde Sezai. (1891). *Küçük Şeyler*. İstanbul: Matbaa-i Ebuuzziya.
- Stepanyan, H. (2005). *Ermeni Harfli Türkçe Kitaplar ve Süreli Yayınlar Bibliyografyası (1717-1968)*. İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Stevick, P. (2010). *Roman Teorisi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Strauss, J. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kimler Neleri Okurdu? (19.- 20. yüzyıllar). (G. Ö. Ayaydın-Cebe, Çev.) M. F. Uslu ve F. Altuğ (Dü.), *Tanzimat ve Edebiyat: Osmanlı İstanbul'unda Modern Edebi Kültür*, (s. 1-64) içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şemsettin Sami. (2013). *Kamûs-ı Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şengül, M. B. (2010). Romanda Mekân Kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (3(11), 528-538.
- Tanpınar, A. H. (2014). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tekin, M. (2009). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tilkiyan, V. (1872). *Dürbün-i 'Aşk ve Mahbûbe-i Milel*. (c. 3-4) İstanbul: H.K.Tozlıyan.
- Tonga, N. (2008,). "Hikâye"ye Terminolojik Bir Yaklaşım. *Turkish Studies* 3(1).

- Tural, S. (2000). Roman Teorisi Üzerine Düşünceler. *Türk Yurdu, Türk Romanı Özel Sayısı*, 20, 153-154.
- Tuğlacı, P. (2004). *Tarih Boyunca Batı Ermenileri* (c. 2). İstanbul: Pars Yayın ve Ticaret.
- Vartanyan, H. (1991). *Akabi Hikâyesi*. (A. Tietze, Çev.) İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Yalçın, S. D. (1998). *XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Popüler Roman*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yusuf Neyyir Bey (1871). *Gülzâr-ı Hayâl*. İstanbul: Kırk Ambar Matbaası.

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU:

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>
Tarih:31/01/2022
<p>Tez Başlığı : <i>‘AŞIKLA MA‘ŞŪK DŪRBŪNŪ VE HER MİLLETİN GŪZELİ METNİNİN ÇEVİRİ YAZISI VE ESER ÜZERİNE YAPISALCI BİR İNCELEME</i></p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 291 sayfalık kısmına ilişkin, 31/01/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3. tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☐ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p>Adı Soyadı: BİLAL ACARÖZMEN</p> <p>Öğrenci No: N18234544</p> <p>Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI</p> <p>Programı: YENİ TÜRK EDEBİYATI</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>_____</p> <p>(Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT**

Date: 31/01/2022

Thesis Title : THE TRANSCRIPTION OF 'ÂŞIKLA MA'ŞÛK DÛRBÛNÛ VE HER MİLLETİN GÜZELİ AND A STRUCTURALIST ANALYSIS ON THE WORK

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 31/01/2022 for the total of 291 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is ...3... %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: BİLAL ACARÖZMEN

Student No: N18234544

Department: DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Program: MODERN TURKISH LITERATURE

ADVISOR APPROVAL

(Title, Name Surname, Signature)

EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 31/01/2022</p> <p>Tez Başlığı: <i>‘ÂŞIKLA MA’ŞŪK DŪRBŪNŪ VE HER MİLLETİN GŪZELİ</i> METNİNİN ÇEVİRİ YAZISI VE ESER ÜZERİNE YAPISALCI BİR İNCELEME</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">31/01/2022</p> <p>Adı Soyadı: BİLAL ACARÖZMEN</p> <p>Öğrenci No: N18234435</p> <p>Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI</p> <p>Programı: YENİ TÜRK EDEBİYATI</p> <p>Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">_____ (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p> <p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT**

Date: 31/01/2022

Thesis Title: THE TRANSCRIPTION OF 'ÂŞIKLA MAŞÛK DÛRBÛNÛ VE HER MİLLETİN GÛZELİ AND A STRUCTURALIST ANALYSIS ON THE WORK

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

31/01/2022

Name Surname: BİLAL ACARÖZMEN

Student No: N18234544

Department: DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

Program: MODERN TURKISH LITERATURE

Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

(Title, Name Surname, Signature)